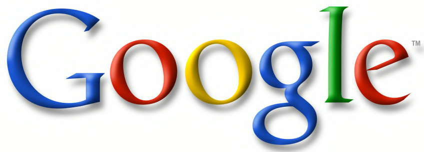
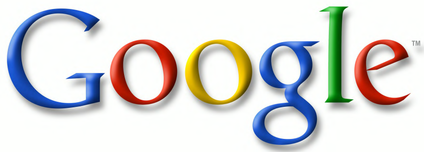
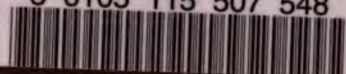

STANFORD UNIVERSITY LIBRARY
1969

HISTORISK TIDSSKRIFT

UDGIVET AF

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING

TREDIE RÆKKE

FEMTE BIND

KRISTIANIA
GRØNDAHL & SØNS BOGTRYKKERI
1899

INDHOLD.

OM KONVENTIONEN I MOSS.

AF

DR. YNGVAR NIELSEN.

I *Historisk tidskrift, utgifven af Svenska historiska föreningen*, XVII (1897), S. 209—258 har Professor Oscar Alin meddelt en Afhandling, der under Titelen *Bidrag till Mossekonventionens historia* viser sig at være en Kritik af den Samling Aktstykker til nævnte Konventions Historie, som jeg har offentliggjort i Videnskabsselskabets Skrifter (II. Historisk-filosofiske Klasse) for 1894, og hvori jeg tillige havde Anledning til at møde forskjellig anden Kritik, der var fremkommen i enkelte svenske Blade mod de af mine forudgaaende Skrifter, som havde behandlet de Begivenheder, der ledede til Afslutningen af den Vaabenstilstand og Konvention i Moss, som den 14de August 1814 stansede Fiendtlighederne mellem den norske og den svenske Hær.

Professor Alin anvender i denne sin nye Afhandling nøiagtig den samme historiske Methode, som han først systematisk gjennemførte i sit bekjendte Værk, *Den svensk-norska unionen* (Stockholm, 1889). Da dette udkom, tør det være, at det med sin strenge Konsekvens i Retning af at bygge al historisk Udvikling paa enkelte statsretslige Dokumenters Udtryk har virket imponerende og overbevisende paa Mange. Jeg selv var, da Skriftet forelaa, meget tilbøielig til at tro, at her kunde maaske

det endelige Ord være sagt, og at Alin, med sin Methode, havde anvist den endelige Vei, ad hvilken det omsider skulde lykkes at løse alle de Gaader, som stod i Sammenhæng med Unionens Grundlæggelse. Der var i den Henseende noget Bestikkende ved Systemet.

Men det varede ikke længe, forinden det, gjennem nærmere selvstændig Undersøgelse, maatte blive alt mere og mere klart, at en saadan Slutning var overmaade forhastet, og at Methoden, saadan som den her var udformet, snarere maatte føre tilbage end fremover. Fornemmelig vaktes her mine Betænkeligheder ved det Studium af Konventionens Forhistorie, hvilket jeg, allerede forinden Fremkomsten af Alins Værk, havde optaget, — til en Begyndelse med et meget afgrænset Stof af Aktstykker, som dog senere stadig øgedes. Konventionen havde tidligere kun været flygtig behandlet, og Ingen havde optaget den til kritisk Undersøgelse. Da jeg foretog Indsamlingen af det Materiale, som laa til Grund for mine *Bidrag til Norges Historie i 1814* (I, 1882; II, 1886), var Konventionen derunder ikke engang medtagen. Det var, som om der endnu ikke lagdes nogen synderlig Vægt paa dens Historie.

Først i 1886 — efterat nævnte Værk i det Væsentlige var afsluttet — kom jeg selv paa den Tanke, at den dog maaske kunde have en større Betydning, og jeg søgte i dette Aar, paa Grundlag af, hvad der paa den Tid forelaa af aktmæssigt Materiale, at give en Udredning af Konventionens Betydning.

For første Gang optog jeg Spørgsmaalet om denne i en mindre Afhandling, som blev trykt i „Aftenposten“ og tillige udkom i Særtryk, under Titelen: *Hvor ligger Tyngdepunktet i Begivenhederne i 1814?* I denne Afhandling var jeg kommen ind paa Meninger, som senere

alt mere og mere have fæstnet sig hos mig, og hvorved jeg er forvisset om at have truffet det Rette.

Men idet disse Anskuelser vare nye og derhos skilte sig meget fra, hvad der ellers hos de fleste havde gjældt for at være uomstødelige Sandheder, kunde det ikke overraske, at det tog Tid ud at trænge igjennem med dem.

Langt fra, som tidligere var forudsat, at søge Aarsagerne til den Form, som Unionen endelig fik, i Forhold, der alene beroede paa de to forhandlende Kongerigers Villie og Evne, — fandt jeg at maatte se Begivenhederne i en større, videre Ramme. Jeg lagde Hovedvægten paa Stormagternes Indgriben og fandt en let paaviselig Sammenhæng imellem de Fordringer, som stilledes, det moralske Tryk, som øvedes af deres fire Kommissærer, — og de Forhandlinger, som efter deres Afreise ledede til Konventionen i Moss.

Engang ledet ind paa disse Studier, kunde jeg ikke slippe dem. I 1887 fortsatte jeg dem, uagtet mit Kildemateriale paa den Tid kun var lidet større, end hvad det havde været, da den første lille Afhandling blev skreven. Saaledes fremkom min næste lille Afhandling om dette Emne. Den førte Titelen: *Christian Frederik og Konventionen til Moss 14. August 1814* og blev trykt i det Festskrift, som *nordiske Forfattere* udgav i Anledning af A. F. Kriegers syttiaarige Fødselsdag 4. Oktober 1887. Det lykkedes mig ikke med denne Afhandling at henlede Professor Alins Opmærksomhed paa de fra hans egne Meninger meget afvigende Resultater, som jeg allerede den Gang troede at kunne udlede af det foreliggende Stof. Ialfald er Afhandlingen ikke omtalt i hans førnævnte Skrift om Unionen; disse Meninger synes ikke der at have været anseede for værdige til en Gjendrivelse. Den blev forbigaaet i Taushed.

Imidlertid begyndte Rigsarchivar M. Birkeland at foretage en mere omfattende Indsamling af aktmæssigt Stof for en Bearbeidelse af Konventionens Historie. Jeg havde, medens denne Indsamling fandt Sted, oftere Anledning til at konferere med Rigsarchivaren, som stadig gav mig sin Tilslutning i de Resultater, jeg med mit indskrænkede Aktstykke-Stof havde udledet. Han ytrede, at jeg kun i et enkelt Punkt ikke havde truffet det Rette; men han sagde tillige, at dette alene skyldtes mit mangelfulde Materiale. Rigsarchivarens tiltagende Sygelighed bevirkede, at han efterhaanden opgav Tanken paa selv at kunne offentliggjøre den Samling, han havde faaet istand. Han overlod den da til mig, med fri Raadighed til at kunne benytte den.

Saaledes kunde jeg anvende dette væsentlig forøgede Materiale ved Udarbeidelsen af mit næste Skrift, *Fra Kiel til Moss. En historisk Undersøgelse af Mossekonventionen, dens Forudsætninger og politiske Betydning.* I dettes Fortale er der foreløbig gjort Rede for det stærkt udvidede Stof, som den Gang (1894) stod til min Raadighed, idet jeg henviste til en paafølgende Publikation af de saaledes erhvervede Aktstykker.

Det er atter denne Samling, som under Titelen: *Aktstykker vedkommende Konventionen i Moss 14de August 1814* i 1895 blev udgiven i Videnskabsselskabets Skrifter for 1894, og som Professor Alin nu har villet imødegaa. Den indeholder adskillig flere Aktstykker end de, jeg havde Adgang til at benytte, da jeg udarbeidede det nys nævnte Skrift. Der er i Fortalen hentydet dertil, men mere ubestemt. Professor Alin har ikke kunnet medtage den Mulighed i sine Beregninger, at der ogsaa i det mellemliggende Aar var foretaget en yderligere Indsamling af Materiale. Saa er imidlertid skeet, og dette nye

Materiale er senere hen tilgodegjort i mit paafølgende Skrift, *Der Vertrag von Moss vom 14. August 1814 und die schwedisch-norwegische Union* (Kiel und Leipzig, Verlag von Lipsius & Tischer, 1895). Beklageligvis synes ogsaa dette Skrift ganske at have undgaaet Professor Alins Opmærksomhed. Ellers vilde han maaske bedre have kunnet forstaa, hvorledes min endelige Mening har formet sig.

Enhver vil kunne indse, at en Kritik, der er affattet under den Forudsætning, at Forfatterens nyeste Resultater foreligge i et Skrift, hvis Fortale er dateret Marts 1894, maa blive feilagtig, naar det oplyses, at han senere, med et fremdeles udvidet Kildestof, har behandlet det samme Stof i et andet Skrift, hvis Fortale er dateret Mai 1895. Dette er netop, hvad Professor Alin har gjort, og dermed er han for en Del kommen ud paa Vidderne, hvor det gjaldt om at fastsætte sin Modstanders Meninger.

Idet jeg saaledes til en Indledning har anseet det nødvendigt at meddele disse Oplysninger om Sagens Forhistorie, skal jeg tillige i Forbindelse dermed redegjøre for et enkelt Punkt, som har vakt Professor Alins Opmærksomhed.

Han har fæstet sig ved de Udtryk, jeg har anvendt ved Gjengivelsen af nogle Dokumenter, hvis Original findes i Storthingets Archiv. Han siger (*Sv. histor. tidskr.*, 1897, S. 223, Note 1): „*Någon gång stannar man i tvekan, om utgifvaren alltid jämfört afskriften i riksarkivet med originalet i storthingets arkiv*“.

Dertil er simpelthen at svare, at jeg for ikke at volde den nu afdøde Rigsarchivar Ubehageligheder undlod at dække mig bag en Oplysning om, at vedkommende Dokumenter vare blevne forlagte i Rigsarchivet, hvortil de vare udlaante, og ikke kunde bringes tilveie, da jeg behøvede dem for at sam-

menholde de der beroende Afskrifter med de originale Dokumenter. Da Alt nu — inden Birkelands Død — er bragt paa sin Plads, kan jeg uden nogen Betænkelighed referere dette, for saaledes forhaabentlig at blive befriet for yderligere Mistanker om at have, af Ligegyldighed, forsømt en Pligt, der maa regnes for meget vigtig, ved Udgivelsen af Kildeskrifter. Jeg var forberedt paa, at en Modstander kunde blive opmærksom paa, at der skjulte sig noget bag de mere forbeholdne Udtryk, som vare anvendte ved Oplysningerne om, hvor flere af de paagjældende originale Dokumenter vare at søge.

Hvorvidt Professor Alin ved sit sidste Besøg i Storthingets Archiv har havt Anledning til at blive bekjendt med de Grunde, som bevægede mig til at være meget forsigtig i Valget af mine Udtryk, er mig ubekjendt. For mit eget Vedkommende er jeg ikke i Tvivl om at have handlet forsvarlig.

Imidlertid viser det sig nu, at der i de benyttede Afskrifter har været enkelte, mindre væsentlige Feil, som kunde været undgaaede, saafremt der havde været Adgang til at sammenholde dem med Originalerne. Jeg medtager derfor i denne Afhandling enkelte af disse Aktstykker i nyt Aftryk, hvorved der er læst Korrektur efter de i Christiania opbevarede Originaler. Derunder kan der ogsaa være Anledning til at rette Feil, som have indsneget sig i Professor Alins nyeste Aftryk af de samme Dokumenter, — Feil, som for Alle synes meget vanskelige at undgaa.

Dermed gaar jeg over til de Bemærkninger, som ere mit Svar til Professor Alins Kritik.

For en Besvarelse af denne Kritik vil det være mest hensigtsmæssigt at tage den postvis, hvortil desuden den Form, Professor Alin har givet sin egen Afhandling, særlig indbyder.

S. 210 i *Svensk histor. tidskrift*, 1897, udtaler Professor Alin sin *förvåning* over, at jeg mellem mine *aktstycken* har medtaget nogle Uddrag af før trykte Skrifter, som ovenikjøbet ere affattede med en stor Mangel paa Kritik. Det ene er et lidet Afsnit af Schinkels *Minnen* (trykt i *Aktstykker*[1], S. 70 flg.), det andet er et Stykke af Domprovst Wieselgrens Biografi af General Skjöldebrand (trykt *smstds.*, S. 105 flg.). Ved en saadan Optagelse er der imidlertid ikke paa nogen Maade givet vedkommende Stykke noget Stempel for at være en paalidelig Kilde, og hvad Professor Alin anfører for at faa det givet Udseende af, at min Tanke dermed skulde have været den at tillægge de saaledes aftrykte Afsnit nogensomhelst Autoritet udover den, som de retteligen tilkommer, er helt ugrundet.

Det lille Afsnit af Schinkels *Minnen* er medtaget som det før mine Publikationer — ved Siden af *Jac. Aalls Erindringer* — eneste foreliggende Referat af de ved Statsraad Tank fremsatte Forslag til en fredelig Overenskomst, til Sammenligning med de virkelige Aktstykker. Dette maa antagelig ikke regnes for utilladeligt.

Hvad Skjöldebrands Fremstilling af Forhandlingerne paa Moss angaar, saaledes som den er gjengiven af Wieselgren og senere optrykt af mig, da har jeg (*Aktstykker*, S. 95) netop selv udtalt, at den ikke kan regnes for paalidelig, og (S. 101) forklaret, at den ikke stemmer med

---

[1] Saaledes citerer jeg her og i det Følgende mine før (S. 4) nævnte *Aktstykker vedk. Konventionen i Moss.*

de under Vidneforhørene i Rigsretssagen mod Statsraad Haxthausen afgivne Forklaringer. Dette tør vel være nok Reservationer. Hvad Skjöldebrands Beretning angaar, da kan endvidere oplyses, at Universitetsbibliothekar A. C. Drolsum og jeg i Fællesskab have anstillet Undersøgelser for at faa det afgjort, om Generalens originale Manuskript endnu fandtes og var tilgjængeligt, men uden at finde noget Spor. Nu oplyser Alin, at det findes i Hs. Maj. Kongens Familiearchiv, og aftrykker det. Saaledes kan den Sorg være slukt. Men at det kan være nogen Feil, saalænge ikke Originalen kjendes, da at aftrykke den ved Wieselgren bearbeidede Redaktion, er ikke godt at forstaa. At denne var upaalidelig, er desuden oplyst. Mit Ønske var at kunne meddele samtlige Underhandleres Beretninger; ligesom jeg havde saadanne fra de norske, ønskede jeg ogsaa at offentliggjøre de svenske, men maatte nøies med, hvad der forelaa.

Sv. hist. tidskr., S. 211 er Professor Alin ikke ganske enig med mig deri, at jeg har aftrykt fire hidtil ukjendte Breve fra Christian Frederik. Han nævner imidlertid ikke, hvad jeg har oplyst om dem, at de i dem forekommende Udtalelser om den britiske Politik og om Huset Holsteins Ret maa tillægges megen Interesse. Sammen med Christian Frederiks Skrivelse til Guvernør Peter Anker af 18de Oktober (trykt S. 141) og Lord Liverpools to Skrivelser af 2. September (trykte S. 148 flg.) danne disse fire Breve en Ramme om de mellemliggende Forhandlinger. Ved dem kastes der Lys over de Stemninger og Følelser, der bevægede den Fyrste, som paa norsk Side afsluttede Konventionen. De kunne i denne Samling, — som Indledning i aktmæssig Form vel hævde sin Plads. Af

den er der meget at lære for den Forsker, som vil se Sagen i et alsidigt Lys.

Hvor der handles om Konventionen i Moss, er det nemlig uundgaaeligt at tage meget, ja aldeles overveiende Hensyn til den norske Konges Opfatning af sine personlige Maal og af de Pligter, som han skyldte sit Folk. Uden at forstaa, hvad han engang havde haabet at opnaa, og hvilke personlige Afslag han gjorde for at kunne skabe dette Folks Lykke, — vil man heller ikke kunne forstaa, hvad der paa den ene Side voldte Vanskelighederne ved Konventionen, og paa den anden gjorde denne til en Mulighed. At medtage hele det Materiale, som her forelaa, var ikke muligt. Men det var, naar der kunde skaffes nogle nye Dokumenter, ovenikjøbet af det aabne, fortrolige Indhold, som i dette Tilfælde, baade berettiget og nyttigt at medtage dem.

Den britiske Politik var for Christian Frederik bestemmende. Af de foran nævnte Breve vil det kunne sees baade, hvad der stod for ham, da han opgjorde sine Planer for 1814, og da han tilsidst resignerede. I Modsætning dertil vil Professor Alin og de, som dele hans Opfatning, gjøre meget vel i at læse Lord Liverpools Udtalelser, der indeholde Forklaringen til meget. Men disse synes at være uskrevne for ham, uagtet der i dem ligger klare Vink til at se, hvor langt den britiske Premierminister i 1814 var tilsinds at strække sin Indblanding. Lord Liverpools Breve ere ogsaa en meget værdifuld Kommentar.

Sv. histor. tidskr., S. 211—215 dvæler Professor Alin ved de i min Samling, S. 12—42, indtagne Aktstykker vedkommende de fire Stormagters Mission.

Han siger, at disse alle tidligere have været trykte, hvilket kan være rigtigt nok, dog med det Tillæg, at dette delvis kun har været i Oversættelse. Efter Alins Mening er det overflødigt at aftrykke disse Dokumenter paa ny; men han synes dog ikke helt utilbøielig til at anerkjende, at nogle Grunde kunde tale derfor.

Hans hovedsagelige Indvendinger vende sig mod andre Punkter, ved hvilke der altsaa her maa dvæles.

Jeg har gjentagne Gange, saaledes ogsaa i det her omhandlede Skrift (S. 12—17) fremholdt, at det var en Feil fra den hjemmeværende svenske Regjerings Side, at den ikke sørgede for at give de fire Kommissærer fornyet Veiledning for den helt nye Situation, som var frembragt i Norge efter den 17de Mai. Jeg har fremholdt, at de kun havde at holde sig til Wetterstedts Note af 23de April, og at de derigjennem faktisk kom til at staa uden Instruktioner om, hvorledes den svenske Regjering opfattede de bagefter skabte nye Forhold.

Hertil svarer Professor Alin, at Christian Frederiks Valg til Konge udtrykkelig var forudseet i Wetterstedts Note, og at Kommissærerne virkelig bleve instruerede af Baron Tawast i Kjøbenhavn og Grev Essen i Venersborg.

Det kan være nyttigt at se lidt paa disse Paastande.

Hvad det første, Kongevalget, angaar, da er det ikke andet, end at Wetterstedt som en Mulighed har talt om „hvilken Titel han (ɔ: Christian Frederik) end vilde antage, eller en af hans Autoritet behersket Rigsforsamling kunde overdrage ham“. Men det er dog ikke det, hvorom der her er Tale. Om Kongevalget af 17de Mai som den fuldbragte Kjendsgjerning kan der Intet findes i en Note af 23de April, som ovenikjøbet maa bygge

paa gamle Meddelelser. Den anførte Indvending er jævngod med ingen.

Den anden bliver ikke bedre. At Tawast efter Evne havde søgt at paavirke Kommissærerne under deres Ophold i Kjøbenhavn, er en velbekjendt Sag, og at han til yderligere Belæring havde henvist dem til Essen, naar de passerede gjennem Venersborg paa sin Vei til Norge, er heller ikke nogen Hemmelighed.

Men hvad jeg har regnet for en Feil, er noget helt andet. Det var den store Blindhed, hvormed den svenske Regjering hengav sig til den Tro, at Kommissærerne, naar de kom til Norge, alene vilde betragte Sagerne i det Lys, som var dem givet i Noten af 23de April og i Tawasts og Essens Forklaringer. „Man havde der“ — har jeg sagt i *Fra Kiel til Moss*, S. 32 — „øiensynlig ikke tænkt sig, at Kommissærerne kunde handle paa egen Haand“. Det, som ikke var beregnet, var nemlig skeet, — at Kommissærerne bedømte Forholdene ud fra ganske andre Forudsætninger, og at de opgjorde sig sine Meninger paa Grundlag af egne Erfaringer.

Det er paafaldende, hvad Tawast ansaa det hensigtsmæssigt at meddele Kommissærerne, og hvad han troede kunde have Virkning paa disse. Martens har saaledes i sin Indberetning af 16de Mai — uden Kommentar — meddelt, at Tawast havde fortalt ham og Orloff, at Christian Frederik havde tilstillet Grev Essen en Skrivelse, som skulde give Grund til at tro, at Prinsen var sindsforvirret! Underretninger af dette Indhold vare nu ikke meget værdifulde og skulde ikke tjene de fremmede Kommissærer til nogen synderlig Veiledning. Disse vare, paa Grund af Tawasts diplomatiske Stilling og i Henhold til sine Instruktioner, nødsagede til at henvende sig til ham, forhandle med ham og høre paa ham. Men

det lod sig ikke undgaa, at de hurtig mærkede, hvorledes denne Diplomat selv var mindre end orienteret, kun opfyldt af Had og Uvillie mod Danmark og af de skumleste Mistanker mod Norge og dets Regent. Historier som den, at Prinsen skulde skrive Breve, der røbede en forstyrret Sindstilstand, skulde dog ikke være egnede til at indgive Kommissærerne nogen høie Forestillinger om Aanden hos den Klasse af Statsmænd, der troede at gavne sin Sag ved at sætte Saadant ud og selv indbilde sig, at de derved kunde staa til Troende. Da Kommissærerne selv gjorde Bekjendtskab med Brevet, maatte de end mere undres over, hvorledes Tawast kunde meddele dem deslige ugrundede Formeninger.

Til samme Tid havde de svenske Statsmænd ingen synderlig Tillid til hinanden. Af Järtas og Wirséns nylig udgivne Brevveksling kan sees, hvilke ringe Tanker disse tvende Mænd havde om Grev Essen. Det kjendes fra før af, hvorledes Grev Essen atter fra Udenrigsministeren havde modtaget skarpe Udtalelser om Tawast, som en Mand, der ikke var sin Stilling voksen.

Saavel Tawast som Essen maa betegnes som Mænd, der tilhørte en anden Tid. I Kraft af sin Betragtning af nær sagt alle Forhold kunde de ikke passe for de Stillinger, hvori mere tilfældige Omstændigheder havde bragt dem ind. Mistænksomhed, en altid lurende Mistænksomhed bestemte hver af deres Handlinger og gjorde det til en Umulighed for dem at kunne opgjøre sig en uhildet Dom om, hvad der skede i Danmark og i Norge. Tawast var her mere uskyldig; men hans Meninger bestemtes igjen af den meget mistænksomme Udenrigsminister i Stockholm. I Stedet for at tilegne sig den Overlegenhed. der alene kan skabes gjennem en real Indsigt i, hvad der bevæger sig i Tiden, ogsaa udenfor Hjemlandet,

kom de saaledes i alle Tilfælde til at ligge under for de fra dette medtagne Forudsætninger. Ligesaalidt som de kunde give sin egen Regjering væsentlig andet end et Opkog af alle de gamle Mistanker, der sad igjen i de fordums Gustavianeres Hjerter og Nyrer, — ligesaa lidt stod det i deres Magt at kunne byde de tilreisende Kommissærer en Veiledning, for hvilken disse vare villige til at bøie sig. Tawast var ovenikjøbet tagen bort fra ganske andre Forretninger; som Diplomat havde han kun at pege tilbage paa sin netop fuldendte Reise til Konstantinopel, der ikke havde bragt overvældende Resultater. Grev Engestrøm har da ogsaa klaget over hans Mangel paa Øvelse i diplomatiske Affærer[1].

Kommissærerne havde kun meget ringe Tillid til, hvad Tawast og Essen fortalte dem. Deres selvstændige Undersøgelser havde hurtig godtgjort, at Danmarks Konge og Regjering vare aldeles uskyldige i alle de Punkter, hvori de vare anklagede fra svensk Side, og derefter tog de sit Standpunkt. De havde i Kjøbenhavn af den danske Udenrigsminister faaet sig forelagt det fornødne Materiale til at dømme om det reelle Indhold af disse meget skarpe Inkriminationer. Tawast stod der som en hensynsløs Anklager mod Danmark, overensstemmende med den svenske Politik, der i sin Almindelighed havde en meget fiendtlig Farve, hvor den berørte dette Land. Men ligesaa vist er det, at de svenske Mænd, som havde det Hverv at fremsætte saadanne stærke Beskyldninger, kun havde ringe, om overhovedet nogen Holdepunkter, og dette blev ikke af nogen forstaaet bedre end af Kommissærerne.

Ved sin Ankomst til Kjøbenhavn vare de paavirkede af den Opfatning. som var dem bibragt af det svenske

[1] Smlgn. mine *Bidrag til Norges og Sveriges Historie 1812—1816* (Christiania, 1869), S. 146 flg.

Diplomati, bl. a. gjennem Wetterstedts før omtalte Note af 23de April. De kom med dertil svarende Forestillinger. Men lidt efter lidt blev deres Opfatning en anden, og Resultatet af deres, paa Stedet anstillede Undersøgelse blev det, at de maatte anse den danske Regjering for aldeles skyldfri. Overfor det svenske Diplomati maatte dette igjen medføre en anden Virkning. Naar Kommissærerne saa, at dets Anklager mod Danmark vare grundløse, saa kunde det ikke være anderledes end, at de ogsaa fik Mistillid til, hvad de fra den samme Kant hørte om Norge. Havde Anklagerne og Bebreidelserne været usande til den ene Side, da var der Intet, som til den anden Kant kunde give dem nogen større Troværdighed.

Kommissærerne vare, da de forlod Kjøbenhavn, opfyldte af Mistillid til de svenske Diplomaters usande Forklaringer, og de vare mere end nogensinde bestemte paa at undersøge Sagerne med egne Øine.

Dette skede da ogsaa.

Professor Alin mener at have fundet nogle Beviser for sin Mening, at Kommissærerne virkelig havde modtaget veiledende Instruktioner gjennem Tawast og Essen, i en Skrivelse fra Essen og i en fra Martens, den preussiske Kommissær. Imidlertid kan der ikke ligge nogen Vægt paa, hvad Essen fortæller om sit Arbeide med at paavirke Kommissærerne; Spørgsmaalet er kun, hvad disse mente derom, — hvorvidt de selv troede paa og tog for godt, hvad der blev dem meddelt. At Essen anvendte Tid paa at sætte Kommissærerne ind i sine Meninger, er vel bekjendt. Men det er ikke derpaa, det her kommer an.

Med den paaberaabte Skrivelse fra Martens til Essen af 7de Juli har det en nogen anden Sammenhæng, end hvad Professor Alin angiver. Selve den af ham anførte

Ytring gjælder kun nogle Bestemmelser om den Vaabenstilstand, om hvilken der underhandledes i Christiania. Det er et enkelt Led i en Brevveksling, hvis Fortsættelse netop er af Vigtighed, fordi den gav Kommissærerne Anledning til at gribe Essen i en grov Usandhed og derfor tilrettevise ham. I sit Svar havde nemlig den svenske Overbefalingsmand forsøgt at pumpe nogle vel drøie Historier i Kommissærerne. Paa disses Vegne svarede den russiske Kommissær i Ord, hvis virkelige Mening var den, at man frabad sig Mere af den Sort. Dette var for Grev Essen en stor Ydmygelse.

Orloff, den russiske Kommissær, har selv, i den *mémoire secret* af 16de August, i hvilken han giver en samlet Oversigt over Kommissionens Virksomhed, forklaret, at dennes Medlemmer efter sin Ankomst til Christiania havde fundet, at Christian Frederik var en Personlighed, der helt afveg fra det ufordelagtige Billede, der af det svenske Diplomati var optrukket for dem.

Hvad Essen angaar, da vil meget snart den skriftlige Fremstilling, han gav Kommissærerne af Begivenhederne i Norge, af Christian Frederik og hans Omgivelser, foreligge trykt. Enhver, som interesserer sig derfor, vil da, ved at sammenligne denne Fremstilling med Kommissærernes efterfølgende Handlinger, kunne overbevise sig om, at de under sit Ophold i Norge ikke lod sig lede af de Meninger, Grev Essen havde søgt at bibringe dem.

Det faar staa fast, at Kommissærerne havde fattet Mistillid til, hvad der tilflød dem fra svenske Kilder.

Dernæst maa det erindres, at hverken Tawast eller Essen var jævngode med den svenske Regjering, og at denne, saavidt det hidtil er oplyst, ikke har benyttet Leiligheden til at sætte sig i Forbindelse med dem ved

deres Reise gjennem Sverige. Hvad Tawast og Essen havde at fremføre, var kun en videre Deduktion af de Klager, paa hvilke Noten af 23de April var bygget.

Yderligere kan det oplyses, at mine Ord, forsaavidt Professor Alin har anket over dem, ere formulerede med en endnu snevrere Begrænsning end den, han giver dem. I *Aktstykker*, S. 15, staar der, at Kommissærerne under sin Reise gjennem Sverige ingen Forbindelse havde med den svenske Kronprins eller med den svenske Udenrigsminister. Der er ikke talt om Regjeringen i dens Almindelighed, kun om de to enkelte Personligheder, hvem det ligger nærmest at tænke sig som dennes virkelige Ledere.

Fra dem kom der ingen direkte Meddelelse til Kommissærerne — og der mærkes Intet til, at de to nævnte svenske Mænd, der havde Anledning til at træffe dem, have modtaget nogen ny speciel Instruktion, der byggede paa Forudsætningen om, at Forholdene havde undergaaet en meget stor Forandring. Det er dette, jeg gjentagne Gange har udtalt, og som der fremdeles er Grund til at udtale, — at den svenske Regjerings Ledere lod de fremmede Kommissærer være uden Oplysning om, hvorledes den nye Situation maatte opfattes, — den Situation, om hvilken Kommissærerne snart efter meget hurtig dannede sig en selvstændig Mening. Stillingen var bleven den, at det skulde synes at have været nødvendigt at give ny, klar Besked, afpasset efter de nyskabte Forhold[1].

Der er nogle af mine Ord, som Professor Alin ikke har citeret. De lyde: „Det var under disse Omstændigheder en Feil at indtage det doktrinære Standpunkt, at

[1] Under 27de Juni har Essen selv anmodet om at faa Instruktioner for, hvad han herefter havde at gjøre. *Schinkels Minnen*, VIII, S. 346.

ville betragte det norske Folk som Oprørere og dets nyvalgte Konge som Usurpator, naar man ikke selv paa Stedet kunde skride ind eller helt ud kunde stole paa sine Allieredes Medvirkning til at skaffe denne Opfatning ubetinget Respekt", — og videre har jeg sagt, at det vistnok havde været „mest hensigtsmæssigt at træffe Forberedelser til at møde de nye Fordringer, der maatte følge med den forandrede Situation, paa et nyt Grundlag. Men noget saadant skede ikke. Kielerfredens Gjennemførelse var nu engang bleven et Alfa og Omega for den svenske Politik. Det viste sig snart, at denne Mening ikke deltes af Repræsentanterne for de fire Stormagter, der vare Sveriges Allierede".

Hvad dermed er ment, burde vel ikke være vanskeligt at forstaa. I Historien har den fuldbragte Kjendsgjerning altid en stor Magt. En saadan forelaa siden 17de Mai, og den virker den Dag idag. Alene den svenske Regjering lukkede sine Øine derfor, og dens Talsmænd, Tawast og Essen, havde stirret sig blinde paa Kielerfreden som det eneste Udgangspunkt for en varig Ordning. Kommissærerne fik hurtig Forstaaelsen af, hvor Landet laa, og derved skiltes de fra den svenske Regjering.

I vore Dage synes Professor Alin at have bevaret den samme Evne til at overse de fuldbragte Kjendsgjerningers Magt. I de fire Stormagters Repræsentanter ser han kun de Mænd, som de med Sverige allierede Magter paa den svenske Regjerings Begjæring havde afsendt til Danmark og Norge for at meddele Magternes Villie i Spørgsmaalet om Kielerfredens Udførelse. En saadan Opfattelse er utvivlsomt i nøie Overensstemmelse med Wetterstedts Note af 23de April. Men om Professor Alin ikke er kommen længere end til denne, saa har

om der med Flid var lagt an paa at holde vedkommende Episode helt ude af Sigte.

Nævnte Diplomat var Ruslands Gesandt i Stockholm, General Johan Peter van Suchtelen. Østerrigeren Steigentesch har i sin Rapport til Metternich af 1ste—5te August berettet, at han i Gøteborg traf Suchtelen, som derefter agtede at forblive i Kronprinsen af Sveriges Hovedkvarter. Paa samme Maade taler Russeren Orloff i sin Rapport til Nesselrode af 16de August om, at han har forelagt sine sidste Depescher for Suchtelen, *qui les a approuvées*; han nævner derhos *l'approbation de Monsieur de Suchtelen sur la manière, dont j'ai envisagée toute cette affaire.* Orloffs Depescher ville snart foreligge trykte, og det vil da kunne sees, hvorledes han betragtede de Forhandlinger, i hvilke han havde taget Del. De give os altsaa den samme Opfatning, som ogsaa Suchtelen havde. I en speciel *mémoire secret* har desuden Orloff, som allerede nævnt, nærmere gjort Rede for sine Synsmaader. Denne vil med det samme blive trykt.

Ogsaa i de trykte svenske Kilder findes enkelte Spor af denne Suchtelens meget paafaldende Reise til Hovedkvarteret. Suchtelen overbragte et Brev fra Keiser Alexander, om hvis Indhold det gaar an at danne sig et Begreb af Carl Johans Svarskrivelse, som er trykt i *Schinkels Minnen*, bihang, III, S. 269 flg. Svaret er dateret Ingedal 7de August. Det er skrevet, efter at Carl Johan havde indledet de første Underhandlinger, men nævner selvfølgelig Intet om disse, i hvilke kun de mest fortrolige vare indviede.

Fra Suchtelens egen Haand kjendes i svensk Oversættelse hans Depesche til Rigskansleren, Romanzow,

dateret Stockholm 19de Juli 1814[1]. I denne heder det: „*Enligt de order kejsaren gifvit mig att uppsöka kronprinsen, skall jag ofördröjligen afresa till Göteborg*".

I et Brev fra Grev M. Anckarsvärd til Landshøvding Nordin, dateret Stockholm 29de August 1814[2], heder det: „*Besynnerligt är, att Suchtelen var med vid konventionens afslutande, och man mistänker honom för något bofstreck*".

Den Slutning tør vel ligge meget nær, uagtet den ikke har fundet Udtryk i noget statsretsligt Dokument, — at Suchtelen har vedblevet at virke i samme Aand som Kommissærerne, uden at tage Hensyn til deres, gjennem Begivenhedernes Gang faktisk forældede Instruktioner, men saa meget mere med Blik for, hvad der laa i de mellemkomne Kjendsgjerninger. Saaledes vil det vistnok sent eller tidlig blive bragt for Dagen, at Suchtelens Nærværelse i det svenske Hovedkvarter i 1814 var et af de sidste Led i den Række af vægtige Begivenheder, der tilsammen betegnede den Vei, der begyndte i Kiel og endte i Moss. Naar Orloffs *mémoire secret* foreligger trykt, vil det vise sig, at der ogsaa af den kan udledes enkelte Træk, som tyde paa, at Suchtelen, der delte Orloffs Opfatning, ikke har været uden Del i, hvad der senere hen skede, og fremfor alt vil det vise sig, at der forelaa ganske gode Grunde til at slutte Konventionen i den Form, som den fik[3].

Professor Alin har paa et senere Punkt i sin Afhandling (S. 235) villet støtte sig til et Par Breve fra Keiser Alexander, i hvilke denne, efter Modtagelsen af

---

[1] Arvid Ahnfelt, Två krönta rivaler, II, S. 327.
[2] Arvid Ahnfelt, anf. St., II, S. 432.
[3] Smlgn. mine Aktstykker vedk. Stormagternes Mission i 1814, anden Række, S. 177.

Orloffs Rapporter fra Christiania, har givet General Bennigsen Ordre til at oversende 6000 Mand til Sverige som Hjælpetropper. Dette er velbekjendt, men kan dog ikke virke overbevisende. Ordren til General Bennigsen var en Demonstration, og selve Kronprinsen af Sverige var ikke lysten paa at se disse Tropper betræde svensk Grund, idet der, naar dette først var skeet, antageligen ikke vilde være levnet ham synderlig Frihed til at ordne Sagerne, som han selv ønskede det. Den allerede flere Gange nævnte *mêmoire secret* vil kunne vise, hvorledes Orloff — og med ham ogsaa Suchtelen — tænkte sig den videre Indgriben i de Begivenheder, som maatte komme. Sverige var, saasnart dets Allierede havde grebet ind, sunket ned paa et underordnet Trin. Preussiske og russiske Tropper og en britisk Flaade havde da taget Afgjørelsen i sine Hænder.

Carl Johan var her Statsmanden. Han vilde nok demonstrere med de Tropper, hans Allierede havde lovet at stille til hans Raadighed. Men at benytte dem og derved give Anledning til fremmed Indblanding paa den skandinaviske Halvø, det stemte ikke med hans Planer. Sverige vilde været uden Indflydelse, naar de allierede Tropper satte Foden paa dets Jordbund. Først at lade dem stige iland paa norsk Grund vilde været endnu mere risikabelt. Men saalænge de levede i Holstein paa Danmarks Bekostning, vare de Carl Johan til stor Nytte. Overfor sine Allierede var han ikke, allermindst efter Erfaringerne fra 1813, nogen naiv Mand.

I denne Sammenhæng er ogsaa Professor Alin (*Sv. histor. tidskr.*, S. 234) kommen ind paa, hvad jeg har kaldt „*det europæiske Mandat af 1814*“, som i hans Øine er det rene *fantasifoster*. Det er en vanskelig Sag at diskutere med en Forfatter, der som Professor Alin i

dette Tilfælde ikke engang gjør sig den Umage at citere rigtig og som derved bortrykker et virkeligt Grundlag for en Undersøgelse. Professor Alins Gjengivelse af mine Ord er absolut falsk. Han siger:

„Det kunde dock väl behöfvas att lämna bevis för riktigheten af såväl uppfattningen af frågan i dess helhet, som exempelvis det påståendet, att kommissarierna „i sina suveräners namn“ (sid. 15) framställt förslag, som de själfva angifvit innebära ett öfverskridande af deras instruktioner; eller af en sådan uppgift, som den, att, medan „de särskilda bestämmelserna i Kielertraktaten kunde vara kommissarierna likgiltiga“, var det för dem ett hufvudsyfte att „kunna upprätthålla norska författningen och skaffa denna erkännande af Sverige“ (sid. 15 f.)“

Saa staar der hos Alin. I mine *Aktstykker vedk. Konventionen i Moss*, S. 15 flg. vil Læseren finde noget helt andet. Der staar:

„Saa indtraf det da, at de fire Kommissærer ved sin Ankomst til Christiania 30te Juni 1814 forefandt en politisk Situation, der ikke var forudsat i den Instruktion, som af det svenske Diplomati var udarbeidet til deres Veiledning. Følgen heraf viste sig straks. Kommissærerne greb i sine Suveræners Navn selvstændig ind i Forholdet mellem den svenske Konge og Nordmændene. For dem gjaldt det ikke mere om en doktrinær Fastholden ved en Traktat, hvis enkelte Bestemmelser kunde være dem ligegyldige. Hovedsagen blev noget ganske anderledes Reelt, Fredens Opretholdelse og Foreningens Istandbringelse paa et Grundlag, der kunde svare til de Forhold, som de havde forefundet ved sin Ankomst til Norge.

Christian Frederiks Thronfrasigelse blev rigtignok en uafviselig Betingelse, som de ikke kunde fravige. Den

blev under de paafølgende Forhandlinger altid opretholdt. Men udenfor denne vare Kommissærerne villige til at anerkjende den engang i Norge grundlagte Ordning. Ved at opgive Kongens Person mente de at kunne opretholde Forfatningen og skaffe denne Anerkjendelse af Sverige".

At anføre mere er overflødigt. Af det, som er gjengivet, vil enhver Læser kunne forvisse sig om, at den Maade, paa hvilken Professor Alin har taget sig den Frihed at referere mine Ord, er aldeles vildledende. Hvad selve Sagen angaar, det, som jeg har ment med min Betegnelse, det europæiske Mandat af 1814, har Professor Alin ladet sig nøie med rent negative Bemærkninger, der ikke paa nogen Maade kunne rokke den Opfatning, hvortil jeg er kommen ved en langvarig Syslen med de hidhørende Aktstykker. Det maa vel staa fast, at naar Kommissærerne greb ind, da var det ikke alene som de fire private Personer, Herrerne Foster, Steigentesch, Martens og Orloff; det blev dog som Repræsentanter for fire Suveræner, som tilsammen paa den Tid vare Europas Herrer. Disse stod for alle Tilfælde bag.

Hvad der er Hovedsummen af min Opfatning af det, som i 1814 hidførte Afgjørelsen, er oftere fremsat. Det er bl. a. i *Fra Kiel til Moss*, S. 10, formet saaledes, at Norge ingenlunde trodsede Europas Villie, men at heller ikke Sverige mere end til et vist Punkt befandt sig i Overensstemmelse med samme. Dette blev et Resultat af den diplomatiske Intervention, som aabnedes af Morier, fortsattes af de fire Kommissærer og afsluttedes af Suchtelen. Det er denne Intervention, som igjen bestemte de Tilbud, hvormed Carl Johan i de første Dage af August aabnede de nye Underhandlinger; det bliver derfor ogsaa i den, man maa søge de tidligste Forudsætninger for det

Standpunkt, der bestemte den endelige Konvention i dens Form og i dens Indhold.

Det er af mig udtrykkelig sagt, at „formelt betragtet var jo den Mening, de havde fremsat, kun deres egen, som ikke bandt Stormagterne. I Virkeligheden herskede der dog ingen Tvivl om, at disses Holdning senere hen i en ganske væsentlig Grad vilde blive bestemt efter det Referat, som blev afgivet af Kommissærerne“.

Professor Alin siger, at han har taget de før nævnte Citater fra min Samling *ur högen*. Det sidste, virkelige Citat, som jeg har givet, viser, at dette ikke er skeet paa en ganske heldig Maade. Jeg har netop sagt det omvendte af, hvad han har villet paadutte mig. Saa langt fra at sige, at Kommissærerne *i sine Suverœners Navn* fremsatte sine mest vidtgaaende Forslag, som Professor Alin har tilladt sig at paastaa, har jeg udtrykkelig sagt, at det, *formelt* betragtet, kun var deres egen Mening, som de fremsatte. Men jeg har rigtignok tilføiet, at der *reelt* laa en stor Vægt paa, hvad de saaledes havde bragt i Forslag, og ingen Modstander burde vel her undlade at give sit Publikum en korrekt Forestilling om den anden Parts Meninger. Alene derved er det muligt at opnaa den Paalidelighed, som der i saadanne Tilfælde maa kræves i Gjengivelsen af, hvad der skiller mellem to Parter, som befinde sig i Diskussion. Fremfor alt skulde dette være en nødvendig Betingelse, hvor det kan risikeres, at Publikum, ved Bedømmelsen af de faldne Ytringer, kan være paavirket af andre Momenter end de, som rettelig skulde være ene om at komme i Betragtning. Disse Spørgsmaal have en Side, der let kan give dem en aktuel Interesse; af den Grund bør der i den videnskabelige Diskussion vises visse Hensyn, og det første Hensyn skulde vel være Referaternes Rigtighed.

Det er to forskjellige Ting: *at gribe ind* i sine Suveræners Navn, og deri *at fremsætte Forslag.*

Sv. histor. tidskr., S. 215 nævner Professor Alin korteligen de af mig trykte Aktstykker, som angaa Kampen ved Matrand. Han siger der, at Björlin var den første, som paaviste, at denne Kamp ikke var bekjendt for Carl Johan, da han sendte sit første Bud til det norske Hovedkvarter, med Meddelelse om, at han var villig til at indlede Underhandlinger, — saaledes at denne Villighed selvfølgelig ikke har været fremkaldt gjennem nogen Stemning, der var paavirket ved Efterretningen om Generalmajor Gahns Nederlag. Videre siges, at jeg „klart og bestemt erkjender“ dette. Men dermed er fra Professor Alins Side ikke det virkelige Forhold med denne Sag fastslaaet. Atter igjen refererer han urigtig! Det burde hellere være oplyst, at jeg var den første, som paaviste, at der ingen Sammenhæng var mellem Gahns Nederlag ved Matrand og Carl Johans oprindelige Beslutning om at gaa i Gang med Underhandlinger. Jeg har gjort dette flere Gange, forinden Björlin udgav sin Bog. Hvad denne Forfatter har gjort, er væsentlig det, at han har leveret flere Beviser for Rigtigheden af mine Slutninger. Men det er som nævnt mig, der først paaviste, at Carl Johan til det nævnte Tidspunkt savnede Efterretninger om, hvad der var foregaaet ved Matrand.

Naar jeg i min Samling har medtaget nogle Aktstykker om Kampen ved Matrand, da var det af flere Grunde, bl. a. først for at have Rapporterne trykte, og dernæst for at vise, at Rygterne om denne Affære havde havt en Indvirkning paa Folkestemningen i de svenske Grænselandskaber.

„*I följd af något förbiseende*“ — siger Professor Alin — er en Efterskrift til et af de meddelte Aktstykker ikke bleven medtagen. Han trykker den altsaa af, uagtet dens Indhold er ganske ubetydeligt. Nævnte *förbiseende* er ialfald ikke mit. Jeg har trykt den Afskrift, som velvilligst var mig tilstillet fra det svenske Rigsbibliothek, i hvis Samlinger Originalen findes. Det er overhovedet ufatteligt, at den Slags Kritik kan komme frem. I Høiden burde en Indvending som den nævnte kunne finde Plads i en Note. Selv om det omtalte Postscriptum havde foreligget for mig, kunde det dog ikke have været nogen stor Feil, om jeg havde tilladt mig at forbigaa det.

Det kan være paa sin Vis rigtigt, med Professor Alin at sige, at de om Affæren ved Matrand meddelte Aktstykker ikke angaa Underhandlingerne i Moss. Alligevel er der en Forbindelse, og det er for den, som vil se paa den politiske Stilling, som denne igjen var paavirket af den militære, berettiget ved en saadan Anledning ogsaa at medtage, hvad der var forefaldt ved Kongsvinger, mellem Oberstlieutenant Krebs og Generalmajor Gahn, ved Siden af Begivenhederne paa den store Krigsskueplads i Smaalenene. Jeg har i et paafølgende Afsnit ogsaa samlet Aktstykker til Belysning af, hvad dersteds foregik — for at vise, hvor slet Stillingen var bleven, medens jeg har villet dokumentere det Modsatte for den Hærafdeling, der stod ved Kongsvinger.

Jeg har nok den Mening, at Carl Johan, da han begyndte de Underhandlinger, om hvilke han holdt sine svenske Omgivelser i Uvidenhed, og som han kun synes at have betroet til Nordmænd og Franskmænd, ikke havde nogen Kundskab om den Ulykke, der havde rammet Gahn ved hans Fremrykning mod Kongsvinger. Men deraf følger ikke, at Budskabet om Krebs's Seir har været saa

aldeles uden Indflydelse paa de endelige Resultater. Da de sidste Underhandlinger aabnedes, var denne vel kjendt, og det synes dog ikke urimeligt, at den da har virket til at hæve Modet paa den ene Side og dæmpe Fordringerne paa den anden Side. Professor Alin siger (S. 216), at de Aktstykker, som jeg har trykt angaaende Krigen i Smaalenenes Amt, *„lämna genom sitt innehåll ständig anledning till respekt för den uthållighet hvarmed norrmännen, trots den förtviflade belägenhet, hvari deras armé befann sig, skötte de underhandlingar, som ledde til konventionen“.* Mon han ikke ogsaa skulde være villig til, ved nærmere Overveielse, at erkjende, at denne *uthållighet* i nogen Grad kunde været fremkaldt ved, eller ialfald støttet gjennem de Efterretninger, som indløb fra de Tropper, som havde seiret ved Matrand? Der er meget i Historien, som ikke i streng Forstand lader sig dokumentere, men hvorom der dog ikke kan tvivles. Dertil maa det vel høre, at Budskabet fra Matrand har bidraget til at hæve Stemningen i Christian Frederiks Hovedkvarter.

Den *uthållighet,* hvorom der tales, bliver nu for øvrigt især at godskrive Kongen. Han var jo den, som personlig førte Underhandlingerne, og hvad der er sagt om Respekt for Nordmændene, maa altsaa i første Linie tages til Indtægt for deres Konge.

At den militære Stilling var i den Grad slet, som Alin vil gjøre den til, er heller ikke givet. Intet Slag var tabt, og det vilde være misvisende, om man som fremtidige Eventualiteter alene regnede med den norske Hærs Tilintetgjørelse og Opløsning. Der er i mine foregaaende Skrifter ogsaa pegt paa andre Muligheder, og den afgjørende Kamp vilde være bleven tvivlsom nok, naar den var bleven udkjæmpet i Defiléerne bag Christiania. Alene at se paa disse Forhold gjennem Björlins

Briller, er ikke at tilraade, og uagtet han kan fortjene megen Anerkjendelse for det rige Stof, han har bragt for Dagen, og uagtet der i dette er meget at agte paa for den Part, som var den underlegne i Troppestyrke, saa har han dog ikke i alle Dele sagt det sidste Ord. Ogsaa for den anden Part kan der være adskilligt at lære af den givne og af kommende Udredninger.

Vi komme derefter til et Hovedpunkt i Kritiken. Dette angaar Statsraad Carsten Tanks Deltagelse i Underhandlingerne i Dagene fra 6te til 9de August 1814. Om denne handle de i Afsnit V af mine *Aktstykker* aftrykte Dokumenter, og derom har Professor Alin nærmere udtalt sig i *Sv. histor. tidskr.*, S. 216 flg.

Til en Begyndelse bebreides det mig der, at jeg ikke i min Samling har medtaget et Par Aktstykker, hvis Tilværelse har været mig bekjendt, og som Professor Alin nu savner.

Det første af disse Dokumenter er Carl Johans Ordre af 3die August til General Vegesack, at denne skal anmode Statsraad Tank om at indfinde sig i hans Hovedkvarter. Det andet er Carl Johans Brev til Carl XIII af 5te August. Jeg kan ikke forstaa, at jeg har gjort noget urigtigt ved at forbigaa disse.

Hvad den første Ordre angaar, da har jeg (*Fra Kiel til Moss*, S. 50) meddelt, at der udgik en Kaldelse til Tank, og den er — som den nu aftrykkes af Professor Alin, S. 237 — intet andet end den mest ordinære Expeditionsaffære. Om den trykkes eller ei, kan være ligegyldigt.

Hvad det andet Brev angaar, da maa Professor Alin, som ogsaa (S. 238) aftrykker dette — eller rettere

kun et Brudstykke deraf, men uden at betegne det som saadant —, vistnok ved nærmere Overveielse erkjende, at der kunde være ganske plausible Grunde for at undlade at medtage dette, i sig selv vistnok interessante Aktstykke. Det angaar nemlig meget mulig ikke Tanks Sendelse til Christian Frederik. Jeg har (*Fra Kiel til Moss,* S. 51) ganske rigtig omtalt den i Brevet berørte Sag og henvist til Björlins Bog (*Kriget i Norge,* S. 157), hvor der først var gjort Rede for, hvad denne virkelig angik.

Et Brudstykke af Brevet er først trykt hos Björlin paa anførte Sted. Alin aftrykker atter det samme Brudstykke, med Tillæg af to Linier, og forklarer, at Carl Johan deri har meddelt Kongen, at han har havt en Samtale med Tank og overdraget ham *des propositions à faire.* Men det er vel muligt, at disse kun vare bestemte for Kommandanten paa Frederiksten. Det, som Brevet ellers angaar, er nemlig de Forhandlinger, Tank i Løbet af den 5te August førte med denne om at overgive Fæstningen, — og forsaavidt det anførte franske Udtryk skulde kunne fortolkes, som om det gjaldt en Bemyndigelse udover disse, ogsaa for den senere paafølgende Underhandling med Christian Frederik, da bliver dette ingenlunde nogen Vished. Som Ordene staa, maa det være mest korrekt at opfatte det hele Brev alene som sigtende til den første Underhandling, som Carl Johan havde lagt i Statsraad Tanks Hænder, den med Fredrikstens Kommandant. Den os vedkommende Del af Brevet lyder:

Au moment de me rendre à Frederikstad et de là auprès de Votre Majesté, un homme très-considérable dans le pays, que j'avais chargé d'aller près du commandant de Frederikshald, est venu me rendre compte qu'il-y-avait des probabilités pour la remise immédiate de la forteresse.

Je l'ai chargé des propositions à faire. La journée étant à peu près épuisée, je partirai demain pour Frederikstad et je me rendrai à bord de Votre Majesté.

Dette er Alins Text. Björlin har den Afvigelse, at der hos ham staar: *Je l'ai chargé de la proposition à faire.* Antagelig har Alin Ret, da hans Text stemmer med den Oversættelse, som S. Boëthius har meddelt i *Bihang* til *Schinkels Minnen,* III, S. 268.

Forsaavidt man vil paastaa, at de nævnte *propositions* skulde fremsættes for Christian Frederik, bliver det paafaldende, at Carl Johan ikke har henholdt sig til, hvad han havde skrevet den 5te August, da han atter den 8de sendte en ny Fremstilling til Carl XIII, hvori han ansaa det hensigtsmæssigt at sætte sine Ord meget paa Skruer. Naar Carl Johan den 8de August i denne Skrivelse taler om *les ouvertures qui viennent de m'être faites par le Prince Chrétien,* da synes det ikke vel at knnne forenes med en Meddelelse, han tre Dage tidligere havde givet Carl XIII., at han selv havde overdraget Statsraad Tank at fremsætte visse Forslag for Christian Frederik!

En saadan Modsigelse synes at være lidet rimelig. Med et længere Mellemrum lader den sig tænke. Men kun efter tre Dages Forløb at ville give en helt anden Fremstilling, — det vilde være meget besynderligt. Som det staar for mig, er Brevet af 8de August (trykt i *Aktstykker,* S. 76 flg.) et Bevis for, at Carl Johan ikke tidligere havde indviet Carl XIII. i, hvad han tilsigtede. I Henhold dertil kan jeg heller ikke i Brevet af 5te August, som det nu er offentliggjort, finde noget, som strider mod den Fortolkning, jeg gjør af dette, — at det alene angaar de Forslag, som Tank var bemyndiget til at fremsætte for Kommandanten paa Frederiksten.

Men under Forudsætning af, at Brevet ikke angaar Tanks Sendelse til Christian Frederik, bliver det ingen Feil ikke at have medtaget det i en Samling, der skal belyse Mossekonventionens Tilblivelse. En anden Sag er det, at jeg gaar ud fra, at ogsaa Alt, som angik Tanks nævnte Sendelse, er bleven ordnet i Løbet af den 5te og den 6te August.

I sine store Træk vil det fra mine, i denne Afhandling oftere nævnte Skrifter, kunne være Læserne bekjendt, hvad der menes ved det, som kaldes Tanks første Sendelse til det norske Hovedkvarter. Det kan dog være hensigtsmæssigt, her i al Korthed at gjentage dens Hovedtræk.

Statsraad Carsten Tank, der netop havde taget Afsked fra den Stilling, han i nogle Maaneder havde indehavt som Christian Frederiks Raadgiver, blev i Løbet af den 5te og 6te August af Carl Johan bemyndiget til at indlede de første, meget konfidentielle Underhandlinger med Christian Frederik om dennes Thronfrasigelse og Norges Forening med Sverige. Paa sin Reise til Spydeberg Præstegaard, hvor han traf Christian Frederik, var han ledsaget af Provst Hount. Efterat Kongen ved deres Ankomst den 7de August havde erklæret sig villig til at optage Underhandlingerne, vendte Hount straks tilbage til Carl Johan med foreløbig Meddelelse herom. Denne Meddelelse er i Løbet af den 8de August kommen i Kronprinsens Hænder.

Samme Dag, den 8de August, afholdt Christian Frederik Statsraad i Spydeberg Præstegaard. Efter at have hørt dettes Mening og erfaret, at ogsaa Statsraadet var stemt for at aabne Underhandlinger, lod han Tank

samme Dag vende tilbage. Denne traf den 9de August Carl Johan, som da havde sit Hovedkvarter i Frederikstad, og dermed afsluttedes det første, rent konfidentielle Afsnit af de Forhandlinger, som faa Dage senere ledede til Konventionen i Moss.

Det er dette Afsnit, som betegnes med den her anvendte Benævnelse, Tanks første Sendelse.

„Et Hovedspørgsmaal angaaende Tanks Mission er dette: hvilke Forslag havde Carl Johans Udsending det Hverv at fremsætte?“

Saa spørger Professor Alin i *Sv. histor. tidskr.*, S. 216, og han vil ikke møde Modsigelse i sin Opfatning, at dette er et Kjærnepunkt ved den hele Forhandling.

Det gjælder da om at undersøge Sagen ganske rolig. Det er kun et kritisk Spørgsmaal, som her skal optages, uden at noget andet, det uvedkommende Hensyn maa indblandes deri. At komme til fuld Klarhed, kan have sine Vanskeligheder. Umuligt er det ialfald ikke, idet her findes flere gode Hjælpemidler. Der foreligger sikre Dokumenter, som byde et Udgangspunkt. Af samtidige Kilder kan der vindes Resultater, som igjen maa komme til Anvendelse, hvor der handles om den kritiske Prøvelse af de Aktstykker, der ikke ere daterede eller signerede, og om hvilke det ikke med det Samme kan afgjøres, hvilket Afsnit af Underhandlingerne de tilhøre. Ad denne Vei anser jeg det muligt at naa saavidt, at man kan erklære, at der fremdeles er bevaret ikke eet, men flere Udkast, der vise, hvilke Forslag det var, som Tank havde faaet det Hverv at fremsætte, — ialfald, at der er en overveiende Sandsynlighed derfor.

Som det første sikre Dokument skal henvises til det norske Statsraads Protokol for 8de August 1814, trykt i mine *Aktstykker*, S. 77 flg.

I denne heder det, at Statsraad Tank fra Kronprinsen af Sverige havde overbragt et „*Udkast til de Vilkaar, hvorunder Foreningen mellem Norge og Sverige skulde kunne iværksættes*“, — samt videre, at Statsraadet ikke fordristede sig til at fraraade Kongen at modtage „*den anbudne Vaabenstilstand*“, idet Frederikstad allerede var besat af de svenske Tropper og Frederiksten helt indesluttet af disse, „*saa at denne Vaabenstilstand, som nu bringes i Forslag, i Grunden ikke er andet, efter de forandrede Omstændigheder, end hvad forhen har været tilbuden den svenske Regjering*“.

Af dette Referat fremgaar med fuld Sikkerhed, at Statsraad Tank fra Kronprinsen af Sverige overbragte Forslag af dobbelt Indhold, — at disse dels angik den tilkommende Forening, dels den Vaabenstilstand, som maatte gaa forud for samme. Om Betingelserne for denne Vaabenstilstand er i Protokollen oplyst, at en af dem var Overgivelsen af de to Fæstninger, Frederiksten og Frederikstad, eller maaske rettere, at disses Overgivelse maatte blive en Følge af andre Betingelser, som vare opstillede for en saadan Stilstand. Dette fremgaar ogsaa af de to Breve, som Christian Frederik den 8de August skrev til Carl Johan, og som overbragtes af Tank, da han vendte tilbage.

Af dem sees ligeledes, at der ved den første Forhandling baade var Tale om en Forening og om en Vaabenstilstand. Som en Betingelse for denne nævnes — overensstemmende med Protokollen for det samme Dag afholdte Statsraad — Fæstningernes Overgivelse, samt Fastsættelsen af en Demarkationslinie.

Da disse Breve begge have Betydning for vor Undersøgelse, for hvilken de sammen med Statsraadsprotokollen synes mig at danne det bedste Udgangspunkt, skal jeg her gjengive dem i nyt Aftryk efter mine *Aktstykker*, S. 79 flg., med Bibehold af den der anvendte Signatur.

V, 7, a.

Monsieur mon cousin! Ma position à la tête du gouvernement Norvégien m'a dicté la missive ci-jointe; mais puisque Vous avez eu la bonté de m'assurer de Votre amitié dès que je Vous montrais de la confiance, il m'est bien essentiel de pouvoir charger Mons. Tank de la commission de Vous assurer, que Vous me trouverez bien disposé à accéder aux moyens qui peuvent assurer le bonheur du peuple Norvégien, et préalablement redonner la paix au Nord, savoir la cession de Friderichsteen et la remise du pouvoir exécutif dans les mains de la nation; mais je désire Vous parler confidentiellement sur la manière d'arranger les affaires, qui nous tiennent mutuellement à coeur pour le salut des peuples Scandinaves et qui ne pourront être mieux traitées qu'à une entrevue, après trêve conclue.

Dès que Vous me montrerez les sentimens, que je crois mériter, Voüs pourrez compter sur la sincérité de ceux, que je Vous voue de bien bon coeur en homme loyal et franc, qui n'a jamais voulu que faire le bien.

ce 8 d'Août 1814. Je suis Votre affectionné cousin
Christian Frédéric.

A Son Altesse Royale
le Prince Royal de Suède.

V, 7, b.

Monsieur mon Cousin! L'obstacle principal pour la conclusion d'une trêve qui pourrait conduire à une union á l'amiable, étant levée par l'occupation de Friderichstad & d'une partie du pays sur la rive orientale du Glommen, je crois pouvoir le défendre devant la nation d'accéder à l'éva-

cuation de Friderichsteen pour garantie d'une trêve alors proposée. La ligne de démarcation serait Glommen.

Le but de cette trêve serait l'union à l'amiable.

Je n'ai voulu que le bonheur de la nation Norvégienne; je désirerai encore pouvoir y contribuer par des sacrifices personnels. Je désire également qu'il puisse être garanti par les stipulations qui pourraient être fixées, et qu'une diète seule peut accepter.

Le motif qui me porte à cette démarche, est le sentiment du devoir, toujours sacré pour moi de saisir toute occasion admissible pour arrêter le fléau de la guerre & d'instruire la nation de sa situation actuelle et des offres, qu'on lui fait.

Une diète extraordinaire sera incessamment convoquée sitôt que la trêve est conclue.

La constitution actuelle servirait donc de base à l'union, sauf les modifications que l'assemblée nationale jugerait nécessaires, et qui seront soumises à l'acceptation du Roi de Suède, qui a déjà donné á la nation des promesses libérales au sujet de la conservation de ses droits et immunités.

Pour preuve évidente de mon désir sincère de préserver la nation Norvégienne des malheurs d'une guerre désastreuse, je déclare positivement vouloir remettre les droits, que la nation m'a conférée avec le pouvoir exécutif, dans ses mains. Ce n'est que devant la diète que je puis le faire formellement.

Je suis sûr, mon cousin, que vu la sincérité de mes intentions Vous ne pourrez demander, que je fasse cette démarche d'une manière contraire à mon honneur & à mon devoir.

Au sujet de l'administration du pays par le conseil d'état jusqu'à l'assemblée de la diète, ainsi que sur d'autres points essentiels, je me réserve de Vous parler à une entrevue d'abord après trêve conclue à un endroit qui serait à fixer près du Glommen, & où ni des troupes Norvégiennes ni des troupes Suédoises se montreraient durant le jour de l'entrevue. Je ne puis pas assez exprimer quel prix j'attacherais à une entrevue avec Vous.

Celui-ci sera sans doute le moyen le plus efficace pour épargner le sang des peuples sur lesquels Vous désirez

régner et pour consolider une réconciliation sincère telle que la désire

Votre affectionné cousin
ce 8 Août 1814. Christian Frédéric.

A Son Altesse Royale
le Prince Royal de Suède.

Videre foreligger som en tredie Kilde Carl Johans Brev til Carl XIII. af 8de August (*Aktstykker*, V, 5). Men dette angiver kun Indholdet af det Forslag, der var lagt til Grund for Underhandlingerne, forsaavidt det skulde angaa de politiske Bestemmelser, selve Foreningsvilkaarene. Derimod giver det ingen Oplysning om de Betingelser, der gjennem Tank vare bragte i Forslag med Hensyn til Vaabenhvilen, og det giver os saaledes kun den ene Del. I dette Brev kan man altsaa ikke vente at finde Besked om alle de Betingelser, som Tank havde faaet sig overdraget at fremsætte. Det maa, som nævnt, i alle Fald betragtes som sikkert, at han har medbragt et dobbelt Forslag, der har indeholdt Bestemmelser saavel af politisk som militært Indhold. Det kan være, at der har foreligget to Udkast, og det kan være, at begge Dele have været sammenstøbte i et enkelt. Kun er det givet, at der har været foreslaaet Betingelser af dette dobbelte Indhold.

Vi maa altsaa søge videre, og det bliver da naturligt først at vende sig til de norske Archiver, hvor det skulde kunne forudsættes, at der var at finde ialfald et Udkast, som havde været benyttet ved Christian Frederiks og Statsraadets første Underhandlinger med Tank. Vi træffe ogsaa her, i Storthingets Archiv, et Udkast, som jeg har trykt i mine *Aktstykker* (S. 71) som V, 2, efter Birkelands Afskrift. Professor Alin har optrykt det efter

Originalen, men ikke ganske rigtig. Jeg gjengiver det derfor her, i nyt bogstavret Aftryk efter Originalen, med Bibehold af den gamle Signatur.

V, 2. Det ved Statsraad Tank fra Carl Johan oversendte Udkast.[1]

Remise de l'Autorité executif
en faveur de la Nation.

Le Conseil d'Etat administrera le pays, jusqu'à la reunion de l'Assemblée nationale. —

La Constitution pourra etre acceptée par le Roi de Suede, sauf les modifications, que l'Assemblée nationale jugera de faire & qui seront soumises en tous les câs à l'acceptation du Roi. —

Dans le cas que l'Assemblée nationale jugeat apropos de proposer des nouvelles loix fondamentalles, elles ne devroient jamais s'eloigner des principes suivans. —

1⁰ Liberté individuelle aux norwegiens ne peut etre justiciable que de la loi.

2⁰ Egalite de droits, c'est à dire, que les norwegiens sont aptes à parvenir à toutes les distinctions socialles en raison de leurs fortunes, leur talens &ca. &ca. —

Proprieté.

La Nation fixe l'impot par ses representans. les (!) terres & les immeubles ne sont succeptibles (!) des autres charges, que [de[2] celles que la loi a sanctionées. —

Une fois la constitution acceptée par le Roi la Nation a des droits irrevoquables. —

La Constitution etant acceptée par le Roi, il reglera les forces militaires qui doivent rester dans le pays & le Roi se fera un plaisir de prouver aux norwegiens sa confiance en leur loyauté, il leur fera [ainsi[3] toutes les concessions qu'ils

---

[1] Originalen, i Storthingets Archiv, er signeret *No. 1*, men savner Paategning om at være fremlagt i Statsraadet og om Tiden, naar dette kunde være skeet.
[2] Udeladt af Alin i hans Aftryk. Ordet er sikkert.
[3] Saa staar tydelig. Birkeland og Alin have læst Ordet: *aussi.*

pourront desirer, en attendant les fortresses frontieres pourront etre gardées par moitié suedois & moitie norwegiens, & la garnison reduite au nombre indispensable. —

Les officiers qui servent à l'armée norwegienne conserveront leurs rangs, leurs appointemens & leur prerogatives. Les officiers de l'armée norwegienne & tous les autres employés militaires sous quelle denomination qu'ils soient, y compris la marine, que ne desirent point de servir, seront pensionnés d'apres les loix existantes dans le pays. —

= A l'exeptation du Gouverneur General

Le Roi a l'intention de ne point envoyer des fonctionnaires en Norwege que des norwegiens & Sa Majesté pour donner une preuve de sa sollicitude pour ce pays nommera les autres fonctionnaires parmi les indigents, amoins que la necessite n'en exige autrement. —

Fremlagt i Odelsthinget d. 22de Novbr. 1814.

Weidemann.

Extract No. 45.

En med Provst Frederik Schmidts Haand skreven Oversættelse af dette Dokument[1] lyder saaledes:

No. 20.

Tilbud fra den udøvende Magt til Fordeel for Nationen.

Statsraadet skal bestyre Riget indtil Storthingets Samling. —

Konstitutionen kan blive antaget af [2]Sverrigs Konge med de Modificationer, som Storthinget troer at burde giøre, og som i alle Tilfælde skulle underkastes Kongens Antagelse.

---

[1] Original i Storthingets Archiv; er tidligere ikke trykt.
[2] Først har herefter været skrevet: *Kongen*, som derpaa atter er overstrøget.

I Tilfælde at Storthinget troer det passende at foreslaae ny Grund-Love, maae de aldrig afvige fra følgende Principer:

1. Nordmændenes individuelle (personlige) Frihed kan ej betages dem uden efter Loven
2. Lighed i Rettigheder; det vil sige at de Norske kunne erholde alle Udmærkelser i Borger-Samfundet med Hensyn paa deres Vilkaar, Talenter o. s. v.

Ejendom.

Nationen fastsætter Paalæg ved sine Repræsentantere. Jorder og urørlige Ejendomme ere ikke underkastede andre Paalæg, end de som Loven har sanctioneret.

Naar Grundloven engang er antaget af Kongen, har Nationen uigienkaldelige Rettigheder.

Naar Kongen har antaget Konstitutionen, vil Han ordne den militaire Styrke som bør blive i Landet, og Kongen vil giøre sig en Fornøielse af at vise de Norske sin Tillid til deres Troskab. Han vil derfor tilstaae dem alt hvad de kunne ønske, saaledes at Grændse-Fæstningerne kunne besættes med Halvdelen af Svenske og Halvdelen af Norske, og Garnisonen bringes til et engang bestemt Antal.

De i den Norske Armee tienende Officerer skulle beholde deres Rang, deres Gager og Forrettigheder. Den Norske Armees Officierer og alle andre ved Militair-Etaten Ansatte af hvilkensomhelst Benævnelse, Søe-Etaten indbefattet, som ikke ønske at tiene, skulle vorde pensionerede efter Landets giældende Love.

Kongen er sindet, ikke at sende andre Embedsmænd til Norge, General-Gouverneuren undtagen, end Nordmænd, og Hans Majestæt vil, for at give et Beviis paa sin Omhue for dette Rige, udnævne de øvrige Embedsmænd blandt de Indfødte, medmindre Nødvendigheden anderledes fordrer.

Fremlagt i Odelsthinget d. 22de Novbr. 1814.

Weidemann.

Om dette Udkast har jeg altid forudsat, at det maatte henføres til Tanks første Sendelse, men da der (som nævnt ovenfor S. 5 flg.) ikke var Anledning til at undersøge Origi-

nalen, har jeg ikke vovet at udtale mig saa bestemt, som jeg ønskede at kunne. Nu er det oplyst, at Udkastet er skrevet med Statsraad Tanks Haand. Om dets Plads i den foreliggende Række af Aktstykker kan der ikke længere næres Tvivl.

I en Skrivelse fra Statsraadet af 16de November 1814, indtagen i Statssekretariatets Kopibog, angives dette Udkast at indeholde det *„ved Carsten Tank fremsendte Forslag til Vilkaarene for en Vaabenstilstand“*. Jeg har selv tidligere (*Aktstykker*, S. 71) benyttet en dermed stemmende Betegnelse, *„Udkast til Betingelser for en Vaabenstilstand“*. Imidlertid er denne ikke ganske hensigtsmæssig. Dokumentet indeholder nemlig i Grunden Intet, som strengt taget kan siges at angaa en Vaabenstilstand. Det er et politisk Dokument, et Udkast til Betingelser for en fremtidig varig politisk Forening. De deri forekommende Udtryk: *„en attendant les forteresses frontières pourront être gardées par moitié Suédois moitié Norvégiens, & la garnison reduite au nombre indispensable“*, ere ialfald meget uklare. Den i Carl Johans Archiv tilbageblevne Redaktion skiller sig derhos væsentlig fra den, der blev forelagt for Christian Frederik.

Den angivne Titel for Udkastet er altsaa vildledende. Udkastet giver ingen Oplysning om, hvad der gjennem Tank var forlangt som Betingelse for en Vaabenhvile. I 1814 er der anvendt unøiagtige Betegnelser. For at komme til Klarhed om, hvad der var opstillet som de militære Vilkaar, maa der altsaa søges Besked paa andet Hold, uden at man tør fæste sig ved den Betegnelse, som det foreliggende Dokument har faaet, som om det skulde indeholde Betingelser for den militære Vaabenstilstand. Der maa have været et videre Forhandlingsgrundlag, og det første, som derved paatrænger sig, er Tanken paa,

at her maa have existeret endnu et andet, supplerende Udkast.

Dernæst bliver det at undersøge, hvorvidt et saadant lader sig paavise — med Sikkerhed eller med Sandsynlighed — mellem de øvrige Udkast fra samme Tid, som nu kjendes.

Forinden jeg gaar videre, vil det være nødvendigt, først at meddele nogle Oplysninger om, hvorledes jeg kom i Besiddelse af de øvrige Aktstykker, som jeg har henført til Tanks første Sendelse.

Paa Henvendelse til Professor C. J. Rogberg, der bestyrer det Kgl. Familiearchiv, om at erholde det ved Tank oversendte Udkast, modtog jeg, antagelig om Høsten 1893, en Afskrift af de to Udkast, der ere trykte i mine *Aktstykker* (S. 72—74) som V, 3, a—b med Overskrift: *Tvende svenske Udkast til Betingelser for en politisk og militær Overenskomst.* Professor Rogberg oplyste i en Følgeskrivelse, at „disse to Koncepter laa ved hinandens Side, ere skrevne paa samme Slags Papir, med samme Haand og ere uden Tvivl aldeles samtidige". Senere viste han mig den Godhed at sende mig paa Kalkerpapir et Facsimile af nogle Linier, der godtgjorde, at disse vare skrevne med General Camps' Haand, og jeg kunde derefter i mine *Aktstykker* (S. 175) meddele, at det var ham, som havde ført dem i Pennen. Professor Alin oplyser nu yderligere i sin Afhandling (S. 218), at en Del af V, 3, a er skrevet med Krigsraad Ulrichs Haand.

Jeg har ikke seet Originalerne. I Mai 1895 henvendte jeg mig i Stockholm personlig til Professor Rogberg med Anmodning om at kunne faa undersøge, hvorvidt der ikke i det Kgl. Familiearchiv fandtes endnu flere Papirer, der vedkom Tanks Sendelse. Professor Rogberg sagde, at Intet var i Veien herfor. Men da han selv

ikke havde synderligt Kjendskab til vedkommende Dele af Archivet, og det for mig vilde være meget tidsspildende at gjennemgaa disse i deres Helhed, gav han mig det Raad at indhente Oplysninger desangaaende hos Professor Alin. Af de faldne Udtalelser fik jeg det Indtryk, at uden en saadan forudgaaende Henvendelse vilde det, med min begrænsede Tid falde vanskeligt at udrette Noget. Jeg reiste til Upsala og gik til Professor Alin, men erfarede der, at denne nylig var reist til Nordsverige. For mig at fortsætte til Luleå eller Haparanda var ugjørligt. Jeg arbeidede lidt i det Kgl. Familiearchiv, hvor jeg dog ikke stødte paa noget af Interesse for Tanks Underhandlinger, og maatte derfor udsætte den ønskelige fornyede Undersøgelse til et senere Besøg.

Hvad jeg fornemmelig savnede ved min første Undersøgelse, var Adgangen til at kunne sammenholde de forskjellige Haandskrifter. I Efterskriften til mine *Aktstykker* (S. 175) har jeg ogsaa ytret, at jeg, naar Leilighed gaves, vilde komme tilbage dertil, og at da Resultatet af de fornyede Undersøgelser skulde blive offentliggjort. Min Tanke var ogsaa, om muligt, at kunne gjengive de forskjellige Aktstykker i Fotolitografi. Denne Tanke er ikke opgiven, men kan dog ikke paa det første blive udført. Bl. a. har det været nødvendigt at vente dermed, indtil det kunde bringes helt paa det Rene, hvorvidt der ikke fremdeles forefindes Rester af Statsraad Tanks Papirer. Anstillede Undersøgelser have rigtignok gjort det meget sandsynligt, at disse nu maa være forsvundne. En Del deraf synes af hans Søn, Otto Tank, at være bragt til Amerika, medens andet kan være vandret i Papirmøllen. Alligevel kan jeg ikke endnu bekvemme mig til helt at renoncere paa at gjøre ialfald mindre Fund. Derhos vilde jeg gjerne, forinden jeg skred til en fotolito-

grafisk Udgave, have havt Anledning til paa ny at gjennemgaa Christian Frederiks Papirer, hvorved der muligens kunde træffes hidtil upaaagtede Oplysninger om Mossekonventionens Historie. Det kunde tænkes, at de hidtil foretagne Undersøgelser i dette rige Materiale ikke havde været fuldstændige, og at der var en Efterhøst at gjøre. Hidtil har jeg ikke kunnet afse den nødvendige Tid dertil.

Efter denne Digression skal jeg gjenoptage Traaden.

Der var altsaa fra det Kgl. Familiearchiv fremdraget to Udkast, der øiensynlig vare at henføre til de Underhandlinger, der gik forud for Konventionens Afslutning, og som jeg henførte til Tanks første Sendelse. Heri er Professor Alin ikke enig. For mit Vedkommende kan jeg dog ikke godkjende hans Grunde, og jeg maa fremdeles holde paa min tidligere Mening, at disse Aktstykker, ialfald for den overveiende Del, datere sig fra Underhandlingernes første Afsnit. Hvad Professor Alin yderligere har fremdraget, forekommer mig at være dels ikke overbevisende, dels endog ligefrem støttende de tidligere af mig udtalte Meninger.

Forat Læserne kunne have dem ved Haanden, skal jeg her meddele dem fuldstændig. Begge ere korte. De meddeles med Bibehold af den i *Aktstykker*, S. 72 flg. anvendte Signatur.

V, 3, a. Svensk Udkast til Betingelser for en politisk og militær Overenskomst.

Août.

Si le Prince est de bonne foi[1]

Les troupes Suédoises occuperont tout le pays depuis la pointe méridionale du lac Runde (?) jusques à Christiania;

---

[1] Disse Ord ere ikke medtagne ved den første Gjengivelse paa Tryk. De ere ifølge Professor Alin senere overstrøgne: Begyndelsen er skreven med General Camps' Haand.

la forteresse d'Agershuus aura garnison moitié Suédoise et moitié Norvégienne; les représentans de la nation seront convoqués à Christiania ou à Dramen; le Roi de Suède communiquera avec la diète, soit directement soit par le commandant en chef de l'armée ou par des commissaires qu'il désignera; l'union des deux royaumes étant décidée par la garantie donnée à la Suède par les puissances, toute hostilité cesse entre deux peuples qui ne doivent avoir désormais q'un même intérêt.

S. M. de Roi de Suède promet d'accepter la constitution rédigée par les deputés à la diète d'Eiswold. S. M. ne proposera de changemens à cette constitution que ceux nécessaires aux intérêts des deux peuples et indispensables à l'union des deux royaumes.

S. M. le Roi de Suède[1] promet oubli du passé en faveur de toutes les personnes, de quel rang ou condition qu'elles puissent être, et déclare qu'elles ne pourront être poursuivies, ni directement ni indirectement pour les opinions qu'elles auraient pu émettre, contraires à l'union des deux royaumes.

Les troupes nationales Norvégiennes rentreront de suite dans leurs provinces respectives. Il ne restera sous les armes que les troupes inrolées connues sous la dénomination de *värfvade* et les rég^{s} d'Aggerhuus et de Sunnanfjeld. Aucunes de ces troupes ne dépasseront la ligne de démarcation stipulée dans l'article . .

V, 3, b. Svensk Udkast til Basis for Underhandlingerne.

Le Prince Chrétien annonce à la nation Norvégienne que tous ses efforts n'ayant eu pour but que de la rendre heureux autant qu'il était en son pouvoir, il se croit obligé par affection pour elle, par respect pour ses devoirs de faire tous les sacrifices d'un bon prince et de l'éclairer sur les moyens à employer pour prévenir le pays d'une guerre désastreuse; la Norvège ayant à lutter seule contre les forces

[1] Det herpaa Følgende er, ifølge Professor Alin, skrevet med Krigsraad Ulrichs Haand.

de la Suède et celles que les alliés ont promises à cette puissance par les traités, il reconnaît qu'une résistance prolongée deviendrait inutile et attirerait sur le Nord des calamités dont il est impossible de prévoir le terme; toutes ces considérations ont déterminé le Prince Chrétien à déclarer à la nation qu'il lui remet le pouvoir dont la diète d'Eiswold l'avait revêtu et qu'il ordonne au conseil d'état d'administrer le royaume d'après les loix existantes jusqu'à la réunion de l'assemblée nationale, que S. A. va convoquer d'après le mode qui sera convenu; mais afin que cela se fasse d'une manière conciliante et honorable pour les deux nations, une entrevue va avoir lieu entre S. A. R. et le Prince Royal de Suède. Que S. A. R. le Prince Chrétien annonce à la nation, qu'il est persuadé que la Norvège jouira sous l'autorite paternelle de S. M. le Roi de Suède des mêmes avantages, privilèges et immunités qu'elle s'est donnés par sa constitution d'Eiswold, et que S. M. le Roi de Suède par suite de ses vues libérales ne fera des changemens à cette constitution qu'autant que la nation le désirera, en conséquence S. A. R. propose à V. M. le Roi de Suède d'accepter les conditions suivantes:

1⁰ oubli du passé en faveur de toutes les personnes de quelque rang et conditions qu'elles peuvent être, S. M. le Roi de Suède ayant déjà fait connaître ses intentions pacifiques et bienveillantes à cet égard.

2⁰ Personne ne pourra être poursuivi ni directement ni indirectement pour opinions émises soit avant soit après la diète contre la réunion de la Norvège à la Suède.

3⁰ S. M. le Roi de Suède a muni S. A. R. le Prince Royal de Suède de pleins pouvoirs pour accepter en son nom la constitution Norvégienne et S. A. R. a aussi le pouvoir de déclarer qu'il ne sera fait d'autre changement à cette constitution que dans ce qui la rendrait contraire à l'union des deux royaumes. S. M. le Roi de Suède reconnaît au reste qu'il ne peut apporter de changement dans les loix fondamentales du pays que de concert avec l'assemblée nationale.

Les fonctionnaires civils et militaires soit Norvegiens ou étrangers au pays seront traités avec les égards que leur doit l'autorité supérieure; aucun d'eux ne pourra être molesté par des opinions émises. Ceux d'entre eux qui ne vou-

dront pas continuer leur service seront pensionnés d'après les loix existantes dans le pays.

Cette déclaration faite par le Prince Chrétien au peuple Norvégien, le Prince Royal de Suède en fera une de sa côté pour annoncer au peuple Norvégien, qu'en vertu des pouvoirs qu'il a reçu de son Roi et en son nom, qu'il accepte les conditions contenues dans la proclamation du Prince Chrétien.

Il sera parlé du Prince Chrétien dans cette proclamation avec tous les égards que réclament son rang et sa position; il sera annoncé dans la proclamation aux Norvégiens, que le Prince Chrétien est regardé par le Prince Royal de Suède comme son ami. S. M. le Roi de Suède fera ensuite une proclamation pour annoncer que tous les engagemens, pris en son nom par le Prince Royal, sont sanctionnés.

I denne Sammenhæng skal endelig (efter *Aktstykker*, S. 81) meddeles et tredie Udkast, som utvivlsomt hører med ved Tanks første Sendelse.

V, 8. Udkast til et Brev fra Christian Frederik til Carl Johan.[1]

Mon but n'ayant jamais été que le bonheur du peuple Norwégien je ne saurais vouloir que ce qui pourrait y contribuer. & c'est pourquoi je me suis décidé de remettre l'autorité exécutif en faveur de la nation au conseil d'état, qui administrera le pays jusqu'à la réunion de l'assemblée

[1] Mellem Christian Frederiks Papirer findes det her gjengivne Udkast til et Brev fra ham til Carl Johan, der ligger sammen med Frederikstads Kapitulation, et Udkast til Separatartikler og et Udkast til Kongens Brev til Generalmajor Bjørnstjerna af 12te August. Udkastet er skrevet med Tanks Haand, hvad ikke tidligere har været oplyst. Birkeland havde alene opgivet, at det ikke var skrevet med Kongens Haand. Fra Hr. Rigsarchivar *Dr.* C. F. Bricka i Kjøbenhavn har jeg imidlertid nu modtaget en Gjengivelse af nogle Linier i Udkastet, der ere optrukne paa Kalkerpapir af Hr. Archivsekretær Thiset. Efter at have sammenholdt denne med Originalen til V, 2, kan jeg meddele, at dette Udkast (V, 8) — som nævnt — utvivlsomt er ført i Pennen af Tank.

nationale (qui est déjà convoquée par le conseil d'état . . . . .) à laquelle je remettrai le pouvoir, que la nation m'a donné, le tout afin d'éviter les suites funestes d'une guerre à la nation Norwégienne; m'attendant à en parler plus amplement d'avec Vous, Mon cousin, je Vous propose une armistice de . . jours & que Vous voudriez fixer le jour que nous pourrons nous trouver ensemble à Hafslund. — Je consents à Vous remettre de suite la forteresse de Friderichsteen.

Af Aktstykker, der vedkomme Tanks første Sendelse til Christian Frederik, hvilke jeg ikke har kjendt, har Professor Alin nu — foruden en anden Redaktion af V, 2, skreven af General Camps og opbevaret i det Kgl. Familiearchiv — offentliggjort følgende:

Statsraad Tanks Brev til Carl Johan af 7de August 1814,

Statsraad Tanks Memorandum angaaende Vaabenhvile m. m., som Alin formoder antagelig er overleveret til Carl Johan 8de eller 9de August, — samt

et af Statsraad Tank udarbeidet Forslag til en Proklamation, som Carl Johan tænktes at skulle udstede til det norske Folk.

Samtlige disse Aktstykker er trykte som Bilag til hans Afhandling, i *Svensk histor. tidskrift*, S. 240—244, og i dem ser han de afgjørende Beviser imod min Antagelse, at de før nævnte Aktstykker, V, 3, a—b, skulde indeholde det Forslag, der var overbragt fra Carl Johan ved Tank, da denne første Gang reiste til Christian Frederiks Hovedkvarter. Jeg skal her først bemærke, at det, efter min Mening, bliver et helt underordnet Spørgsmaal, hvem der har Ret i sin Opfatning af den rigtige Plads for Anbringelsen af hvert enkelt Dokument i den lange Række af Aktstykker, som tilhøre de Underhandlinger, der gik forud for Konventionen. Hovedsagen er, at

der, gjennem Samarbeidet af forskjellige Forfattere, skabes et sikkert Grundlag for en Fastsættelse af den Orden, i hvilken den hele Suite af Aktstykker er fremstaaet. Om den ene eller den anden Forsker tilsidst beholder Ret, bliver her ligegyldigt, og hvis jeg kunde erkjende, at Professor Alin med sin Kritik havde rammet det Rette, da skulde Ingen være mere redebon til at udtale sin Anerkjendelse heraf end jeg.

For nærværende kan jeg imidlertid, som allerede nævnt, ikke give ham min Tilslutning i denne Henseende.

Det vilde være vidtløftigt og kunne give Anledning til Uklarhed, hvis jeg her vilde indgaa paa et Referat af de fremsatte Indvendinger og saa dertil knyttede en Imødegaaelse. For Sagens Skyld vil det være mere hensigtsmæssigt at optage en ny, helt selvstændig Undersøgelse.

Denne knyttes da helt naturlig til Udkast V, 3, a, som ovenfor er gjengivet. Et Blik paa dette vil netop vise, at det indeholder, hvad der ikke findes i V, 2, — at det skiller sig fra V, 2 netop i det Punkt, at det indeholder, hvad vi hidtil have savnet, Bestemmelser om den tilkommende Vaabenhvile. Det er i sin første Del skrevet med General Camps' Haand, og vi vide nu, efter hvad Professor Alin først har oplyst, at denne har renskrevet andre Dokumenter, som angaa Tanks første Sendelse. Hvad der af disse Vilkaar findes i den første Del af V, 3, a, der er skreven af Camps, er ulige mere vidtgaaende end noget andet af de øvrige Udkast, som bleve nedskrevne, forinden Konventionen kom istand.

Dersom nu ogsaa andre Grunde kunde gjøre det sandsynligt, at V, 3, a skriver sig fra Tanks første Sendelse, vilde det unegtelig passe meget godt, at vi her havde for os et Udkast, der gav Anledning til at erfare noget om de Betingelser, der til en Begyndelse vare op-

stillede for den indledende Vaabenhvile. Et saadant Dokument vilde fortræffelig passe ind i Sammenhængen; det er netop, hvad der behøves for at supplere det helt politiske Dokument, som foreligger i V, 2. Men dermed er det ikke givet, at netop det, som indeholdes i V, 3, a, skulde være dette, som her behøvedes.

Det er det, som nu videre maa undersøges.

Professor Alin mener ganske det Modsatte af mig. Han ytrer (*Sv. histor. tidskr.*, S. 217), at Udkastet V, 3, a indgaar i Detaljer angaaende Vaabenhvilen, som vanskelig kunde tilhøre et Forslag, der var bestemt til at tjene som det første Udgangspunkt for en Underhandling. Af denne Grund finder han allerede at maatte anse det umuligt, at V, 3, a kan være et Dokument, der har Sammenhæng med Tanks første Sendelse. Han overser dermed de foran anførte udtrykkelige Vidnesbyrd, der foreligge om, at Tank ogsaa havde det Hverv at indlede Forhandlinger om en Afbrydelse af Fiendtlighederne, og at han notorisk ogsaa har ført saadanne Forhandlinger. Hvad der for mig staar som en Grund til at fastholde min Tro paa, at V, 3, a kan datere sig fra de allerførste, helt konfidentielle Underhandlinger, — det nemlig, at deri ogsaa indeholdes Forslag om Bestemmelser for en Vaabenhvile — det bliver for Professor Alin en Grund til straks, paa Forhaand at afvise Tanken derom. Han finder deri en Støtte for den Mening, han har dannet sig angaaende det rette Tidspunkt for dette Aktstykkes Tilblivelse: en nærmere Undersøgelse af Udtryksmaaden i dette Dokument giver, siger han, yderligere Anledning til at antage, at det tilhører et langt senere Stadium i Underhandlingerne end Tanks første Sendelse.

Det er mig, som sagt, umuligt at give denne Mening min Tilslutning paa det Grundlag, at V, 3, a indeholder

Forslag til Bestemmelser om en Vaabenhvile, og at disse ikke skulde kunne tænkes fremsatte saa tidlig. Det er jo givet, at Tank har forhandlet om en saadan. Det maa da kunne ventes, at man finder Optegnelser derom.

Professor Alin har, for at støtte sin netop anførte Mening, paa et senere Sted i sin Afhandling (S. 230) af dette Udkast V, 3, a udplukket enkelte Sætninger, som han gjenfinder i Konventionen. Men disse ere saa faa og staa saa langt fra hinanden, at Beviset, mildest talt, bliver meget svagt. Derimod har han ikke taget Hensyn til Vaabenstilstanden og de for den i Udkastet opstillede Betingelser. Jeg har brugt Udtrykket Vaabenstilstanden. Men derved maa mærkes, at dette Udkast gaar saa vidt, at det endog forudsætter den formelige Afslutning af en saadan som overflødig: Foreningen er, heder det, allerede afgjort gjennem den Garanti, der er given Sverige af Magterne, og derfor skal enhver Fiendtlighed ophøre mellem to Folk, som for Eftertiden kun bør have en og samme Interesse. Som det vil sees, er dette en meget vidtgaaende Fordring. Ved at antage den, i den Form, hvori den forelaa, vilde der fra norsk Side været indrømmet overmaade Meget. Den tør vel ogsaa passe allerbedst paa Underhandlingernes allerførste Stadium.

Med Hensyn til de Overensstemmelser, som der skulde være mellem Udkast V, 3, a og den endelige Konvention, da er det først at erindre, at Udkastet bestaar af to Dele, skrevne med to forskjellige Hænder. Følgelig er det meget vel muligt, at disse ere forfattede til forskjellige Tider, og i ethvert Fald kan Udkastet vanskelig være udarbeidet i en eneste Støbning. I den første (og ældste?) Del, der er skreven med General Camps' Haand, kan Professor Alin i første Passus paavise, at der ialt er syv Ord, som gjenfindes i den endelige Konvention, nemlig: *communiquera*

avec la diète og *qu'il désignera*, unegtelig meget lidet. I næste Passus er der mere Overensstemmelse.

Derimod vil han i den anden Del, der er skreven af Krigsraad Ulrich, kunne paavise nogle Sætninger, der bedre stemme overens. Hvis dette skulde bevise noget, da maatte det ialfald først være det, at Udkastet er tilblevet til meget forskjellige Tider. Professor Alin har ikke fæstet sig ved Bestemmelserne om Vaabenstilstanden, og han har betragtet Udkastet som et enkelt Dokument, nedskrevet i samme Redaktion, medens det ialfald kan være at betragte som to.

Det kan indvendes imod mig, at det norske Statsraad den 8de August erklærede, at Vaabenstilstanden, som den da var bragt i Forslag, kun indeholdt det samme, som før var tilbudt den svenske Regjering; men nu var Akershus ikke tidligere nævnt i noget svensk Tilbud. Følgelig skulde et Dokument, der forudsætter denne Fæstnings Besættelse med blandet Garnison, ikke kunne indeholdes i det Forslag, der forelaa for Statsraadet 8de August. Afgjørende kan dog ikke dette være. Thi strængt taget kan det ikke siges, at Akershus er forudsat overgivet. Det heder i Udkastet: *Les troupes Suédoises occuperont tout le pays . . .; la forteresse d'Agershuus aura garnison moitié Suédoise et moitié Norvégienne.* Der kan være Forskjel paa *occuper* og *avoir garnison.*

At fremhæve Ligheder kan være et nyttigt kritisk Middel. Men ogsaa Ulighederne faa ved deslige Undersøgelser sin meget væsentlige Betydning. Ialfald bliver det nødvendigt at veie Ligheder mod Uligheder.

I den første Del har Udkast V, 3, a netop en Post, der skiller det fra alle de øvrige. Det heder: *les représentans de la nation seront convoqués à Christiania ou à Drammen.* I de for øvrigt kjendte Udkast og i den endelige

Konvention træffes der en derfra aldeles afvigende Redaktion: *La diète sera réunie à Christiania.* Dette er altsaa en noksaa stor Afvigelse, hvad der jo ikke kan føres som Bevis for Paastanden om, at der her foreligger et Udkast, der tilhører et meget senere Stadium, nær ind paa den endelige Konventions Istandbringelse. I Modsætning til Professor Alin tillader jeg mig, som sagt, at fastholde, at det ikke er nok at henpege paa de Punkter, som vise, at der er Overensstemmelser forhaanden.

Ogsaa i Udkastets anden Del kan der søges en Veiledning til at forstaa, naar den første er affattet. Denne anden Del indeholder to Afsnit. Dens første Afsnit er et Udkast til den Erklæring, der gjentages i Carl Johans Deklaration af 10de August. Overveiende Sandsynlighed taler da for, at vedkommende Passus maa være ældre end dennes Udfærdigelse. Andet Afsnit er et Udkast til en Artikel af Vaabenstilstanden, svarende til § 5, som den endelig blev vedtagen; den væsentligste Forskjel er den, at den mangler Ordene *seront semestrées de suite et*, der i samtlige de øvrige Udkast og i den endelige Overenskomst findes indskudte efter: *Les troupes nationales Norvégiennes.* Maaske kan ogsaa dette tjene som Bevis for, at der her foreligger et Udkast, der er ældre end alle de andre, — at det altsaa mindst maa ligge forud for den 10de August.[1] Men hvis dette erkjendes at være en rigtig Slutning, da virker det tilbage; den første Del, som skulde synes at have alle Grunde for sig til at antages at være den ældste, maa da kunne henføres til en Tid, som ligger endnu mere tilbage. Saaledes bliver det meget rimeligt at formode, at Udkastets Begyndelse kan være

[1] At her nævnes de samme Regimenter som i Udkast VI, 3, § 8 skulde ogsaa kunne være et Bevis for at henføre Affattelsen til senest 10de August.

skreven, endog nogle Dage forud for den 10de, og at den som en Følge deraf netop daterer sig fra de Dage, da der forhandledes om de Forslag, som Tank skulde overbringe ved sin første Sendelse.

Som yderligere Støtte for sin Mening, at Udkast V, 3, a maa skrive sig fra Tiden efter Tanks Tilbagevenden til det svenske Hovedkvarter, anfører Professor Alin (*Sv. hist. tidskr.*, S. 217), at dets ydre Beskaffenhed ogsaa tyder derpaa, idet Udkastet begynder med de overstrøgne Ord: *si le Prince est de bonne foi*, hvilket skulde godtgjøre, at det er skrevet paa en Tid, da Carl Johan havde at give Svar paa en Fremstilling, der forekom ham at kunne foranledige visse Tvivl.

Disse overstrøgne Ord vare ikke medtagne i den Afskrift, der var mig meddelt, følgelig ogsaa ubekjendte for mig, indtil jeg læste Professor Alins Afhandling.

At de maa have Hensyn til en Meddelelse, som Carl Johan har modtaget om Christian Frederiks Villighed til at indlede Underhandlinger, — derom kan der ikke være Tvivl. Men der er Intet, som tvinger til at antage, med Professor Alin, at en saadan Meddelelse først skulde være kommen til hans Kundskab efter Tanks første Reise, at den skulde grunde sig paa Ytringer, som ved den Leilighed vare faldne fra Christian Frederik.

Det kan være fuldt saa rimeligt, at en Ytring som denne: *si le Prince est de bonne foi*, kan have undsluppet Carl Johan, idet han begyndte at diktere sine Betingelser før Tanks første Reise. Thi denne Christian Frederiks forhenværende Raadgiver var en meget aabenmundet Herre, og det er sikkert, at han har betroet Carl Johan særdeles intime Sager, og at han endog har refereret for ham, hvilke Samtaler der vare førte ved Christian Frederiks Taffel. Carl Johan vidste, forinden han udsendte

Tank, ogsaa ad andre Veie, at hans Modstander — under visse Forudsætninger — var villig til at aabne Underhandlinger og trække sig personlig ud af Spillet. Det er jo heri, Carl Johans hele paafølgende Optræden maa søge sin Forklaring. Saaledes er der al Sandsynlighed for, at netop denne Tanke har været fremme hos ham, idet han skulde lade General Camps, sin mest specielle Fortrolige, nedskrive de Grundbetingelser, han agtede at fremholde, naar han vilde aabne Christian Frederik Adgang til at komme til en Forstaaelse og dermed rede sig hæderligen ud af alle Vanskeligheder. Det er jo ved saadanne Spørgsmaal en vanskelig Sag at føre de helt afgjørende Beviser for den ene som for den anden Mening. Men idet det er sikkert, at Carl Johan, forinden han udsendte Tank paa dennes første Reise, kjendte sin Modstanders Villighed til at underhandle, og da det derhos er mere end muligt, at netop Tank havde givet ham yderligere Meddelelser derom, bliver det, efter mit Skjøn, kanske mest naturligt at henføre det her nævnte Udtryk til den Tid, der gik forud for Optagelsen af den første Underhandling. At de nævnte Ord skulde indeholde noget Bevis for, at Udkastet først er ført i Pennen, da Carl Johan havde modtaget Tank efter hans Tilbagekomst fra hans første Reise, kan i ethvert Fald ikke erkjendes. Den Opfatning af Christian Frederiks Holdning, som i dem er kommen til Orde, kræver i Grunden ingen anden Forudsætning end de Meddelelser, som gjennem Stormagternes Kommissærer vare komne den svenske Kronprins ihænde. I disse ligger der allerede den fornødne Forklaring til, at saadanne Udtryk kunde anvendes, — og saa kan dertil yderligere komme de Meddelelser, som Tank maa have givet i de Samtaler, han havde havt med Carl Johan. Mere behøves ikke i denne Anledning.

Paa den anden Side er der i selve den første Del af Udkastet V, 3, a saa meget, der taler for at henføre det til de allerførste Dage, forinden der endnu var aabnet Underhandlinger, at dette maa ialfald have adskillig Vægt. Allerede dets uordnede Form, hvori de forskjelligste Ting ere kastede om hinanden, maa blive et stærkt Argument for at henføre det til Underhandlingernes første Stadium. Det er som V, 2 et aldeles raat, ubearbeidet Udkast, som ikke vel kan tænkes forfattet, efter at man havde udsondret og formuleret de enkelte Paragrafer.

Imidlertid har Professor Alin (*Sv. histor. tidskr.*, S. 247 flg.) aftrykt et hidtil ukjendt Aktstykke, med Overskrift: *Nouvelle ligne de démarcation*, der viser et vist Slægtskab med dette Udkast, V, 3, a. Der kan ikke herske Tvivl om, at vi her have foran os Carl Johans endelige militære Ultimatum, der for øvrigt har den for et Ultimatum eiendommelige Form, at være affattet i tre, indbyrdes meget afvigende Alternativer.

Første Alternativ af dette Ultimatum og den første Del af V, 3, a byde adskillig Overensstemmelse, og det kunde derfor synes, som om vi her havde Nøglen til den fulde Forstaaelse, som om al Tvivl herefter maatte være hævet.

Deraf at slutte, at de begge skulde skrive sig fra de samme Dage, turde dog være forhastet. Vi have andre Beviser for, at de endelig vedtagne Bestemmelser ere hentede fra det første Udkast, som bevislig skriver sig fra den 5te eller 6te August, og som var overbragt af Tank ved hans første Sendelse, uden at være medtagne i noget af de mellemliggende Udkast. I den politiske Konvention er saaledes § 6 for en væsentlig Del bygget paa Udkast V, 2, uden at noget andet Mellemled end Deklarationen af 10de August kan paavises. Har det

altsaa været muligt, paa denne Maade at bygge den endelige Konvention middelbart eller umiddelbart paa V, 2, saa har ogsaa Carl Johan, da han om Natten mellem 13de og 14de August lod sit militære Ultimatum affatte, meget vel kunnet vende tilbage til Betingelser, han havde opstillet før den 10de, rimeligvis allerede den 5te eller 6te August. Det kan endog tænkes at have været en nærliggende Tanke, at han ved Affattelsen af sit Ultimatum, først vendte tilbage til de Fordringer, han allerførst havde opstillet, og paa dem byggede sit første Alternativ.

Under Henvisning til den indre Overensstemmelse, der findes mellem Konventionens § 6 og tilsvarende Afsnit af V, 2 (selvfølgelig sammenholdt med Deklarationen af 10de August), maa jeg altsaa fastholde, at de Ligheder, der gives mellem Carl Johans Ultimatum og V, 3, a, ikke ere noget Bevis paa Samtidighed. Videre maa der herfra kunne udledes den Slutning, at de Beviser, Professor Alin har ment at finde i Overensstemmelsen mellem den politiske Konvention og V, 3, a, for disses Samtidighed, ikke kunne holde Stik.

Professor Alin har (*Sv. hist. tidskr.*, S. 230) paa Grundlag af denne Overensstemmelse villet henføre V, 3, a til det allersidste Afsnit af Underhandlingerne.

Men derimod kan anføres, at en endnu stærkere og endnu mere iøinefaldende Overensstemmelse bestaar mellem Konventionen og V, 2, der bevislig senest er nedskrevet den 6te August, samt Deklarationen af 10de August (VI, 2). Her er det dog umuligt at ville paastaa, at dette skulde tyde paa, at V, 2 skrev sig fra Underhandlingernes sidste Dag. Det er derimod et uomstødeligt Bevis for, at de fire Underhandlere endnu saa sent som den 14de August kunde vende tilbage til et Udkast, der var fremlagt ved Tanks første Sendelse, —

eller ialfald, hvis ikke dette erkjendes, saa til Deklarationen, der forelaa i færdig Stand den 10de August, og som følgelig ikke kan henregnes til de Dokumenter, der kom til i det allersidste Øieblik. Kunde dette foregaa i eet Tilfælde, har det ligesaa vel kunnet ske i andre, og dermed falder ogsaa den stærkeste Grund, som Professor Alin har fremført for, at Udkast V, 3, a nødvendig maa være at henføre til Underhandlingernes sidste Stadium.

Jeg skal ikke forlange, at det ansees bevist, at V, 3, a er ført i Pennen den 6te August. Men det maa dog erkjendes, at de Beviser, Professor Alin har fremført for den modsatte Paastand, at det er et Udkast, som er nedskrevet paa et meget senere Standpunkt af Underhandlingerne, ikke holde Stik. Det eneste, som kan siges om dem, forekommer mig at være det, at de gjøre Affattelsestiden tvivlsom. For mit personlige Vedkommende er jeg tilbøielig til at gaa meget videre, hvad her nærmere skal angives.

De mest vidtgaaende Fordringer om militære Indrømmelser synes dog at maatte være de, som først ere fremsatte. Hvad der i den Henseende kræves i V, 3, a, er adskillig mere, end der er opstillet i Carl Johans militære Ultimatum, og da kan der ialfald ikke være nogen Grund til at antage dem for samtidige. Professor Alin har ganske seet bort fra de Grunde, som netop ligge i de militære Bestemmelser i V, 3, a. Men disse ere ligesaa vigtige for Undersøgelsen som Ligheder og Uligheder i de politiske.

Saaledes regner jeg det fremdeles for overveiende sandsynligt, at V, 3, a — ialfald den første Del — hører med til de Udkast, der ere nedskrevne før Ânks Af-

reise den 6te August, og at det giver Oplysninger om de første, fra svensk Side opstillede Betingelser.[1]

Vi komme derefter til Udkast V, 3, b (trykt ovenfor, S. 44 flg.), der helt igjennem er nedskrevet med General Camps' Haand. Om dette siger Professor Alin (*Sv. hist. tidskr.*, S. 218), at den, som alene kjendte de mig foreliggende Aktstykker, nok vilde kunne finde det antageligt, at en med dette Udkast stemmende Promemoria var bleven overleveret Tank til Veiledning ved hans Samtale med Christian Frederik. Men han tilføier dog, at *innehållet i dessa aktstycken* ikke udelukker den Mulighed, at dette Koncept alene udgjør et Forarbeide ved de Aktstykker, som medførtes ved den anden Sendelse, som 10de August afgik fra Carl Johans Hovedkvarter.

For Sammenligningens Skyld vil det ogsaa være mest hensigtsmæssigt at aftrykke, efter Professor Alin (S. 241 flg.) det Memorandum af Statsraad Tank, som efter hans Mening skal byde det afgjørende Udgangspunkt for den kritiske Undersøgelse af Aktstykkernes chronologiske Rækkefølge. Professor Alin har betegnet det som et *memorandum af f. d. statsrådet Tank i frågan om vapenhvila, antagligen öfverlämnadt till kronprinsen Carl Johan den 8 eller 9 August*, og han angiver i en Note som sin Mening, at hvis Overleverelsen er foregaaet den 8de, da maa Aktstykket være meddelt den svenske Kronprins ved Provst Hount, som havde ledsaget Tank til det norske Hovedkvarter i Spydeberg Præstegaard og derfra vendte alene tilbage til Carl Johan, bl. a. som Overbringer af Tanks Skrivelse af 7de August.

---

[1] Det er for øvrigt ret mærkeligt, at der i norske Archiver ikke er fundet noget Udkast om de militære Betingelser. Her kan med Føie spørges: hvorfor?

Det nævnte Memorandum lyder saaledes:

Il s'agit de ce que le Prince Christian remette l'autorité executif de suite entre les mains du Conseil d'ètat qui administrera le pays pour le Roi de Suede jusqu'à la reunion de l'Assemblée nationale, que le dit Conseil d'Etat convoquera incessament une Diète á etre tenue a Christiania, en attendant il faut pour que tout s'arrange à l'amiable relativement à l'union de la Norwege à la Suede, que le Prince Christian fasse connoitre par une publication à la Nation norwegienne que son but n'ayant été que de la rendre heureuse autant qu'il dependeroit de lui, il le croit de son devoir d'y faire tout sacrifice personel, et comme il y a a present moyen pour lui de sauver la Norwege des suites funestes d'une guerre desastreuse soutenue par les forces d'armes des puissances alliées si besoin en seroit, en remettant l'autorité exécutif en faveur de la nation entre les mains du conseil d'etat, mais afin que cela se fasse d'une manière que ne seroit point deshonorante pour lui, il paroit juste de mettre Le Prince Christian à même de pouvoir dire à la nation norwegienne: Avant de me decider à Vous quitter, j'ai du tacher de Vous prouver que Votre situation comme etât sera sous le Roi de Suede la même que vous ayez desiré vous même par votre constitution, et aucunes tracasseries ne seront faites à personnes, et pour les points plus particuliers, je vais avoir une conference avec S. A. R. de Suede tendant au bonheur du Peuple scandinave.

Je prends la liberté de proposer qu'on voudroit envoyer d'avec moi des personnes de confiance qui pourroient être Porteurs

1⁰ d'une declaration formelle de sa Majesté le Roi de Suede et de Norwege, par la quelle sa Majesté accepte la constitution que la Norwege s'est donnée le — — — (: sauf les modifications que l'Assemblée nationale jugera de faire et qui seront soumises en tous les câs à l'acceptation du Roi :) et que la Norwege sera gouverné d'après cette Constitution par le gouvernement Suédois excepté pour ce qui en contredit l'union des deux royaumes;

2⁰ L'Assurance de sa Majesté, que tout le passé de quelle denomination que ce soit de la part on des Danois on des Norwegiens sera entièrement oublié, et qu'aucunes tracas-

series en auront lieu contre qui que ce soit, de même que les fonctionnaires militaires et civiles seront traités honorablement à tous egards et en câs de ne vouloir servir ils seront pensionnés d'après les loix existantes du pays.

3⁰ La Déclaration du Roi de Suède et de Norwege par une Lettre que le Prince Christian jouira de tous les honneurs etca dus au Prince de Danmark, et que de plus le Roi de Suede et de Norwege veut lui regarder comme son ami, et en cette qualité employera ses bonnes offices pour applanir toutes difficultés pour lui en Danmarc.

Que ça pourroit etre remis aux personnes de confiance de la part du Prince Christian sitôt qu'il aura consenti aux propositions, ainsi que les hostilités cessent tout de suite de part et d'autres, de même que l'entrevue de S. A. R. de Suede et de Norw. et le Prince Christian soit determinée ou et quand.

Det er altsaa dette Memorandum, Udkast eller hvad man overhovedet vil kalde det, som efter Professor Alin skal være det væsentligste, det mest betegnende af de Papirer, som ere levnede til vore Dage fra Statsraad Tanks Deltagelse i de Begivenheder, som danne Emnet for nærværende Undersøgelse. Maaske er dog den Sikkerhed, hvormed dets afgjørende Betydning er fremholdt, ikke saa absolut, som det ser ud. Imidlertid er ogsaa jeg enig i, at det er et vigtigt Papir, som giver gode Vink.

Om Tanks Memorandum ytrer Professor Alin (S. 220), at det tydeligvis er opsat *efter* hans Konferenser med Christian Frederik, og at det *synes* at have givet Anledning til Affattelsen af det Koncept, jeg har meddelt, som V, 3, b, og som er aftrykt ovenfor (S. 44 flg.). Ligeledes mener han, at det har givet Anledning til Carl Johans Deklaration af 10de August (VI, 2) og til det Udkast, som blev tilstillet Christian Frederik for at udgaa i hans Navn som en Proklamation til det norske Folk (V, 4). Han siger videre, at hvis dette Memoran-

dum havde været mig bekjendt, saa vilde det formodentlig ikke være kommet paa Tale, at betegne Konceptet V, 3, b som det Forslag, som Tank ved sin første Mission havde at overlevere Christian Frederik fra Carl Johan.

Det er heri, jeg ikke kan være enig. Jeg skal søge at gjøre Rede for de Grunde, som bestemme mig til at forudsætte, at Tanks Memorandum netop maa være affattet forinden hans første Konferenser med Christian Frederik. Derved støtter jeg mig til det ovenfor (S. 46 flg.) gjengivne Koncept (V, 8) og til Christian Frederiks to Breve af 8de August (ovenfor, S. 34 flg.).

Jeg er med Professor Alin enig i, at det af ham fremdragne Memorandum og mit Udkast V, 3, b staa i en nøie indre Overensstemmelse, og at de maa være at henføre til samme Tid. Er det ene nedskrevet før Tanks første Afreise, da bliver dette ogsaa Tilfældet med det andet, ligesom deres Overensstemmelse maa medføre, at dersom det ene er nedskrevet efter hans Tilbagekomst til Carl Johan, da maa dette ogsaa gjælde det andet. Men jeg er ligesaa uenig med ham i, at det af ham fremdragne Dokument, saadan som det nu foreligger, skal indeholde Beviser for, at de to Aktstykker nødvendig maa være affattede efter Tanks Tilbagekomst til Carl Johan. Saafremt han har draget sine Slutninger efter andre, ikke fremlagte Oplysninger, da er dette noget, hvorom der ikke kan dømmes paa Sagernes nærværende Standpunkt. Jeg bygger alene paa, hvad der foreligger, og anser det derefter for bevist, at min første Opfatning er den rette, at Udkast V, 3, b har foreligget samtidig med V, 2, — at begge tilhøre Tiden, forinden Tank for første Gang havde forladt Carl Johans Hovedkvarter.

Det omhandlede Memorandum begynder, som Læserne ville have seet, med den Forklaring, at „der handles nu om

det, at Prins Christian straks overdrager den udøvende Myndighed i Statsraadets Hænder, hvilket skal bestyre Riget for Kongen af Sverige indtil Nationalforsamlingens Sammentræden" o. s. v. Men dette gjengiver jo ligefrem Intimitationen til Udkast V, 2, som bevislig er af Statsraad Tank og nedskrevet inden hans Afreise paa hans første Mission. Mere korrekt kunde Grundtanken i denne Intimation overhovedet ikke formuleres.

Begyndelsen stemmer altsaa med Intimationen til V, 2. Videre følger derefter et andet Stykke, der ligesaa nøie stemmer overens med Imitationen i Udkast V, 3, b. Tilsidst foreslaar Tank, at der med ham maatte sendes *personnes de confiance*, som kunde overbringe visse officielle Erklæringer og Forsikringer i den svenske Konges Navn, hvilke ere formulerede i tre Poster.

Af disse sidstanførte Poster ville Læserne gjenfinde den første saavel i V, 2 som i V, 3, b. Men det vil dog mest være værd at bemærke derved, at den udtrykkelig har optaget de Ord fra V, 2, hvori dette Udkast skarpest har formuleret Forudsætningerne for de Forandringer, som den norske Forfatning skulde undergaa for at blive afpasset for en fremtidig Forening.

I denne Post gjenfindes derhos et enkelt karakteristisk Udtryk for V, 3, b: der tales om den Forfatning, *que la Norvège s'est donnée*, og dette findes inde imellem de andre med V, 2 stemmende Ord: *Sa Majesté accepte la constitution* — — — (*sauf les modifications* etc.), ordlydende gjengivne.

Anden Post stemmer med V, 3, b, og ligesaa delvis tredie Post, med Forsikringen om, at Kongen (Kronprinsen) af Sverige for Eftertiden skulde betragte Christian Frederik som sin Ven.

Punkt for Punkt lader det sig saaledes paavise, at Tanks Memorandum stemmer med begge de to før kjendte Udkast, baade det, som Professor Alin erkjender for at være fra den første Sendelse (V, 2), og det, som han henfører til nogle Dage senere (V, 3, b).

Naar derfor Professor Alin forudsætter, at dette Memorandum har givet Anledning til Affattelsen af V, 3, b, af Carl Johans Proklamation af 10de August (i mine *Aktstykker*, S. 83 flg. trykt som VI, 2) og af Udkastet til en eventuel Proklamation fra Christian Frederiks Haand (hos mig V, 4), — da er det ikke godt at forstaa, af hvilke Grunde han ikke ligeledes har medtaget V, 2, der netop er det af alle Aktstykker, der sammen med V, 3, b har størst Overensstemmelse med det nyfundne Memorandum; ialfald er denne Overensstemmelse overmaade iøinefaldende, og det kunde maaske ikke være for meget at sige, at det er den, som er det for begge Aktstykker mest karakteristiske.

Det kan forbause, at ikke Professor Alin har været opmærksom paa denne Lighed, der godtgjør, at det nyfundne Memorandum nødvendig maa staa i samme Forhold til V, 2 og til V, 3, b. Med den er der dog leveret det afgjørende Bevis for, at jeg har havt Ret i at henføre V, 3, b til samme Tid som V, 2.

Videre kan siges, at der i selve Formen for det af ham saa stærkt fremhævede Memorandum maa ligge en Antydning af, at dette er nedskrevet før og ikke efter Tanks Afreise paa den første Mission til Christian Frederik. Selve Indledningen: *Il s'agit de ce* etc. synes at vise, at det er skrevet paa en Tid, da en Udvikling og Forklaring af, hvad der burde gjøres, var nødvendig, — da det gjaldt om at forklare, at der nu handledes om at

bevæge Christian Frederik til at gjengive den udøvende Magt til Nationens Repræsentanter.

Efterat dette netop var præciseret ved Tanks Sendelse, — efterat den første Underhandling netop var ført derom, synes det at have været overflødigt fra Tanks Side da at komme ind paa en Gjentagelse af, hvad der før var passeret. At han efter sin Tilbagekomst paa ny skulde sætte sig til at gjøre Rede for, hvad der var Opgaven i det Øieblik, da han drog ud for første Gang, synes dog at have været meget overflødigt. Carl Johan kjendte til disse Forhandlinger, til hvilke han havde givet det første Initiativ. Hvad skulde overhovedet senere, efter Tilbagekomsten, have bevæget hans norske Udsending til at indlade sig paa en saadan Explication? Omvendt, kan denne tænkes at være meget naturlig til en Tid, da man endnu staar paa det Standpunkt, at der først *skal* aabnes Underhandlinger, uden at der endnu er taget noget Skridt. Som en allerførste Udredning af den faktiske Situation, kan en saadan Explication som den, vi her have for os, have været meget naturlig. Senere vil den være overflødig.

I dette Tilfælde var den saa meget mere overflødig, som der efter Tilbagekomsten forelaa et ganske anderledes reelt Udgangspunkt for, hvad videre maatte være at gjøre.

Som et saadant Grundlag, der angav, hvorledes videre Forhandlinger maatte være at føre, havde Carl Johan fra og med Tanks Tilbagekomst Christian Frederiks to Breve af 8de August. I disse indeholdes ogsaa Vink, der — ved Siden af, hvad der allerede er anført — maa erkjendes at vise, at Tanks Memorandum er ældre, og at der, da Christian Frederik skrev dem, har foreligget for ham saadanne (skriftlige og mundtlige) Forsikringer, som de, der tilsidst vare bragte i Forslag ved tredie Post i Tanks Memorandum.

I denne Post var, som nævnt, af Tank foreslaaet udfærdiget en skriftlig Meddelelse til Christian Frederik om, at Kongen af Sverige for Eftertiden skulde være hans Ven.

I sit ene Brev siger Christian Frederik, at han fra Carl Johan har modtaget Forsikringen om, at denne vilde betragte ham som sin Ven. Heraf kan der kun drages den ene Slutning, at Tanks Raad er fulgt, og at Carl Johan (ikke Carl XIII.) har ladet et saadant Tilsagn tilflyde Christian Frederik. Det er altsaa sikkert, at Carl Johan før den 8de August har givet denne en Forsikring om sit Venskab. Deraf kan atter sluttes, at det vilde være høist urimeligt, om Tank *efter* sin første Forhandling med Christian Frederik om igjen skulde have fremsat en Anmodning om, at lade denne faa en Venskabsforsikring. Det bliver saa meget rimeligere at drage netop den omvendte Slutning, at Tanks Forslag maa have været Anledningen til, at der overhovedet blev givet Christian Frederik et Tilsagn af denne Art, og at følgelig hans Memorandum er ældre end den 6te August, — senest fra denne Dag.

Det er endog sandsynligt, at Udkast V, 3, b her er Mellemleddet. Medens der i Memorandum'et forudsættes en Forsikring fra den svenske Konge, er det hér Carl Johan, som skal udstede et dertil sigtende Dokument. Af Christian Frederiks Brev sees det da ogsaa, at det var fra Kronprinsen af Sverige, han havde modtaget Forsikringen om, at denne vilde skjænke ham sit Venskab. Bagefter er der ikke udfærdiget noget Dokument af denne Art, hvad enten det kunde kaldes *déclaration* eller *proclamation*. Alene i Carl Johans Svarskrivelse af 10de August tales der om hans Følelser som *un sincère et véritable ami*; men dette er under Henvisning til Brevene af 8de August, der siges at have frembragt denne Stemning.

Saaledes synes der alene at kunne tænkes en eneste Sammenhæng mellem disse Skriftstykker:

Tank har i sit Memorandum foreslaaet at udfærdige en *déclaration*, hvori Carl XIII. erklærer, at han, Kongen, betragter Christian Frederik som sin Ven.

Carl Johan har grebet denne Idé og har (V, 3, b) tænkt sig den udført derigjennem, at han udfærdiger en *proclamation* og deri erklærer, at han, Kronprinsen, betragter Christian Frederik som sin Ven.

Tank har derefter meddelt dette til Christian Frederik som en mundtlig Forsikring, han var bemyndiget til at afgive.

Christian Frederik har takket for denne Meddelelse, og derpaa har Carl Johan i et Brev givet ham en gjentagen Forsikring om de venskabelige Følelser, hvormed han herefter vilde betragte ham.

I Tanks Memorandum omtales den projekterede Sammenkomst mellem de to Fyrster i mere ubestemte Udtryk. Ogsaa dette kunde tyde paa, at det er nedskrevet forinden Tanks første Mission.

Jeg kommer dernæst til Udkast V, 8 i mine *Aktstykker* (trykt ovenfor, S. 46 flg.). Dette har foreligget for Christian Frederik, da han skrev sine Breve; det er et Udkast til en Skrivelse fra ham. Men dette stemmer igjen med det Udkast V, 4, som jeg i mine *Aktstykker*, S. 74 har givet Overskriften: „*Svensk Forslag til en Proklamation, som Christian Frederik skulde udfærdige til det norske Folk*“. Det maa ansees for mere sandsynligt, at V, 8, der kun er et Brevkoncept, er bygget paa et saadant Proklamations-Udkast, end omvendt. Ved at sammenholde disse to Udkast, V, 4 og V, 8, synes det mig, som om der kun lader sig vinde et eneste Resultat, at Tank har medbragt Udkast V, 4, der er bygget

paa V, 3, a og paa hans Memorandum, men ikke kunnet bevæge Christian Frederik til straks at lade en dermed stemmende Kundgjørelse udgaa. I det Sted er der gjort Forsøg paa at faa de samme Tanker indførte i et Brev. Christian Frederik har da faaet sig forelagt Udkast V, 8 og har derpaa skrevet de to Breve V, 7, a og b.

Det er nu sikkert, at Tank har skrevet V, 8. Dette blev hos Christian Frederik, og kan saaledes neppe senere have afgivet Grundlag for et Dokument som V, 4.

At Tank har overbragt Udkast V, 4 til Christian Frederik, er sikkert. Dette siges i Bjørnstjernas Brev til Carl Johan af 12te August (mine *Aktstykker*, S. 94). Jeg har gaaet ud fra, at dette var skeet ved hans første Sendelse. Professor Alin (S. 218), der støtter sig til sin Forgjænger, Björlin, forudsætter, at Udkastet bedst kan være medtaget, da Tank den 10de August for anden Gang reiste til Christian Frederik. Bjørnstjernas Ord lyde saaledes: *Le Prince a promi de soussigner la proclamation, que V. A. R. lui a fait parvenir par la voie de Mr. Tank.*

Naar det haves for Øie, at det foreliggende Udkast er Grundlag for et Koncept, der senest er skrevet 8de August, synes der ikke at kunne reises nogen Tvivl mod den Antagelse, at V, 4 allerede er medbragt af Tank paa hans første Reise og derefter foreløbig er forblevet i Christian Fredriks Værge, indtil han nogle Dage senere meddelte det til Statsraadet.

Jeg kan ikke efter det, som nu foreligger, fravige min tidligere Mening om, at vi i Udkast V, 3, b maa have et Dokument, der viser den Fremgangsmaade, Carl Johan efter sine første Forhandlinger med Statsraad Tank har anseet det hensigtsmæssigt at aftale med Christian Frederik, som en Indledning til hans Aftræden fra den

politiske Skueplads. Det nye Udkast eller Memorandum, som Professor Alin har fremdraget, tjener, som allerede nævnt, kun til at bestyrke mig i denne Mening. Det giver netop et godt Bidrag til endnu bedre at forstaa, hvorledes Sagen til en Begyndelse tænktes ordnet.

Herom har jeg i mit tyske Skrift, *Der Vertrag von Moss*, S. 67 flg. nærmere udtalt mig. Jeg skal her atter præcisere min Mening, saaledes som den nu kan komme endnu fyldigere frem, efter Offentliggjørelsen af Tanks Memorandum :

Under den første Sammenkomst mellem Carl Johan og Statsraad Tank har denne sidste udarbeidet og fremlagt sit Memorandum, i hvilket han har udviklet sine Meninger. I Henhold dertil er der saa opsat to Udkast, V, 2 og V, 3, b. Af dem er det første af Tank overleveret Christian Frederik og derefter forblevet i norske Archiver. Idet det andet kun kjendes i det Exemplar, der er forblevet hos Carl Johan, vides der Intet om, hvorvidt der ogsaa har været et Exemplar desforuden til at overleveres Christian Frederik. Man kan saaledes maaske bedst forudsætte, at det bevarede Udkast ikke har været medtaget af Tank paa hans Reise.

V, 2 er altsaa et Udkast, der indeholder de Betingelser, hvorpaa Foreningen kunde istandbringes.

V, 3, b er et Udkast, der angiver den Fremgangsmaade, ved hvilken man skulde kunne naa saa langt, at der lod sig aabne Underhandlinger. Dette har Statsraad Tank og derefter Carl Johan tænkt sig at foregaa gjennem Udveksling af to Sæt Proklamationer. Christian Frederik skulde paa sin Side erklære, at han, der alene havde havt det Formaal at gjøre den norske Nation lykkelig, vilde afværge den truende Krig med Sverige og dets Allierede ved at nedlægge den udøvende Magt og

overlade Regjeringen i Statsraadets Hænder, indtil Nationalforsamlingen kunde træde sammen. Derimod skulde Carl Johan (eller som det først hed sig, Carl XIII.) udstede en Proklamation, hvorved han erklærede at ville glemme alt, hvad der var foregaaet, og anerkjende den norske Grundlov, med visse Forandringer, der nødvendig krævedes af Hensyn til Foreningen.

Carl Johan har her i Hovedtrækkene fulgt de Anvisninger, der vare formulerede af Statsraad Tank. Denne har i sit Memorandum først angivet, hvorledes Betingelserne, Grundlaget for den kommende Forening maatte opsættes — og dernæst har han deri forklaret Fremgangsmaaden.

Ved sin Afreise har desuden Tank seet sig bemyndiget til at overbringe Christian Frederik en Forsikring fra Carl Johan om, at denne for Eftertiden vilde anse ham for sin Ven.

Tank har endvidere overbragt Forslag om en Vaabenstilstand og han har forhandlet derom. Det kan være tvivlsomt, hvorvidt noget af de nu bevarede Udkast helt giver os de Betingelser, hvorpaa Carl Johan den 6te August vilde have denne afsluttet. Jeg har ment at finde ialfald nogle af disse Betingelser i Udkast V, 3, a.

Foreløbig skulde — saa maa det have været Tanken — det for begge Parter Bindende ligge i de offentlige Kundgjørelser, som de skulde udstede. Men da Christian Fredrik derved var tænkt at skulle gjøre Begyndelsen, var det naturligt, at Tank ogsaa overbragte det Proklamations-Udkast, der skulde undertegnes af Christian Frederik. Christian Frederik vilde imidlertid nøies med at sende Carl Johan to Breve.

Da saa Tank den 9de August vendte tilbage til Carl Johan og overbragte disse Breve, blev det i dem,

man maatte søge Grundlaget for de Underhandlinger, der videre skulde føres. Dette var ikke stemmende med de først fra svensk Side stillede Krav. Christian Frederik havde netop fattet bedre Mod i det Øieblik, da Tank havde sit Foretræde for ham. Han havde da modtaget Efterretningen om, at Krebs havde seiret ved Matrand, og at det svenske Korps, der under Generalmajor Gahn befandt sig under Fremrykning mod Kongsvinger, var sprængt og drevet tilbage over Grænsen. Det havde ikke været af de store Slag. Paa begge Sider var der tilsammen i Ilden kun en 4—5000 Mand. Men Seiren var fuldstændig, og den viste, hvilken Karakter Krigen vilde antage, naar der skulde kjæmpes i et kuperet Strøg, hvor de norske Tropper kunde optræde i et Terræn, der passede for dem.

Der er i det Foregaaende (S. 25) talt om disse Begivenheder, og jeg gjentager det her:

At Kampen ved Matrand skal have bevæget Carl Johan til at afsende Tank og indlede de første Underhandlinger, er kun en Fabel, der alene er opkommen gjennem mangelfuldt Kjendskab til de virkelige Forhold.

Men det maa ansees sandsynligt, at Budskabet om denne Seier for de norske Vaaben har virket styrkende paa Christian Frederiks Holdning og givet ham nyt Mod, da Underhandlingerne tog sin Begyndelse.

Heller ikke kan det være usandsynligt, at Carl Johan har taget Lærdom af, hvad der var skeet ved Matrand, og tænkt sig, at Kampen i Defiléerne bag Christiania vilde blive et farligere Arbeide end Opmarschen paa Smaalenenes Flader foran Christiania. Situationen var, efter den 5te August, faktisk bleven noget forandret. Seiersbudskabet fra Krebs, der indtraf, forinden Under-

handlingerne vare komne i Gang, har maattet paavirke Christian Frederik.

Saafremt han havde skullet forhandle med Tank som Udsending fra den svenske Kronprins, uden at have modtaget Meldingen fra Matrand, er det meget muligt, at han og Statsraadet havde indgaaet paa mere, end de nu gjorde, og at de fra svensk Side foreslaaede Former strax vare blevne godkjendte, uden væsentlige Modifikationer. For at kunne forstaa Begivenhedernes indre Sammenhæng er det nødvendigt at medtage alle Momenter, som kunne have havt Indflydelse paa dem. Kampen ved Matrand kom fra den 7de August ogsaa med i Rækken af disse Momenter.

Denne Kamp veiede tungt imod de Krav, der vare stillede gjennem Carsten Tank; den aabnede Udsigter, og den styrkede Modet. Naar Professor Alin, som før nævnt, med Anerkjendelse nævner Nordmændenes (ɔ: den norske Konges) Udholdenhed under Forhandlingerne, da kan han søge en af Forklaringsgrundene dertil i de Efterretninger, der netop nu indløb fra Matrand, og som Christian Frederik øieblikkelig greb for at udnytte paa sin Side under de Forhandlinger, som han i sine Samtaler med Tank indgik paa at aabne gjennem nye Mellemmænd. Navnlig kan det forstaaes, at han da ikke hastede med at binde sig gjennem en officiel Kundgjørelse, men foretrak at sende to private Skrivelser.

Jeg kommer nu til de Bemærkninger, som Professor Alin (*Sv. histor. tidskr.*, S. 220 flg.) har fremsat ved de i Afsnit VI af mine *Aktstykker* (S. 82—94) indeholdte Dokumenter, der angaa Generalmajor Björnstjernas Forhandlinger i Moss den 10de—12te August 1814.

Her foreligger først Spørgsmaalet om Tiden for Björnstjernas Ankomst til Moss.

Björlin (*Kriget i Norge*, S. 267 og 281) har derom meddelt, at Afreisen fra Fredrikstad til Moss foregik, efterat Carl XIII. *den 10de Augusti på förmiddagen* havde forladt Fredrikstad, — samt at Björnstjerna og hans Ledsager, Baron Toll *på eftermiddagen ankommo till Moss och erhöllo samma kväll företräde hos prinsen.*

Professor Alin finder dette usandsynligt. Han henholder sig til det Brev fra Carl Johan til Carl XIII. af 12te August, der har været Björlins Kilde: *Un moment après l'embarquement de V. M. le Gal Björnstjerna se mit en route.* Men dette fortolker han saaledes, at *på förmiddagen* skal have været *antagligen ej så långt före middagen.* Dette synes at være en aldeles vilkaarlig Slutning. Saa forklarer han, at Björnstjerna for at komme til Moss maatte tilbagelægge *omkring 4 svenska mil*, og derfor skal denne, efter hvad Professor Alin vil have det til, ikke kunne have været fremme saa tidlig, at der paa denne Dag i Moss kunde føres nogen egentlige Underhandlinger.

Paa denne Maade er det let at skaffe sig Beviser, naar man selv laver dem. Men saadanne Beviser pleie at være værdiløse.

Professor Alins Deduktion hviler i dette Tilfælde paa to Paastande, af hvilke den ene maa antages at være ubevislig, medens den anden er aldeles urigtig. Afstanden fra Frederikstad til Moss er 35 km. efter Landeveien, 34 km. efter Jernbanen, og dette bliver aldeles ikke fire svenske Mil. En Forfatter bør ikke gjøre sig skyldig i saadanne Feilregninger.

Selv om Björnstjerna kan tænkes at have anvendt 6 Timer paa at tilbagelægge disse 35 km., og selv om

han først skulde være afreist fra Frederikstad saa sent som Kl. 2, maa han have naaet Moss Kl. 8. Sandsynligvis har han taget tidligere ud. Sættes det, at Afreisen fandt Sted Kl. 12, og at der underveis kun medgik 5 Timer, saa har han været paa Moss Kl. 5. Saaledes har der om Aftenen den 10de været meget god Tid til et Møde, der indledede det næste Afsnit af Underhandlingerne.

Nu foreligger der endvidere et Brev fra Christian Frederik af 11te August (*Aktstykker*, VI, 9, S. 92), hvori det udtrykkelig siges, at der *hier au soir*, altsaa om Aftenen den 10de var forhandlet om Vaabenstilstanden. Professor Alin gjør i den Anledning en Konjektur, idet han siger, at Dateringen *le 11 d'Aout* er en Feilskrift for *le 12 d'Aout*, og dette skal da atter have bragt Björnstjerna til ogsaa at datere et Brev til Carl Johan feilagtig! Som det vil sees, en Række af Konjekturer, uden paaviselig Nytte. Brevet af 11te August er ganske vist overbragt Björnstjerna om Eftermiddagen den 12te, sammen med et andet af den 12te. Men deri alene ligger ingen Grund til at paastaa en feilagtig Datering. Saaledes bliver det her fuldt beføiet at følge Björlin i hans Fremstilling, mod hvilken der paa dette Punkt ikke kan gjøres nogen grundet Indvending.

Dermed bortfalder da ogsaa Grundlaget for de videre Slutninger, som Professor Alin har opstillet. Han bygger, som en given Forudsætning, paa det urigtige Resultat, at de personlige Forhandlinger mellem Christian Frederik og Björnstjerna ikke tog sin Begyndelse før den 11te August.

Det kan her ikke være paakrævet at gjenoptrykke den Række af Udkast, der bestemmer Underhandlingernes Gang. Det maa være tilstrækkeligt at give et Referat

af mine egne forudgaaende Fremstillinger, hvorledes den endelige Konvention og den endelige Vaabenstilstand omsider kom istand, for saa dermed at sammenholde Professor Alins kritiske Bemærkninger:

Generalmajor Björnstjerna fremlagde, idet han aabnede Underhandlingerne, et Udkast til en politisk og militær Konvention. Dette Udkast, der er affattet i 14 Poster, er i mine *Aktstykker* trykt som VI, 3. Det er sandsynligvis allerede fremlagt om Aftenen 10de August.

Der er saa i Løbet af den 11te August foretaget en Omredaktion af dette Udkast, som derved deltes i to. Disse nye Udkast ere den saakaldte *convention d'armistice* (i mine *Aktstykker*. VI, 4: det andet Udkast til en politisk og militær Konvention) og VI, 5: de ved det andet Udkast adskilte separate Artikler.

I Løbet af den 12te arbeidede man derefter videre, og en ny Omredaktion blev foretagen, hvorved der fremkom tre særskilte Udkast. I mine *Aktstykker* har jeg betegnet disse saaledes: VI, 6: Udkast til særskilt politisk Konvention, den saakaldte *traité*, VI, 7: Udkast til særskilt militær Konvention, den saakaldte *convention d'armistice*, samt de før omtalte tre separate Artikler. Alt dette blev om Aftenen den 12te oversendt Carl Johan, forat han kunde antage eller forkaste det.

Den 13de August om Formiddagen sammentraadte det norske Statsraad. For dette kunde ikke vel fremlægges de Udkast, som vare afsendte til Carl Johan. I det Sted nøiedes Christian Frederik med at fremlægge de Udkast, der daterede sig fra en forudgaaende Tid, fra den 11te August. Disse stod nærmere det oprindelige Udkast, som Björnstjerna havde medbragt, og som maa have havt Carl Johans Billigelse.

Om Eftermiddagen den 13de August fremlagde Björnstjerna, der endnu ikke havde modtaget noget Svar fra Carl Johan, og som derfor maatte tage sine Forbehold, de to Udkast, *traité* og *convention d'armistice* (VI, 6 og 7). Om disse blev derefter forhandlet mellem Björnstjerna og de to norske Statsraader, Aall og Collett, der i Kongens Sted og paa hans Befaling vare indtraadte som Underhandlere paa Norges Vegne. Om Eftermiddagen blev VI, 8 færdigt, paa Grundlag af Bestemmelserne i VI, 7.

Den 14de August ankom Generalmajor Skjöldebrand som Overbringer af Carl Johans endelige Svar. Paa denne Dag blev saa Konventionen og Vaabenstilstanden undertegnet.

Saaledes har jeg i mine forudgaaende Arbeider antaget, at Sagerne udviklede sig.

Ved denne min Fremstilling gjør Professor Alin den Indvending, at det ikke var tænkeligt, at Christian Frederik og Björnstjerna, naar de først havde aabnet sine Forhandlinger den 11te August, om Aftenen den 12te kunde være naaede saa langt, at de havde Udkastene VI, 6 og VI, 8 færdige. Jeg har imidlertid ikke sagt, at Udkast V, 8 da var færdigt. Dette er om igjen de rene Fantasier fra Professor Alins Side. — Fantasier, som ikke passe ind i en Bevisførelse, der prætenderes at være videnskabelig. Jeg har netop gjort Rede for, at det var Udkast VI, 7, som var færdigt om Aftenen den 12te. I mine *Aktstykker*, S. 181 er det sagt saa tydelig, at Enhver maa kunne forstaa det, at det var Udkast VI, 7, som forudsættes istandbragt om Aftenen den 12te, og at Udkastet VI, 8 netop er Resultatet af de Underhandlinger, som førtes i Løbet af den 13de. Dette forhindrer ikke Professor Alin fra at debitere, at jeg har ladet

Udkast VI, 8 betegne Resultatet af de Forhandlinger, som foregik i Løbet af 12te August!!!

Derimod har jeg sagt, at VI, 6 (*traité*) blev færdigt paa denne Dag.

Professor Alins første Hovedindvending imod min Fremstilling i dette Punkt, at VI, 6 og VI, 7 (NB. ikke VI, 8)[1] ere blevne færdige i Løbet af den 12te, er altsaa den, at der ikke var Tid dertil. Men idet Underhandlingerne faktisk tog sin Begyndelse den 10de, maa denne Indvending bortfalde.

Som den næste Indvending kommer derefter den, at de Dokumenter, som den 13de om Formiddagen fremlagdes i det norske Statsraad, vare de, som jeg har forudsat vedtagne allerede den 11te, nemlig VI, 4 og VI, 5. Ved disse Forslag har saa Statsraadet gjort sine Bemærkninger, hvorefter to af dets Medlemmer, Aall og Collett, fik sig overdraget at fortsætte Forhandlingerne.

Jeg har sagt dette samme, — at det var VI, 4 og VI, 5, som i Formiddagens Statsraadsmøde den 13de bleve debatterede. Paa dette Punkt har Professor Alin (S. 222) refereret aldeles misvisende — paa ny de rene Fantasier! Som det staar hos ham, maa det se ud, som om jeg har villet have det dertil, at VI, 6 og VI, 8 skulde have foreligget ved Statsraadsmødet, ikke VI, 4 og VI, 5!! Dette er ikke rigtigt, og ligesaa galt, ligesaa vildledende er det, naar Professor Alin gjentagne Gange (S. 222 og S. 224) søger at give det Udseende af, at jeg har villet underkjende Paalideligheden af den norske Statsraadsprotokol for 13de August. Han siger saaledes, at hele min Fremstilling af, hvad der foregik i Dagene

---

[1] Side 183 i mine *Aktstykker* har jeg udtrykkelig sagt, at det var VI, 7, som var tilstillet Carl Johan.

fra 11te til 13de *i väsentlig mån grundar sig på underkännandet af dessa protokolls tillförlitlighet.*

Det skulde være interessant at se paavist, hvor jeg har sagt noget Saadant.

Jeg har ikke paa noget Punkt bestridt Statsraads-Protokollens Gyldighed. Men jeg har vel troet at kunne supplere den med yderligere Oplysninger ud over, hvad den indeholder. Dette er altsaa først, at Christian Frederik til en Begyndelse kun forelagde sit Statsraad et Udkast, der ikke helt repræsenterede, hvad han allerede havde opnaaet den 12te. Dernæst har jeg forudsat, at de Udkast, som fremlagdes, da Björnstjerna den 13de forhandlede med Aall og Collett, ikke vare nye, tilblevne denne Dag, men at de allerede den foregaaende Aften vare godkjendte af Christian Frederik og Björnstjerna. Dette er Oplysninger, som ikke forelaa for Statsraadet, og som heller ikke behøvede at medtages i dettes Protokol. At gjøre disse Tillæg, der forklare Sammenhængen, er ikke enstydigt med nogen Underkjendelse af Protokollens Gyldighed.

Naar jeg har kunnet give flere Oplysninger om, hvad der foregik den 13de, end Protokollen, da skulde dette kun være en Fordel. Protokollen og de bevarede Udkast kunne, som jeg ser dem, meget vel bringes i Overensstemmelse, for saa gjensidigen at supplere hinanden.

Om Formiddagen den 13de behandlede det norske Statsraad det Udkast i 11 Punkter (VI, 3), som var vedtaget mellem Christian Frederik og Björnstjerna — efter min Mening den 11te, senest 12te August. Af dette Udkast angik Post 1—5 den diplomatiske Konvention. Disse 5 Poster bleve samtlige antagne af Statsraadet.

Efter dette vilde det falde besynderligt, om Björnstjerna uden videre havde indrømmet en mere fordelagtig

Overenskomst, naar Statsraadet havde godkjendt en strengere. Men naar det forudsættes, at han, i sine Forhandlinger med Kongen, den foregaaende Dag havde gjort større Indrømmelser, bliver hans Holdning mere forklarlig, og da kan det forstaaes, at det Udkast til en *traité*, der om Aftenen den 13de fremlagdes i det norske Statsraad, kunde være mere imødekommende end de Betingelser, som Statsraadet havde krævet samme Formiddag.

Björnstjernas Indrømmelse var den, at efter Udkast VI, 6 skulde der kun være Adgang til at foretage Ændringer i den norske Grundlov *de concert avec la diète.* Saadant stod ikke i den politiske Del af Udkast VI, 4, som i sin oprindelige Form havde vundet Statsraadets Bifald. Björnstjerna kunde paa sin Side indgaa paa dette Tillæg; det var i Overensstemmelse med de foreliggende Udsigt til gjensidige Proklamationer (V, 4 og VI, 2).

Hvad der først har bevæget mig til at forudsætte, at de Udkast, som fremlagdes om Aftenen den 13de efter Aalls og Colletts Forhandlinger med Björnstjerna, er — som Professor Alin, S. 222 har formodet — om ikke helt, saa dog for en Del, Tilværelsen af det Udkast, der er trykt i mine *Aktstykker*, som VII, 6, efter en Afskrift fra Hs. Maj. Kongens Familiearchiv. Men dette har kun været en Anledning. Bevis har det ikke været for mig, idet jeg dertil har næret altfor mange Tvivl om den rette Sammenhæng med dets Affattelse.

Den, som først har henledet Opmærksomheden paa dette Dokuments Tilværelse, og som har lagt stor Vægt derpaa, er Oberstlieutenant Gustaf Björlin. I dennes Værk, *Kriget i Norge 1814*, S. 301 berettes, hvorledes Kronprinsen af Sverige den 13de August *beslöt att samma kväll affärda generallöjtnant Skjöldebrand till prins Kristian med ett sista ultimatum, hvilket skulle så affattas,*

att det icke medgaf något enda kryphål. Björlin gjør derefter Rede for dette Ultimatums Indhold og paaberaaber sig i en Note, at en Afskrift deraf forefindes i Hs. Maj. Kongens Familiearchiv. Dette, at Betegnelsen Ultimatum stammer fra nævnte svenske Forfatter, omtales ikke af Professor Alin, som dog ellers viser sig grundig bevandret i Björlins Bog.

Efter den der givne Anvisning anholdt jeg om at faa mig tilstillet en Afskrift af den Kopi, som skulde repræsentere Carl Johans Ultimatum, om hvilket der var sagt saa stærke Ord, at det ikke aabnede noget *kryphål*, og med sædvanlig Velvillie imødekom Professor Rogberg mit Ønske.

Til min store Forbauselse fandt jeg imidlertid, at det saakaldte Ultimatum Ord til andet stemte overens med Udkast VI, 6, der var antaget af det norske Statsraad allerede, forinden det af Carl Johan var afsendt fra hans Hovedkvarter. Dette forekom meget gaadefuldt. Jeg har i *Fra Kiel til Moss*, S. 72 udtrykt min Forundring derover; men saalænge jeg ikke personlig havde kunnet undersøge den fra 1814 bevarede Afskrift, fandt jeg det vel dristigt at fravige Björlins sikre Udtalelser. Det faldt vanskeligt at forudsætte, at han skulde have kunnet ytre sig paa en saa afgjørende Maade, uden at have dertil svarende Bevisligheder, og af denne Grund troede jeg at burde tilbageholde mine Betænkeligheder og foreløbig følge Björlin, trods mine særdeles stærke Tvivl.

Men den, som læser det anførte Sted af *Fra Kiel til Moss*, vil ikke være i Uvished om, at jeg har været en Skeptiker i dette Punkt, og Betænkelighederne voksede, da jeg derefter skred til at udgive mine *Aktstykker vedkommende Konventionen i Moss.* Udkastet er der trykt som VII, 6: Det Udkast til Konvention, som blev

antaget af Carl Johan; derved blev der henvist til Björlins Bog.

S. 183 i samme Værk gav jeg mine Tvivl paa ny Luft.

Foreløbig ansaa jeg det dog fremdeles nødvendigt at henholde mig til de modtagne Oplysninger og den gjældende Tradition — ved hvilket Udtryk der nærmest sigtedes til Björlins Bog, hvorigjennem Aktstykkets Karakter som Ultimatum maatte forudsættes at have faaet ny Kurs. Men til samme Tid udtalte jeg en anden Formodning, at Udkast VII, 6 snarest kunde være det Exemplar af Konventionen, som Björnstjerna om Aftenen den 12te August havde tilstillet Carl Johan.

Endnu tydeligere fremtraadte mine Tvivl i *Der Vertrag von Moss*, S. 88 flg., en Bog, som Professor Alin ogsaa burde have taget i Øiesyn, forinden han skred til sin Kritik. Han burde ogsaa have vist Sandheden det Hensyn at referere fuldstændig og at nævne, at jeg ansaa VII, 6 for et Dokument, der kunde være identisk med VI, 6.

Der er nu ingen Grund til længere at tillægge Björlin nogen Autoritet i dette Spørgsmaal. Alins Kritik er berettiget overfor denne Forfatter, men ikke overfor mig, som den hele Tid har staaet der med voksende Tvivl om Rigtigheden af de Grunde, der havde bevæget Björlin til at føre Talen om *kryphål* m. m. Skjønt Björlin ikke er nævnt, er det dog ham, som i første Linie maa rammes af det, som er rigtigt i Alins Indvendinger.

For mig maatte det imidlertid staa som givet, at naar Carl Johan i Løbet af Natten den 13de til den 14de August havde afsendt et Udkast, der Ord til andet stemmer med et andet, som til samme Tid var vedtaget mellem de norske Statsraader og Björnstjerna, da maatte

begge disse have en fælles Kilde. Denne fælles Kilde kunde blot være en eneste, nemlig de *propositions*, som Björnstjerna selv siger, han om Aftenen den 12te sendte til Carl Johan.

Nu er det efterhaanden fastslaaet, at VII, 6 ikke er noget Ultimatum, der er afsendt fra Carl Johan den 13de, og dermed kan man for Eftertiden lade dette Aktstykke gjælde for, hvad det er, en Afskrift af et af de øvrige Udkast. Det er godtgjort, at mine Tvivl vare vel grundede.

Hermed er dog ikke denne Sag færdig.

Professor Alin har i sin Kritik aldeles forbigaaet det af mig som VI, 7 trykte Udkast, *convention d'armistice*. For mig har dette havt megen Betydning. Professor Alin taler kun om VI, 6 og VI, 8, men har, som allerede nævnt, ved sin Forbigaaelse af VI, 7 gjort sig skyldig i et saare urigtigt Referat af mine Slutninger. Det er dette Udkast VI, 7, om hvilket jeg har forudsat, at det skulde have foreligget færdigt om Aftenen den 12te, sammen med det allerede omhandlede Udkast til *traité* (VI, 6 og VII, 6).

Jeg har (*Aktstykker*, S. 181) udtrykkelig sagt, at der om Aftenen den 13de forelaa et væsentlig nyt Udkast, hvori de norske Underhandleres Krav i stor Udstrækning vare imødekomne, og at dette Udkast var det, som jeg havde signeret VI, 8. Det er ufatteligt, hvorledes Professor Alin efter dette kan fortælle (S. 221), at jeg har antaget Udkast VI, 8 for at være udarbeidet om Aftenen den 12te, — og hvorledes han videre kan gaa hen og paastaa, at jeg paa dette Fundament har underkjendt Gyldigheden af den Beretning om Statsraadsmøderne den 13de, der findes i Statsraadets Protokol.

Det vilde været meget heldigt, om Professor Alin her havde fæstet sig lidt mere ved Forskjellen mellem 7

og 8, — en Forskjel, der i Historien, ikke mindre end i Arithmetiken maa henregnes til de første Elementer.

Der er den Forskjel mellem de politiske og de militære Udkast, at der af de første foreligger tre, opsatte indtil om Aftenen den 13de, medens der af de sidste i samme Tid er opsat fire. Der er først to Udkast, der indeholde baade de politiske og de militære Bestemmelser, VI, 3 og VI, 4. Jeg har antaget, at disse begge vare opsatte inden den 11te August om Aftenen, og at der saa den 12te foregik en Udskillelse, hvorved de politiske Bestemmelser samledes i et Dokument for sig, de militære i et for sig.

Det særlig politiske Udkast haves kun i en enkelt Redaktion, VI, 6 (og VII, 6). Af Udkast til en *convention d'armistice* haves derimod to. Det ene er VI, 7, der er helt skrevet med Björnstjernas Haand, altsaa opsat i Moss. Dette Udkast maa være ældre end V, 8, der blev endelig redigeret om Aftenen den 13de. Idet det stemmer med VI, 4 i de Poster, hvori dette om Formiddagen var forlangt omgjort af det norske Statsraad, kan det ikke tænkes, at det er et Resultat af de Forhandlinger, som førtes med Udgangspunkt i Statsraadets Krav. Der er kun et eneste Tidspunkt, da Udkast VI, 7 med Rimelighed kan forudsættes at være skrevet, og dette bliver om Aftenen den 12te. Christian Frederiks og Björnstjernas Breve af denne Dag give her Veiledning.

Björnstjerna skrev den 12te om Aftenen (VI, 11) til Carl Johan, at det i de af ham fremsatte *propositions* fornemmelig var Spørgsmaalet om Demarkationslinien, der voldte Uenighed, men at han haabede, tilsidst at kunne bevæge Christian Frederik til at antage den af ham foreslaaede Linie.

Christian Frederik siger i sit Brev af den 12te (VI, 10), at der *aujourd'hui* var tilføiet nogle Betingelser *à l'égard de la ligne de démarcation et du nombre des troupes Norvégiennes et Suédoises*, der gjorde det vanskeligere at opnaa Enighed.

Udtalelser som disse maa være grundede. Naar der tales om *conditions ajoutées aujourd'hui*, da skulde det synes, som om der maatte findes Spor deraf i de foreliggende Udkast. Hvilke ere da disse Spor?

A l'égard de la ligne de démarcation — da er der to Udkast, som vise en Forskjel. Det er VI, 3, Björnstjernas første og VI, 4, Björnstjernas andet Udkast til en politisk og militær Konvention. Fra VI, 3, der mod Øst lader Demarkationslinien stanse ved Øieren, er der i VI, 4 foretaget en Forandring, hvorved denne Demarkationslinie trækkes over Trøgstad helt frem til Rødenessjøen. Her stemmer atter VI, 7.

Heraf kan sluttes, at VI, 4 ikke, som jeg tidligere har troet, maa være redigeret helt færdigt den 11te, men at det maaske ligesaavel kan være et Arbeide, der er foretaget den 12te. Nødvendigt er dog ikke dette, og det har heller ikke nogen Indflydelse paa de Slutninger, jeg før har gjort om VI, 7, der ligefuldt maa blive et Arbeide fra samme Dag, den 12te August.

Imidlertid viser Udkast VI, 7 endnu en anden Forandring, der skiller det fra saavel VI, 3 som VI, 4. Dette er Tilføielsen i tredie Post af Bestemmelsen om, at der rundt Christiania skulde være et neutralt Bælte, hvor ingen Tropper maatte findes. At Christian Frederik allermest har havt denne Ændring for Øie, naar han skrev, som han gjorde, er vistnok høist sandsynligt. Dette er den største Forandring, som blev foretagen i noget af

Björnstjernas Udkast, og det var naturligt, at den maatte vække Anstød fra norsk Side.

Jeg gaar saaledes — i Henhold til Christian Frederiks Ytringer i Brevet af den 12te — ud fra, at de Forandringer, der angaa Demarkationslinien og hvad dermed staar i Forbindelse, og som skille Udkastene VI, 4 og VI, 7 fra VI, 3, maa være foretagne i Løbet af den 12te, og at man i dem har at se nye Fordringer, som paa denne Dag ere fremsatte af den svenske Underhandler.

Christian Frederiks Ytringer lade sig ikke afvise. Der er intet andet, hvortil han med dem kan have sigtet end netop de her nævnte Punkter. Paa dette Grundlag fastholder jeg altsaa den Slutning, som jeg tidligere har gjort, at VI, 7, som repræsenterende Björnstjernas Standpunkt ved Afslutningen af de Forhandlinger, som førtes den 12te, maa være bragt i sin endelige Redaktion paa denne Dag, inden Tolls Afreise.

Udkastene VI, 6 og VI, 7 ere i det Store og Hele stemmende med VI, 4; de ere kun opstaaede ved en Deling af dette Udkast, med Tillæg af enkelte Bestemmelser. Forsaavidt kan det med deres Redaktion have gaaet meget rask. Selv om VI, 4 først er bragt i færdig Stand om Formiddagen den 12te, vil den nye Redaktion ikke have taget mange Timer og kan have været færdig tidlig paa Eftermiddagen.

A l'égard du nombre des trouppes — denne Ytring af Christian Frederik er noget vanskeligere at bringe i Overensstemmelse med de bevarede Udkast. Tages den bogstavelig, da er der egentlig Intet, som kan siges at være en Forskjel i dette Punkt mellem de Udkast, med hvilke vi her have at beskjæftige os.

Troppernes Antal paa begge Sider var for den Tid, hvori der skulde være Vaabenstilstand, fastsat i Björnstjernas første Udkast (VI, 3) og var derfra, uden nogen Forandring overført til hans andet Udkast (VI, 4). Det gjenfindes ligeledes i VI, 7. Her kan man studse og spørge, hvad der menes ved *conditions ajoutées*. Jeg tror dog at kunne paavise, hvad det er, som har vakt Kongens Betænkeligheder.

Det er ikke selve Troppernes Tal, hvorom Björnstjerna har foreslaaet at indsætte nye Bestemmelser, i den af ham fremlagte nye Redaktion.

I Ordets egentlige Forstand er det virkelig *conditions ajoutées*, og disse findes i VI, 7. I dette Udkast er der en aldeles ny § 6. Denne kan være det ny tilkomne. I den gives der Regler for den Maade, hvorpaa de norske Tropper, som forblev under Vaaben, skulde rykke tilbage indenfor den norske Demarkationslinie, og derunder forekommer Udtrykket: *par marches d'étappe qui seront reglées par des officiers d'état-major Suédois et Norvégiens*. Dette var en ydmygende Bestemmelse. Man maa være enig med Christian Frederik i, at den var skikket til at fjerne fra Maalet og volde Vanskeligheder.

Udkast VI, 7 lader sig forene med Björnstjernas Meddelelser til Carl Johan i Brevet af 12te August (VI, 11).

Udkast VI, 7 er det eneste, i hele den lange Række af saadanne Papirer, som kan forenes med de Ytringer, der forekomme i Christian Frederiks Brev af 12te August (VI, 10).

Tidspunktet for dets Affattelse maa paa den Maade være given. Det har været færdigt om Aftenen den 12te og hører med imellem de *propositions*, som Björnstjerna da med Major Toll oversendte til Carl Johan. For at

kunne rokke denne Slutning maa man føre nye Argumenter i Marken, af en ganske anden Styrke end de, som Professor Alin hidtil har kunnet fremlægge.

Professor Alin, der ikke hidtil har ofret Udkast VI, 7 nogen Opmærksomhed, men synes at ville betragte det som uskrevet, kunde maaske tænkes at fremkomme med den Indvending, at det hører hjemme paa et senere Tidspunkt end VI, 8. Han kunde sige, at det ligger den endelige Konvention af den 14de August nærmere end det Udkast, VI, 8, der var færdigt om Aftenen den 13de. Han kunde altsaa slutte, at dets Affattelse maatte ligge mellem disse, at VI, 7 var det yngre, VI, 8 det ældre Udkast.

Dette er dog ikke muligt.

Udkast VI, 7 maatte, hvis det skrev sig fra den 14de, have havt en ganske anden Formning af Bestemmelsen om Demarkationslinien. Björnstjerna havde da modtaget det Ultimatum i dette Punkt, hvorom han den 12te havde anholdt hos Kronprinsen. Efter dette vilde det have været ham umuligt at bringe i Forslag en Demarkationslinie, som fulgte de ældre Udkast, men ikke stemte med noget af de Alternativer, som nævnte Ultimatum tillod ham at forlange. Jeg tør antage, at dette Bevis er afgjørende.

Dertil kommer et andet. Udkast VI, 7 angiver sig at være Forslag til en *convention d'armistice, — — conclue à Moss le 13 Aout.* Dette kan af denne Grund ikke være skrevet den 14de, altsaa efter VI, 8. Derimod er det ganske i sin Orden, at Björnstjerna, naar han den 12te August havde ført denne Redaktion i Pennen, og han havde Christian Frederiks Meddelelse om, at han skulde faa Svar den paafølgende Dag, har troet sig sikker paa

at have Alt i Orden til denne Dag og derfor har dateret Udkastet den 13de.

Det Udkast, som blev færdigt om Aftenen den 13de, har derimod ikke faaet Datum udfyldt. Det er øiensynligt, at dets Forfattere ikke følte sig sikre paa, at det kunde være endelig vedtaget den paafølgende Dag, og af denne Grund er saa Dagen bleven staaende *in blanco.*

Alt maa saaledes erkjendes at vise Umuligheden af, at VI, 7 kan være et yngre Udkast end VI, 8. Det maa være ældre end dette, og det kan ikke vel have havt nogen anden Affattelsestid end den 12te, da det om Aftenen maa antages at være afsendt til Carl Johan. Björnstjerna har selv beholdt et Exemplar deraf og har ved Underhandlingerne den 13de anvendt dette. VI, 8 er skrevet paa Grundlag af VI, 7. Dets første Post er saaledes afskrevet derefter og har til en Begyndelse været ligelydende. Bagefter er det sidste Afsnit: *Le blocus des ports Norvégiens* etc. indskudt. Fra Begyndelsen af har Björnstjerna ligeledes afskrevet det første Udkasts § 6, men har stanset dermed, overstrøget, hvad han havde skrevet og har derefter indsat en ny, mindre stødende Redaktion af samme Paragraf.

Carl Johans Skrivelse til Björnstjerna af 13de August (i mine *Aktstykker* VII, 5) maa ogsaa medtages i denne Række af Bevisligheder. Kronprinsen siger, at han sammen med Björnstjernas Brev havde modtaget *les pièces y jointes.* Dette svarer til, hvad Björnstjerna benævner *propositions.* Carl Johan lod disse oplæse for Generaladmiral Puke, Baron Cederhjelm og General Adlercreutz og hørte deres Mening: *L'on s'est décidé à faire une nouvelle rédaction des conditions proposées, en conservant en quelque manière les mêmes bases, le génie de notre langue rendant ce changement nécessaire.*

En Sammenligning mellem de to Udkast, VI, 4 og VI, 7 vil vise, at det synes at maatte være VI, 7, som den 13de August forelaa for Carl Johan,[1] og at det var dette Udkast, som han tillige med VI, 6 da drøftede med sine tre nævnte Tillidsmænd. Ad alle Veie kommer man her til det samme Resultat, at det var VI, 6 og VI, 7, som Björnstjerna om Eftermiddagen den 12te havde forelagt for Christian Frederik, og med hvilke han derpaa samme Aften afsendte Major Toll til Carl Johan. Det er ved dem, Kronprinsen har gjort sine Bemærkninger, og det er dem, han kjendte, da han med Skjöldebrand sendte sit endelige Svar til Moss.

Carl Johans militære Ultimatum har hidtil ikke været kjendt. Det er nu fundet af Professor Alin og trykt af ham, S. 247 flg.

Som en Rekapitulation af det Foregaaende kan anføres:

Der forelaa den 12te August om Aftenen nye Forslag, der vare vedtagne mellem Christian Frederik og Björnstjerna, hvilke denne med Toll afsendte til Carl Johan. Disse bleve til en Begyndelse ikke fremlagte i det Statsraadsmøde, som den 13de samledes i Moss hos Kongen. Statsraadet delibererede derfor om Formiddagen kun om Forslag, der tilhørte et tidligere Stadium af Underhandlingerne. Om Eftermiddagen den 13de blev derimod diskuteret om de senere Forslag, som modtog Ændringer og i denne nye Form bleve vedtagne. Statsraads-Protokollens Referent har ikke kunnet gjengive, hvad han antagelig ikke heller har vidst, at disse sidste i Virkeligheden vare ældre.

---

[1] Smlgn. f. Ex. §§ 7 og 10 af den endelige Vaabenstilstand.

Tilsidst i denne Forbindelse skal gjengives det sidste Udkast til Vaabenstilstanden (VI, 8) efter en Afskrift, som Hr. Professor C. J. Rogberg velvilligst har meddelt mig af den i det Kgl. Familiearchiv opbevarede Kopi:

Convention d'Armistice

entre les troupes suédoises d'un coté, et les troupes norvégiennes de l'autre, conclu a Moss le... d'Août 1814 par l'intermission des soussignés et sauf les ratifications nécessaires:

1. Il y aura armistice par terre et par mer entre les troupes et flottes suédoises d'un côté et les troupes et flottes norvégiennes de l'autre pendant trois mois, à compter du jour de la signature de la présente. Le blocus des poits(!) norvégiens cessera pendant cette même intervalle, l'importation et l'exportation seront libres.

2. La forteresse de Frederiksteen aussi que les ouvrages-y-appartenants seront remis de suite aux troupes de Sa Majesté Suèdoise, la garnison sortira de la forteresse avec armes et bagages ainsi que tous les honneurs militaires, les officiers auront la permission d'aller où bon leur semblera, les soldats rentreront chez eux, les uns & les autres promettront de ne plus servir contre les troupes de Sa Majesté Suédoise.

3. Il y aura une ligne de démarcation entre les deux armées respectives. L'armée suèdoise occupera la rive gauche du Glommen depuis Frederikstad jusqu'au lac d'Oyeren, et de là par tirant une ligne par Trögstad à Rödenæs, ainsi que l'isle de Tunôe, jusqu'à Isebroe et Kolbergsbroe.

La partie de l'armée norvégienne, qui reste sous les armes, ne se portera en avant de Soner, Spydeberg et Hove.
A. Les troupes nationales norvégiennes seront semestrées de suite et rentrerons dans leurs provinces respectives; Il n'y aura sous les armes que les corps sousmentionnés savoir:

a. — Le regiment de Söndenfjelds
b. -- Ditto - Nordenfjelds
c. — Ditto d'Oplandske
d. — Ditto d'Aggershuus (Skarpskyttar)
e. — La Brigade d'Artillerie.

Les corps ne depasseront point la ligne de demarcation stipulée dans l'article 3nre(!), de manière que le pays depuis Soner, Spydeberg et Hove, jusqu'au Glommen soit tout à fait libre de troupes.

5. Il ne restera en Norvège que deux divisions suédoise(!) avec une artillerie et cavallerie proportionnées à cette force; Le reste de l'armée suédoise rentrera en Suède.

6. Les troupes norvégiennes se retireront dans leur ligne de démarcation le 20me du mois courant; la partie de l'armée suèdoise, qui rentre en Suède, commencera à évacuer la Norvège au même tems.

7. L'armée suédoise ne frappera le pays qu'elle occupe par aucune contribution ou requisition quelconque; elle payera comptant tout ce que les habitans fourniront.

8. Les prisonniers de guerre seront remis de pays(!) et d'autre en masse, aussitot que faire se pourra.

9. Les forterresses d'Aggershuus et de Kongsvinger conserveront les garnisons, qu'elles ont actuellement.

Professor Alin dadler (*Sv. histor. tidskr.*, S. 223 flg.) i sin Omtale af de i syvende Afsnit af mine *Aktstykker* gjengivne Dokumenter, at jeg ved Gjengivelsen af Statsraadets Protokol for 13de August ikke har nævnt, at den foreligger i to Redaktioner. Jeg har meddelt den Redaktion, der er indført i den indbundne Protokol. Forskjellen mellem denne og den anden, der af Chr. M. Falsen er nedskreven paa et løst Papir, er udførlig omtalt i et saa udbredt Skrift som *Jac. Aalls Erindringer* (S. 507, Note 1). Derhos vidste jeg, at der snart kunde ventes en kritisk Udgave af den hele Statsraadsprotokol for 1814, hvori der var Anledning til at faa den Sag oplyst. Denne Udgave er nu under Trykning, og forhaabentlig vil der i den blive meddelt alle fornødne Oplysninger om den nævnte Forskjel mellem de tvende Redaktioner.

Professor Alin bebreider mig (*Sv. histor. tidskr.*, S. 225), at jeg i min Bog *Fra Kiel til Moss*, S. 76 har udtalt som en Formodning, at det alene var de separate og hemmelige Artikler, der bleve Gjenstand for Forhandlingerne den 14de August. I Efterskriften til mine *Aktstykker*, S. 183 flg. tror han at have fundet et Forsøg paa at ville *delvis urskulda detta yttrande*. Noget Saadant har ikke været i mine Tanker. I *Der Vertrag von Moss*, S. 90 flg. er der givet en Fremstilling af de Forhandlinger, som førtes den 14de August. I den Henseende burde derfor Kritiken holde sig til mit sidste Skrift, til hvilket jeg hermed henviser Professor Alin.

Professor Alin bebreider mig (*Sv. histor. tidskr.*, S. 231), at jeg ikke har trykt den første officielle norske Oversættelse af Konventionen. Han lægger stor Vægt paa den deri (§ 2) forekommende feilagtige Gjengivelse af Ordet *communiquera*, som er oversat med: *skal staa i Underhandling*. At det ikke er nøiagtigt, skal villig indrømmes. Men at jeg for den Sags Skyld skulde have været forpligtet til ogsaa at aftrykke Oversættelsen, er dog et vel dristigt Forlangende. Havde jeg meddelt denne, er det ikke umuligt, at jeg havde faaet en ny Bebreidelse, fordi jeg ikke havde givet en korrekt Oversættelse. Den trykkes nu i det Følgende som Bilag.

Formodentlig skal det ligge bag denne Ankepost, at der her foreligger et Forsøg paa at bibringe det norske Folk en feilagtig Forestilling om, hvad der laa i Konventionen.

Herved er dog først at erindre, at den første Oversættelse er foregaaet i Hui og Hast, og at den formodentlig er besørget af en Mand, der ikke var meget

fortrolig med Finesserne i det franske Sprog, og som neppe heller selv har havt nogen klar Forstaaelse af, hvad der kunde lægges i hans mindre rigtige Gjengivelse af vedkommende Sted. Christian Frederik og hans Omgivelser havde ganske andre Ting at tænke paa i de Dage, umiddelbart efter Begivenhederne i Moss. Han var selv knækket, og hans Helbred var alvorlig truet. Under de Forhold kan en Mand nok begaa urigtige Oversættelser fra Fransk, men ikke Falsknerier.

Det er sikkert, at der i 1814 foregik mange formløse Ting. Professor Alin meddeler selv et interessant Bidrag til at lære dette at kjende, ved den først af ham offentliggjorte originale Beretning om Skjöldebrands Deltagelse i Underhandlingerne den 14de August.

Generalen fortæller her, at han selv, uden Bemyndigelse, omarbeidede den Instruktion, han faa Timer i Forveien havde modtaget af Carl Johan, og at han fremlagde dette sit eget selvlavede Dokument for Christian Frederik, da denne forlangte at vide, om han medbragte noget Skrittligt. I diplomatiske og militære Underhandlingers Historie tør dette være et enestaaende Træk.

Professor Alin bebreider mig videre (*Sv. histor. tidskr.*, S. 231), at jeg ikke har mindet om den Uoverensstemmelse, der findes mellem det norske og det svenske Exemplar af Konventionen. Det skal indrømmes, at der her havde været Grund til at gjøre opmærksom derpaa i en Note, skjønt det ikke kan være nogen særdeles stærk Ankepost, at saa ikke er skeet. Saavel ved den politiske Konvention (VII, 13) som ved den militære (VII, 15) er det i Overskriften udtrykkelig nævnt, at det er det norske

Exemplar, som her er trykt. At den nævnte Uoverensstemmelse forefindes, er en i Norge vel bekjendt Sag.

I *Norsk Retstidende* for 1881, No. 43 vil man under Overskriften „*Mosse-Konventionens tredie Artikel*“ finde en Skrivelse fra det juridiske Fakultet ved det norske Universitet til Justitsdepartementet, hvori Sagen er fuldt udredet. Jeg kan dertil oplyse, at jeg selv ydede min Medvirkning ved denne Undersøgelse, idet jeg den Gang opholdt mig i Stockholm og paa Anmodning fra Fakultetet var den første, som sammenholdt det norske Aftryk med det i Udenrigsministeriets Archiv beroende svenske Exemplar af Konventionen. Ved denne Anledning har jeg ikke tilsigtet at levere nogen udtømmende Kritik af de enkelte Paragrafers Indhold, og har derfor heller ikke tænkt paa at meddele det fuldstændige Apparat med Kildehenvisninger.

Naar det bebreides mig, at jeg ikke har aftrykt diverse Dokumenter, saa kan jeg med samme Berettigelse spørge, hvorfor ikke Professor Alin i sin Tid ansaa det nødvendigt at aftrykke ogsaa den danske Oversættelse af Kielerfreden.

Professor Alin dadler (*Sv. histor. tidskr.*, S. 232 flg.), at jeg ikke har medtaget i mine *Aktstykker* den Kundgjørelse af 30te August 1814, hvorved Carl XIII., som det heder „end yderligere“ har bekræftet de Tilsagn, som Carl Johan tidligere havde givet det norske Folk. I stærke Ord søger Professor Alin at hævde, at dette Dokument ikke blot vedkommer Konventionen, men at det endog staar den saa nær, at det ikke vel kan savnes i en Samling af Aktstykker, som vil være noget saa nær fuldstændig. Efter Professor Alins Mening leverer dette

Dokument derhos Bevis for, at den svenske Regjering fremdeles den 30te August fastholdt den Opfatning af Begivenhederne i Norge, som den havde udtalt i Proklamationen af 10de Juli, men som den efter min Mening havde opgivet i og med Afslutningen af Konventionen og Vaabenstilstanden den 14de August.

Tidligere har Professor Alin i *Svensk-norska unionen* I, S. 48 sagt, at denne Kundgjørelse var den eneste Sanktion, der kunde paavises, af Mossekonventionen. Hans Ord lyde: „*Och någon annan bekräftelse af konventionen — — — kan icke upvisas*“.

I *Efterskrift* (S. 12, Noten) til min Bog, *Fra Kiel til Moss* har jeg henvist til den Ratifikation, som Carl Johan straks gav.

Nu svarer Professor Alin (S. 233, Note 1), at da kan jeg ikke have gjort mig det klart, at hvad der her var Tale om, det var, at der ikke kan paavises nogen anden Bekræftelse, given af Kongen af Sverige.

Jeg har dog forstaaet, hvad Professor Alin mente. Men jeg vilde give min Protest mod hans Opfatning en mere dæmpet Form, som et Vink om, at det for ham kunde være hensigtsmæssigst ikke at gaa nærmere ind paa denne Sag. Efterat der altsaa nu fra den anden Side er kommet et Svar, skal jeg gaa ind paa Spørgsmaalet, om der overhovedet kan siges at existere noget Dokument, som tilfredsstiller de Krav, der ved internationale Overenskomster maa kunne stilles til det, som kaldes Sanktion, Ratifikation eller Bekræftelse af Konventionen i Moss, og som er udfærdiget i den svenske Konges Navn.

Kundgjørelsen af 30te August opfylder ialfald ikke disse Betingelser.

Men den har, gjennem de Former, som anvendtes ved dens Udfærdigelse, kunnet vildlede den offentlige Mening og bibringe Sveriges Folk den Forestilling, at først med den var Konventionen indtraadt i Rækken af de gyldige Statsakter.

Det var under de Forhandlinger, som gik forud for Konventionen, en fra svensk Side aabent udtalt Forudsætning, at Kronprinsen af Sverige derved optraadte paa Kongens Vegne, forsynet med dennes Fuldmagt. Carl Johans Deklaration af 10de August har saaledes den Vending: *Que Nous acceptons au nom de Sa Majesté le Roi* etc. og angiver sig at være udstedt *en vertu des pouvoirs qui nous ont été délégués par Sa Majesté le Roi* etc. Denne Deklaration var, da den sendtes til Moss, ment som en officiel Henvendelse til det norske Folk. Carl Johan siger i sit Brev til Carl XIII., at den er udstedt *au nom de Votre Majesté.* Havde Christian Frederik den 13de August gaaet ind paa de svenske Krav og undertegnet den ham tilstillede Proklamation, saa var Carl Johans Deklaration paa Stedet bleven overleveret i de norske Myndigheders Hænder.

Selv om der ikke nu kan paavises nogen Fuldmagt, udstedt i alle lovlige Former, saa er det lige uberettiget — i Strid med den paa fuld Offentlighed beregnede Deklaration — deraf at slutte, at en saadan ikke er udstedt. Carl XIII. og Carl Johan vare ved denne Deklaration bundne overfor Norge. Det kan siges, at efter Deklarationen kunde Fuldmagten regnes som en begrænset, alene indskrænket til de i den indeholdte Punkter. Men disse indgik i Konventionen, som nogle af dennes vigtigste Artikler.

Den 15de August ratificerede Carl Johan Konventionen. Saafremt derefter Christian Frederik havde negtet

at overlevere Frederiksten, vilde Carl Johan utvivlsomt have betragtet dette som et Brud paa Tro og Love, og med Rette. Det er i Henhold til denne Carl Johans Ratifikation, at Konventionen blev opfyldt. Christian Frederik overdrog straks Regjeringsmyndighedens Udøvelse til sit Statsraad, uden at vente paa nogen Bekræftelse eller Sanktion af Carl XIII. Man tænke sig blot, at han havde sagt: Jeg skal gjøre det, men først naar jeg har seet det Dokument, der indeholder den svenske Konges Sanktion!"

Konventionen er fra norsk Side øieblikkelig sat i Kraft, som fuldt gyldig gjennem Carl Johans Paategning af sin Ratifikation. Man havde der for sig Meddelelsen om, at han havde den svenske Konges Fuldmagt til at fatte meget vidtgaaende Bestemmelser.

Saa udfærdiger den svenske Konge den 30te August en Kundgjørelse, hvori der ikke nævnes et eneste Ord om Konventionen, men som alligevel skal være en Sanktion af denne!! Det er for den uhildede Betragter ikke let at forstaa, hvorledes det er blevet muligt at kunne opstille en saadan Theori.

Lærens fornemste Talsmand er Professor Alin, som anfører sine Grunde derfor i *Den svensk-norska unionen*, I, S. 46 flg. Hvad han der beviser, er kun det, at den uregelmæssige Fremgangsmaade, som i Aaret 1814, fra begge Sider er bleven anvendt overfor saa mange andre Statshandlinger, ogsaa er kommen til Anvendelse ved Konventionens Bekræftelse. Carl XIII. og den svenske Regjering har senere hen villet paastaa, at Konventionen og de af Carl Johan givne Løfter vare gjentagne og bekræftede af den svenske Konge. Men et Dokument, som opfylder alle de Fordringer, der i Tilfælde maatte stilles til en saadan Bekræftelse, kan ikke paavises.

Professor Alin mener at kunne nøie sig med den Forklaring, at *någon annan bekräftelse af konventionen än den, som innehålles i förklaringen af den 30 Augusti, kan icke uppvisas.* Dette er intet Bevis.

Professor Alin kan ikke engang paavise, at denne Kundgjørelse af 30te August er udfærdiget i Statsraad. Han har meddelt en Udtalelse i et Brev fra Wirsén af 20de August, hvori der tales om, at flere svenske Statsraaders Ankomst ventes, og at der da vil være Anledning til at afgjøre *flere angelägna ämnen.* At Konventionen, som han formoder, kan have været et af disse, er ikke udelukket; men man ved Intet, absolut Intet derom, og om det Statsraadsmøde, hvori Kundgjørelsen skal være vedtagen, haves ligesaa liden Besked. *Troligen har den gifvits i ett statsråd, bestående af* — o. s. v., det bliver her den hele Slutning, som Forfatteren drager. Men hvem vil erkjende Saadant for fuldgodt Bevis?

Jeg skal ikke benegte den nævnte Mulighed. Det kan gjerne være, at Kundgjørelsen er bleven udfærdiget med Iagttagelse af alle foreskrevne Former. Alligevel faar den ikke dermed forøget Vægt som nogen Sanktion fra den svenske Konges Side af den Ratifikation, Carl Johan havde givet.

Som allerede nævnt, indeholder Kundgjørelsen ikke et Ord om Konventionen. Den omtaler kun Carl Johans Deklaration af 10de August og bekræfter de ved den givne Løfter. Forsaavidt Deklarationen af 10de August og Konventionen af 14de August befinde sig i Overensstemmelse, mener Professor Alin at kunne overføre Kundgjørelsens bekræftende Virkninger fra den første til den sidste. Denne Slutning faar staa ved sit Værd. Men saa meget maa være sikkert, at den kun kan finde Anvendelse paa §§ 3, 4 og 6 af Konventionen, derimod ikke

paa §§ 1, 2, 5 og 7, hvortil der i Deklarationen ikke findes noget Tilsvarende. En Sanktion af denne Art tør være enestaaende; den maa vel regnes for jævngod med ingen.

Men selve de Bestemmelser, som findes baade i Deklarationen og i Konventionen, ere ikke indbyrdes aldeles overensstemmende.

I Deklarationen af 10de August (§ 1) heder det:

Que nous acceptons — — — la constitution faite par la diète d'Eidsvold — —

I Konventionen af 14de August (§ 3) har den samme Bestemmelse faaet følgende Form:

Sa Majesté — — — promet d'accepter la constitution, rédigée par les députés de la diète d'Eidsvold.

To forskjellige Redaktioner, af hvilke den ene maa udelukke den anden; en fuldbragt Handling staar mod et Tilsagn om, hvad der senere hen skal ske. Her maatte der vel kunne være Grund til at spørge, hvilken Redaktion der i Tilfælde skulde være den, som blev sanktioneret.

Mellem Konventionen af 14de August og Kundgjørelsen af 30te August er der ogsaa en paatagelig Forskjel.

I Konventionen (§ 3) staar der, væsentlig overensstemmende med Deklarationen (§ 1):

Sa Majesté ne proposera d'autres changemens que ceux nécessaires à l'union des deux royaumes — —

I Kundgjørelsen siges, at Norge skal udgjøre en

fri och, med Sverige, oafhängig stat, samt den Norrska, i sin natur lagstridiga statsförfatningen förvärfva laglig helgd, sedan de förbättringar deruti medgifvits, som Norriges egen lycka, iordningbringandet af dess inre angelägenheter och tryggandet af dess bestånd påkalla.

Som det vil sees, er dette noget helt andet, — det er et Brud paa det i Konventionen givne Tilsagn. Hvad

Carl Johan havde erkjendt, idet han ratificerede Konventionen, det faar her, under Carl XIII's Navn, en Udvidelse, der faktisk maa siges at omstyrte Alt, som var forudsat i Konventionen. Dette kan da ikke betegnes som en Sanktion. Ialfald maa da Ordet være taget i en anden Betydning end den, hvori det for øvrigt bruges.

Men dermed ere vi ikke færdige.

Den Kundgjørelse, i hvilken Professor Alin ser den svenske Konges Sanktion af Konventionen, blev nemlig ikke kundgjort i denne sin første Form. Den 7de September fremsatte Wirsén visse Indvendinger derimod, og derefter blev Kundgjørelsen forandret. I denne sin nye Form blev den trykt. Den sidste Del af den før gjengivne Passus kom nu til at lyde:

— — — *samt den nuvarande Norrska statsförfattningen, sedan de för begge rikenas förening oundgängeliga jämkningar och rättelser deruti egt rum, förvärfva laglig helgd.*

Denne Redaktion ligger Konventionen nærmere. Men den kan ikke kaldes en svensk Statshandling eller under nogensomhelst Forudsætning betegnes som en Sanktion af den Overenskomst, der var bleven sluttet i Moss. Hvem der har foretaget Forandringen, vides ikke; sandsynligvis er det Udenrigsministeren. Men hvem der end har indsat denne Ændring, saa er det ikke noget statsretslig bindende Dokument, man har for sig i den nye Redaktion. Det var denne, som blev oversat for at bekjendtgjøres i Norge.

I saadant Øiemed blev Kundgjørelsen af Generalmajor Björnstjerna, der var sendt til Christiania som Kommissær, tilstillet det norske Statsraad, forat den kunde blive offentliggjort. Dertil svarede Statsraadet, at det for sit Vedkommende Intet havde imod, at Kundgjørelsen

indrykkedes i „Christiania Intelligenssedler“, naar Generalen derom selv vilde henvende sig til Bladets Udgiver.[1] Paa denne Maade kom Kundgjørelsen ind i nævnte Blad. Professor Alin har derefter aftrykt den i den oversatte og omarbeidede Redaktion. Hvorledes der kan lægges nogen Vægt paa et Aktstykke, der er blevet til paa den her fremstillede Maade, synes uforklarligt, og der har for mig ikke været nogen Opfordring til at medtage det i en Samling af Aktstykker, der vedkom Konventionen, idet Kundgjørelsen af 30te August absolut savner al Betydning for denne. Konventionen vilde være lige gyldig, selv om den hele Kundgjørelse var forbleven uskreven.

I *Der Vertrag von Moss*, S. 102 flg. har jeg havt Anledning til nærmere at omtale Kundgjørelsen, og hvad dermed stod i Forbindelse, dog kun i dens oprindelige ægte Form. Overfor et udenlandsk Publikum, paa hvilket nævnte Bog var beregnet, vilde jeg ikke engang berøre den Side af Sagen. Derimod kunde jeg, med god Grund, fra det, som for øvrigt var skeet, rette en Advarsel til visse svenske Forfattere mod at gaa for langt i sin Formalisme og ikke paa deslige Dokumenter opgjøre sig en Theori om en gjennem alle Former fastholdt Konsekvense, som den hele Tid var sig bevidst baade sit Udgangspunkt og sit Maal.

Netop det Omvendte har her været Tilfældet.

Kundgjørelsen af 30te August er et Vidnesbyrd, til mange andre, om den uformelle Maade, hvorpaa den svenske Regjering gik frem i 1814. I mit sidst nævnte Skrift har jeg udtalt, at jeg ikke vilde underlægge dens Handlemaade uædle Bevæggrunde. Jeg ser deri et Udslag af en Politik, der netop ikke var konsekvent, men

---

[1] Jac. Aall, Erindringer (2 Udg.), S. 525.

som spillede paa flere Strenge samtidig. I den svenske Politik fra 1814 mærkes der forskjellige Strømninger. Konventionen hører til een saadan Strømning, Kundgjørelsen til en ganske anden, og derved faar det Hele et Præg af Usikkerhed og Ustøhed, som let kunde paadrage den en Mistanke om, at der laa mindre heldige Motiver bag.

Det kan se ud, som om Kundgjørelsen har været et Forsøg paa at tage igjen med den ene Haand, hvad man i Konventionen havde givet med den anden. Det kan se ud, som om man havde opdaget, hvormeget der laa i Konventionen, hvor langt man dermed var kommen paa Indrømmelsernes Vei, — og som om man da havde bestemt sig for at gjøre visse Skridt, til Dækning af det, som virkelig var skeet.

Overfor dem, som maatte mene, at dette var Forklaringen af den saakaldte Sanktion, kan der ialfald ikke føres noget Bevis, som godtgjør en saadan Menings Urigtighed. Naar jeg har valgt og fremdeles holder paa en mildere Fortolkning, da kan jeg ikke bygge dette paa nogen, for mig selv eller Andre bindende Argumentation. Det er alene det Indtryk, jeg har modtaget ved at studere Begivenhederne.

Det var Svaghed, Mangel paa Konsekvense og svigtende Evne til at forstaa, hvad der reelt og formelt laa i de fuldbragte Kjendsgjerninger, som her blev bestemmende for den svenske Politik. Paa den ene Side stod Carl Johan, den eneste Personlighed i hele Sverige, der kunde overse den forhaandenværende Situation, og som handlede i Overensstemmelse dermed. Paa den anden Side befandt sig Carl XIII. og den Regjering, der omgav ham — en Regjering, om hvilken det ikke er for stærkt at sige, at den i 1814 hovedsagelig havde vandret mellem Feiltagelser og ladet enhver Leilighed til at handle

gaa sig forbi. Denne Regjering støttede sig til de nationale Fordomme; den søgte i dem sin Styrke, men fandt kun Svaghed. En klarsynet svensk Historieskrivning burde ikke søge at dække derover og at fremstille alle Vidnesbyrd om en Svaghed, der kun altfor let kan faa Udseende af Falskhed, som Udslag af en aldrig svigtende Fasthed. Det er denne Regjering og dens Politik, som ikke formaaede aabent at vedkjende sig, hvad der virkelig var skeet, mod hvilken den Dadel først maa rettes, som kan føres over, at Unionen ikke har svaret til Forventningerne.

Kundgjørelsen af 30te August er ikke et Dokument, hvoraf der kan gjøres noget større Væsen, og det vil netop være det mest hensigtsmæssige at lade den ligge ubemærket. Naar Konventionen var sluttet, naar det var sagt til det norske Folk, at Carl Johan havde afgivet de bindende Erklæringer paa Grundlag af den ham af Kongen skjænkede Fuldmagt, og naar han derpaa havde ratificeret Konventionen og Vaabenstilstanden, da bliver det ganske overflødigt at spørge efter, hvorvidt dette senere hen faldt beleiligt for Carl XIII's Raadgivere. Saafremt der ikke tidligere var givet nogen Fuldmagt, maatte det dog overfor Norge været fastholdt, at de givne Tilsagn ligefuldt besad den fulde Retskraft. Dersom virkelig ikke de i Sverige foreskrevne Former vare iagttagne paa de forberedende Stadier, kunde dette ikke medføre nogen Adgang til at betragte Konventionen som ikke ratificeret indtil den 30te August.

I den vredne og forbeholdne Form, som Kundgjørelsen har faaet, kan der maaske ligge en Tilkjendegivelse af, at dens Forfattere vare sig bevidste, at de her vare inde paa Handlinger, som kunde have sine overmaade betænkelige Sider.

Her kan saa meget mindre lægges Vægt paa Iagttagelsen af de ellers i Sverige anvendte Former, som det jo ikke engang har kunnet paavises, at disse ere iagttagne ved Kundgjørelsen af 30te August.

Hvad bliver overhovedet gyldigt, naar man skal forsøge at holde sig til den af Professor Alin angivne Vei?

Vi have seet den ene svenske Underhandler selv lave sig en Instruktion og fremvise denne for den anden Part. Skal saa dertil føies en Fremgangsmaade som den, Professor Alin mener, der har været anvendt med at komme fjorten Dage senere og give en Ratifikation, som ikke er nogen Ratifikation, og som man ikke engang vover at offentliggjøre, forinden den er helt omarbeidet i en ny, mere smagelig Skikkelse, hvad bliver der saa tilbage? Paa den Maade vil det Hele falde sammen i en uordnet Masse af Kneb og Lurerier, som ikke ere en selvstændig Stat værdige. Overfor en saadan Politik vilde Norge aldrig have været bundet.

Det maa staa fast, at det Bindende i det, som foregik, har været noget helt andet. Det var, det er, og det bliver de to Ratifikationer, hvilke ere udfærdigede af Christian Frederik og af Carl Johan. I Kraft af dem er Konventionen sat i Kraft, og dermed Veien banet for den paafølgende Forening. Enhver *reservatio mentalis* bliver her overflødig — for ikke at bruge stærkere Ord. Hvor der handles om at grundlægge en Forening mellem tvende Folk, med deres gjensidige Lykke som Maal, kan en saadan aldrig blive af det Gode.

I det Brev, som Björnstjerna om Aftenen den 12te August fra Moss afsendte til Carl Johan (trykt i mine *Aktstykker*, S. 93 flg., som VI, 11), siger han, at Christian

Frederik bestemt holdt paa kun at ville nedlægge sin udøvende Myndighed i Stortingets Hænder; Björnstjerna havde i den Anledning tænkt paa at afbryde Forhandlingerne og reise sin Vei, da han fandt paa en *mezzo termino*, hvorved det blev muligt at undgaa Vanskelighederne og fortsætte de begyndte Underhandlinger.

Christian Frederik har i sit Brev (VI, 9) til Björnstjerna af 11te August sagt, at Vanskelighederne gjaldt den Bestemmelse, at Statsraadet skulde styre i den svenske Konges Navn, men at Björnstjerna havde anvist en Vei til at udjævne det Hele.

Jeg har antaget, at der i begge Breve handledes om det Samme, og at den *mezzo termino*, som var anvist af Björnstjerna, bestod deri, at han foreslog, at Statsraadet, naar det overtog Regjeringen, skulde undertegne: paa allerhøieste Befaling, uden at nævne, hvilken Konges Befaling dette var. I Henhold til Christian Frederiks Omtale deraf i Brevet af 11te August har jeg (*Aktstykker*, S. 179) sagt, at Björnstjerna i dette Punkt hurtig havde vist sig imødekommende. Professor Alin mener, at dette skal stride mod Björnstjernas Ytringer i hans Brev, men anfører for øvrigt (*Sv. histor. tidskr.*, S. 223) ingen Grunde imod min Antagelse. De første Udkast (VI, 3, VI, 4 og 5) vise netop, at det ikke kan have taget lang Tid at opnaa Enighed i dette Punkt. Det er mig umuligt at indse andet end, at her Christian Frederiks Brev maa være afgjørende.

I *Der Vertrag von Moss*, S. 82 har jeg omhandlet en anden mod mig fremsat Fortolkning, hvorefter Björnstjernas *mezzo termino* skulde have Hensyn til den hele Anordning, som var bragt i Forslag angaaende Christian Frederiks Thronfrasigelse.

Saafremt der ingen andre Kilder forelaa end dette Brev af Björnstjerna, kunde den af Professor Alin og hans Disciple foreslaaede Tydning meget vel være acceptabel. Ved udelukkende at holde sig dertil, kan der ikke gjøres nogen stærke Indvendinger mod den Forklaring, at Björnstjerna ved Fremsættelsen af sin *mezzo termino* har havt for Øie den hele Anordning med Thronfrasigelsen. Men dette kan ikke opretholdes, naar der tages Hensyn til de øvrige Dokumenter, som her foreligge.

Christian Frederik havde efter Björnstjernas Referat paastaaet, at han kun vilde overdrage den udøvende Myndighed, hvormed han var beklædt, i Stortingets Hænder, idet han anførte, *qui comme il tient son pouvoir de la nation même, ce n'est que dans son sein qu'il peut s'en démettre.* Dette var, siger Björnstjerna, *diamétralement opposé aux vues de V. A. R.*. Disse Ord skulde være tydelige nok. Men de ere det desuagtet ikke. Hvad var det da, som kunde siges at være *diamétralement opposé aux vues de V. A. R.*?

Det var ikke den udøvende Myndigheds Overdragelse til Folket gjennem dettes valgte Repræsentanter. Allerede i det første Udkast (V, 2) heder det jo: *remise de l'autorité exécutif en faveur de la nation*, og i Udkast V, 3, b, som Professor Alin ialfald erkjender at være ældre end Björnstjernas Afreise fra det svenske Hovedkvarter, heder det ogsaa, at Christian Frederik skal overdrage sin Myndighed til Nationen, hvilket maa forstaaes saaledes, at denne repræsenteres ved Stortinget. Det Samme gjenfindes endelig i Björnstjernas første Udkast (VI, 3). Carl Johan har ikke havt noget derimod. Men hvad der stred imod hans *vues*, var noget andet. Han vilde have det fastslaaet, at denne Overdragelse til Nationen (Stortinget) maatte foregaa paa en Maade, hvorved der ikke gjordes

noget Indgreb i de Rettigheder, som — efter hans Mening — den svenske Konge allerede havde erhvervet. I VI, 3, § 3 søges dette hævdet i udtrykkelige Ord, og det er ligeledes Forudsætningen for Proklamations-Udkastet (V, 4). Naar Björnstjerna (VI, 11) taler om *l'obstacle principal* og Christian Frederik (VI, 9) om *la remarque principale,* da bliver der al Grund til at mene, at de maa sigte til dette Samme, og dermed bliver Sagen klar.

Carl Johan og Björnstjerna fordrede, at Rigets Styrelse straks skulde foregaa ved Statsraadet i den svenske Konges Navn, uanseet, at selve Christian Frederiks Overdragelse af sin Myndighed til Nationen først kunde foregaa senere. Dette var det, som vakte Christian Frederiks Modstand, og for at undgaa denne Vanskelighed, der truede med at afbryde den hele Underhandling, var det Björnstjerna, som det siges i VI, 9, havde *avisé à un moyen de réconcilier cette difficulté.*

Dette Middel bestod deri, at man lod være at omtale den svenske Konges Rettigheder, samt indtog Bestemmelsen om, at Statsraadet skulde undertegne, som det hed, paa allerhøieste Befaling. I dette Punkt er der foregaaet en Udjævning; Björnstjerna fraveg den oprindelige Form, at Statsraadet, indtil den endelige Forening fandt Sted, skulde styre Norge som Nationens Repræsentanter, med Anerkjendelse af den svenske Konges Overhøihed.

Om det andet Punkt, om den udøvende Myndigheds Overdragelse til Stortinget, har der ikke været nogen Strid. Det var allerede, forinden Tanks første Sendelse, erkjendt fra svensk Side. Som en Følge deraf, kan den foreslaaede *mezzo termino* ikke have angaaet den hele Anordning med Thronfrasigelsen, men kun det enkelte Punkt om Christian Frederiks Stilling, indtil denne kunde

foregaa. Af Hensyn dertil maatte der foretages en Forandring i Proklamations-Udkastet (V, 4) samt i Formen for Statsraadets Udøvelse af sin Magt som regjerende Myndighed, og dette blev hurtig ordnet.

Da mit lille Skrift, *Fra Kiel til Moss*, først udkom, fremkaldte det en Række meget vredladne og lidenskabelige Indlæg i forskjellige svenske Dagblade, hvis Forfattere dels optraadte med, dels uden Mærker, men dog i alle Fald let gjenkjendelige. I en længere Efterskrift til min oftere paaberaabte Samling af *Aktstykker* benyttede jeg Anledningen til at paavise den virkelige Gehalt af disse Angriberes Ræsonnement. Til Dato har der heller ikke været mere at høre fra dem gjennem Pressen.

I den samme Efterskrift, ligesom ogsaa i *Der Vertrag von Moss*, har jeg derhos benyttet Anledningen til at imødegaa de kritiske Bemærkninger, som vare fremsatte af Nils Edén i dennes svenske Skrift om Freden i Kiel og Unionen. Dette Skrift maa forudsættes at være fremgaaet af de Øvelser, der afholdes ved det af Professor Alin ledede Seminarium for *statskunskap* ved Upsala Universitet, og det kan saaledes snarere være at opfatte som et Udtryk for Lærerens end for Lærlingens Anskuelser. I *Der Vertrag von Moss* havde jeg ogsaa Anledning til at paavise, at den tyske Oversættelse af Edéns Skrift havde givet en tendentiøs og urigtig Fremstilling af mine Udtalelser i *Fra Kiel til Moss*, med Hensyn til Udgivelsen af mit Kildemateriale. I sidstnævnte Henseende er det mig en sand Tilfredsstillelse at se Professor Alin nu i *Svensk historisk tidskrift* (S. 209) give et rigtigt Referat af mine Udtalelser. Beklageligvis kan dette ikke hindre, at Usandheden i det tyske Skrift

vedbliver at cirkulere og sprede aldeles urigtige Forestillinger om mit Forhold med Kildernes Offentliggjørelse.

Professor Alin har i sin Afhandling ikke anseet det paakrævet at gaa ind paa de store, principielle Dissenser, hvori hans Synsmaader skille sig fra mine. Det siges udtrykkelig, at dette ikke hører med i hans Plan. Han har i det Sted valgt den Fremgangsmaade at udsøge enkelte Punkter, som han mener ere saarbare, og afslutter saa tilsidst sin paa disse byggede Dokumentation med en Paastand om, at naar Underlaget er slet, da maa det Samme ogsaa være Tilfældet med de derpaa byggede Slutninger.

Han siger (S. 236):

„*Om denna granskning lämnat något bidrag till bedömandet af den urkundspublikation, som varit dess föremål, så torde den dock ega någon betydelse äfven i fråga om det värde som bör tillmätes den historiska framställning, som är bygd på de urkunder, hvilka innehållas i denna publikation*".

Hensigten med disse Ord mærkes let; den virker dog ikke forstemmende.

Selv om Professor Alins Kritik havde været korrekt og havde rammet, som han mener den gjør, havde det dog ikke været berettiget, dermed ogsaa at underkjende den store Betydning, jeg i mine forskjellige Skrifter fra den sidste Tid har tillagt Mossekonventionen. Thi denne Betydning er ikke afhængig af den Plads, der bliver at tillægge et enkelt Udkast, og den rokkes ikke ved en Kritik, som omhyggelig undgaar at fæste sig ved de store Spørgsmaal.

Historien bliver for en Methode som Professor Alins nærmest en Procedure. Han fæster sig ved Spørgsmaal

om Ret, der igjen efter sin hele Natur kun vare Spørgsmaal om Magt. I Stormagternes Afsendelse af de fire Kommissærer ser han ikke andet end det, som den svenske Regjering havde havt for Øie, da den anmodede om at faa diplomatisk Bistand fra den Kant. I sin Opfatning af disse bygger Professor Alin fremdeles kun paa Wetterstedts Note af 23de April 1814, uden at tage Hensyn til, at Kommissærernes Virksomhed saavel i Kjøbenhavn som i Christiania blev en ganske anden, end det var forudsat, og han vedbliver med Benegtelsen af, at de virkelig have øvet nogen mere vidtgaaende Indflydelse.

Det skulde være interessant at se en Paavisning af denne Kommissærernes Betydningsløshed. Forhaabentlig vil det ikke vare saa længe, forinden der kan blive Anledning til at modtage en Redegjørelse fra Professor Alins Haand angaaende denne Sag. Skjønt jeg staar meget langt fra den formalistiske Betragtning, der forhindrer Professor Alin fra at se andre historiske Resultater end de, som ere formulerede i statsretslige Dokumenter, og som sætter en diplomatisk Note fra April 1814 op over de historiske Begivenheder fra Mai til August, er jeg dog langt fra at underkjende den Vægt, som ogsaa maa lægges paa de formelle Hensyn. Men det er ikke dem, som afgjøre Historien. Ved alene eller hovedsagelig at følge dem, findes ikke Veien til at forstaa denne.

For at kunne give et Indblik i, hvad der virkelig skede i 1814, behøves der noget Mere end at henvise til alle de ved Underhandlinger og Overenskomster tagne Forbehold. Overfor de virkelig vundne Resultater ligger der kun en ringe Vægt paa disse, og de faa i Grunden alene Betydning gjennem det Lys, som de kaste over Arten af den Politik, som fandt det nødvendigt at anvende saadanne Midler.

Jeg har den Opfatning, at Professor Alin har indlagt sig varige Fortjenester af Sveriges og af Unionens Historie, fremfor alt ved sin Fremdragning af vigtige Dokumenter, for hvis korrekte Gjengivelse han har draget Omhu. Men det er tillige min Mening, at han gjennem sin formalistiske og processualistiske Methode har gjort Skade, og at han har skabt Disciple, som ovenikjøbet have indlagt adskillig Mere i hans historiske System, end det nogensinde var hans Tanke.

For mig staa Begivenhederne i 1814 i et helt andet Lys, og jeg søger ikke de bestemmende Momenter der, hvor Professor Alin har troet at finde dem. Det kan saaledes kun forbause, naar Professor Harald Hjärne i nogle Opsatser om Kielerfreden, der ere trykte i *Svenska Dagbladet* for 26de og 29de Januar 1898, synes at forudsætte, at Professor Alin og jeg staa paa samme Grund, kun ere uenige om de vundne Resultater. Uenigheden mellem os i det her omhandlede Punkt angaar fremfor alt den af Professor Alin anvendte Methode. Naar Professor Hjärne i denne Sammenhæng ogsaa synes at indbefatte mig under de Historikere, der tro, at Fædrelandets Vel i Nutid og Fremtid er afhængigt af en Archivhemmelighed, som det gjælder at faa udforsket, da har det ingen Anvendelse paa mig, som i mine forskjellige Skrifter om dette Spørgsmaal, Gang paa Gang, har udhævet, at jeg ikke ser Forholdet i et saadant Lys.

Paa samme Tid har jeg fremholdt, at Professor Alin ser den Tid og de Forhold, han behandler, mod en altfor snever Baggrund. Han tillægger Kielerfreden en absolut Gyldighed og deducerer ud fra denne et helt Retssystem, hvis hovedsagelige Norm er de i Sverige gjældende statsretslige Former. Herimod har jeg stillet det aldeles modsatte Standpunkt; Kielerfreden og hvad

der fulgte efter den, er alene et Afsnit i den store europæiske Historie. Hvad der foregik paa den skandinaviske Halvø fra Januar til November 1814, er uforstaaeligt, naar der ikke tages Hensyn til de samtidige Begivenheder og til de i dem interesserede og deltagende Magter.

Christian Frederik havde aldrig fattet sine Beslutninger om at reise den norske Selvstændigheds Fane, hvis han ikke havde næret Haab om at se visse for ham gunstige Konstellationer indtræde i den almindelige europæiske Politik, og hans Modstander, Carl Johans Handlemaade er ligeledes paa ethvert Trin paavirket af stærke Hensyn til denne. Det kunde ikke være anderledes.

Men paa den Maade bliver Resultatet aldeles ikke bestemt hverken af ensidige norske eller af ensidige svenske Opfatninger, og den Form for Patriotismen, der fremdeles bestemt vil hævde sit: "*Ipse feci!*", er ikke paa sin Plads.

Som Begivenhederne udviklede sig i Norden, har jeg ogsaa hævdet, at de i væsentlig Grad arte sig som en Tvekamp mellem to historiske Personligheder, der begge havde en meget betydelig Indsats i den Kamp, der foregik. Denne Opfatning er heller ikke gjendreven.

Carl Johan — ikke Sveriges Folk, var det, som grundlagde Unionen. Uden ham var denne aldrig kommen istand. Christian Frederiks Nærværelse paa norsk Grund var den nødvendige Forudsætning for det norske Folks Samling. Uden ham kunde der nok være foregaaet, hvad der kunde kaldes en Reisning. Men vi maa give ham Ret, naar han senere har forklaret, at denne, uden hans Indgriben som Leder, kun vilde have ført til Anarki.

Med en saadan historisk Betragtning er det naturligvis umuligt at se i Begivenhederne alene en statsretslig

Procedure, afgrænset ved de i Sverige gjældende Bestemmelser. Som denne Procedure føres, har den ogsaa sin Forudsætning i en Undervurdering af det andet Lands Stilling. Der er i vore Dage Forfattere, som tro at kunne bygge den unionelle Ret paa norske Forbehold og at kunne konstruere denne ud fra ensidige norske Bestemmelser, — et Sidestykke til dem, som mene, at Alt var afgjort med Kielerfreden og nogle senere svenske Forbehold. For mig blive begge Dele lige usmagelige. Den Opfatning, hvorpaa de ere grundede, kan ikke kaldes videnskabelig; den er allermindst historisk. Begge Folk, begge Riger vare med, og der maa tages Hensyn til dem begge. Alene derigjennem kan der vindes gjensidig Agtelse og Sympathi.

History is past politics; politics are present history. Dette er en Sandhed, som ikke bør glemmes.

Den historiske Videnskab er knyttet til Folkenes Liv, og ud af den hente de Forudsætningerne for sin fortsatte Tilværelse. Undersøgelser som disse, om Unionens Tilblivelse, faa sin Betydning for Opfatningen af Unionen, som den nu virker. Det er med Folkene, som med Individerne, at de bindes ved sin Fortid; fra den løber man ikke bort. Unionen selv kan dog ikke i sit Væsen paavirkes af de historiske Undersøgelser. Den kan ved dem hverken skrues frem eller tilbage. Mere end otti Aar ere komne imellem, og de maa ogsaa have sin Vægt. Men Opfatningen af Unionen kan paavirkes ad historisk Vei, og derfor er det paakrævet, at Undersøgelserne føres paa et saa alsidigt Grundlag, som det vel kan være muligt.

Professor Hjärne har i sine ovenfor nævnte Opsatser bemærket, at hverken Professor Alin eller jeg har skrevet nogen objektiv Unionshistorie. Jeg er enig med ham

deri, kun med en enkelt Modifikation. Professor Alin har leveret en Fremstilling af dette Emne, som det dog, tiltrods for dens ubestridelige Fortjenester i flere Henseender, ikke kan gaa an at betegne som et objektivt Arbeide. Derimod har jeg aldrig forsøgt at skrive en Unionshistorie, og det bliver da ubilligt at bebreide mig, at jeg ikke har skrevet den objektiv. En anden Sag er, at jeg nok senere, om dertil forundes mig Tid og Kraft, kunde blive tilsinds at gjøre et Forsøg paa at løse Opgaven. Men først burde der helst endnu være publiceret en Del mere aktmæssigt Stof. For mit eget Vedkommende har jeg hidtil kun behandlet enkelte Afsnit, og ikke aspireret til noget Mere.

Der hersker en stor Modsætning mellem den Maade, hvorpaa det sidste Afsnit af Unionens Tilblivelseshistorie har været behandlet, og den almene Interesse, som er bleven de forudgaaende Begivenheder til Del. De Maaneder, som ligge efter Krigen, vare ikke rige paa de store iøinefaldende Begivenheder og bød ikke Samtiden Stof for høitflyvende politiske Deklamationer. I det Sted blev de en Tid for det stille, men derfor lige virksomme Arbeide, for et Arbeide, som havde den store Opgave at bevare og værne om det, som var opnaaet tidligere og gjennem Konventionen i Moss foreløbig anerkjendt fra svensk Side. Den foran omhandlede Kundgjørelse af 30te August hører med til dette sidste Afsnit; den er et af de karakteristiske Bidrag til en Forklaring af en Situation, der bød den norske Regjering mange Vanskeligheder. Idet Professor Alin har trukket denne Kundgjørelse ind i Diskussionen, er det blevet nødvendigt at gaa længere frem i Tiden end til den 14de August og at udvide det Felt, paa hvilket

de forskjellige Meninger brydes. Saaledes kan det her være berettiget at dvæle lidt ved det, som foregik efter nævnte Dag og se paa enkelte Kjendsgjerninger fra denne Tid, som ere talende for de da raadende Stemninger, — for saaledes endnu bedre at kunne gjøre det klart, hvilke Synsmaader der i hine Dage kjæmpede for at faa Magten inden meget indflydelsesrige Kredse i Sverige.

Om den reelle Betydning, som laa i Konventionen af 14de August, har der allerede i de nærmeste Maaneder efter dens Afslutning hersket delte Meninger. Paa flere Maader mærkes det, at der hos Mænd, der kunde faa Meget at sige, har raadet en Tilbøielighed til at underkjende, hvad der ved denne Overenskomst faktisk var indrømmet. Til en vis Grad finder dette sin Forklaring i den Maade, hvorpaa Konventionen blev bortfortolket, eller rettere, dens virkelige Mening overdækket. I Sverige var det ikke saa ganske forstaaet, hvad der egentlig var skeet, — at selve Underhandlingerne, efter den Maade, hvorpaa de vare ledede og førte til Ende, betegnede en Opgiven af gamle Standpunkter. Det blev ikke rigtig opfattet, at medens Norge havde maattet ofre en Mand, havde Sverige ofret et Princip, og dette Princip kunde senere ikke gjenvindes ved Forbehold.

Det Princip, som var ofret, det var Kielerfredens Princip. I Stedet for den tvungne Afstaaelse skulde der nu træde en frivillig Forening. Herved bliver det ikke de mulige Forbehold, som skulle drøftes; paa Forbehold kan overhovedet ingen Historie bygges. Det historiske Underlag, som Foreningen har faaet, det er bragt tilveie gjennem den Kjæde af Begivenheder, som gik forud, og i hvilke Konventionen maa indtage en fremragende Plads. Ligesaalidt som nogen anden Fredsslutning — selve den westfalske Fred iberegnet — har formaaet at holde den

paafølgende Udvikling inden visse bestemte Linier, — ligesaalidt har Freden i Kiel magtet at bestemme Historiens Løb. Den Tid, i hvilken denne Fred var gyldig, kan blot regnes efter Maaneder, om der overhovedet har været nogen Tid, da den eiede fuld Gyldighed. Thi selv derom kan der tvistes. Kielerfreden var en historisk Begivenhed af høi Rang for det hele Norden. Men de følgende Tiders statsretslige Forhold grundedes ikke paa den; i Moss var der lagt en ny Grundvold, hvorpaa de endelige Foreningsvilkaar senere kunde opgjøres.

De Uger og Maaneder, som fulgte paa Konventionens Afslutning, vare rige paa Usikkerhed og Spænding. Luften var fyldt af gjensidig Mistænksomhed. Ingen mente at kunne stole paa det, som var skeet, — at det skulde blive varigt. Man mente indimellem at være Bruddet nær, med alle de sørgelige Følger, som dette kunde drage efter sig. Konventionen blev imidlertid staaende urokket, og de Farer, som truede, gled forbi.

Men det, som havde fremkaldt disse Farer, det kan for en væsentlig Del netop have været den Misforstaaelse, som raadede i Sverige overfor Konventionen, — den Mangel, som der virkelig var paa Evne til helt ud at se, hvad det var, som dermed var foregaaet. Det vides nu, at f. Ex. en Mand som Hans Järta har forstaaet, at fra og med den 14de August var Kielerfreden endelig traadt ud af de gyldige Statsakters Række. Men andre gode svenske Mænd havde ikke rukket at erkjende dette Faktum, om de end desuagtet kunde nære det Ønske at se det, som var skeet, gjort om igjen og ordnet paa en anden Maade. At der i denne Henseende har været øvet Tryk paa Kronprinsen, synes mere end rimeligt. Men han holdt igjen. Som den, der var født i et andet Land, med den større Del af sin Løbebane knyttet til andre

Forhold og dermed upaavirket af en snevrere lokal Betragtning, kunde Carl Johan i disse Dage med Lethed frigjøre sig for dette Tryk og se paa Stillingen ganske objektivt.

Det viser sig oftere i 1814, at det gjensidige Forhold mellem de to Riger og Norges virkelige Stilling overfor den tilkommende Union hurtig er bleven opfattet korrekt af Fremmede, som uden Vanskelighed tilegnede sig et rigtigt Skjøn, hvor det for de svenske Politikere og Regjeringsmedlemmer som Regel gik meget langsomt med at arbeide sig frem til blot nogenlunde at se Begivenhederne og deres Aarsager i et mere med Virkeligheden stemmende Lys. For de fire Kommissærer faldt det ikke vanskeligt at forstaa, at f. Ex. Wetterstedts instruerende Note af 23de April ikke passede for de Forhold, som det var dem overdraget at arrangere. Uden at fæste sig ved Bogstaver, uden at sætte disse over den Virkelighed, som de fandt for sig, kunde de erklære, at deres oprindelige Instruktioner ikke længere passede for Stillingen, og dermed vælge ganske nye Midler for at komme til sit Maal.

Naar ogsaa Carl Johan udrettede Noget i 1814, da kom det deraf, at han — de to forenede Rigers tilkommende Regent — kunde tage Stillingen ligesom Kommissærerne, hævet over den subjektive Betragtningsmaade, der aldeles tillukkede Øinene hos Carl XIII's Omgivelser.

Sverige havde i 1814 endnu adskillige Mænd, som havde gjort sin politiske Skole i den gustavianske Tidsalder. For dem var det ikke altid saa let at se, hvorledes Tiden havde forandret sig. Saadanne Mænd vare Essen og Tawast, hos hvem den lidenskabelige Uvillie mod Danmark kunde fordunkle alle andre Hensyn. Af dem var det ikke at vente, at de saa let kunde forsone

sig med de Forhold, som maatte indtræde efter Konventionen i Moss. Saaledes forbauser det ikke fra dem at træffe Vidnesbyrd om en Aand, der var denne fiendtlig, og som nødig vilde bøie sig for de Kjendsgjerninger, som i denne havde fundet sit talende Udtryk. Den svundne Tids Repræsentanter søgte endnu i det sidste Øieblik at skaffe sig Indflydelse og at omgjøre, hvad der engang var vedtaget. For dem var i Grunden den hele Konvention en Utænkelighed. Hvad der laa bag den, tiltalte dem ikke, og derfor haabede de fremdeles at kunne give Sagerne en anden Vending. Havde det alene staaet til dem, er det ikke tvivlsomt, at de havde gjennemdrevet et Brud, saadan som de ønskede det.

Imidlertid var der ogsaa andre Kræfter i Bevægelse. Først af alt stod Carl Johan imod dem. Han kan i denne Mellemtid have ladet falde mange Ord, som kunde synes at pege i en anden Retning. Men det er ikke her, mere end ellers, Ordene, efter hvilke hans Politik maa bedømmes. Det bliver Handlingerne, som derved maa lægges til Grund. Carl Johan brugte ofte Frasen for at skjule, hvorledes hans paafølgende Handlinger skulde vende sig den modsatte Vei. Forvisset om, at en Vedholden ved Konventionen maatte føre til et paalideligt, sikkert Resultat, slap han ikke denne, uanseet hvad der i modsat Aand er talt til ham.

Der er et ganske interessant, men hidtil ikke meget paaagtet Aktstykke, som viser, hvorledes der tænktes inden Kronprinsens nærmeste Omgivelser, og som det her kan være hensigtsmæssigt at bringe i Erindring. Dets Indhold er med en vis Udførlighed refereret i P. Wieselgrens Skrift, Essen, S. 230 flg.[1]

[1] Det oplyses her, at Generalmajor Suchtelen endnu den 5te Oktober befandt sig i Frederikshald. Smlgn. ovenfor, S. 19 flg.

Wieselgren siger, at han vil give *spridda drag* af en Opsats, som han har sine Grunde til at antage dikteret af Grev Essen, og som han formoder er udarbeidet i den Hensigt at være et Modskrift mod Chr. M. Falsens i Juni udgivne Brochure om det norske Folks Stilling til en fremtidig Forening. Forfatteren af den svenske Opsats vilde ikke indrømme, at Norge derved kunde have nogen Ret at kræve. Tidligere havde det ikke havt anden Ret end andre Provinser i Danmark, og dets Folk havde ikke selv rykket sig ud af denne Stilling som dansk Provins, men var alene løst derfra ved de svenske Vaaben. Danmark havde, ved Afstaaelsen, ikke opstillet nogen Betingelse om, at Norge skulde have en Rigsselvstændighed, og Sverige havde aldrig forpligtet sig til at forskaffe Norge denne nye Stilling. Norge kunde da ikke klage over ikke at faa sin Ret, hvis denne formentlige Fordel ikke blev opnaaet; skulde den opnaaes, da maatte den rent ud betragtes som en Følge af den samme Hærførers Ædelmod, som havde bevirket, at Arméen under Krigen altid var optraadt med en venlig Magts Karakter og alene var rykket ind i Landet for at bevare for Folket den efter Europas almindelige Statsret givne Fordel, at faa tilhøre et frit, et af Naturen med Norge forenet Rige, og for at afværge for Folket de ulykkelige Følger af et Oligarchi, som opofrede Virkeligheden mod usikre Forespeilinger, for hvis Følger i Længden ingen menneskelig Forudseen kunde svare. I Historien laa der ingen Rigsværdighed mere bevaret for *hele* Norge end for hver af dets særskilte *Dele,* som lige sikkert kunde paastaa og bevise, at de *engang* i Tiden havde været Riger med egne Konger. Disse Smaariger søndersled hverandre, indtil man raadede Bod paa dette Onde ved *at forene dem til et samlet Norge.* Nu havde Sverige og Norge længe nok

lidt under Fortsættelsen af deres indbyrdes Splittelse. Det samme Middel burde da anvendes mod det samme Onde: *Forening af mindre Riger til et større Rige.*

Saaledes lyder det af Wieselgren meddelte Referat. Det kan være, at han har Ret, naar han i Grev Essen ser den virkelige Forfatter af dette Aktstykke, som forblev utrykt mellem hans Papirer. De deri fremholdte Synsmaader tør ialfald være et korrekt Udtryk for de Meninger om Norges gamle og nye statsretslige Forhold, som næredes af ham og af de fleste svenske Mænd, som for øvrigt havde Adgang til at nærme sig Kongen og Kronprinsen. Det er deri, denne Opsats har sin Interesse; det er derved, den faar en ikke ringe Betydning for Historien som et Indlæg fra en Side, hvor man mente, med en Erobrers Ret at være Situationens Herre, men alligevel blev sat udenfor. Det var et Indlæg, der tænktes rettet mod norske Synsmaader, men i Virkeligheden ligesaa meget var vendt mod Carl Johan, — og dette Indlæg viser atter, i sin hele Tankegang, en meget stor indre Overensstemmelse med den Opfatning, som i vore Dage leder Professor Alin, tiltrods for at der hos denne Forfatter kan findes en personlig Velvillie, som neppe havde noget Sidestykke hos hans Aandsfrænder fra 1814, og som ikke vil trække deres Konsekvenser for Fremtiden.

Vi møde hos Forfatteren af den i Korthed refererede Opsats en stærk Miskjendelse af Norges Forhold til Danmark, der ogsaa kan have sine Sidestykker i Nutiden. De svenske Statsmænd i 1814, der som Regel nærede et stærkt Had til Danmark og i dette Rige alene saa en Arvefiende, nærede den Tro, at de gjennem Kielerfreden havde befriet Norge fra et trykkende og knugende Aag, og de bleve forbausede ved ikke at se de svenske Tropper modtagne med aabne Arme. De forstod ikke, at Nord-

mændene, der ikke saa danske Tropper i sit Land, og som havde sin egen nationale Hær, maatte blive end mere forbausede over at erfare, at der stilledes den Fordring til dem, at de skulde aabne sine Fæstninger for de indmarscherende svenske Tropper. De forstod ikke, at dette i Norge alene lod sig opfatte som en Underkastelse under et nyt Aag, ikke som en Befrielse fra et gammelt. Er det i vore Dage rigtig forstaaet af Forfattere som Professor Alin, hvilken stor Skade en saadan Fordring gjorde for den Forening, som man vilde gjennemføre ad denne Vei?

I den vil der netop findes en af de kraftigst virkende Aarsager til den Modstand, som de allierede Magters Kommissærer fik at møde ved sit Besøg i Norge. Ligeledes var dette Punkt, om de norske Fæstningers Besættelse, en Hovedsag under de Forhandlinger, som gik forud for Konventionen af 14de August. Her kan det kun nævnes, at saa var, — en nærmere Indgaaen paa Sagen vilde i denne Forbindelse ikke være paa sin Plads, og det maa være nok at fæste Opmærksomheden derved, at saa forholdt sig. Thi dette er af megen Vigtighed for den rette Opfatning af Konventionen i Moss.

Konventionens historiske Baggrund maa for en Del søges her, — netop i Tilværelsen af Grænsefæstningerne, Frederikstad og Frederiksten. Uden dem vilde der været andre Løsninger at søge. For det norske Folk repræsenterede disse Fæstninger noget Mere end deres blotte militære Værd. Frederiksten var Skuepladsen for de store nationale Minder. Naar den danske Konge aldrig havde forlangt at lægge en dansk Garnison derind, blev det ufatteligt for Alle, at der skulde rykke svenske Soldater ind som Besætning.

Vanskeligheden lod sig imidlertid løse; men dette kunde først ske i det sidste Øieblik. Alligevel ser det

ud, som om det endnu ikke er gaaet op for Alle, hvad det her virkelig dreiede sig om.

Forfattere som Professor Alin, Oberstlieutenant Björlin o. A. vægre sig ligeledes ved at se Sagen i det Lys, at Norge i 1814 havde den samme historiske Ret som Sverige. De sætte sin Fortolkning af Paragrafer i Dokumenter, der aldrig bleve helt satte i Kraft, og som delvis senere ere fornegtede, op over de historiske Begivenheder. Et Folks Historie, et Folks Ret til at regnes som selvstændigt og dermed til at raade for sin egen Skjæbne kan ikke paavirkes af de rene Formalia. Der staar imod de nævnte Forfattere en anden „Skole“, hvis Medlemmer rigtignok ere dem aldeles underlegne i Kjendskab til Kilderne og i Behandlingen af disse, men som i en anden Henseende er deres helt tilsvarende Sidestykke. De eliminere rigtignok ikke Norge af sine historiske og statsretslige Betragtninger. Hos dem er det Sverige, som maa gaa ud, medens Norge staar ene om at bestemme Foreningens Vilkaar. Disse norske Forfatteres Behandling af Begivenhederne i 1814 og af disses Resultater er aldeles uhistorisk; men som et Vrængebillede af det tilsvarende svenske System, der ikke tilsteder at gjøre Regning med Norge, faar den alligevel en Betydning, som nok ikke fra Begyndelsen af var paaregnet. Det Nye, som kom ind, og som fik sin første, foreløbige Sanktion ved Afgjørelserne af den 14de August, det var dette, at der blev vist en gjensidig Imødekommen. Paa denne første Imødekommen kunde der saa bygges videre, indtil Foreningen fra den 4de November forelaa som det endelige og sikre Resultat.

For de nye Forhold, som skabtes fra og med Konventionens Afslutning, var der helt nye Udgangspunkter. Der blev ved dem budt noget ganske andet, end det, som

i Januar 1814 havde foresvævet svenske Statsmænd. Mellem disse var der nogle, som forstod, at det, som var opnaaet, i væsentlige Dele skilte sig fra det, som tidligere var tilsigtet. Men for det helt overveiende Tal var der et for stærkt Tryk i det forud erhvervede historiske Syn paa Landets egen Stilling, og kun faa magtede at aabne sine Øine helt for den nye Situation.

I de to Navne *Kiel* og *Moss* foreligger der to Mærkestene for den Udvikling, som var skeet. Det kan forstaaes, at der i Sverige maatte føles megen Skuffelse, eftersom der senere hen kom større Klarhed over de virkelige Forhold. Men denne skulde dog kunne overvindes, naar det kun forstodes, at det Grundlag, som blev lagt i Moss, var ganske anderledes betryggende for den skandinaviske Halvøs fremtidige indre og ydre Stilling, end det, som forudsattes at være lagt i Kiel.

Fra Kiel til Moss maa være en bedre Vei end den omvendte fra Moss til Kiel, — og dog vise nogle af de Skridt, som med Tilslutning omtales af Professor Alin, en tydelig Tendens til at slaa ind paa denne og dermed skrue Udviklingen tilbage fra Moss til Kiel. Saadant lykkes dog ikke alene gjennem *reservationes mentales*, selv om disse kunde synes at være noksaa plausible og overensstemmende med det ene Riges konstitutionelle Praxis.

Allermindst gaar det an at konstruere sig Carl Johans historiske Personlighed i 1814 ud fra saadanne Reservationer og mod en Baggrund af denne Tids konstitutionelle Former. Rammen bliver der for snever. Et saadant Forsøg er som at ville presse et stort Maleri i Legemsstørrelse ind i Rammen for et Kabinetsfotografi. Det gaar simpelthen ikke.

Hvad der giver Kronprinsen af Sverige hans rette Relief, idet han lod Konventionen afslutte, det er ikke

hans Fastholden ved Standpunkter, som Begivenhederne havde gjort umulige, men hans Evne til at overse alle Forhold, sætte sig ind i dem og paa det Grundlag opgjøre noget helt nyt, men som desuagtet førte allerbedst og allersikrest til det eftertragtede Maal. Det var ikke en Professor i Statsret, men en Fyrste, der forstod Mennesker og Situationer, som sluttede Konventionen, og den, som i vore Dage vil søge at forstaa denne, gjør klogest i ogsaa at studere den Personlighed, som indledede Underhandlingerne, og som lod dem føre til Ende.

Det kan være, at det, som skiller skarpest mellem Professor Alins og mit historiske Syn paa Begivenhederne i 1814, netop er vor høist forskjellige Opfatning af Carl Johan. For mig er det hans Deltagelse i disse Begivenheder, der bliver det væsentlige, medens det til samme Tid maa stille sig som noget rent underordnet, hvorvidt der overhovedet er at lægge nogen Vægt paa de Hensyn, som for Professor Alin maa blive de bestemmende. Her kan der ikke alene spørges efter, hvorvidt Carl Johan i August og September befandt sig i større eller mindre Overensstemmelse med de i Sverige gjældende konstitutionelle Former.

Den historiske Situation, som havde sprængt Foreningen mellem Danmark og Norge, og den, som senere fremtvang Christian Frederiks Tilbagetræden og dermed gjennem Konventionen muliggjorde Halvø-Unionen, var uafhængig af disse. Unionens Istandbringelse var sammenknyttet med den store europæiske Politik. Det var denne og ikke den svenske Statsret, som bestemte de gjensidige Indrømmelser, der maatte gjøres fra begge Sider. Det bliver saa meget mere ubetimeligt at forudsætte Hensynet til de konstitutionelle Former, som det mest bestemmende, som det alene var Carl Johan, der gjennem sin personlige

Indgriben havde skabt Foreningen, medens den hjemmeværende svenske Regjering faktisk Intet havde gjort til at fremme denne. Hvad denne Regjering havde foretaget, var alene en Række af store politiske Feilgreb, af den Art, som de begaaes af Mænd med snevert politisk Syn. Dens Politik kan og maa rammes af en meget streng Dom, saavel hvor der handles om Forholdet til Danmark som til Norge. Den hjemmeværende svenske Regjering har gjennem sin Indgriben kun opnaaet at kaste Tvetydigbed over Stillingen. Kundgjørelsen af 30te August er i denne Henseende en af de vægtigste Anklageposter. I Stedet for at søge en Støtte i et saadant Aktstykke burde Professor Alin hellere søge at holde det udenfor.

Tvetydigheden kommer klarest frem i Spørgsmaalet om Kielerfredens Gyldighed. Den samme Regjering, som lod Kundgjørelsen af 30te August udgaa og derved overfor Norge mente at kunne reservere sig at staa paa Standpunktet fra Kiel, havde ingen Betænkelighed ved at procedere mod Danmark paa Grundlag af, at dette var opgivet, saaledes som det skarpest er præciseret i den Instruktion, som 21de September 1814 blev udfærdiget for Sveriges Sendebud til Kongressen i Wien: „*Le traité de Kiel n'étant point rempli par rapport à la Norvége — —*".

Skulde dette gjælde overfor Danmark, maatte det vel have endnu mere ubetinget Gyldighed overfor Norge. Men naar Kielerfreden den 21de September ikke var opfyldt, da maatte det alene have Hensyn til de nye Aftaler, der vare trufne i Moss den 14de August.

Mit Tilsvar til Professor Alin er blevet adskillig længere, end det var mit Ønske, da jeg begyndte derpaa. Men det har vist sig nødvendigt at gaa mere i Bredden.

Saaledes som min Modstanders Polemik er anlagt, skulde det næsten være paakrævet for hver Gang at medtage de mest elementære Sager. Allerede i Efterskriften til mine *Aktstykker* (S. 203) har jeg anseet det hensigtsmæssigt at gjøre opmærksom paa, at det ikke har været muligt at omhandle Alt, som havde Betydning for det Emne, der skulde behandles. Men lige fuldt sees Professor Alin med Mistankens skjærpede Blik at urgere over, at jeg f. Ex. i sidstnævnte Skrift ikke har omtalt, at Statsraad Tank den 10de August kom til Moss, — hvad for øvrigt er nævnt saavel i *Fra Kiel til Moss* (S. 62) som i *Der Vertrag von Moss* (S. 76). Paa den Maade fremtvinges der en unødig Vidtløftighed, som lettelig kan blive til Skade for Diskussionens Klarhed. Dermed kommer man over i den uendelige Gjentagelse, og dermed glider man, uden selv at vide deraf, ud paa Vidderne, hvor det bliver vanskeligt at fastholde og fremholde de Punkter, hvori der fornemmelig er Dissens. Jeg har selv en stærk Følelse af at have været vel vidløftig; men jeg er bleven tvungen dertil.

11te Februar 1898.

BILAG.

Enkelte af de Aktstykker, hvortil der er refereret i denne Afhandling, ere gjengivne i Texten. Jeg skal her til Slutning endnu meddele nogle andre, hovedsagelig Udkast og Originaler, af hvilke de fleste allerede ere trykte i mine *Aktstykker*, uden at jeg da havde Anledning til at sammenholde dem med andet end Rigsarchivets Afskrifter (S. 5 flg.). Disse meddeles her paa ny efter at være konfererede med de originale Dokumenter i Stortingets Archiv. Jeg angiver ved hvert Aktstykke den i nævnte Samling benyttede Signatur.

1. (VI, 2). Carl Johans Proklamation af 10de
Copie. August 1814.[1]

Nous Charles Jean, Prince Royal de Suède et de Norvège, En vertu des pouvoirs qui nous ont été delégués par Sa Majesté le Roi de Suède et de Norvége, notre très-gracieux Souverain, Déclarons:

1⁰. Que nous acceptons au nom de Sa Majesté le Roi de Suède et de Norvege la Constitution faite par la diète d'Eiſwold, et qu'il n'y sera fait de changement que pour ce qui la mettrait en opposition avec l'union des deux Royaumes, et que ces changemens seront faits de concert avec L'assemblée Nationale.

2⁰. Que Sa Majesté le Roi de Suède et de Norvege promet oubli du passé en faveur de toutes les personnes de quelque rang et condition qu'elles puissent être, qui auraient manifesté des opinions contraires à l'union des deux Royaumes et que personne ne sera poursuivi ni directement ni indirectement pour ces opinions.

---

[1] Bekræftet Afskrift i Stortingets Archiv.

3°. Les fonctionaires civils et militaires, soit Norvegiens ou Etrangers au Pays seront traités avec les égards et la bienveillance que leur doit l'autorité superieure, aucun d'eux ne pourra être recherché pour ses opinions. Ceux qui ne continueraient pas leur service, seront pensionnés d'après les loix de L'État.

En foi de quoi nous avons signé la presente déclaration à notre quartier Général de Fredericstad le 10 Aout 1814.

Charles Jean
Sceau.

Copie conforme

M. Björnstjerna
General Major.

Fremlagt i Statsraadet d. 13de August 1814.
v. Holten.

Fremlagt i Odelsthinget d. 22de November 1814.
Weidemann.

2. (VI, 4). Det andet Udkast til en politisk og militær Konvention.[1]

No. 8.

Convention d'armistice.

1mo S. A: R: le Prince Chrétien convoquera de suite les états généraux du Royaume de Norvège, en conformité de la constitution existente; le terme de la réunion sera fixe pour la fin du mois de Septembre ou plut tôt si faire se peut.

2do S. A. R. le Prince Chrétien promettra solemnellement de remettre le pouvoir exécutif sans réservation quelconque entre les mains de la diète, aussi-tôt qu'elle sera réunie, après quoi il quittera la Norvège.

3tio S. M. le Roi de Suède traitera directement avec la diète par la voie d'un ou de plusieurs commissaires; S. M. promet d'accepter la constitution telle que la Nation se l'est donnée, sauf les articles, qui la mettent en opposition à l'union des deux royaumes.

---

[1] Denne Optegnelse (uden Datum og Underskrift) er de i Statsraadsprotokollen for 13de August (S. 102) under No. 1 nævnte „Opsatte Betingelser for Vaabenstilstanden". (Stortingets Archiv).

4to Les promesses faites par S. M. le Roi de Suède au peuple Norvégien ainsi que celles que S. A. R le Prince Royal a fait au nom de S. M. le Roi, seront scrupuleusement remplies et manifestées par Elle à la diète Norvégienne.

5to La diète sera réunie à Christiania.

6to Les troupes nationales Norvégiennes seront semestrées de suite, et rentreront dans leurs provinces respectives; il n'y aura que les troupes enrolées (*värfwade*) ainsi que les Regimens d'Agershus et de Südenfjäls qui resteront sous les armes, mais qui ne dépasseront point la ligne de démarcation stipulée par l'article 8.

7to Il ne restera en Norvège que 2 divisions Suédoises avec une artillerie et cavallerie proportionnée à cette force; le reste de l'armée Suedoise rentrera en Suède.

8vo Il y aura une ligne de démarcation entre les deux armées, l'armée Suédoise appuyera sa gauche à Sooner et sa droite à Spydeberg en suivant le chemin qui conduit du premier au second de ces endroits; la rive gauche du Glommen depuis le Spydeberg jusqu'au lac d'Oyeren et de là par Trögstad au Lac de Rödenäs sera occupée par les troupes Suédoises.

La partie de l'armée Norvègienne qui restera sous les armes occupera tout le Vestland jusqu'au Drammen ainsi que la partie septentrionale du Royaume, y compris les provinces de Tellemarken, Toten et Hedemarken.

9no La forteresse de Frederiksteen ainsique les ouvrages y appartenant seront remis de suite aux troupes de S. M. le Roi de Suède, la garnison rentrera dans ses foyers avec promesse de ne plus servir.

10mo Il y aura armistice par terre et par mèr, le blocus cessera, jusqu'à trois mois à compter de la signature de la présente.

11mo Les forteresses de Kungsvinger et d'Agerhus conserveront les garnisons qu'elles ont actuellement.

Fremlagt i Statsraadet d. 13de August 1814.

v: Holten.

Fremlagt i Odelsthinget d. 22de Novbr. 1814.

Weidemann.

3. (VI, 5). De ved det andet Udkast udskilte separate Artikler.[1]

No. 10.

Articles séparés.

1mo S. A. R le Prince Chrétien confiéra de suite sous un prétexte quelconque le pouvoir exécutif au Conseil d'Etat, qui le conservera jusqu'à la clôture de la diète, ou bien jusqu'a ce que la diète se soit prononcée d'une manière positive sur le mode de gouvernement.

2do Le Conseil d'Etat exercera ses fonctions en qualité de Représentans de la Nation, ses décrès et actes seront soussignés par les membres du Conseil d'Etat avec la formule de: Paa allerhöjaste Befallning et ne seront munis d'aucun autre sceau quelconque..

3tio S. A. R. le Prince Chrétien se retirera jusqu'à l'époque ou la diète puisse être rassemblée, à quelque campagne ou ville quelconque, éloignée d'au moins 10 miles de Christiania, ou siégera le Conseil d'Etat.

Fremlagt i Statsraadet d. 13de August 1814.

v: Holten.

Fremlagt i Odelsthinget d. 22de Novb: 1814.

Weidemann.

4. (VI, 6). Udkast til særskilt politisk Konvention.[2]

No. 7.

Traité

entre S. A R le Prince Royal de Suède[3] au Nom de S. M. le Roi de Suède d'un côté et le Gouvernement Norvégien de

[1] Er de i Statsraadsmødet den 13de August under No. 2 fremlagte „Tvende saakaldte separate Artikler". Original i Stortingets Archiv.

[2] Er det i Statsraadets Eftermiddagsmøde den 13de August under No. 7 fremlagte Udkast, som nu opbevares i Stortingets Archiv; Haanden er Björnstjernas.

[3] Oprindelig har der staaet: et de Norvège; men disse Ord ere igjen udslettede.

l'autre conclu a Moos le . . d'Août 1814 par intermission des Soussignés, et sauf les Ratifications neççessaires.

1mo S. A. R. le Prince Chrétien convoquera de suite les Etats généraux du Royaume de Norvège, en conformité de la constitution existente, le terme de la réunion sera fixé pour la fin du mois de Septembre, ou plus tôt si faire se peut.

2do S. A. R. le Prince Chrétien promet[1] solemnellement par la présente de remettre le pouvoir éxecutif dont il est revètu, sans rèservation quelconque, entre les mains de la diètte aussi tot qu'Elle sera réunie, après quoi il quittera la Norvège; pour sureté ulterieure il fera remettre cette promesse redigée en due forme et muni de son seign et de son sceau sans delai aucun à [Sa Majesté le Roi de Suède.[2]

3io S. M. le Roi de Suède traitera directement avec la diètte Norvégienne par un ou plusieurs Commissaires, S. M. promet d'accepter la constitution telle que la Nation se l'est donnée, sauf les articles qui la mettent en opposition à l'union des deux royaumes, et s'engage de ne faire aucun changement que de concert avec la Diette.

4to Les promesses faites par S. M. le Roi de Suède au Peuple Norvégien ainsi que celles que S. A. R. le Prince Royal a fait au nom de S. M. le Roi, seront scrupuleusement remplies, et manifestés par Elle à la diètte Norvégienne.

5to La Diètte sera réunie a Christiania.

6. S. M. le Roi de Suède employera Ses bons offices auprès de S. M. le Roi de Dannemarc, pour faire révoquer[3] les ordonances[4] ou Edits promulgées depuis le 14. de Janvier 1814 contre les fonctionnaires publics de la Norvège ainsi que contre le Royaume de Norvège en général.

Fremlagt i Statsraadet d. 13de Aug. 1814.

v: Holten.

Fremlagt i Odelsthinget den 22de Novbr. 1814.

Weidemann.

---

[1] Oprindelig var der skrevet: prometttra a S, hvilket er udstrøget.

[2] Oprindelig har der staaet: Son Altesse le Prince Royal, men dette er udslettet.

[3] Herefter har der oprindelig staaet: à la dite Majesté, hvilket senere er udstrøget.

[4] Herefter stod oprindelig: et Edi, hvilket senere er udstrøget.

5. (VI, 8). Det andet Udkast til særskilt militær Konvention.[1]

Convention d'armistice

entre les Trouppes Suèdoises d'un côté et les Trouppes Norvégiennes de l'autre conclu a Moos le.. d'Aout 1 814 par l'intermission des Soussigné, et sauf les ratifications nèccessaires.

1mo Il y aura armistice par terre et par Mèr entre les Trouppes et Flottes Suèdoises d'un côté, et les Trouppes et Flottes Norvègiennes de l'autre pendant 3 mois a compter du jour de la signature de la présente. [le blocus des ports Norvègiens cessera pendant[2] cette même intervalle l'exportation et l'importation seront libres.[3]

2do La Forteresse de Fredricsteen ainsi que les ouvrages y apartenans seront remis de suite aux Trouppes de S. M. Suèdoise, la Garnison sortira de la forteresse avec armes et bagages, ainsi que tout les honneurs militaires, les officiers auront la permission d'aller ou bon leur semblera, les soldats rentreront chez eux, les uns et les autres promettront de ne plus servir contre les Trouppes de S. M. Suèdoise.

3io Il y aura une ligne de démarcation entre les deux armées respectives. L'armée Suédoise occupera la rive gauche du Glommen depuis Fredricstadt jusqu' au lac d'Ojeren, et de la [par[4] tirant une ligne [par[5] Trögstad a Rödanäs ainsi que l'isle de Tunöe jusqu'à Isse bro et Kolbergs bro.

La partie de l'armée Norvégienne qui reste sous les armes ne se portera pas en avant de Sooner, Spydeberg et Hovi.

4to Les Trouppes Nationalles Norvégiennes seront séméstrés de suite, et rentreront dans leurs Provinces respectives, il n'y aura sons les armes que les corps sus mentionés, savoir.

a. Régiment de Sydenfjäls
b. do. de Nordenfjäls
c. do. d'Oplandske

---

[1] Er de i Statsraadets Eftermiddagsmøde den 13de August under No. 6 fremlagte militære Betingelser for Vaabenstilstanden. Original i Stortingets Archiv. Haanden er Björnstjernas.
[2] Ordet *pendant* er derpaa gjentaget, men atter udstrøget.
[3] Senere Indskud!
[4] Synes at være overstrøget.
[5] Er udstrøget, men atter indsat over Linien.

d. Régiment d'Agerhus (*Skarpskyttar*)
La Brigade d'artillerie.

Ces corps ne dèpasseront point la ligne de démarcation stipulé dans l'article 3 de maniere que le Pays depuis Sooner, Spydeberg et Hovi jusqu'au Glommen soit tout a fait libre de Trouppes.

5to Il ne restera en Norvège que 2 Divisions Suèdoises avec une Artillerie et Cavalerie proportionée à cette force, le reste de l'armée Suèdoise rentrera en Suède.[1]

6to Les Trouppes Norvégiennes se retireront dans leur ligne de démarcation le 20 du mois courant; la partie de l'armée Suédoise qui rentre en Suède commencera à évacuer la Norvège au même terme.

7mo L'armée Suédoise ne frappera le pays qu' elle occupépar (!) aucune contribution ou réquisition quelconque; elle payera content tout ce que les habitans fourniront.[2]

8. Les prisonniers de guerre seront remis de part et d'autre en masse, aussi tot que faire se pourra.

9. Les Forteresses d'Agerhus et de Kungsvinger conserveront les Garnisons qu'Elles ont actuellement.

Fremlagt i Statsraadet d. 13 August 1814.

v: Holten.

Fremlagt i Odelsthinget d. 22 Novbr. 1814.

Weidemann.

6. (VII, 12). Konventionen af 14de August 1814 i dens norske Exemplar.[3]

No. 9.

Convention

entre Son Altesse Royale le Prince Royal de Suéde, au nom de Sa Majté le Roi de Suéde, d'un côté, et le Gouvernement

---

[1] Herefter var oprindelig skrevet: *6to La partie de l'armée Norvégienne qui reste sous les,* — men dette er atter overstrøget, hvorefter den nye Artikel 6 følger, som i Texten gjengivet.

[2] Foran *fourniront* har oprindelig staaet *lui*, som atter er udslettet.

[3] Original i Stortingets Archiv; trykt i Tiden for 16 Aug. 1814.

Norvégien, de l'autre, concluë, sauf ratification, par les Soussignés, à Moss, le 14. d'Août 1814. —

Art^e^ 1^r^ Son Altesse Royale le Prince Chrétien convoquera aussitôt, dans le mode préscrit par la Constitution existante, les Etats Généraux du Royaume de Norvége. La diéte s'ouvrira le dernier de Septembre ou s'il n'est pas possible, dans[1] les premiers huit jours d'Octobre. —

2⁰. Sa Maj^té^ le Roi de Suéde communiquera avec la Diéte directement par un ou plusieurs Commissaires, qu'Il désignera.

3⁰. Sa Maj^té^ le Roi de Suéde promêt d'accepter la Constitution rédigée par les Députés de la Diéte d'Eidsvold. Sa Maj^té^ ne proposera d'autres changemens que ceux nécessaires à l'union des deux Royaumes, et s'engage de n'en faire que de concert avec la Diéte.

4⁰ Les promesses faites par S. M. le Roi de Suéde au peuple Norvégien, ainsi que celles que Son Altesse Royale le Prince Royal a faites, au nom du Roi, seront scrupuleusement remplies et confirmées par Sa Maj^té^ à la diète Norvégienne. —

5⁰. La Diète sera réunie à Christiania. —

6⁰. Sa Majesté le Roi de Suéde déclare que personne ne sera poursuivi ni directement, ni indirectement, pour les opinions contraires à l'union des deux Royaumes, qu'il auroit pû émettre jusqu'à présent. Les fonctionnaires civils et militaires Norvégiens ou étrangers à le païs, seront traités avec les égards et la bienveillance que leur doit l'autorite suprême. Aucun d'eux ne pourra être recherché pour ses opinions. Ceux qui ne continueroient pas leur service, seront pensionnés, d'après les loix du païs.

7⁰ Sa Maj^té^ le Roi de Suéde emploiera Ses bons offices auprès de Sa Maj^té^ le Roi de Dannemarc pour faire révoquer les Ordonnances ou Edits promulgués depuis le 14.

---

[1] Er rettet, som det synes, for *les premiers*, som oprindelig har staaet to Gange efter hinanden.

de Janv[r] 1814 — contre les fonctionnaires publics aussi bien que contre le Royaume de Norvége en général. —

Au quartier-Général de Moss le 14. Août 1814.

A. F. Skjöldebrand	M. Björnstjerna	Jonas Collett	Aall
Lieutenant General &c.	General Major.	Conseillers d'Etat.	
(L. S.)	(L. S.)	(L. S.)	(L. S.)

Ratifie
Charles Jean.
(L. S.)

Fremlagt i Statsraadet d. 20. August 1814.
v: Holten.

Fremlagt i Odelsthinget d. 22de Novbr. 1814.
Weidemann.

8. (VII, 13). Tillægsbestemmelser ved Konventionen i Moss.

a.

Article additionel.

Son Altesse Royale le Prince Chrétien déclare et s'engage solennellement de remettre le pouvoir exécutif dont il est revêtu entre les mains de la nation sans réservation quelconque et que c'est pour remplir cette formalité qu'il convoque la diète.

Du moment qu'elle sera assemblée il renouvellera cette déclaration et la fera publier dans tout le royaume; et ensuite il quittera la Norvège quand même la diète voudrait l'engager à prolonger son séjour dans ce pays. En foi de quoi Son Altesse Royale le Prince Chrétien fera remettre cette promesse par écrit rédigée en due forme et munie de son seing et de son sceau à Sa Majesté le Roi de Suède aussitôt que faire se pourra. Cet article ne sera publié que huit jours après l'ouverture de la diète.

Cet article additionel aura même force et valeur que

s'il était inserré mot pour mot dans la convention du quatorze d'Août 1814.

Jonas Collett. Aall. A. F. Skjöldebrand, M. Björnstjerna,
Conseillers d'état. Lieutenant-Général etc. Général Major.
(L. S.) (L. S.) (L. S.) (L. S.)

ratifié
Christian Frédéric.

b.

Article séparé et secret.

1. Son Altesse Royale le Prince Chrétien confiera de suite, sous un prétexte quelconque, le pouvoir exécutif au conseil d'état, qui le conservera jusqu'à la clôture de la diète ou bien jusqu'à ce que la diète se soit prononcée d'une manière positive sur le mode du gouvernement.

2. Le conseil d'état exécutera ses fonctions constitutionnellement.

3. Jusqu'à l'époque de la réunion de la diète, le conseil d'état signera les actes d'administration (affaires courantes), par ordre suprême.

Fait à Moss.

Christian Frédéric.
(L. S.)

c.

Je déclare et je m'engage solemnellement de remettre le pouvoir exécutif, dont je suis révêtu, entre les mains de la nation sans réservation quelconque; je renouvellerai cette déclaration et la ferai publier dans tout le royaume dès que la diète sera assemblée, après quoi je quitterai la Norwège, quand même la diète voudra m'engager à prolonger mon séjour dans ce pays.

En foi de quoi je signe la présente, en y apposant mon sceau.

Christian Frédéric.
(L. S.)

A Sa Majesté le Roi de Suède.

7. (VII, 14). Vaabenstilstanden af 14de August 1814 i dens norske Exemplar.[1]

Convention d'armistice

entre les troupes Suédoises d'un côté & les troupes Norvégiennes, de l'autre, concluë, sauf ratification, par les Soussignés, à Moss, le 14 d'Août 1814. —

Article 1er. Les hostilités cesseront, par terre et par mer, entre les troupes et flottes Suédoises, d'un côté et les troupes et flottes Norvégiennes, de l'autre, à dater du jour de la signature de la présente, jusqu'à quinze jours après l'ouverture de la diéte, et avec huit jours de dédit après ce terme.

2. Le blocus des ports Norvégiens sera levé à dater du jour de la signature de la présente. L'importation et l'exportation seront libres, sauf les droits de la douane Norvégienne.

3. Si la forteresse de Fredrikssteen n'a pas capitulé, elle sera remise de suite, ainsi que les ouvrages y appartenants, aux troupes de Sa Majesté Suédoise. La garnison sortira de la forteresse avec armes et bagages et tous les honneurs militaires. Il sera permis aux officiers d'aller où bon leur semblera. Les soldats retourneront chez eux; les uns et les autres promettront de ne plus servir contre les troupes de Sa Majté Suédoise.

4. Il sera tracé une ligne de démarcation entre les deux armées respectives. La ligne Suédoise appuiera à Sooner, passera par Hovi, Onstad-Sund, remontera le Lac d'Öjeren et suivra le Glommen jusqu'à Kragerud. Les troupes Suédoises dans le Wermeland ne pourront pas dépasser Acklanger. La ligne Norvégienne appuiera à Dröback, passera par Korssgaard et Krogstad, au lac d'Öjeren, et suivra ensuite la rive droite du Glommen jusqu'à Kongsvinger. —

5. Les troupes nationales Norvégiennes seront semestrées de suite et rentreront dans leurs provinces respectives. Il n'y aura sous les armes que les corps de troupes enrôlées, (*värfvade*) Savoir:

---

[1] Original i Stortingets Arichv.

a. le Régiment de Sundenfield
b. do. de Nordenfield
c. do. d'Oplandske
d. do. d'Aggershuus (*Skarpskytte*).
e. La brigade d'Artillerie.

Ces corps ne dépasseront point la ligne de démarcation stipulée dans l'art[e] IVe, en sorte que le païs depuis Dröback, Korssgaard et Krogstad à Sooner, Hovi, et Onstads-sund soient tout-à-fait libres de troupes.

6⁰ Il ne restera en Norvége que deux Divisions Suédoises avec une artillerie et cavallerie proportionnées à cette force; le reste de l'armée Suédoise rentrera en Suéde. —

7⁰ La partie de l'armée Norvégienne, qui reste sous les armes, rentrera dans la ligne de démarcation par marches d'étappes, et commencera son mouvement deux jours après la signature de la présente. [La partie de l'armée Suédoise qui rentrera en Suède, commencera son mouvement aussitôt que faire se pourra. —[1]

8⁰. Les hostilités ayant cessé, les Généraux Suédois et Norvégiens donneront réciproquement des ordres pour que la bonne harmonie subsiste entre les deux armées et que les charges & traces de la guerre disparoissent. Aucunes contributions ou réquisitions quelconques ne seront levées dans le païs: On paiera comptant ce que les habitans fourniront. Les Généraux Norvégiens défendront tout enlèvement de bestiaux et les Généraux Suédois feront observer strictement les ordres donnés relativement à ces objets.

9. Les prisonniers de guerre seront mis en liberté de part & d'autre, aussitôt que faire se pourra. —

10. Afin de laisser une entière liberté aux délibérations des représentans de la Nation, convoquée en diète à Christiania, il ne sera permis, ni aux troupes Suédoises, ni aux troupes Norvégiennes d'approcher de la dite Diéte, à la distance d'un rayon de trois milles, pendant la tenue de la Diéte. La bourgeoisie de Christiania montera la garde dans la ville et dans la forteresse d'Aggershuus, pendant la diéte. —

11. Pour épargner une[2] effusion ultérieure de sang, il

---

[1] Bagefter indskudt mellem Linierne, efter 7 og foran 8.
[2] Rettet for *l'*.

y aura un armistice provisoire, à dater de la signature de la présente, avec douze heures de dédit.

12. Le pavillon Norvégien sera respecté durant l'armistice. —

Au quartier-Géneral de Moss le 14 d'Août 1814. —

A. F. Skjöldebrand, General Lieutenant m. m.
M. Björnstjerna, General Major.
Jonas Collett, Aall. Conseillers d'Etat avec reservation que la ligne de demarcation des armees respectives sera le status quo pour l'armee suedoise & pour l'armee norvegienne une ligne qui passera par Sooner, Spydeberg & Hovi au Glommen.

(L. S.) (L. S.) (L. S.) (L. S.)

Je ratifie la Convention ci-dessus avec la reservation et Je saisis avec plaisir cette premiere occasion pour donner vne preuve de Mes Sentimens envers la nation et l'armée Norvégienne. A Mon quartier-General de Frederikstadt le 15 aoust 1814.

Charles Jean.
(L. S.)

Fremlagt i Statsraadet d. 20de August 1814.
v: Holten.

Fremlagt i Odelsthinget d. 22de Novbr. 1814.
Weidemann.

8. Statsraad Haxthausens Beretning om Statsraadets Møde 13de August 1814.[1]

Den 12te blev Statsraadet beordret at komme til Moss. — Vi reiste om Natten, og ankom om Morgenen den

[1] Efter Haxthausens Forsvarsskrift for Rigsretten i Marts 1816 (Stortingets Archiv).

13de da Kongen befalede Os at tage de nu modtagne *Conditioner* til en Vaabenstilstand i nærmere Overvejelse, hvorved Allerhøjstsamme tillige paalagde Os, iblandt andet, ogsaa at tage Magazinernes ubetydelige Forfatning for at fortsætte Krigen i nærmere Overveielse. — Selv ved denne Leilighed gaves mig en Anledning at gjentage for Hs. Majestæt i Statsraadets Nærværelse og af Dem i Retten bekræftet, hvorledes *Commissariats-Commissionen*, efter sin indgivne Rapport af 10de August, turde indestaae for *Armeens* Proviantering til Udgang[en] af August, og at der i Følge en af mig indgiven Plan var Haab at see Armeen forpfleget endog til September Maaneds Udgang. —

Er dette ikke Beviis nok, at Erklæringen under 8de August, som givet under andre Omstændigheder, ikke mere kunde komme i mindste Betragtning, da *Deliberationerne* om Vaabenstilstanden begyndte — og *Conditionerne* derefter bleve gjennemgaaede?

Men det var ikke alene Magazinernes Tilstand, som til en Krigs Fortsættelse ikkun med 6 Ugers Forraad, kan ansees som slet forsynet, det var de mange øvrige vigtige Aarsager, som her kom i Betragtning ved Tilbudet af en Vaabenstilstand, som Kongen i Hans Tale ved Storthingets Aabning den 7de October, saa indlysende skildrer. —

Den 14de August blev Kongens Forslag og *Conditionerne* afsendte til det svenske Hoved-Qvarteer.

Den 15de August reiste Statsraad Collet og jeg fra Moss til Christiania.

9. Den første officielle norske Oversættelse af Konventionen af 14de August 1814.[1]

Convention

imellem Hans Kongelige Høihed Kronprindsen af Sverrig, i Hans Svenske Majestæts Navn paa den ene, og den Norske

[1] Efter det originale Tryk i Rigsarchivet.

Regjering paa den anden Side, sluttet, under Betingelse af Stadfæstelse, ved Undertegnede paa Moss, den 14 August 1814.

Art. 1.

Hans Kongelige Høihed Prinds Christian skal, efter den i Constitutionen foreskrevne Maade, strax sammenkalde Kongeriget Norges Storthing, som skal aabnes den sidste Dag i September, eller, om dette ikke er muligt, i de første 8 Dage af October.

Art. 2.

Hans Majestæt Kongen af Sverrig skal staae i umiddelbar Underhandling med Storthinget ved een eller flere Commissarier, som han udnævner.

Art. 3.

Hans Majestæt Kongen af Sverrig lover at antage den ved de Deputerede i Rigsforsamlingen paa Eidsvold udarbeidede Constitution. Hans Majestæt vil ikke foreslaae andre Forandringer end de, der ere nødvendige for begge Rigers Forening, og forbinder sig til ikke at gjøre det uden efter Aftale med Storthinget.

Art. 4.

De Løfter, der ere givne det Norske Folk saavel af Hans Majestæt Kongen af Sverrig, som af Hans Kongelige Høihed Kronprindsen i Kongens Navn, skal samvittighedsfuldt blive opfyldte og stadfæstede af Hans Majestæt for det Norske Storthing.

Art. 5.

Storthinget skal forsamles i Christiania.

Art. 6.

Hans Majestæt Kongen af Sverrig erklærer, at Ingen skal blive forfulgt hverken umiddelbar eller middelbar for Meninger stridende imod begge Rigers Forening, som han indtil dette Øieblik har maattet yttre. De civile og militaire Norske Embedsmænd eller Udlændinger i Landet, skal blive behandlede med den Agtelse og den Velvillie, som den høieste Myndighed skylder dem. Ingen af dem skal kunne

drages til Ansvar for deres Meninger. De, som ikke vedblive deres Tjeneste, skal tildeles Pension efter Landets Love.

Art. 7.

Hans Majestæt Kongen af Sverrig vil anvende al sin Indflydelse hos Hans Majestæt Kongen af Danmark, for at faae tilbagekaldt de Forordninger og Edicter, der ere udgivne efter den 14 Januar 1814, saavel mod de offentlige Embedsmænd, som mod Kongeriget Norge i Almindelighed.

Hovedqvarteret Moss, den 14 August 1814.

A. F. Skjöldebrand	M. Björnstjerna	Jonas Collett,	Aall,
General-Lieutenant.	General-Major.	Statsraader.	
(L. S.)	(L. S.)	(L. S.)	(L. S.)

(Ratificeret af Hans Majestæt Kongen, og Kronprindsen af Sverrig).

10. Den første officielle norske Oversættelse af Vaabenstilstanden af 14de August 1814.[1]

Vaabenstilstand

imellem de Svenske Tropper paa den ene, og de Norske Tropper paa den anden Side, sluttet, under Betingelse af Stadfæstelse ved Undertegnede i Moss, den 14 August 1814.

Art. 1.

Fiendtlighederne skal ophøre baade til Lands og Vands imellem de Svenske Tropper og Flaader paa den ene, og de Norske Tropper og Flaader paa den anden Side, at regne fra den Dag denne Vaabenstilstand undertegnes, indtil 14 Dage efter Rigsdagens Aabning, og med 8 Dages Opsigelse efter den bestemte Tid.

Art. 2.

Blokaden af de Norske Havne skal hæves fra den Dag denne Forening er undertegnet., Al Indførsel og Udførsel skal være frie, dog de Norske Toldintrader uforkrænkede.

---

[1] Efter det originale Tryk i Rigsarchivet.

Art. 3.

Dersom Frederikssteens Fæstning ikke har capituleret, skal den strax overleveres med samtlige dertilhørende Værker, til Hans Svenske Majestæts Tropper. Garnisonen skal gaae ud af Fæstningen med Vaaben og Bagage og alle militaire Honneurs. Det skal være Officiererne tilladt, at gaae hvorhen de vil. Soldaterne vende tilbage til deres Hjem; saavel de Første som de Sidste skal love, ikke at ville tjene mere mod Hans Svenske Majestæts Tropper.

Art. 4.

Der skal trækkes en Demarcations-Linie imellem de tvende respective Armeer. Den Svenske Linie skal hælde sig til Sooner, gaae over Hovi, Onstad-Sund, hen til Øieren-Søe og følge Glommen lige til Kragerud. De Svenske Tropper i Wärmeland maae ikke gaae forbi Acklanger. Den Norske Linie skal hælde sig til Drøbak, gaae forbi Korsegaarden og Krogstad til Øieren-Søe og siden følge den høire Bred af Glommen lige til Kongsvinger.

Art. 5.

De Norske nationale Tropper skal strax gives Orlov og gaae tilbage til deres respective Hjemmesteder. Der skal kun være under Vaaben de gevorbne Troppe-Corps, nemlig:

a) Det Søndenfjeldske Regiment,
b) Det Nordenfjeldske Regiment,
c) Det Oplandske Regiment,
d) Aggershusiske Skarpskyttere,
e) Artillerie-Brigaden.

Disse Corps maae aldeles ikke gaae over den i 4de Art. bestemte Demarcations-Linie, saaledes at Landstrækningen fra Drøbak, Korsegaarden og Krogstad til Sooner, Hovi og Onstad-Sund skal være aldeles frie for Tropper.

Art. 6.

Der skal kun blive tilbage i Norge tvende Svenske Divisioner med forholdsmæssig Artillerie og Cavallerie, Resten af den Svenske Armee skal gaae tilbage til Sverrig.

Art. 7.

Den Deel af den Norske Armee, som bliver under Vaaben, skal gaae ind i Demarcations-Linien i bestemte Dagsmarscher og opbryde 2 Dage efter denne Vaabenstilstands Undertegnelse. Den Deel af den Svenske Armee, som gaaer tilbage til Sverrig, skal bryde op saasnart skee kan.

Art. 8.

Naar Fiendtlighederne have ophørt, skal de Svenske og Norske Generaler gjensidigen give Ordres, sigtende til at god Forstaaelse kan herske imellem de tvende Armeer, og at Krigens Byrder og Spor kan forsvinde. Ingen Contributioner eller Reqvisitioner, af hvilketsomhelst Slags, skal hæves i Landet.

Alt hvad Indbyggerne maatte levere skal betales med rede Penge. De Norske Generaler skal forbyde al Bortførsel af Kreature, og de Svenske Generaler skal nøiagtigen lade iagttage de Befalinger, som ere givne med Hensyn til denne Gjenstand.

Art. 9.

Krigsfangerne skal sættes i Frihed fra begge Sider, saa hastigt som det lader sig gjøre.

Art. 10.

For at give Nationens Repræsentanter, sammenkaldte til et Storthing i Christiania, fuldkommen Frihed i deres Forhandlinger, skal det ikke tillades, hverken Svenske eller Norske Tropper, at nærme sig bemeldte Storthing paa en Afstand af 3 Mile saalænge Storthinget holdes. Borgerne i Christiania skal besætte Vagterne i Byen og paa Aggershuus Fæstning medens Storthinget varer.

Art. 11.

For at spare videre Blodsudgydelse skal der være en Vaabenhvile, at regne fra dette Documents Undertegnelse med 12 Timers Opsigelse.

Art. 12.

Det Norske Flag skal respecteres imedens Vaabenstilstanden varer.

Hovedqvarteret Moss, den 14 August 1814.

A. F. Skjöldebrand, General-Lieutenant m. m. (L. S.)

M. Björnstjerna, General-Major. (L. S.)

Jonas Collett, Aall, Statsraader.
Med den Reservation, at Demarcations-Linien af de respective Armeer skal være *status quo* for den Svenske Armee, og for den Norske Armee en Linie, som skal gaae igjennem Sooner, Spydeberg og Hovi til Glommen.
(L. S.) (L. S.)

Ratificeret af Hans Majestæt Kongen og derefter af Kronprindsen af Sverrig ved følgende Paategning: Jeg ratificerer ovenstaaende Convention med Reservationen, og Jeg griber med Fornøielse denne første Leilighed for at give et Beviis paa Mine Følelser for Nationen og den Norske Armee.

I Mit Hovedqvarteer Frederiksstad, den 15 August 1814.

Carl Johan.

(L. S.)

GOTLÆNDINGERNES HANDEL PAA ENGLAND OG NORGE OMKRING 1300.

AF
ALEXANDER BUGGE.

Indledning.

Den almindelige mening blandt historikere er, at Visby i middelalderen snarere var en tysk end en svensk by. Den første kjender af Hanseaternes historie, professor Schäfer, siger[1] saaledes om forholdene i Visby ved slutningen af det 13de aarh.: „Dass die Deutschen, wenn auch nicht an Zahl, so doch der Bedeutung nach, ihren gotischen Mitbürgern überlegen waren, ergiebt sich aus allem, was wir wissen.“ G. Lindström i sine høist indholds- og lærerige „Anteckningar om Gotlands Medeltid“ (II)[2] slutter sig ganske til Schäfer. Han synes at anse Visby ialfald fra omkr. 1300 nærmest for en westfalisk by og mener bl. a., at de fleste raadsherrer var Tyskere.

Kan vi nu af de forhaandenværende kilder slutte, at Tyskerne i middelalderens to sidste aarhundreder fuldstændig havde overvægten i Visby og gav byen dens præg? Jeg tror det ikke. Lindström siger selv (II, s. 498), at

---

[1] „Die Hansestädte und König Waldemar“, s. 43.

[2] Hans arbeide er udkommet i to hefter (1893 og 95).

der omkr. 1470 var flere indfødte gotlandske end tyske kjøbmænd i Visby. Hvis det er saa, kan hundrede aar iforveien forholdet umulig have været omvendt. Thi det 15de aarhundrede, eller rettere sagt tiden fra Valdemar Atterdags nederlag til reformationen, var jo netop Hanseaternes stormagtstid, hvor de var uindskrænkede herrer over hele Nordens handel. At det indfødte nordiske element i Visby kan have gaaet frem i denne tid, synes umuligt, — tvertimod. Allerede dette viser, at man ikke tør drage altfor raske slutninger af det materiale, som Lindström har samlet. Til det samme resultat kommer man ogsaa, naar man betragter selve Lindströms kilder. De er meget interessante og lærerige —, det er sandt, men samtidig er de noget ensidige og berettiger os ikke til at drage almindelige slutninger. Jeg skal ikke her fæste mig ved, at Peter og Hans fremhæves som „nordiske navne“ (s. 596) eller at Olaus Rød (s. 256) stilles ind mellem tyske mænd af navnet Rode. Sterkere tør kildernes egen ensidighed fremhæves. Lindström har nemlig hentet størsteparten af sine oplysninger fra lybske kilder, især de saak. Schiffahrt-register, dels fra det Visbyske Minoriterklosters Diarium (fortegnelsen over de personer, som laa begravne paa klostrets kirkegaard). Hvad de tyske kilder angaar, saa kan vi af dem ikke drage slutninger om Visbys handel overhovedet. Det er bekjendt, hvorledes Hanseaterne søgte at stænge baade Englændere, Flamlændere, Hollændere og Nordmænd ude fra al handel paa sine byer. Følgelig kan vi slutte, at de ogsaa har søgt at lægge hindringer iveien for Guternes handel. Vi ved ogsaa, at de ved et par leiligheder virkelig har gjort dette [1]. Hvad de gotlandske

[1] Se især: Hildebrand „Sveriges medeltid“ I 632 ff.

kilder angaar, saa er det jo muligt, at Minoriterbrødrenes kirkegaard særlig har været hvilested for Visbys Tyskere.

Paa den anden side kan det ikke nægtes, at Tyskerne alt tidlig havde stor indflydelse og magt i Visby. Visby bylov bestemmer jo f. eks., at den ene af byens fogeder skal være tysk og den anden gutnisk. Men deraf kan man ikke uden videre slutte, at det tyske element ganske har fortrængt det gutniske fra handelen og skibsfarten. Visby var jo allerede i oldtiden Østersøens handelscentrum med forbindelser med Orienten, paa Syd- og Vest-Europa. Dets store handel paa Nowgorod er bekjendt nok. Som naturligt var, strømmede fremmede af alle nationer til Visby. Blandt disse spillede Tyskerne ubetinget den første rolle. Allerede i 1163 dannede de en fast koloni med sin egen foged i Visby [1]. Visby kom derved til at regnes med til Hansestæderne. Men ganske paa samme maade betragtedes ogsaa Brügge og de øvrige flanderske byer, som medlemmer af Hanseforbundet, uagtet det kun var de der boende Tyskere, som tilhørte Hansaen. Af Visbys forhold til den Tyske Hansa følger derfor ikke, at Visby var bleven en Hansestad eller en tysk by [2]. Man kan ikke, som professor Schäfer gjør, slutte, at der under „kjøbmændene paa den gutniske kyst“ maa forstaaes Tyskere, som drev handel paa og var bosatte i Visby. Endnu langt ind i det 14de aarhundrede drev indfødte Gotlændinger en stor og levende handel paa udlandet. De privilegier, som fremmede fyrster gav gotlandske kjøbmænd, er gjennemgaaende udstedte til fordel for de ind-

[1] Hansisches Urkundenbuch I no. 16.

[2] I striden mellem Erik Magnussøn og Hansestæderne deltog kun de Tyske i Visby. (Hans. Ukb. I n. 994 og 1274). Den svenske befolkning holdt sig passiv.

fødte Guter, ikke for Tyskerne. Jeg skal bare nævne et exempel: Den 11te juni 1255 tager greverne Johan I og Gerhard I af Holstein for sin faders (grev Adolf IV's) skyld alle borgere i byen Visby og paa Gotland (tam in oppido Wisby quam in ipsa terra Gotlandie manentes) i sin beskyttelse og bekræfter de rettigheder, som de har faaet ved hertug Henrik af Braunschweigs fribrev [1]. Hermed menes det berømte fribrev af 18de oktober 1168, hvori Henrik Løve forkynder, at freden mellem Tyskerne og Guterne er gjenoprettet, og hvori han bekræfter de friheder, som keiser Lothar har forundt Guterne [2]. Med andre ord: de holstenske grevers brev gjælder de indfødte, ikke Tyskerne paa Gotland. Efter alt, hvad vi ved, synes det urimeligt, at Tyskerne i det 13de og 14de aarhundrede har kunnet tilbagetrænge Gotlændingernes egen før saa store og blomstrende handel, især naar vi hører, at der omkr. 1470—1480 var flere indfødte end tyske handelsmænd i Visby, og at en svenske, Olaf Hagebu, var den fornemste handlende der. Den følgende undersøgelse skal søge at vise, at Visbys handel ialfald i begyndelsen af det 14de aarhundrede i hovedsagen laa i de indfødte borgeres hænder.

Der maa rundt om i Norden før Hanseaternes tid have været et blomstrende og rigt udviklet handels- og næringsliv. Hanseaterne udfyldte ikke, som man almindelig mener, en tom plads i vor nordiske kultur; de afbrød tværtimod en løfterig udvikling. I Danmark, hvor dog Hanseaterne tidligst vandt fodfæste, havde Ribe f. eks. omkr. 1300 en blomstrende handel med skibsfart baade paa England og Nederlandene [3]. Ja selv Kjøben-

[1] Hans. Urkb. I n. 483.

[2] Hans. Urkb. I n. 15.

[3] Se de engelske toldruller fra Edward I og II's tid.

havn synes i det 14de aarh. at have drevet en ikke ubetydelig handel. Men kilderne er for Danmarks vedkommende faa og spredte, saa noget sikkert lader sig ikke bevise. Langt rigere flyder kilderne fra Norge. De gamle norske love viser os en indtil de mindste detaljer udviklet handels- og søfartsret. Magnus Lagabøter og hans sønner var de eneste konger i Norden, som fulgte en bevidst og selvstændig handelspolitik. Dette kommer især frem i toldlovgivningen og forholdet til de fremmede kjøbmænd og skyldes vistnok engelsk indflydelse. Af „Kongespeilet" lærer vi, ikke alene at Nordmændene i sidste halvdel af det 13de aarhundrede drev skibsfart paa fjerne lande, men ogsaa at der i de norske byer — især i Bergen — fandtes store kjøbmænd, i lighed med hvad man havde i udlandet [1].

Udenlandske, særlig engelske, brevskaber og dokumenter viser, at Nordmændene endnu i det 14de aarhundrede drev en livlig handel og skibsfart paa udlandet. Saaledes stod Nordmændene baade ved skibenes antal og varernes værdi sammen med Hanseater og Nederlændere i øverste række blandt de fremmede nationer, som i begyndelsen af det 14de aarh. seilede til de store østengelske byer, Lynn, Boston, Hull o. s. v. [2] Lidt efter lidt maatte naturligvis Hanseaterne ved sin kapitalstyrke og sin faste organisation seire i konkurrencen med Nordmændene. Men kampen var baade haard og langvarig. Først efter 1350 vandt Hanseaterne overmagten i Norge, og helt ned til 1400 maatte de taale en skarp konkurrence med Eng-

[1] „Kongespeilet" k. 4. Faderen siger til sønnen: „Legg einn hlut i félag við þeim mǫnnum, er jafnan sitja í kaupstǫðum ok sé þar tryggvir ok kunni vel við kaup."

[2] Se toldrullerne fra Edward I og Edward II's tid.

lænderne. Naar det varede saa længe, før Hanseaterne blev herrer over Norges handel, hvor meget længere tid maatte det ikke tage paa Gotland, som dog fra oldtiden af havde været Østersøens handelscentrum og sædet for en rig og eiendommelig kultur, som vi endnu kan beundre i mangfoldige kirke- og klosterruiner ikke blot i Visby, men ogsaa ude paa landet.

I.

Jeg skal i det følgende søge at følge en enkelt side af Nordboernes næringsliv i middelalderen, nemlig Gotlændingernes handel paa Norge og England.

Alt meget tidligt seilede Guternes skibe paa Nordsøen og besøgte nederlandske og engelske havne. Som bekjendt er der paa Gotland gjort en mængde fund af mynter fra hedendommens tider. De fleste af disse er angelsaksiske [1] og — arabiske, vidnesbyrd om, at de vigtigste handelsveie fra Gotland gik mod vest til Nordsøen og mod sydøst gjennem Rusland til Sortehavsegnene. Men om vi deraf kan slutte, at Guterne selv drev handel paa England, er tvilsomt; rimeligt er det dog [2]. Fra middelalderen har vi derimod sikre vidnesbyrd om Guternes handel paa England. I Aaret 1237 [3] indrømmede kong Henrik III af England alle gotlandske kjøbmænd

[1] Iflg. Hildebrand: „Anglosachsiska mynt“ s. V er der (indtil 1881) fundet 10 458 angelsaksiske mynter i Sverige — deraf de allerfleste paa Gotland.

[2] Hildebrand „Sveriges medeltid“ I 592 f. mener ogsaa, at de mange fremmede mynter, som er fundne paa Gotland, er komne did dels ved handel og dels ved rov. Vikingetidens Nordboer var jo handelsmænd og sørøvere paa samme tid.

[3] Hansisches Urkundenbuch I n. 281.

frihed for told og afgifter. Kun mændene fra Køln kunde rose sig af lignende begunstigelser, og ned gjennem hele det 13de aarhundrede vedblev Guternes handel paa Nordsøen, trods konkurrencen med Hansestæderne og især det mægtige opblomstrende Lübeck. Guterne var endnu ved slutningen af det 13de aarhundrede farlige rivaler for Hanseaterne. I aaret 1294 skrev saaledes de overijsselske stæder Zwolle og Kampen til Lübeck og takkede for de bestræbelser, som Lübeck — „deres fælles hoved" havde paataget sig til nytte for alle „søfarende kjøbmænd af det romerske rige", saa at det hverken skulde tillades Friser og Flandere at besøge Østersøen og Gotland, eller omvendt Guterne at besøge Nordsøen. Allerede af dette kan vi slutte, at naar der tales om gotlandske kjøbmænd i England, saa menes derved de indfødte Guter og ikke Tyskerne. Men ogsaa navnene paa de kjøbmænd fra Gotland, som handlede i England, viser det samme. Vi har fra det 13de aarhundrede bevaret flere breve, som taler om handelsforbindelser mellem den engelske konge og gotlandske kjøbmænd[1]. Blandt disse bærer de fleste svenske navne, saasom: Botulf Byrkin, Sigurd Bonde og Thomas de Upplaunde (d. e. fra Uppland). Selv tvilsomme navne som: Peter Galve, Jakob de Albo og Paul fra Gotland kan ligesaa godt være gutniske som tyske. Femti aar senere (ved omkr. 1300), da meddelelserne flyder langt rigeligere, ser vi det samme forhold. Af de Gotlændinger, som handler paa England, er der enkelte Tyske, men de fleste er indfødte Guter.

Gotlændingerne seilede som de andre Nordboer

---

[1] Hansisches Urkundenbuch I n. 270, 281, 283, 322, 333, 359, 395, 475.

mest til østkysten af England, til havnestæderne i Norfolk og Lincolnshire. Boston og Lynn er nu forglemte og ukjendte navne. Men fordum var de vel kjendte for alle Nordboer. I Boston (St. Bothulphus) var der store, langveisfra af Hanseater, Nederlændere og Italienere besøgte markeder. Lynn var i middelalderen næst efter London den vigtigste handelsplads paa hele østkysten. Ogsaa til Hull (eller, som det dengang hed, Kingston upon Hull), til Yarmouth og til Ipswich kom mange Nordboer. Til London kom der faa Nordmænd; derimod synes Guterne stadig at have seilet did. Rimeligvis har de ogsaa, ligesom bl. a. kjøbmændene fra Køln og Provence, havt sit hus og faste oplagssted der. De gotlandske kjøbmænd fik ogsaa lov til at opholde sig hele aaret rundt i England og til at drage rundt, hvor i landet de vilde [1]. Dette var en meget sjelden gunst. Ialmindelighed fik den fremmede kun tilladelse til at opholde sig 40 dage i den by, han kom til. Kun faa udlændinger tillod regjeringen at blive i England hele aaret rundt, dog paa betingelse af, at de opholdt sig hele tiden i én bestemt by [2]. Gotlændingerne hørte følgelig til de mest begunstigede fremmede nationer. De benyttede sig ogsaa af sin forret til hyppig at besøge de store markeder inde i landet; vi finder dem bl. a. i Ely [3].

De varer, som Gotlændingerne bragte til England, var fortrinsvis voks og pelsverk. Voks var en meget vigtig artikel i middelalderen; det brugtes i store mængder ved

---

[1] Hans. Urkb. I n. 281.

[2] Liber Custumarum, udg. i Rerum Britannicarum medii ævi scriptores). Se ogsaa min afhandl. om „Handelen mell. Norge og England" (i „Norsk historisk Tidsskrift", 3 R. B. IV, s. 5—6).

[3] Hans. Urkb. I n. 395.

gudstjenesten rundt om i Europa. Pelsverk brugtes ogsaa mere i middelalderen end i vore dage; thi baade mands- og kvindedragter var almindelig forede og kantede med skind. Begge slags varer bragtes fra det indre af Rusland til de store markeder i Nowgorod, hvorfra Guterne og Hanseaterne førte dem ud over hele Europa. De varer, som Gotlændingerne hentede i England, var mest hvede og malt; i det 14de aarh. kom ogsaa klæde til. Uld, som i middelalderen var Englands vigtigste udførselsartikel, behøvede Guterne ikke; thi der var paa Gotland selv en betydelig faareavl. Handelen paa England maa i det 13de aarh. have været livlig og havt et betydeligt omfang. Kong Henrik III alene kjøbte mellem aarene 1235 og 1250 for 1216 £ i pelsverk og voks af gotlandske kjøbmænd[1]. Flere af de Gotlændinger, som handlede paa England, maa ogsaa have drevet store forretninger og været anseede og indflydelsesrige mænd. I 1235, to aar før det almindelige fribrev for Guterne udstedtes, blev saaledes kjøbmændene Peter Galve, Botulf Byrkin og Jakob de Albo fra Gotland paa tre aar fritagne for de almindelige toldafgifter[2]. Botulf Byrkin nævnes ogsaa i 1237[3] og har vistnok stadig drevet handel paa England

Fra sidste halvdel af det 13de aarhundrede har vi næsten ingen oplysninger om forbindelsen mellem Gotland og England. Men den maa være bleven stadig større og have vokset sig livligere med aarene. Thi fra omkring 1300 er der bevaret ikke saa faa optegnelser om Englands handel. De viser alle, at Gotlændingerne

---

[1] Hans. Urkb. 283, 322, 333, 359, 475.
[2] Hans. Urkb. I n. 270.
[3] Hans. Urkb. I n. 283 (se registret).

fremdeles drev en betydelig og indbringende handel ikke alene paa England, men paa alle landene langs Nordsøens kyster, ikke mindst paa Norge.

Nu ligesom før pleiede, kan vi se, den engelske konge at kjøbe pelsverk af gutniske kjøbmænd. Alene i aarene 1304—1305 kjøbte han for ikke mindre end 375 £ 12 s. 4 d. af dem[1].

Af Augustinus og Eswaldus fra Gotland kjøbte han for		76 s.	4 d.
- Rosekinus de Lubuk fra Do. kjøbte han for	136 £	9 s.	
- Warnerus de Swavia fra Do. kjøbte han for	46 £	17 s.	6 d.
- Albredus de Berwo fra Do. kjøbte han for	19 £		20 d.
- Nicholaus de Gutlond fra Do. kjøbte han for	15 £	6 s.	8 d.
- Bodekinus de Gutlond fra Do. kjøbte han for	8 £	10 s.	
- Finder de Gutlond fra Do. kjøbte han for	35 £		
- Augustinus de Gutlond fra Do. kjøbte han for	58 £	13 s.	4 d.
- Olavus de Gutlond fra Do. kjøbte han for	52 £	10 s.	

Disse varer blev dels kjøbt i London, dels — ligesom ogsaa tidligere — paa markederne i Boston[2] og Ely. De i det foregaaende aktstykke nævnte gotlandske kjøbmænd har delvis tyske, delvis gutniske navne. Ind-

[1] Hanseakten aus England n. 32 (i Hansische Geschichtsquellen 6) efter Tower Miscellaneous Rolls no. 120. [Dette dok. er i Hans. Ukb. I 395 feilagtig henført til 22. nov. 1250].

[2] Markedet i Boston (St. Bothulphus) begyndte 24. juni.

fødte Guter er Finder (Fin) og Olavus (Olaf). Augustinus (Øistein?) og Nicholaus kan baade være svensk og tysk. Eswaldus (Oswald) og Bodekinus er rimeligvis Visbyborgere af tysk herkomst. Rosekinus de Lubuk (fra Lübeck) og Warnerus de Swavia (Werner fra Schwaben) har vistnok været Tyskere, som drev handel paa Gotland. Hvad landsmand Albredus de Berwo har været. kan jeg ikke med sikkerhed sige. Albredus er vel enten skrivfeil for Albrectus (Albrekt) eller ogsaa er det det samme som engl. Alfred; de Berwo betyder „fra Bergen". Han har altsaa været en tysk eller engelsk kjøbmand, som har drevet handel baade paa Norge og paa Gotland.

Den vigtigste kilde til vor kundskab om Guternes handel paa England i de første aartier af det 14de aarhundrede er de engelske toldruller (Custom Rolls), der findes bevarede i rigsarkivet i London (Public Record Office). Man kan af disse se, hvor mange skibe der hvert aar kom til de forskjellige engelske byer. Endvidere opføres skibenes navne, deres eiere og disses nationalitet tilligemed de forskjellige mænd, som havde varer ombord, samt varernes beskaffenhed og værdi og den told, man betalte af dem [1]. Disse toldruller er desværre ufuldstændig og daarlig bevarede. Thi hovedresultatet — toldens størrelse o. s. v. — det som havde betydning for den engelske statshusholdning, er igjen indført i andre ruller, saaat man ikke var meget omhyggelig for at bevare toldrullerne. I det første tiaar af det 14de aarhundrede findes der dog temmelig mange toldruller bevarede, især for byen Lynn samt for Hull og Ravensworth [2]

[1] Om disse toldruller se nærmere Kunze i hans indledning til „Hanseakten aus England" (Hansische Geschichtsquellen 6) s. XLVI.

[2] Kaldes i dokumenterne Ravensere og ligger i grevskabet York.

og delvis for Boston. Det er paa disse toldruller, jeg søger at bygge den følgende undersøgelse.

Mellem 5te februar 1303 og 19de mai 1304 ankom følgende gotlandske skibe til Lynn:

10 mai 1303 — Selef fra Gotland (de Gutland) i skibet Neuberie med sild.

22 juli 1303 — Bothulf fra Gotland med varer i et skib fra Wismar.

29 juli 1303 — Den samme Bothulf med en ladning stør og tømmer.

6 august 1303 — Skibet Cayserinne fra Haderslev med varer bl. a. for Salomon (Salamanner) fra Gotland.

24 september 1303 — Askel fra Norge, fører for skibet Rothen, med tømmer til en værdi af 18 £. 5 s. I det samme skib udførte igjen Simon fra Gotland salt for 18 £.

17 oktober 1303 — Thore Gaut (ɔ: den gotlandske?) i Utsteinsbussen (vtsteinsbusche) med tømmer og tørfisk for 26 £. Han udfører fra Lynn malt og honning for 18 £.

17 oktober 1303 — Haakon fra Norge i skibet Gauter med tømmer for 115 s.

12 februar 1304 — Lambe Rusk i Smalside med sild for 18 £. Han udførte igjen øl for 18 £.

16 marts 1304 — Osbertus fra Norge i skibet Monkereth[1] med sild, huder og gjedeskind for 12

[1] Skibets navn Monkereth (ogsaa skrevet Munkered) minder om Monnikerede ell. Monkered, Munkerod, en by i Vest-Flandern mellem Dam og Brügge. Skibet synes altsaa at have gaaet i fart paa Flandern. Osbertus kom ofte til England; i 1304 var han der tre gange og i 1305 to gange. Han var munk (frater Osbertus del Vik) og hørte hjemme

£. I samme skib indførte Martinus fra Gotland 4 quintalla voks til en værdi af 16 £.

24 april 1304 — Selef fra Gotland.

Sommeren 1304—sommeren 1305 kom følgende gotlandske skibe til Lynn:

12 juli 1304 — Thore Gaut de Norwagia i Maior Roca med fisk og tømmer for 40 £.; han udfører igjen malt for 10 £.

? „ „ (faa dage efter) — Oder[1] Gaut de Norwagia i Maior Roca med bord og planker for 36 £; han udfører igjen malt for 10 £.

9 august 1304 — Selef fra Gotland.

14 „ „ — Johannes le Minstre de Gutlond i Flanderfar med varer for sig selv, Olavus, Johannes og Nicholaus fra Gotland samt Herbertus de Alemannia.

? november 1304 — Frater Osbertus de Norwagia. I hans skib udfører Selef de Gutlond og Petrus Prouost salt og amigdal[2] for 12 £.

8 april 1305 — et skib fra Gotland.

12 „ „ — Johannes le Minstre i Flanderfar med varer for sig selv samt Olauus og Bothulphus de Gutlond.

15 april 1305 — Simon Rout de Gutlond i „le Gaut".

? „ „ — et skib fra Gotland.

? juli 1305 — Oder Gaut fra Bergen (de Northberg) i Viken. Ogsaa i 1305 havde han varer med for en gotlænding Sørle (Serlo).

---

[1] Oder ɔ: Oddr. Skibsnavnene Maior og Minor Roca forstaar jeg ikke betydningen af.

[2] Amigdal (gl. engelsk amigdale) græsk ἀμυγδάλη = mandel.

og fæller i Rokesbusce med tømmer, tørfisk og gjedeskind for 37 £ 10 s; han udfører igjen malt, korn, engelsk klæde og honning for 40 £.

12 juli 1305 — Olauus le Lung de Norwagia og hans fælle i Selefsbusce med tømmer, fisk og tran for 39 £; han udfører igjen korn, malt og honning for 43 £ 10 s.

4 august 1305 — Oder Gaut fra Bergen „i sit skib" med tømmer, tørfisk, tran og gjedeskind for 60 £; han udfører igjen malt, engelsk klæde, honning og korn for 80 £.

20 oktober 1305 — Hamon Gaut de Norwagia i Gaut med tørfisk, tran og gjedeskind for 26 £. 2 s.; han udfører igjen salt, engelsk klæde og honning for 36 £. I samme skib havde ogsaa Heyricus og Paulus fra Bergen varer (tømmer, tørfisk og tran).

22 oktober 1305 — Thore Gaut de Norwagia og fæller i Isakesbusce med tømmer, tørfisk, tran og gjedeskind for 80 £; de udfører igjen korn, malt og honning for 60 £.

22 — 1305 — Petrus Posce fra Gotland.

2 november „ — Johannes Lung de Norwagia og fæller i Selefsbusce med tømmer, tørfisk og tran for 34 £. 10 s.; de udfører igjen korn, malt og engelsk klæde for 34 £. I samme skib udfører Hugo de la Bachalarie kryderier og andre varer for 29 £. Reymund de Burdeus indfører endvidere i samme skib

tran og tørfisk for 29 £ og Dominicus de Aula[1] indfører tørfisk for 8 £.

10 november 1305 — Simon Rusk, Simon Morp, Aslacus og Egnerus fra Gotland i Goldscobusce[2] med tørfisk, tran og gjedeskind for 45 £ 9 s.

? — 1305 — Jacobus Eyste de Gutlond.

? — „ — Ernaldus le Gaut de Northbergen i le Gaut udfører korn og malt for 43 £ 10; i samme skib udfører Calinger[3] og Selef de Gutlond korn og malt for 45 £.

12 april 1306 — Johannes Morp fra Gotland.

21 — „ — Salomon fra Gotland.

7 mai „ — Selef og to andre Gotlændinger.

16 — „ — et skib, tilhørende en mand fra Münster, hvori ogsaa en Gotlænding har varer.

14 juli 1306 — Ernald le Quyte fra Bergen i le Gaut med 3000 stykker bord og egetømmer for 7 £ 10 s., 15 tusen tørfisk for 30 £ og og 60 bollas tran for 52 £ 10 s. Han udfører igjen engelsk klæde, lintøi og malt for tilsammen 28 £. I samme skib indfører Meynard fra Hamburg og Peter fra Trondhjem (de Thorunden) tørfisk for 20 £. og udfører igjen engelsk klæde for 16 £ og kryderier for 60 s.

---

[1] Disse tre navne er tydeligvis franske. Hugo de la Bacharie kan jeg ikke forklare. Raymund de Burdeus = Raymund fra Bordeaux? Dominicus de Aula kan jeg heller ikke med sikkerhed forklare.

[2] Goldscobusce, d. e. bussen fra gaarden „Guldskoen“ i Bergen.

[3] Calinger, d. e. Kallingr = Karlungr.

19 september 1306 — Selef og Bothulf fra Gotland i skibet Quyteburg.

? — 1306 — Selef fra Gotland i Lemberi.

7 februar 1307 — Johannes Gaut i „La Katerine“ med sild.

4 mai 1307 — Salomon fra Gotland.

6 — „ — Nicholaus Thore i Gaut med 300 sperrer (værd 4 £ 10 s.) bukkeskind (værd 18 s.) gjedeskind (værd 17 s.) shipping (værd 16 s.) rothskyn[1] (værd 10 s.).

6 (?) juni 1307 — Botolphus og Olauus fra Gotland med „ludefisk“ (Ludskreit), cropling (d. e. tørret smaatorsk) og huder.

10 juli 1307 — Johannes Whyte i Sarwet med tømmer og fisk for sig selv og: Iuory, Twe, Thurginus og Calibr samt for Olauus de Gutlond.

20 juni 1307 — Elof Smerelichir i Gaut med tømmer og tørfisk for ham selv og Johannes Leng.

Fra Hull og det nærliggende Ravenseer findes der ogsaa enkelte, men meget ufuldstændige toldruller bevarede. Vi finder dog ogsaa i disse adskillige eksempler paa, at Gotlændinger og Nordmænd drev skibsfart paa disse byer.

Følgende kjøbmænd anføres i listerne som ankomne til disse byer:

A. til Hull:

24 juli 1304 — Johannes Dillimanns skib med varer for ham selv, Simon Moper, Conradus Carpentarius, Nicho-

[1] rothskyn, sands. rødt ekornskind.

laus og Bothulfus fra Gotland. Skibets ladning bestod af: 4000 boustaues (buestave?), rouskyn, vadmel, voks, tømmer, gjedeskind og beg.

10 oktober 1305 — Gunor Baret's skib med varer for ham selv, Willielmus de Tyndal og Mathias de Guttelond. Skibets ladning bestod af rouskyn, furutømmer, falke, gjedeskind og vadmel.

18 oktober 1305 — Frater Osbertus de Norwagia med furutømmer (300 tygna de sape) værd 4 £. I samme skib indførte Serlo (d. e. Sørle) de Guttelond 500 cere (voks) for 21 £, 300 duri pisces for 4 s. og 3 bollas olei for 6 s.

8 november 1305 — seilede fra Hull Guner de Norbergh. I hans skib udførte Serlo de Gutteland og Elias clericus de Norwey begge klæde.

8 — 1305 seilede ogsaa Gunne Bret[1] de Tonesberwe; men udførte kun varer for sig selv og Mathias de Tyndale.

20 juni 1306 — Ludekynus de Haren med varer for

[1] Gunne Bret og Gunor Baret er tydeligvis samme person; (navnet er stavet paa forskjellig maade i ind- og i udførselslisten). Manden har hørt hjemme i Tønsberg (Tonesberwe), hvor der ogsaa fandtes en gaard ved navn „Bratten“ (Brattrinn). En Gunni brattr nævnes 1315 som raadmand i Oslo (D. N. II n. 121): er det samme mand? Gunnerus Prat fra Tønsberg kom 1305 til Lynn i Roseblome. I de engelske toldruller nævnes ogsaa flere gange en Gunne Brat fra Bergen, hvor der jo ogsaa fandtes en gaard Bratten; er det samme person som Guner de Norbergh?

ham selv, Johannes le Sayteleue, Arnaldus le Jouen[1] og Olauus de Guttelond. Ladningen bestod af: beg, aske, jern, routhskyn, 900 algeas et gates, 1800 boustaues, 800 stykker bord o. s. v.

22 marts 1307 — Henricus de Wyland med varer bl. a. for Oliuerus de Guttelond (nemlig: voks, kobber, tran og routhskyn).

4 mai 1307 — seilede Roger de Scrulby fra Yarmouth's skib fra Hull. Deri udførte Johannes de Pounche de Florence (fra Firenze) bly og Oliuerus de Guttelond huder.

B. til Ravensworth.

20 november 1305 — Salomon de Wisbe (fra Visby) med varer for ham selv, Gonoricus Wadder, Jacobus Eyst, Nicholaus Effyn og Bothulfus. Skibets last bestod af tørfisk, sild og gjedeskind.

2 august 1304 — Salomon de Gutlond.

Udførsel fra Boston.[2]

1 juli 1303 — Oliuer de Gutland — salt for 32 £. i Henricus de la Porte's skib; sammen med forskj. tyske kjøbmænd; fra Estland Lübeck, Hamburg, Westfalen, Groningen, Dortmund osv. (tils. 16).

24 august 1304 — Botulphus de Gutland — engelsk klæde for 47 £; i Arnaldus Crouses skib sammen med én kjøbmand fra Lübeck og én fra Dortmund ell. Deventer.

---

[1] Arnaldus le Jovene tilhørte en betydelig engelsk handelsfamilie, hvoraf flere medlemmer stod i forbindelse med Norge. (Se min Afhandling „Handelen mellem Norge og England" i Hist. Tidsskr. 3 R. B. IV s. 54).

[2] Se i Hanseakten aus England, n. 373; (s. 346 og 349).

Fra Edward II og Edward III's tid er de engelske toldlister meget daarlig bevarede. Saa meget kan vi dog se, at forholdene forandrer sig. Nordmændenes før saa livlige handel paa de engelske kystbyer hører lidt efter lidt op. De fortrænges af Hanseaterne. Det samme maa ogsaa have været tilfældet med de indfødte Guter. Thi efter 1307 har jeg ikke fundet navnet paa en eneste Gute i de engelske toldlister. Hanseaternes seier blev dog ikke vundet med én gang. Dertil var det nationale element overalt i Norden for sterkt. Endnu efter 1350 udstedte den engelske konge beskyttelsesbreve for norske kjøbmænd, som kom til England[1], og selv i engelske toldlister fra omkr. 1400 har jeg fundet nogle ganske faa norske skibe omtalte. Paa lignende maade gik det vist ogsaa til i Visby. Først lidt efter lidt vandt det tyske element overvægten over det nordiske.

Jeg skal nu søge at vise, hvad mere man i detaljen kan lære om Gotlændingernes handel af de engelske toldlister.

De navne paa kjøbmænd fra Gotland, som jeg har fundet i de engelske toldruller er følgende:

Aslacus, Bothulfus, Ernaldus le Gaut eller Ernaldus le Quyte, Eynerus, Jacobus Eyste eller Eyst, Johannes, Johannes Morp, Johannes le Minstre, Calinger, Conradus Carpentarius, Hamon Gaut, Lambe Rusk, Martinus, Mathias, Nicholaus, Nicholaus Effyn, Petrus Posce, Salamanner eller Salomon, Selef, Simon, Simon Morp eller Moper, Simon Rout, Simon Rusk, Serlo, Thore Gaut.

Af disse navne er, som man vil se, de fleste utvivlsomt nordiske. Om Aslacus (Aslak) og Eynerus (Einar)

[1] Se min afhandling om „Handelen mellem Norge og England“.

kan det ikke afgjøres, enten de er Nordmænd eller Guter. Ernaldus le Gaut, Hamon Gaut og Thore Gaut er ogsaa, som siden skal vises, antagelig Nordmænd. Resten er Gotlændinger, ialt 20 i tal. Af disse er dog rimeligvis Johannes den samme som Johannes Morp, Nicholaus den samme som Nicholaus Effyn og Simon den samme som én af de tre andre Simoner. Vi faar saaledes 17 personer tilbage. Af disse er følgende utvivlsomt tyske: Johannes le Minstre (ɔ: J. fra byen Münster i Westfalen) og Conradus Carpentarius (Konrad Tømmermand). Om Martinus, Mathias og Nicholaus (Effyn) kan intet bestemt siges; dog brugtes disse navne af Nordboer. De øvrige navne er nordiske.

Aslak brugtes mere i Norge end i Sverige. Botulv er et ægte gutnisk navn; personnavne paa Bot var særlig hyppige paa Gotland. Ivar er et ægte nordisk navn og særlig brugeligt i Norge. Jacobus Eyst betyder Jakob Estlænding eller „som farer paa Estland" (Aistr forekommer som personnavn paa upplandske runestene). Johannes Morp er sagtens af samme slægt (broder?) som Simon Morp eller Moper. Moper er den rigtige skrivemaade. Verbet mopa findes baade i gl.svensk og i svenske dialekter; det betyder: surmule, hænge med hovedet[1]. Moper betyder altsaa „den surmulende". En familie af dette navn levede i det 14de aarh. i Visby. Prokonsulen Johannes Moop blev henrettet i 1342 sammen med sin kollega Herman Swerting. Grunden var vistnok, at de mod almuens vilje havde betalt „ledungslama" til kong Magnus Smek i anledning af hans tog mod Skaane[2]. Er Johannes Morp og Johannes Moop samme person?

---

[1] Rietz: Ordbok öfver svenska almogespråket.
[2] Lindström II s. 462 f. og 465.

Calinger (isl. Karlunger) er et gutnisk navn. Det er endnu bevaret paa Gotland i stedsnavnet Kallings. Lambe er ligeledes et nordisk navn. Lambe Rusk og Simon Rusk tilhører vel samme slægt. (Betyder tilnavnet Rusk „Russer“ eller „som farer paa Rusland“?). Olaf (Olavus, Oliverus) er ogsaa ægte nordisk. Petrus Posce har muligens tilhørt den gamle svenske familie Posse. (Slægten er ellers først paavist i det 15de aarh.[1]). Toldrullerne skriver almindelig sc istd. ss i busce. Posce skulde saaledes regelret være istd. Posse. At Salomon har været indfødt Gotlænding, derpaa tyder skrivemaaden Salamanner med —r som nominativsmerke. Selef (d. e. Sigleif) og Serlo (d. e. Sørle) er ligeledes ægte nordiske navne, som ogsaa ellers er fundne paa Gotland. At Simon Rout har været Nordbo, derpaa tyder tilnavnet Rout (den røde). [Lindström nævner (II s. 525 f.) flere Visbykjøbmænd med tilnavnet Rufus, Ruber, Rode og Rød].

En særegen plads indtager ordet Gaut som navn paa personer og skibe. Af sammenhængen synes det at fremgaa, at det som personnavn er brugt som tilnavn for Nordmænd: Thore Gaut de Norwagia, Hamon (ɔ: Amund) Gaut de Norwagia, Oder Gaut de Northbergen o. s. v. Gaut eller Gauter som skibsnavn synes ogsaa at være benævnelse for norske skibe. Kun én gang nævnes et skib Gaut (muligens Gut paa dette sted) som eiet af en Gotlænding. Derimod synes det at fremgaa af sagens sammenhæng, at Gaut maa betyde „gotlandsk“ eller „som farer paa Gotland“. Sproglig skulde det vel nærmest betegne „fra Götaland, götisk[2]“, men herom kan der af saglige grunde neppe være tale.

---

[1] Illustreret „Sveriges historia“ II s. 406.

[2] Oldn. Gautr kjendes ellers kun i denne bet.

Thi der var neppe nogen handelsforbindelse mellem Norge og Götaland[1]. Gaut som mandsnavn betegner da, at vedkommende har drevet handel paa Gotland, og som skibsnavn, at skibet har gaaet i stadig fart paa Gotland.

Af den foregaaende udvikling fremgaar det tydelig, at i handelen mellem Gotland og England omkr. 1300 havde det indfødte gutniske element overvægten over det tyske.

Uagtet toldlisterne fra Lynn og Hull angaar England alene, kaster de dog streiflys udover hele Nord-Europas handelsforhold. Vi kan bl. a. se, at Gotlændingerne stod i handelsforbindelse med hele Nord-Europa, hvorhen de bragte sin øs egne og fremmede produkter.

Hvad Gotland selv frembragte, var væsentlig faare- og gjedeskind, tørrede og garvede huder, ost og smør samt kalksten[2]. Gotlandsk kalksten var især høit skattet overalt ved Østersøen. I mange nordtyske kirker er den anvendt som bygningsmateriale. Af Gotlands egne varer gik dog kun lidet til England — kun nogle skind og huder; — det meste udførtes vistnok til Østersølandene. Gotlændingerne var ogsaa mellemhandlere for svenske varer, især jern og kobber. En enkelt gang omtales denne udførsel i de engelske toldruller (Olaf fra Gotland bragte i 1306 jern og i 1307 kobber til Hull). Sin vigtigste handel havde Gotlændingerne, som bekjendt, med Rusland. Fra Nowgorods store markeder udførte de og Hanseaterne pelsverk og voks til hele Europa. Som vi før har hørt, drev Gotlændingerne i det 13de aarhundrede en livlig handel med disse varer paa England. Mod slutningen af aarhundredet var indførselen fremdeles lige stor. Finere sorter pelsverk (især graaverk, griseum opus) solgtes til

[1] Lödöse var den eneste by i Götaland, som drev handel.
[2] Se Lindström II s. 196 f.

kongen og stormændene. Det pelsverk, som mest omtales i toldrullerne, er routskyn (d. e. det røde skind af ekornen, som blev fanget om sommeren). Af voks indførtes der fremdeles vist heller ikke saa lidet. Det omtales dog kun sjelden i toldrullerne.

En enkelt gang indfører ogsaa en Gotlænding stør til England; den er da vel ogsaa kommen fra Rusland. Fra de skovrige egne ved Østersøens høire bred kom der ogsaa en hel del produkter, som Gotlændingerne indførte til England, der allerede tidlig i middelalderen var et træfattigt land[1]. Udførselen bestod især af planker og bord, buestave (bowstaves, vistnok af ener) samt tjære. Tømmerhandelen fra Østersøen paa England, som gjennem hele middelalderen og den nyere tid har været af meget stor betydning, kom mod slutningen af det 14de aarh. i hænderne dels paa Danzig og Riga, dels paa Englænderne selv. Som det af de engelske toldruller vil sees, bragte Gotlændingerne ikke saa lidet sild til England. Denne kom dels fra de store skaanske fiskerier, dels fra Norge, fra Bohuslenskysten. Den meste sild var kanske skaansk. Men vi ved, at bl. a. den i toldlisterne ofte omtalte Sigleif (Selef) indførte norsk sild til England[2]. En overraskende stor del af de varer, som Guterne indførte til Lynn og Hull, er norske: tørfisk og tran især, samt en del vadmel, tømmer, sild o. s. v.

Med hvilke lande kan vi nu ifølge de engelske toldruller se, at Guterne stod i handelsforbindelse? Først og fremst er det Østersølandene. Paa den gamle og kjendte handel med Rusland tyder indførselen af pelsverk og voks

---

[1] England har vistnok endnu store ege- og bøgeskove; men det manglede bygningstømmer. Norge og Østersølandene har lige fra den tidlige middelalder indført trælast til England (og til Nederlandene).

[2] Se nedenfor.

til England samt muligens tilnavnet Rusk (Russer?). Forbindelsen med Estland viser sig af tilnavnet Eyst (Ester). Desuden kan vi, som nævnt, se, at Guterne i Østersølandene hentede tømmer, som de atter udførte til de træbare egne ved Nordsøen. I toldrullerne omtales flere gange handelsforbindelse mellem Guter og mænd fra Hansestæderne. Botolf kom saaledes til Lynn i et skib fra Wismar og Salomon i ett fra Haderslev, og baade Botolf og Olaf udførte varer i tyske skibe. Med Flandern maa der ogsaa have været en livlig forbindelse. Flandern var jo middelalderens vigtigste industriland og Brügge var den tids London, hvor handelsmænd fra hele Nord- og Syd-Europa satte hinanden stævne. Hanseaterne havde sit kontor i Brügge, hvor ogsaa den gotlandske afdeling (beider Zungen) af Hanseforbundet var repræsenteret. De engelske toldruller viser os ogsaa, at Guterne havde sine vareoplag i Flandern, hvor de vel blev over om vinteren, for saa om vaaren at seile videre til England eller tilbage til Gotland. Derpaa tyder bl. a. det flere gange omtalte skib Flanderfar (d. e. „som gaar i fart paa Flandern"). Det kom til Lynn 14de aug. 1304 og atter i april 1305. I mellemtiden har det vistnok ligget i Flandern. Thi sent paa aaret vovede man nødig den lange reise over Nordsøen og Østersøen. I Flandern kom Gotlændingerne i forbindelse med de forskjelligste nationer. Saaledes vil man lægge merke til Roger Scrulby fra Yarmouth, der fra Hull udførte bly for en florentinsk kjøbmand og for Oliverus (Olaf) fra Gotland. — Disses bestemmelsessted maa sikkerlig have været Flandern. — I de store sildefiskerier ved Skaanes kyst (Falsterbod og Skanør) maa ogsaa Gotlændingerne have taget livlig del. Derpaa tyder de gotlandske sildeskuder, som ofte omtales i de engelske toldruller. Endnu vigtigere var forbindelsen

med Norge og især mellemhandelen mellem Norge og England. Omtrent halvparten af de gotlandske kjøbmænd, som kom til Lynn og Hull, tog del i den.

II.

Forbindelsen mellem Norge og Gotland er meget gammel. Allerede ved slutningen af den ældre jernalder synes Nordmændene at have seilet til Nederlandene og til England[1]; usandsynligt er det da heller ikke, at de ogsaa har besøgt Gotland, Østersøens handelscentrum. Først i Vikingetiden begynder dog den sikre forbindelse. Nordmændene, som fra det 8de aarh. af stadig besøgte Irland, modtog der et sterkt indtryk af Irernes eiendommelige kunst og især af deres ornamentik. Dette gav sig udslag i en eiendommelig norsk-irsk blandingsstil, som udviklede sig i det vestlige Norge og derfra gjennem handel og skibsfart synes at have udbredt sig til Gotland[2]. Norske vikinger kom ofte til Gotland — vel baade for at røve og for at handle —. Og det gotlandske sagn fortæller, som bekjendt, at Olaf den hellige paa sin flugt til Rusland lagde til ved Gotland og kristnede flere af indbyggerne[3].

I Vikingetiden var Østlandet endnu Norges økonomiske midtpunkt. Der fandtes landets eneste handelsstæder, Skiringssal og Tunsberg. Derfra gik skibsfarten mod syd gjennem Øresund til Østersøen og Gotland.

---

[1] Se I. Undset: „Fra Norges ældre jernalder“ i „Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed“ 1880, s 141 og 182.

[2] Sophus Müller: „Dyreornamentiken i Norden“, i Aarb. f. Nord. Oldk. 1880 (se især s. 294 f.).

[3] Guta Saga k. 3; jfr. Ol. s. helga; Heimskr. k. 193 og S. Bugge i „Runverser“ s. 296 f.

Om Olaf den helliges søskendebarn St. Halvard fortælles saaledes, at han engang som handelsmand seilede til Gotland[1]. Denne forbindelse mellem Østlandet og Gotland har vistnok fortsat sig gjennem hele middelalderen.

Fra slutningen af det 11te aarh. blev Bergen hovedsædet for handelen mellem Gotland og Norge. Bergen var for Norge, hvad Visby var for Østersøen, midtpunktet for al handel og rørelse. Tørfisken, som fra Lofotfiskerierne bragtes til Bergen, lokkede fremmede fra alle kanter til byen. Thi tørfisk, som endnu i Sydeuropa er katholikernes almindelige fastemad, brugtes i middelalderen over hele Europa. Bergen blev derved en af de vigtigste handelsstæder ved Nordsøen, og blandt de fremmede, som tidligst indfandt sig, var Gotlændingerne. De danske korstogsfarere, som i 1191 besøgte Norge, siger om Bergen: „Den er pa grund af sin magt og velstand den første by i landet. Den er meget folkerig og har munke- og nonneklostere. Der findes en saadan mængde tørfisk der, at det overgaar alt maal og tal. Der vil man kunne se en mængde folk, som alle vegne fra strømmer til, Irlændere, Grønlændere, Englændere, Tyske, Danske, Svenske, Gotlændinger og endnu mange andre, som det vilde være for vidtløftigt at opregne."[2] Gotlændingerne pleiede altsaa allerede i det 12te aarhundrede at besøge Norge. Deres skibsfart og handel paa Bergen ned gjennem det 13de aarhundrede kan vi desværre ikke følge. Thi i Norge er der af gamle brevskaber vedrørende næringslivet bevaret yderst lidet, — og paa Gotland slet

---

[1] Mon. hist. Norvegiæ, udg. af G. Storm, s. 155 (Acta Sancti Halvardi).

[2] Se skriftet „De profectione Danorum in terram sanctam", udg. i Langebecks „Scriptores" V; jfr. Munch, „Det norske Folks Historie", 3, s. 225 ff.

intet. Det er i udenlandske arkiver, vi maa søge vore oplysninger. Af et enkelt sted i Haakon Haakonssøns saga ser vi dog, at Gotlændingernes handel paa hans tid, saa langt fra at være ophørt, snarere havde tiltaget og var øget. Det er i anledning af den store brand i Bergen 1248. Fra en anden, men ganske sikker kilde ved vi, at der ved denne leilighed laa over 200 skibe ude paa Vaagen[1]. Haakon Haakonssøns saga fortæller, at der blandt disse var mange kugger, som var komne fra Gotland[2]. Flere oplysninger om forbindelsen mellem Norge og Gotland i det 13de aarhundrede har vi desværre ikke. Men fra begyndelsen af det 14de aarhundrede begynder kilderne at flyde rigeligere. Det er især de engelske toldruller, som skaffer os nye oplysninger. De viser, at Guterne havde kastet sig over en ny næringsgren, nemlig handelen mellem Norge og England. De fleste af de gotlandske kjøbmænd, som nævnes i toldrullerne, stod ogsaa i forbindelse med Norge. De hentede tørfisk og tran i Bergen og fiskede sild udenfor Bohuslen. I Bergen har Gotlændingerne tydeligvis havt sine vareoplag og et fuldstændigt handelsfaktori. I gaarden „Guldskoen" havde de bl. a. sine boder. Den 10de nov. 1305 kom der, som nævnt, til Lynn et skib tilhørende Simon Rusk fra Gotland, med varer for Simon Rusk, Simon Morp, Aslacus og Eynerus. Varerne: tørfisk, tran og gjedeskind, tyder paa, at skibet kom fra Norge, fra Bergen. Derpaa tyder ogsaa skibets navn Goldscobusce („Guldskobussen"); det maa betyde „bussen fra gaarden „Guldskoen" i Bergen". En Gotlænding nævnes ogsaa i 1316 som gaardeier i Bergen.

---

[1] Matthæus Parisiensis V s. 36 (i Rer. Brit. medii ævi scriptores).

[2] Hákonar saga Hákonarsonar (Ungers udg.) k. 287 (260).

Mandens navn var Einar gotneski (d. e. den gotlandske[1]); det er vistnok efter ham „Einarsgarden“ er opkaldt. Han er vel ogsaa samme person som den Einar (Eynarus), der i 1305 førte varer til Lynn i „Guldskobussen“. Denne Einar gotlandske maa have været en anseet og indflydelsesrig mand i Bergen. Thi retterboden af 1316 om kjøbstævne[2] bestemmer, at Einar gotneski sammen med 7 andre mænd skal have forkjøbsret paa alle udenlandske mænds varer, som kommer til Bergen. Af disse otte er Einar alene udlænding; de andre er norske (deriblandt en fra Hjaltland). Man maa vel deraf slutte, at Einar har faaet borgerret i Bergen. Om Einar ved vi ellers intet. Hans gaard omtales ofte; den maa have været temmelig stor og vidløftig. Thi Bergens lagmand havde kontor der og tyske kjøbmænd sine boder[3]. Ogsaa den store gotlandske kjøbmand Sigleif eller Selef (Susse)[4] drev stadig handel paa Bergen og havde vistnok en afdeling af sin forretning der, om han end selv boede i Lynn. I 1305 kom der to gange et skib til Lynn ved navn Selefsbusce (Selefsbussen) med tørfisk, tran og tømmer. Skibet førtes den ene gang af Olavus Lung de Norwegia og anden gang af Johannes Lung de Norwegia. Olaf Lange var en anseet kjøbmand i Bergen. Han nævnes foruden flere gange i toldrullerne ogsaa i retterboden af 1316 (Olafr langr) som en af dem, der fik forkjøbsret paa fremmede varer. Forholdet mellem Olaf Lange og

---

[1] Muligt er det ogsaa, at Einar har været en Nordmand, som handlede paa Gotland. Navnet findes i Sverige (Enar), men er ikke paavist paa Gotland.

[2] Norges gamle love 3, s. 122.

[3] D. N. I n. 101 og 122 (s. 111).

[4] Se nedenfor.

Sigleif er uklart. Men den omstændighed, at Selefsbussen kommer til Lynn to gange i samme aar (i juli og i november) ført af to forskjellige mænd, synes at tyde paa, at ingen af disse to har eiet skibet, men at de har ført det for Selef.

Ligesom Hanseaterne saaledes havde ogsaa Guterne handelsforbindelser ikke blot med Bergen, men ogsaa med det sydlige Norge. De drev, som før nævnt, sildefiske paa Bohuslenskysten. I dette deltog bl. a. Selef; den engelske konge skyldte ham saaledes engang 73 £ for 20 last norsk sild[1]. Ogsaa Sørle og Martin fra Gotland deltog sandsynligvis i sildefiskerierne udenfor Bohuslen. Thi baade de og Selef kom til England i Broder Osbertus fra Viken's skib. (Broder Osbertus har vel hørt hjemme i Dragsmark kloster). Det er værd at lægge merke til, at Broder Osbertus kom til England adskillige gange, og næsten stadig bestod hans last af sild. Derimod fører baade Sørle og Martin gotlandske varer (nemlig voks) i hans skib til England. Man kan deraf slutte, at disse kjøbmænd er komne til sildefiskerierne i sine egne skibe med en ladning af voks og andre varer fra Østersøen. Disse har de saa dels solgt i Norge og dels paa fremmede skibe udført videre til England. Sit eget skib har de ladet med sild og er seilet dermed enten til Gotland eller kanske til Rusland[2]; (at de ogsaa

---

[1] Ancient Petitions n. 3662 (i Public Record Office i London). Iflg. Rogers „History of Agriculture and Prices in England" (I s. 641) solgtes sild i England pr. tusen (d. e. 1200); et tusen kostede mellem 1260 og 1370 5—7 s.

[2] Man kan af toldrullerne se, at det ofte hændte, at en kjøbmand havde varer paa et skib og dog ikke selv fulgte med. Det almindelige var dog, at kjøbmanden fulgte sine varer.

stod i forbindelse med Rusland, derpaa tyder den voks, som de indførte til England).

Ogsaa paa Tønsberg drev Gotlændingerne handel.

I Tønsbergs gamle kirke fandtes der en nu forsvunden gravsten, hvorpaa der stod: Hic loco tumulati duo Gutenses, ambo fratres, unus vocatus Olaus et alter Botolfus. (Her er begravet to Gotlændinger, begge brødre; den ene hed Olaf, den anden Botolf[1]). Stenen er antagelig fra det 14de aarh. Ved disse to brødre maa vi uvilkaarlig tænke paa de i toldrullerne nævnte Olauus og Bothulphus fra Gotland, som begge drev handel paa England og Norge foruden ogsaa paa Flandern og Wismar. Gravstenen viser ialfald, at Gotlændingerne ogsaa havde forbindelse paa Tønsberg.

Nordmændene har visselig ned gjennem middelalderen drevet handel paa Gotland. Derom har vi dog meget faa efterretninger bevaret. Næsten det eneste, som minder derom, er navnet Gaut, der saa ofte nævnes i de engelske toldruller. Thore, Hamon, Oderus og Ernaldus le Gaut (ell. le Qwyte = oldn. hvítr, hvid), Nicholaus, Thore og Olof Smerelichir, som ligeledes synes at være Bergensere, er førere af skibe ved navn Gaut (Gauter). Johannes Gaut, der kom til Lynn 7 febr. 1307 med sild i la Katerine, synes snarere at være Gute end Nordmand. Gotlænding er ligeledes Simon Rout, der i 1305 kom til Lynn i „le Gaut." Ellers synes ordet Gaut udelukkende at være anvendt paa norske; det betyder, som nævnt, „én, der farer paa, driver handel paa Gotland". Af det foregaaende kan man slutte, at det mest var Bergensere, som seilede paa Gotland.

---

[1] N. Nicolaysen: „Norske Fornlevninger" s. 188.

Ogsaa fra Tønsberg foregik der dog lidt skibsfart did. Paa St. Olafsklostrets gamle tomt i Tønsberg er der fundet en marmorgravsten fra omkr. 1350. Indskriften paa den læses saaledes: Her . ligger . Ormer . Simunersun . vndir . steini . nidr . Gud . signi . sal . hans . Hermunder . keypti . mik . i . Gotlande. Denne Hermund maa være Hermund Bergssøn, der var en anseet mand i Tønsberg mell. 1350 og 1360, og som altsaa har drevet handel paa Gotland[1]. Mange af de Guter, som seilede til England og Norge, maa have været rige og anseede folk, kjøbmænd i det store. Vi ser dem hvert aar komme til England med varer baade i ét og flere skibe. Vi ser dem staa i forbindelse med hele Nord-Europa: Rusland, Sverige, Hansestæder, Flandern og Norge. Mange af dem opnaaede ogsaa ære og anseelse i udlandet. Vi har hørt om Einar den gutniske, der blev en af de mest formaaende kjøbmænd i Bergen.

Den betydeligste af alle de gotlandske kjøbmænd, vi kjender, var dog Sigleif (Selef ell. Siglavus) eller, som han ogsaa kaldes, Selef Susse[2]. Hans navn opføres ofte i toldrullerne fra Lynn, hvorhen han indførte varer baade i egne og i norske skibe. Sin hovedforretning havde han i Lynn. De andre gotlandske kjøbmænd kjender vi kun af navn. Men Sigleif hører vi ofte om baade i engelske og i norske brevskaber fra denne tid. Først er det en sag, han havde med to tyske kjøbmænd, som var bosatte i London, Hildebrand fra Neuhofen (de Noua Curia) og Hildebrand Sundermann (de socie-

[1] Foreningen til Norske Fortidsmindemærkers Bevaring (1877) s. 24 f.

[2] Betydningen af tilnavnet Susse er ubekjendt.

tate illorum mercatorum de Allemannia qui habent domum in ciuitate nostra Londoniensi que Gildhalle(!) Teutonicorum vulgariter nuncupatur). Noget kobber, som tilhørte disse kjøbmænd, var i Tyskernes hus i London stjaalet af norske røvere (depredatores de Norwagia). Det veiede 7910 pund og havde en værdi af 80 £. Hvordan det er gaaet til, at de norske „røvere" er komne i besiddelse af saa meget kobber, fortælles ikke. De maa paa en eller anden maade have bemægtiget sig det og være seilet dermed til Lynn, hvor de solgte det til Sigleif Susse. I Lynn lagde nu nogle borgere, uvist af hvilken grund, beslag paa kobberet. Det er i den anledning, vi hører om denne sag, i et brev fra den engelske konge[1]. Brevet er fra 10 juli 1307. Kongen befaler i dette brev, at borgerne i Lynn skal udlevere kobberet igjen, da Sigleif Susse har stillet sikkerhed for, at han vil staa til regnskab for det ligeoverfor kongen og de to tyske kjøbmænd.

Vi skulde jo nu tro, at vi var færdige med denne sag, — men langtfra. Der maa være kommet nye forviklinger mellem Sigleif og de to Hildebrander; og som altid i England trak sagen i langdrag. Vi hører om den paany den 20de september 1312[2]. Siglawus Susse fra Gotland sætter i sit sted to Englændere for at møde i retten „Kings Court" i en sag angaaende noget kobber, som der gjøres krav paa fra Hildebrand de Nova Curia og Hildebrand Sundermann. Men endnu blev ikke sagen afgjort. Thi 28de februar hører vi om den paany[3]. Da

[1] Close Rolls, no. 129. Anno 35, Edward I, (i Record Office).
[2] Calendar of Close Rolls, Edward II, 1307—1313, s. 551.
[3] Do. do. s. 569.

skulde den fore i „Court of Chancery". Det ser ud, som om Tyskerne tilslut har ladet sagen falde. Vi har et brev fra Sigleif — vistnok fra den tid — hvori han beder kongen om at faa være fri og kvit i denne sag, da de to Hildebrander nu i femten dage ikke har svaret paa kancelerens skrivelse [1].

Imidlertid maa Sigleif stadig have gaaet fremover i anseelse og velstand. Det var skibsfarten paa Norge, som skaffede ham hans rigdom. Han havde, som nævnt, vareoplag og skibe i Bergen og deltog i de store sildefiskerier ved Bohuslenskysten. Vi har saaledes bevaret et udateret bønskrift til den engelske konge, hvori han beder om at faa betalt dennes gjæld til ham [2]. Gjælden bestod i 75 £ 16 s. 2 d., som kongen skyldte ham for omkostninger (antageligvis proviantering) ombord paa skibet „Cristofre", og i 73 £ 6 s., som man skyldte ham for 20 last sild fra Norge [2].

De første gange vi hører om Sigleif Susse, kaldes han bare „kjøbmand fra Gotland". Siden maa han have faaet borgerskab i Lynn. Thi i de to sidstnævnte bønskrifter kalder han sig: „Kongens kjøbmand og borger i Lynn". Ja Sigleif maa være bleven en af de mest anseede og indflydelsesrige kjøbmænd i Lynn; han optraadte endog engang som kongelig gesandt. Under Edward II og Haakon V havde der stadig været strid og fiendtligheder mellem Nordmændene og Englænderne. Skipperne og kjøbmændene klagede over forurettelser og overgreb. Ofte kom det til blodige slagsmaal; en tidlang truede det endog med aaben krig [3]. Den engelske konge

[1] Ancient Petitions (i Record Office) no. 860.

[2] Ancient Petitions n. 3662.

[3] Se min afhandling om „Handelen mellem Norge og England".

søgte ofte at mægle fred. Saaledes sendte han i 1316 tre kjøbmænd over til Norge for at faa istand en venskabelig overenskomst[1]. Kjøbmændenes navne var Bernardus Barran, Siglawus Sussi og Johannes de Walton. Kjøbmændene kom over til Norge i løbet af sommeren og overrakte kong Haakon sine breve. Denne sammenkaldte et møde mellem de engelske og norske kjøbmænd for at drøfte de gjensidige klager over forurettelser og tab. Men det viste sig, at Englænderne ikke havde tilstrækkelig fuldmagt. De maatte derfor vende hjem med uforrettet sag. Kong Haakon skrev i anledledning af dette et temmelig kjøligt brev til den engelske konge og sagde, at han vilde vente, til der kom gesandter med ordentlig fuldmagt. Først flere aar efter blev der sluttet endelig fred mellem Norge og England. — Om Sigleif Susse hører vi intet mer. Han er sikkerlig død som borger i Lynn.

Der er et spørgsmaal, som paatrænger sig en under alt dette. Har de gotlandske kjøbmænd, som bosatte sig og drev handel i Norge og England, været medlemmer af den tyske Hansa? I Brügge, hvor Tyskerne fra gammel tid af havde sin Hansa, maatte det have sine store fordele for Gotlændingerne ogsaa at være medlemmer af denne. Men i England og Norge var det en anden sag. Did kom Guterne ligesaa tidlig som Hanseaterne. De fik sig paa egen haand sine privilegier og breve. Paa lignende maade havde i Bergen Englænderne sit eget handelsfaktori, sine gaarde og boder. De dannede en egen fremmedkoloni. Det samme var vist tilfældet med Gotlændingerne. Naar Einar gotneski nævnes i retterboden sammen med bare norske mænd, synes

---

[1] Patent Rolls, anno 9, Edward II; (brevet er dateret 12te april).

det ialfald at tale for, at Gotlændingerne i Bergen ikke betragtedes paa samme maade som Hanseaterne. Og det samme var, tror jeg, tilfældet i England. Det var jo ikke Hanseaterne alene, som havde sine faktorier og „kontorer“ i de engelske byer. Flamlændere, Italienere, ja selv Sydfranskmænd havde det samme. Sigleif Susse hørte ialfald ikke med til Hanseaternes forbund. I sagen mellem ham og de to Hildebrander siges de to sidste at tilhøre societas mercatorum de Alemannia, medens Sigleif kaldes mercator de Gutlandia. Og siden blir han borger i Lynn, ja kongeligt sendebud til Norge.

Jeg tror i det hele, at der rundt om i Norden før Hanseaternes tid fandtes et rigt udviklet handelsliv, en kjøbmandsstand med rigdom og anseelse og udviklede institutioner. „Kongespeilet“ og den gammelnorske selskabsret viser det tydeligt. En saadan udvikling kunde ikke afbrydes og knækkes med engang. Først ved midten af det 14de aarhundrede, efter den Sorte død, var det, Hanseaterne vandt herredømme i Norden.

Jeg tror heller ikke, at Hanseaterne i den første halvdel af det 14de aarhundrede var herrer over Nord-Europas handel. Visby var endnu, næst efter Lübeck, Østersøens vigtigste handelscentrum. Og handelen der var, som jeg i det foregaaende har søgt at vise, slet ikke bare i Tyskernes hænder. Ved Nordsøen laa Brügge, Nord-Europas største og rigeste handelsstad. Hollænderne og Friserne, der ikke tilhørte den tyske Hansa, drev livlig handel og skibsfart, — som det bl. a. fremgaar af de engelske toldruller. Og i England ser vi det samme. Italienerne drev endnu sin store uldhandel der og var financielt landets herrer. Toldrullerne fra London viser os, at der til denne stad kom en broget

mængde af fremmede: Italienere, Hollændere, Franskmænd og Tyskere. De fleste skibe, som i slutningen af Edward I's regjeringsaar kom til Lynn, var flamske eller hollandske, som no. to kommer Tyskerne; dernæst en talrig skare af andre: Gotlændinger, Nordmænd, Nordfranskmænd o. s. v. Den tid skulde komme, da Hanseaterne blev Nord-Europas handelsherrer; men derfor maa man ikke glemme, at dette ikke altid har været saa.

MINE ERINDRINGER FRA NORGE.

AF

G. NORMAN.

MEDDELT AF T. H. ASCHEHOUG.

Min Ven Professor Aschehoug, med hvem jeg har havt mange Samtaler om Forholdene i Norge i Begyndelsen af dette Aarhundrede, da jeg besøgte Landet, og om de Personer, med hvem jeg der kom i Berørelse, har opfordret mig til at nedskrive et og andet af hvad der har fæstet sig i min Erindring fra den Tid, og jeg har beslut-tet mig til at gjøre et Forsøg, uden store Forhaabninger om at være istand til at levere noget, der kan være af Interesse for ham eller andre. I ethvert Fald kan jeg ikke gjøre nogen Skade derved, om det end kan hænde, at jeg gjør lidet eller intet Gavn.

Før jeg begynder mit Arbeide, bør jeg imidlertid oplyse, hvem og hvad jeg er. Dette vilde være unød-vendigt for 50 Aar tilbage, men nutildags maa mit Navn være saagodtsom glemt i Norge. Jeg nedstammer fra en Kjøbmandsfamilje, som i flere Menneskealdre ikke alene havde betydelige Forbindelser med Norge, men endog sin væsentlige Forretning med dette Land. Forbin-delsen existerede i ethvert Fald i min Oldefader, Richard Norman's Tid. Denne omtales i en londonsk Veiviser fra 1740 som Kjøbmand, boende i Blackfriars og døde omkring 1750. Han efterfulgtes i Forretningen af min Bedstefader, James Norman, som døde i 1787 efter først,

saavidt jeg ved, at have overdraget Forretningen til sine Sønner, George og Richard. Den sidste traadte snart ud af Firmaet, og den første, min Fader, førte Forretningen alene til omkring 1822, da han overgav den til sine to ældste Sønner, Richard og mig, som under Firmaet G. Norman & Søn (min Fader havde velvillig laant os sit Navn) drev den sammen til 1830.

Tidlig i dette Aar døde min dyrebare og uforglemmelige Fader. Jeg var da ugift, og da Forretningens Udsigter var alt andet end lovende, og jeg desuden eiede en Formue, der var fuldt tilstrækkelig for mine Fornødenheder, trak jeg mig ud af Forretningslivet efter at have sørget for, at min omtalte Broder kom ind i et agtet Firma, D'Hrr Sewell, en Ordning som jeg antog vilde være til Fordel for begge Parter.

Vort Huses Forretninger bestod væsentlig i at modtage Tømmer og Planker i Consignation, men leilighedsvis ogsaa i Kjøb for egen Regning, og dette var især Tilfælde med hvad der leveredes fra Hafslund Brug under dets paa hinanden følgende Eiere, Holter, Wessel og Rosenkrantz, med hvem vi havde mange og vigtige og for begge Parter fordelagtige Forretninger. Jeg formoder, at Peder Holter havde den største Formue, som kjendes i Norge i de sidste to hundrede Aar. Han var Eier af Hafslund, Borregaard, Ljan og Gahn. Naar han opholdt sig i Christiania, boede han, saavidt jeg ved, i det store Hus, som jeg erindrer fra 1826 som Hotel du Nord. Jeg eier et Miniaturportræt af Peder Holter, som maa have lignet Originalen meget. Jeg betvivler, at Bernt Anker nogensinde var saa rig, da han med uhyre Eiendomme altid var i Gjeld.

Vort Hus besørgede ogsaa Assurancer, Afskibning af Varer og Modtagelse af Remisser. I mange Tilfælde

maatte vi, for at opnaa Forretninger, give store Forskud, hvis Tilbagebetaling beroede paa Salg af Ladninger, der altfor ofte ikke dækkede dem.

I det hele førtes imidlertid Forretningen med meget Held indtil Krigen med Danmark i 1807. Den levede dog igjen op med den saakaldte Licence-Handel, og efter Fredsslutningen i 1814 blev den atter meget betydelig. Forhøielsen af Trælasttolden i England i 1814 og senere Aar gav den et skjebnesvangert Stød, og jeg kan idethele sige, at fra den Tid, da jeg først begyndte at deltage i Forretningslivet, til jeg endelig drog mig ud af det, var Resultatet af vor hele Drift snarere Tab end Gevinst. Jeg takker Gud, at det ikke, som det let kunde gjort, gik endnu værre.

For at vise, hvor betydelige vore Forretninger var, kan jeg omtale, at vi omkring 1815 i Løbet af 1 Aar betalte mere end 100,000 £ i Told, og at vi paa en Gang var Eiere af Sanne og Soli og af Eidsvold.

I Begyndelsen af Aarhundredet og nogen Tid efter var næsten alle Forretninger med det sydlige Norge i Hænderne paa 4 Huse i London. Disse var Wolff & Dorville, Sewell & Neck, min Fader og Boulton & Baker, Efterfølgere af Collett & Gram.

Nu et Par Ord om mig selv. Jeg blev født i Bromley og efter at være forberedt paa en liden Privatskole, kom jeg til Eton i 1805 og forblev der til 1810. Af græsk og latin, de eneste Lærefag der, lærte jeg lidet, men desto mere Cricket, Boldspil og andre legemlige Idrætter, i hvilke alle jeg opnaaede stor Færdighed. I April 1810 begyndte jeg at arbeide paa min Faders Contor.

Før jeg slutter disse personlige Meddelelser, bør jeg omtale, at jeg i 1821 blev en af Direktørerne for Englands Bank og vedblev som saadan, indtil April Maaned

i indeværende Aar. I 34 Aar var jeg ogsaa Direktør for Brand- og Livsforsikringsselskabet „The Sun“, hvis førstnævnte Afdeling længe var den største i sit Slags i England. Resten af min Tid siden 1830, da jeg giftede mig, har været udfyldt af en Landgodsbesidders Pligter, hvilke i England optage eller kan optage en hel Del Tid.

Jeg gaar derefter over til at meddele, hvorledes jeg kom til at stifte personligt Bekjendtskab med Norge. Fra mine tidligste Aar hørte jeg min Fader tale om Norge. Han havde været der to Gange mellem 1780 og 90. Fra Tid til anden havde flere Nordmænd, hvoriblandt Statsraad Rosenkrantz, Carsten Anker og Marcus Pløen, besøgt os i Bromley, men i 1814 fandt en særlig mærkelig Begivenhed Sted. Af Prins Christian Frederik var Carsten Anker bleven sendt som hans Gesandt til den engelske Regjering. Han blev ikke diplomatisk modtaget og var derfor ikke fritaget for Arrest. Nu traf det sig, at han, foruden en Gjeld paa over 2000 £ til min Fader, som han sagdes at have betalt til den danske Stat, efterkommende det af den danske Regjering udstedte Dekret om Konfiskation af engelske Undersaatters Eiendom, skyldte en Mand ved Navn Atkinson henved 14,000 £. Af denne Mand blev han belagt med Arrest, og nu var Spørgsmaalet, om det lod sig gjøre at skaffe ham løs.

Ved denne Tid var der to norske Herrer i England, der var vore gode Venner, Jørgen og Broder Knudtzon fra Throndhjem. De var meget ivrige Patrioter og stærkt antisvensk sindede. Min Fader og jeg delte dette Standpunkt. Det stred imod vore politiske Sympathier, at et Folk uden sit Samtykke skulde overdrages til en fiendtlig Magt. Følgen af alt dette var, at min Fader gik i Borgen for Carsten Anker og senere fik sluttet et Forlig om Fordringens Betaling med 7000 £, for hvilken

Sum, saavelsom for den Sum, han før havde tilgode, han tog Pant i Eidsvold Gods. Man havde i senere Aar det Haab, at enten Kronprins Carl Johan eller Prins Christian Frederik, siden Christian 8 af Danmark, vilde tilbagebetale disse Penge, der var udlagte for at beskytte Norges Ære. En Henvendelse derom blev gjort til begge, til den sidste, da han besteg Thronen, men paa begge Steder forgjeves. Jeg maa bemærke, at min Broder og jeg efter Carsten Ankers Død tog Eidsvold Gods i Besiddelse og indfriede en Gjeld til Regjeringen, antagelig 50,000 eller 60,000 Spd., der paahvilede Godset.

Dette var en uheldig Spekulation. Eiendommen gav os aldrig nogen Indtægt og blev, da vi adskiltes, overdraget til min Broder, som senere solgte den. Vort hele Tab ved denne uheldige Affære kan neppe have beløbet sig til mindre end 15,000 £, og sandsynligvis var det meget større.

Den store Fordring paa Carsten Anker var blot en af mange, som min Fader havde i Norge, og endelig blev det nødvendigt, at jeg gjorde en Reise did, for at søge at frelse saameget som muligt af en hel Del Fordringer, der ikke beløb sig til mindre end 70,000 £.

Saaledes kom jeg til at gjøre min første Reise til Norge i April 1819. Mine Reisefæller var Marcus Pløen, hvis Hjelp jeg vidste vilde være mig nyttig ved mit meget vanskelige Hverv, og en engelsk Herre, Mr. Herbert Galton, som snart skiltes fra mig. Han var Fader til den nulevende Mr. Douglas Galton, bekjendt som fremragende Videnskabsmand.

Vi gik i Harwich ombord i et Paketskib fra Gøteborg, en elendig Slup paa 60—70 Tons, og blev sat iland i Tromøsund, hvorfra vi reiste til Arendal og Christiansand og derfra tilbage igjen samme Vei og videre til

Christiania, idet vi besøgte alle mellemliggende Byer. I Christiania opslog jeg mit Hovedkvarter og foretog derfra Reiser, naar Forretningerne krævede det, til Drammen, Moss, Skien, Fredrikstad og Fredrikshald. Jeg kom første Gang til Christiania strax efter den store Ildebrand, som havde herjet Byens Bordtomter og forvandlet dem til en Askehob. Det sagdes, at det Ankerske Fideikommis mistede saameget som 100 Skibsladninger Planker. Dette antager jeg dog maa have været en Overdrivelse.

Jeg forblev denne Gang i Norge til December Maaned og var der det følgende Aar 1820 i et lignende Tidsrum paa omtrent 8 Maaneder. Der var den Gang intet respektabelt Hotel i Christiania. Et der holdtes af Castens, var meget daarligt, og jeg opslog mit Kvarter hos Skipper Schou i — —, hvor jeg traf og boede sammen Mr. Myer Myers, en Amerikaner, som var kommet til Norge i samme Slags Ærinde som jeg, hvilket jeg siden vil komme til at omtale nærmere. Han er endnu ilive.

Paa min Reise i 1820 havde jeg Følge af Mr. J. W. Cowell (nu død), der for 20, 30 Aar siden pleiede at besøge Norge for at fiske.

Af hvad jeg har sagt eller kommer til at sige, maa det ikke sluttes, at der ikke var rige Folk i Norge paa den Tid. Selv i den værste Tid, ved Krigens Slutning og nogle Aar efter, havde min Fader store Beløb af norske Penge i sine Hænder, hvormeget erindrer jeg ikke — maaske fra 50,000—100,000 £. Jeg husker godt, at jeg var hjertelig glad, da det hele var tilbagebetalt, da jeg frygtede, at der kunde opstaa Vanskeligheder, om vi havde beholdt Pengene, og de var blevne fordrede tilbage uden tilstrækkeligt Varsel, hvad der engang hændte med Haagen Mathiesen, der beordrede 10,000 £ paa en Gang anbragte i engelske Statspapirer, som han saaledes erholdt

til en Kurs af 56 for 3 % Obligationer. Didrich v. Cappelen i Skien, P. A. Heuch i Kragerø og Marcus Pløen havde til sine Tider store Summer hos min Fader, og han havde mange mindre Kreditorer.

I Aarene 1823—24—25 kom der nyt Liv i Handelen, og efter Krisen i 1825 havde mit Hus nye, paa Forskud fra den seneste Tid beroende Fordringer paa Norge, der saaledes blev en Tilvext til det forviklede Mellemværende af tidligere Datum. Dette bragte mig igjen til Norge med min Broder Henry for et Tidsrum af omtrent 3 Maaneder i 1826 og atter i 1828 for nogle Uger. Heri bestaar mit personlige Bekjendtskab med Norge, hvilket jeg erkjender at have forklaret med en Vidløftighed, der smager stærkt af Egoisme. Dog tror jeg, at det meddelte indeholder noget af Interesse; i ethvert Fald var det nødvendigt som en Slags Fortale til, hvad der vil komme efter.

Det som jeg nu agter at nedskrive, vil blive af en noget broget Beskaffenhed, da det imellem vil forekomme, at jeg efter at have behandlet et Emne, indtil jeg ikke har mere at sige om det, og er gaaet over til et andet, kan komme paa noget nyt vedkommende det første, hvilket jeg da uden Betænkelighed anfører, om det end kommer paa et Sted, hvor det egentlig ikke hører hjemme. Det er ligesaa langt fra min Hensigt, som det ligger over min Evne, at levere en fuldendt literær Composition.

Jeg gaar nu over til en Fremstilling af Norges økonomiske Stilling paa den Tid, da jeg besøgte Landet. Den kunde neppe have været værre uden i et af Krig herjet Land. En Række af Ulykker havde truffet det. Mange af dets Handelsskibe var høist grusomt og uretmæssigt blevne røvede i 1807. Nogle kjøbtes eller

byggedes, da Licence-Handelen begyndte, og der var forholdsvis heldige Konjunkturer for Skibsrhederiet indtil Fredsslutningen. Da faldt Fragterne, Skibene blev næsten værdløse og mange solgtes i England til Ophugning.

Skoveierne led under de lave Priser paa Trælast og Exportørerne under den enorme Trælasttold i England og den almindelige Synken af Priserne. Som Exempel kan tjene, at 120 12-Fods 3-Toms Planker, som i 1809 var omkring 80 £ værd, leverede i London, i 1830 kunde kjøbes for 30 £.

Faste Eiendomme — Jord og Huse — var blot salgbare til saa yderlig nedsatte Priser, at Panthavere saavelsom Eiere var udsatte for umaadelige Tab, dersom de nødtes til at realisere deres Eiendomme.

Den danske Regjering havde fulgt den daarlige Skik at udlaane Penge paa fast Eiendom, antagelig i Haab om derved at kunne opelske industriel Foretagsomhed, da der ikke krævedes høiere Rente end 4 %.

Et andet ødelæggende Onde var i Norge Forholdet med Papirpengene. Den gamle danske Courant var bleven afløst af Rigsbanksedlerne, begge var faldne til en ruinerende lav Kurs og tiltrods for det Slags Erstatning, som Loven havde bestemt, tabte Folk, hvis eneste Eiendom bestod i Penge udlaante paa fast Pant, enten alt eller ialfald en stor Del af hvad de før havde eiet.

Oprettelsen af Statsbanken var, skjønt den tilsidst skaffede Landet en Papirmynt, der i Soliditet kunde maale sig næsten med ethvert Lands i Verden, fra først af en meget tung Byrde. Aktierne gav i mange Aar intet Udbytte, og jeg kunde have kjøbt Aktier paa 100 Spd. for 50 paa én Tid, da den engelske Kurs var 10 Spd. pr. £ Sterling. Med andre Ord, jeg kunde have faaet

for 5 £, hvad der nu er værd 40 eller 50 £. Jeg erindrer, at jeg tænkte, at det vilde have været en god Spekulation at kjøbe Aktier, men jeg kunde ikke insistere paa dette ligeoverfor min Fader, som havde tabt og tabte en Formue og ganske naturlig vilde have kviet sig for at indlade sig i nye Spekulationer i Norge.

De udenlandske Kreditorers Stilling forulempedes meget ved de da gjeldende norske Love. Panthavere havde naturligvis Fortrinsret til den Sikkerhed, de havde faaet, men foruden disse blev de, som havde saakaldte chirographiske Fordringer, betalte fuldt ud, før Regnskabskreditorer fik noget. I den sidste Klasse var de fremmede Kreditorer i Almindelighed, og som Følge deraf erindrer jeg neppe nogensinde at have modtaget nogen Dividende i et Fallit-Bo, uden i Tilfælde, hvor jeg havde særegen Sikkerhed. Naturligvis tog Udlændinger i senere Aar, da de havde lært at forstaa Loven, de nødvendige Forsigtighedsregler, og jeg har ofte mødt i Forligelseskommissionen for at afslutte Forlig om Tilgodehavende.

Næsten hele den Tid, der omfattede mine to første Ophold i Norge, var en meget betydelig Sag for Retten, der afhang af Loven om Skyldner og Fordringshaver. Min Ven Myers, som Fuldmægtig for sit Hus i Norfolk i Virginia var den klagende Part og nogle Kjøbmænd i Drammen den anklagede. Hvad der stredes om, var Værdien af en Skibsladning Tobak paa omtrent 15,000 £, rekvireret af indstevnte, for hvilket de havde forpligtet sig „en for alle og alle for en“.

Det Spørgsmaal, der skulde afgjøres af Høiesteret, var om Sagen kunde betragtes som en Vexel-Sag. Retten afgav en benegtende Kjendelse, og Myers opgav da Sagen, tabte sine Penge og forlod Norge. Betragtet som en simpel Kontrakts-Sag var hans Fordring naturligvis

utvivlsom, men han ansaa det ikke for Umagen værd at forfølge den.

Morgenstjerne var den Advokat, som Myers benyttede, og jeg tror, men ved det ikke sikkert, at J. A. Hielm førte Modpartens Sag. Jeg overvar undertiden Retsforhandlingerne og var ofte nærværende, naar der fandt Raadslagninger Sted mellem Mr. Myers og hans Advokat, hvorunder den sidste pleiede at gaa op og ned ad Gulvet og af og til tage sig et Stykke Smør og Brød med en Dram til.

Jeg maa her bemærke, at Tilstanden i det nordlige og vestlige af Landet, i Throndhjem og Bergen, var meget bedre end i det sydlige. Med Hensyn til den førstnævnte By kan jeg tale af Erfaring, da min Fader havde mange Forbindelser der. Jeg tror, at de throndhjemske Kjøbmænd forstod sin Forretning bedre end de østlandske. Desuden arbeidede Fiskehandelen, der var deres vigtigste Bedrift, under mindre ødelæggende Konjunkturer end Trælasthandelen.

Jeg kommer nu til at tale noget om mine personlige Bekjendtskaber i Norge. Jeg maa dog strax gjøre opmærksom paa, at jeg kun ufuldkomment var istand til at deltage i en Samtale paa norsk. Jeg havde studeret Sproget under Pastor Kjerulf i London og efter at have opholdt mig i Landet en kort Tid, kunde jeg læse det med Lethed, men havde aldrig Anledning til at skrive det og forsøgte kun at tale det, naar det var absolut nødvendigt. I Christiania talte jeg engelsk til Herrerne og fransk til Damerne og dem af det mandlige Kjøn, der kunde dette Sprog og ikke engelsk. Faa Damer kunde tale engelsk. Jeg erindrer i Virkeligheden blot Fru Otto Collett som særlig dygtig i Sproget blandt dem, der ikke var engelske af Fødsel, hvilket var Tilfældet med Fru Keyser og Fru Duborgh.

Hvad mine Bekjendtskaber angaar, kan jeg sige, at jeg kjendte næsten hver eneste Kjøbmand fra Christiansand til Fredrikshald, begge Steder inclusive, men mere specielt Kjøbmændene i Christiania, Drammen og Skien, hvor min Fader havde de fleste Forbindelser og følgelig ogsaa de fleste og største Skyldnere.

De Forretninger, der førtes af norske Kjøbmænd i hine Tider, var af en meget enkel Beskaffenhed. Nogle havde Sagbrug, til hvis Forsyning de (medmindre de selv havde tilstrækkelig Skov) aarlig kjøbte et vist Kvantum Tømmer, som de i Regelen oparbeidede til Planker. Paa disse modtog de Ordrer, hvis de kunde faa saadanne, hvis ikke gav de dem i Consignation. De exporterede ogsaa usaget Tømmer og Sparrer og importerede Korn osv. for sine Arbeidsfolk.

Nogle føiede Skibsrhederforretninger til deres øvrige Drift. Mange drev Skibsrhederi som Hoved-Forretning. Skibene var i Regelen kun af tarvelig Beskaffenhed og anvendtes fornemmelig i direkte Handel med fremmede Lande. Fragtfarten, i hvilken norske Skibe siden har vundet saa megen Udmærkelse, var da en næsten ubetraadt Vei. Nogle af de Skibe, som jeg kan erindre, var meget gamle. „Nikolay og Anna“, der en Tid tilhørte det Ankerske Fideikommis, sagdes, saavidt jeg erindrer, at være 100 Aar gammelt og „Caroline Mathilde“, der hørte hjemme i Skiensfjorden, ikke meget yngre.

Den tredie Klasse Forretningsdrivende, som jeg her behøver at omtale, var Butikhandlerne, som indførte og udsolgte Varer, baade af fremmed og indenlandsk Produktion. Jeg behøver blot i Forbigaaende at nævne Jernværkseierne, der var for faa til at danne en Klasse for sig. Fabrikeiere existerede saagodtsom ikke.

Forretningsmænd i Ordets høieste Betydning, vel

hjemme i Handelsvæsenets Principer og rede til at føre deres Spekulationer og Capitaler ind paa nye Baner og dygtige til at beregne de sandsynlige Chancer for nye Foretagender, fandtes neppe. Familjen Heftye stod, antager jeg, øverst i denne Henseende. Jeg kunde her ogsaa nævne Ernst Rohde, Liflænder af Fødsel, saavidt jeg ved, som efter at have drevet en ret heldig Forretning, i en for ham selv uheldig Time lod sig forlede af Ærgjerrighed og Forfængelighed til at kjøbe Hafslund. Crisen i 1825 feiede ham væk, til stort Tab for vort Hus saavelsom for andre.

Den norske Handelsstand stod i den Tid idetheletaget ikke paa noget høit Dannelsestrin. Kjøbmændene havde fordetmeste gaaet paa Skole i England og skrev og talte vort Sprog, nogle meget, andre mindre godt, men deres literære Dannelse var ringe.

De var ogsaa gavmilde og gjestfri, og mange gjorde meget for sine underordnede.

En af de mest intelligente af norske Kjøbmænd i min Tid var Peder v. Cappelen i Drammen, der virksomt støttede Skolevæsenet og forøvrigt ethvert almennyttigt Foretagende. Han var Eier af Eidsfos Jernværk, hvor jeg har besøgt ham, saavelsom paa Augestad, hvor han i Regelen boede. Han havde en eneste Datter, gift med Pastor Ottesen.

Idet jeg slutter, hvad jeg har at sige om de norske Kjøbmænd, vil jeg blot tilføie, at skjønt min Fader tabte overordentlig store Summer ved dem, tror jeg dog, at de i Almindelighed var retskafne og ivrige for at betale sin Gjeld, naar de havde Midler til at gjøre det. Nogle sorte Faar kunde vistnok findes iblandt dem.

Jeg vil nu berøre det religiøse Standpunkt, der var det almindelige i de norske Byer. Der var nogle Voltair-

ianere, men de materialistiske og metaphysiske Synsmaader, som nu gjøre saa megen Opsigt i Verden, var enten ukjendte eller betragtedes med Ligegyldighed. Geistligheden var, saavidt mig bekjendt, respektabel og respekteret, men Religionen tog man ikke megen Notits af. Af de høiere Klasser syntes de færreste nogensinde at gaa i Kirke, og jeg maa tilstaa, at jeg fulgte mine Venners Exempel. Jeg foretog mig om Søndagen det samme som paa andre Dage, skrev Breve, gjorde Visitter o. s. v. Dog erindrer jeg at have været i Christiania Hovedkirke ved en Leilighed, da jeg hørte Biskop Bech beskrive Kronprins Oskar som „Rigets Haab og Fremtidens Glæde".

I en By paa Vestlandet havde min Fader Handelsforbindelser med en høierestaaende Geistlig — jeg nævner hverken Navn eller Sted —. Da jeg fandt ham paa sit Contor en Søndag Formiddag, spurgte jeg ham, hvorledes han fik besørget sine Forretninger i Kirken. Han svarede, at han, da han havde sin Post at expedere, lod sin Kapellan forrette der. Han syntes at forudsætte, at der ikke kunde være noget paafaldende deri. Jeg haaber og tror, at der nu er en meget større Religiøsitet blandt de dannede Klasser. end i min Tid. Jeg er kommen til denne Slutning ved at lægge Mærke til, hvormeget større Plads dogmatiske og rituelle Spørgsmaal nu optage i Aviserne, end Tilfældet var i Fortiden.

Jeg gaar nu over til at omtale nogle af mine Bekjendtskaber inden Forretningsverdenen. De fleste af disse hørte hjemme i Christiania, som var mit Hovedkvarter, og hvor jeg deltog meget i det selskabelige Liv.

Den Familje, som jeg mest omgikkes, var General Haxthausens. Han var en interessant gammel Mand, som kjendte mange Mennesker og mange Ting og havde prøvet meget baade af Medgang og Modgang i Livet og

endog været under Anklage for Rigsretten. Mod mig var han altid overordentlig venlig og gjestfri. Han havde to indtagende Døttre, den yngste efter min Mening Christiania første Skjønhed. Hvorom Alting er, Lille Frogner vil altid være et Lyspunkt i min Erindring. Jeg har vistnok været der de hundrede Gange.

Siden jeg er kommen til at tale om Skjønheder, skal jeg bemærke, at af de ugifte Damer blev Karina Thrane, Datter af den daværende Eier af Borregaard, som ofte var at se i Hovedstaden, og Frøken Else Bech, Biskopens Datter, anseede for at staa i første Række blandt disse. Af gifte Damer havde Fru H. Falsen, skjønt ikke længer ganske ung, en meget høi Plads. Fru Thulstrup, Professorens Hustru, var i 1814—20 ikke længere ung, men ikke destomindre et indtagende Væsen — forstandig, talentfuld og elskværdig.

Idet jeg omtaler nogle af de Damer, jeg kjendte, maa jeg ikke glemme Kaja Lasson, Datter af Grev Wedels Agent, som boede paa Grini. Hun var ikke smuk, men havde en prægtig Stemme og var meget musikalsk. Jeg har mange Gange hørt hende synge baade i og udenfor hendes Hjem.

Familjen Haxthausen bragte mig i Forbindelse med deres Omgangskreds, Mansbachs, Dues, Sibberns, Kaltenborns og andre, som kunde regnes til Hoffet og Aristokratiet. Jeg kjendte ogsaa løseligt Løvenskiold, senere Statholder, og General Anker, tidligere Guvernør i Tranquebar.

Statsraad M. G. Rosenkrantz havde jeg lært at kjende i England, og jeg saa ham ofte baade i Hovedstaden og paa Hafslund. Hans Synskreds var ikke vid, og han var noget egensindig og tilbøielig til at yde den, som han engang havde faaet en god Mening om, en ube-

tinget Tiltro, der undertiden kom ham dyrt at staa. Han var imidlertid en Gentleman i Ordets bedste Betydning, som resolut afbrød ethvert Samkvem med England, da Loven forbød det. Det er med alt dette vanskeligt at forstaa, hvorledes han med saa stor Formue, ingen Gjeld og blot et eneste Barn, kunde tilsætte sine Midler, saa at han tilsidst stod der som en fattig Mand.

Jeg var meget sammen med Marcus Pløen, baade i Byen og paa Høvig, og nød ved hans Bord en udmærket Beværtning, der gjorde Skam paa Kjøkkenet hos Skipper Schou, min respektable Vært i 1819[1].

Jeg omgikkes ogsaa flere andre Medlemmer af det politiske Fremskridtsparti, blandt hvilke jeg især vil nævne Ludvig Mariboe, hvem jeg kjendte godt, ligesom ogsaa hans Blad „Patrouillen". Han var en dygtig Mand — forfængelig, men jeg tror hæderlig.

Mange Aar senere kom han til England som Norges Advokat i Bodøsagen. Heri havde han ikke Held med sig, skjønt de engelske Ministre i denne Sag var førte bag Lyset og havde fuldstændig Uret. Jeg har truffet Denovan, den Agent, som Everth benyttede i denne Affære. Jeg kan blot sige til hans Gunst, at han var en meget dygtig Mand, men maa tilføie, at han paa ingen Maade generedes af en øm Samvittighed.

Blandt andre Venner, som viste mig Gjestfrihed, var gamle Fru Pløen paa Skøien. Huset ligger paa en

[1] Idet jeg omtaler Marcus Pløen, maa jeg med Taknemlighed tilføie, at jeg i ham fandt en trofast og særdeles nyttig Ven, stedse rede til at staa mig bi med alle de Midler, som han kunde raade over. Hans velvillige Raad var mig til stor Fordel ved mange Leiligheder. Man skylder Marcus Pløens patriotiske Følelse Tilblivelsen af de to smukke Sange: „Sønner af Norge, det ældgamle Rige", og „Hvor herligt er mit Fødeland".

Høide med en smuk Udsigt over Fjorden. Dertil kom Otto Collett paa Ullevold, Jacob Nielsen, hvem jeg engang besøgte paa hans Eiendom Skandsgaarden ved Kongsvinger, Jacob Meyer, Westye Egeberg og mange andre, og jeg maa heller ikke forbigaa Lars Smith, som havde en Løkke Incognito, ovenfor den nuværende Slotspark og tillige eiede en Gaard ved Torvet. Han var en venlig gammel Mand, men ikke meget poleret.

Det kan her bemærkes, at Folk, der paa nogen Maade var knyttede til Hoffet, holdt sit Hoved temmelig høit ligeoverfor deres Naboer, som ikke stod i noget Forhold til Tronen, uden i Egenskab af Undersaatter eller som Indehavere af Vasa-Ordenen. Jeg omgikkes baade dem, som stod udenfor den priviligerede Kreds, og dem, som stod indenfor, og nød megen Velvilje af dem alle.

Jeg maa ogsaa omtale nogle Bekjendtskaber, der hverken havde noget med Hoffet eller Handelsstanden at gjøre. Jeg stod i nært Forhold til Professor Jacob Keyser, en talentfuld Mand, gift med en engelsk Dame. Jeg kjendte ogsaa mere eller mindre godt andre af Professorerne, som Esmarck, Sørensen og Thulstrup. Med den sidste og hans ovenfor nævnte Frue mødtes jeg ofte i Selskabslivet. Til mange af Regjeringens ledende Mænd havde jeg ogsaa Kjendskab. Idethele kan jeg sige, at jeg kjendte Christiania, dengang en By paa 14—15,000 Indbyggere, næsten ligesaa godt som jeg nu kjender Bromley.

Af Folk udenfor Christiania vil jeg først og fremst omtale Carsten Anker. Han var en dygtig og dannet Mand, men som vi sige i England, en halv Gang for kløgtig, thi hans Kløgt gavnede ham selv lidet og skadede andre meget. Han elskede Finesser og Intrige. At gaa lige løs paa Maalet laa ikke for ham. Carsten Tank, med hvem jeg havde betydelige Forretninger, og hvem

jeg ofte besøgte, engang ogsaa paa hans smukke Eiendom Rød, var en anden Sort Mand, forfængelig og ikke meget dybtgaaende, men forstandig og hæderlig. Ogsaa Nils Aall paa Ulefos kjendte jeg.

Jeg blev præsenteret for Kong Carl Johan sammen med Mr. Myers i 1819 og blev tilsagt til Taffels. Siden traf jeg ham paa Bogstad tilligemed Kronprins Oskar og ledsagede begge paa en Udflugt til Ringerike over Krogkleven. Han var 2 eller 3 Gange i Norge under mit Ophold der.

Jeg var ikke sjelden Gjest hos Grev Sandels paa Ladegaardsøen. Han var en smuk Mand, der gjorde Indtryk af den tapre Soldat, som han havde vist sig at være i den finske Krig. Hans Sekretær var den i sine senere Aar i sit Fødeland saa bekjendte August v. Hartmansdorff, hvem jeg ogsaa har mødt i England, jeg tror under Udstillingen i 1851.

Han pleiede at udvikle for mig Kants Mysterier og den transcendentale Philosophi i det hele, i Regelen til liden Opbyggelse for mig, er jeg bange for. Jeg har ogsaa hørt ham beskrive Rædslerne ved Slaget ved Dennewitz, hvor Kronprinsen af Sverige i 1813 seirede over Marschal Ney.

Jeg har hidtil ikke omtalt den Wedelske Familje, ikke fordi jeg ikke kjendte den, men fordi jeg har saameget at sige om dens fremragende Overhoved, at jeg helst vil ofre ham en særegen Afdeling.

Ingen af Familjen Wedel boede i min Tid i Christiania. Greven boede paa Bogstad, først som Statsminister Ankers Stedfortræder og efter dennes Død som Eier af Stedet. Jeg antager, at han maa have havt en Bolig i Christiania i den Tid, da han bestyrede Finantsdepartementet, men jeg erindrer ikke hvor. Jeg har ofte seet

ham paa hans Contor. Generalen, Baron Ferdinand, boede paa Vækkerø. Han var en smuk høi Mand, og jeg erindrer, at jeg foretog en Tur til Gardermoen for at se ham mønstre sit Regiment, det akershusiske ridende Jægerkorps, og at jeg derefter reiste sammen med Hr. Løvenskiold til Eidsvold, hvor der var samlet et stort Selskab. Vi forvildede os i Skoven og mit Reiseselskabs Vredesudbrud over Veiviseren var meget komisk.

Baron Wilhelm Wedel kjendte jeg en Smule, men saa ham sjelden; han boede vistnok paa Fornebo. Jeg var 2 eller 3 Dage paa Bogstad hos Statsminister P. Anker. Han var en smuk gammel Mand, som gjorde en statelig Figur ved Middagsbordet med Serafimerbaandet over Brystet og den sølvgalonerede Jæger bag sin Stol. Han var overmaade beleven og venlig og udfyldte uden-tvivl sin høie Stilling paa en værdig Maade. Jeg betvivler ikke, at det var fra ham, hans Datter havde arvet de ædle Egenskaber, som udmærkede hende i saa høi Grad.

Jeg kommer nu til Wedel-Familjens Chef, Grev Johan Caspar Hermann. Jeg tror, at jeg havde seet ham i England, før jeg kom til Norge, men erindrer det ikke med Vished. I ethvert Fald gjorde jeg snart hans Bekjendtskab og var ofte Gjest paa Bogstad. I nogen Tid var vort Forhold blot det almindelige Bekjendtskabs, men en Dag, da vi var alene sammen i et Værelse, sagde han omtrent følgende til mig — Ord til andet kan jeg ikke gjengive det: „Fra nu af vil vi, om De saa synes, betragte hinanden som intime Venner.“ Man kan vel tænke sig, at jeg næsten med Henrykkelse modtog et saadant Forslag fra en Mand, som jeg i den Grad ærede og beundrede. Vort Venskab blev i Virkeligheden fra den Tid meget intimt. Vi mødtes og brevvexlede ofte baade

i Norge og i England. Jeg havde den Fornøielse tagne Gange at modtage ham i Bromley, og engang jeg den forøgede Glæde at se ham der ledsaget af Grevinden og deres smukke, elskværdige Datter Caroline, hvem de desværre mistede saa tidligt. Det var ved denne Leilighed og i mit Hus, at han modtog det Brev fra Kongen, der tilbød ham Statholderskabet.

Naar vi var adskilte, brevvexlede vi ofte, og jeg gjemmer endnu mange af hans Breve, som jeg endnu engang vil gaa grundig igjennem, dersom jeg kan samle Mod til at gjøre det. Mange af dem angik Forretningssager, og jeg maa her engang for alle bemærke, at Greven under vor mangeaarige Forbindelse aldrig hverken med Mund eller Pen meddelte noget, som i mindste Maade kunde kompromittere hans offentlige Stilling.

Jeg var saa uheldig kun en Gang at være i Norge under Stortingets Samvær; jeg tror, at det var i 1828. Greven var Præsident, og jeg pleiede imellem at overvære Forhandlingerne.

I 1828 var jeg atter i Norge, netop som Canning's Død havde foranlediget Toryregjeringens Tilbagevenden til Magten. Kongen blev meget allarmeret derved, i den Tro at en Parvenu-Suveræn som han vilde blive ilde anseet af de raadende Myndigheder i England og hans Trone maaske endog udsættes for Fare.

Grev Wetterstedt, som var i Kongens Suite ved denne Leilighed, søgte mig for at forhøre sig om min Mening om Sagen. Jeg svarede, at der ikke kunde være nogen rimelig Grund til Frygt i nævnte Henseende.

Det var enten i dette Aar eller i 1826 (jeg erindrer ikke hvilket), at jeg af Grev Wedel blev indført hos Statholderen, Grev Platen, med hvem jeg havde mange Samtaler om Trælasttolden og andre Sager.

Jeg kan ikke bestemt sige, hvor mange Gange jeg saa Grev Wedel i England; ved en eller to Leiligheder kom han der i private Anliggender.

Han boede engang i en kort Tid i Berkeley Square hos min Ven Cowell og mig, og jeg erindrer et mærkeligt Træk af hans Sprogtalent fra den Tid, han boede under vort Tag. Han havde været i Underhuset for at høre Cannings Tale om Anerkjendelsen af de spanske Colonier som uafhængige Stater. Denne Tale var et Stykke Veltalenhed af første Rang, og da Greven kom tilbage om Aftenen, gjengav han den for os helt igjennem med en Troskab, som Avisreferaterne bagefter stadfæstede som fuldstændig. Alle Citater og alle de ledende Passager var korrekt gjengivne. Han var i Sandhed mærkværdigt hjemme i det engelske Sprog.

Min Ven Broder Knudtzon, som oversatte Ingemanns Tragedie „Blanca“ i engelske Vers, kunde vel stilles ved Siden, ja maaske over ham, men saa havde ogsaa Broder Knudtzon i mange Aar boet stadig i England og anvendt det meste af sin Tid til literære Studier.

I 1828 eller 29 kom Grev Wedel til England i et diplomatisk Ærinde, der angik Trælasttolden. Han viste mig sine Udkast i Sagen, der var udmærkede baade fra Formens og Indholdets Side, men dengang gjorde liden Virkning. Frihandelens Tid var endnu ikke kommet i England. Han boede da i Mount Street, i Nærheden af Berkeley Square.

Det var under hans Ophold i England denne Gang, at jeg, efter at vi havde besøgt Bromley, tog ham med til Chislehurst, hvor jeg var indbuden til at deltage i et Parti Cricket, et Spil som jeg yndede meget.

I hin Tid beboedes Camden Place, hvor nu Exkeiseren af Frankrig residerer, af Mr. John Martin, Parla-

mentsmedlem for Tewksbury og Onkel af min Hustru. Hun, dengang Miss Sibella Stone, kom ved denne Leilighed til Cricketpladsen med nogle andre Damer, og jeg gjorde Greven opmærksom paa hende som min tilkommende. To Aar efter blev vi gifte, og i Juli 1831 fødtes vor ældste Søn.

Vi kaldte ham Hermann efter Greven, og han voxede op til et meget kjærligt og lydigt Barn. Efter at have gjennemgaaet Militærskolen i Sandhurst, traadte han ind i Armeen og blev som Kaptein i det 57de Regiment dødelig saaret i Hovedet af en Musketkugle under Angrebet paa den saakaldte Redan ved Sebastopol 18de Juni 1855. „Oh quanto minus est, cum reliquis versari, quam tui meminisse."

Den Sorg, jeg følte ved Tabet, forhøiedes ved mit Mishag med en Krig, der førtes til Forsvar for en barbarisk og udlevet Despotisme, som langsomt undergraves ved sin egen indre Fordærvelse, og i hvilken England hverken havde sin Ære eller sin Interesse engageret. Det var i Virkeligheden en Aviskrig.

Jeg kan her notere som noget mærkeligt, at jeg aldrig har hørt Grev Wedel med et Ord nævne sin Anklage for Rigsretten.

Efter saaledes at have gjort kortelig Rede for mit Forhold til ham, vil jeg sige nogle Ord om hans Aands og Karakters Egenskaber.

Han havde udmærkede Evner. I sine yngre Aar havde han læst meget, men da jeg kjendte ham, havde han altfor meget at gjøre til at kunne ofre megen Tid paa private Studier.

Da han fra Ungdommen af havde deltaget i vigtige Forretninger, baade offentlige og private, havde han stor Menneskekundskab og dannede sig i Regelen en rigtig

Opfatning af de Mennesker, med hvem han kom i Berørelse.

Han var en trofast Ægtefælle, en kjærlig Fader, en udmærket Broder og en paalidelig Ven. Han havde en umaadelig Arbeidskraft og sparede aldrig sig selv. Saa stærk han end var, overanstrengte han sig paa denne Maade, og jeg ser deri en Aarsag til hans forholdsvis tidlige Død, i Forening med hans Sorgløshed med Hensyn til forsigtig Levemaade, som utvivlsomt forværrede den Ansats til Gigt, der laa i hans Constitution.

Han var den mest trofaste af Venner, forsonlig mod Modstandere og meget gavmild mod alle trængende, selv naar hans egne pekuniære Omstændigheder var langtfra glimrende. Han var overordentlig samvittighedsfuld og kjæk, fast i hvad han ansaa for Ret, uden Frygt eller personligt Hensyn. Jeg maa her nævne noget, som jeg ansaa for en Feil i hans Charakter. Da jeg først gjorde hans Bekjendtskab, var han meget upopulær som Politiker, da han ansaaes for altfor svensksindet. Desuden var han som Chef for Finantsdepartementet nødt til at gjøre meget, som ikke var egnet til at skaffe ham Popularitet. Det forekom mig imidlertid, at han aldrig gjorde noget for at forsvare sig eller give Forklaringer. Tvertimod behandlede han i Bevidstheden om sin gode Samvittighed alle Angreb med Foragt. Heri tror jeg, at han feilede. Havde han taget Sagen anderledes, kunde han have været endnu nyttigere for Landet, skjønt han visselig alligevel var det til Nytte i høieste Grad. Ingen anden kunde have bestyret Finantsvæsenet, som han gjorde det. I en Tid, da der var almindelig Nød, da Administrationen skulde grundlægges fra nyt af, fandt han Udveie til at fyldestgjøre Landets Forpligtelser, og frelste derved uden-tvivl Forfatningen, som Kronprinsen eller den senere

Konge betragtede med mindre venlige Øine, ja i Virkeligheden med ivrigt Ønske om at finde afgjørende Mangler ved den Maade, hvorpaa den arbeidede.

Jeg har hørt Grev Wedel sige, at ved de første Par Budgetter var Overslagene over Indtægter og Udgifter lidet mere end Gisninger. Han var rede til at paatage sig ethvert Ansvar, maaske endog med Fare for at overskride Lovens Grænser, for at naa det efterstræbte Maal — Fædrelandets Vel.

Jeg har allerede nævnt, at Grev Wedel aldrig, i vort intime Samkvem, gjorde sig skyldig i den ringeste Indiscretion. Det vil ikke kunne ansees som nogen Afvigelse fra denne Regel, at han engang, da Kongen var i Christiania, bragte mig en omhyggelig udarbeidet Samling af Instruktioner for hans Søn, Prins Oskars Opdragelse. De var egnede til at gjøre baade Kongens Hoved og Hjerte Ære, og jeg satte mig strax ned for at gjennemgaa dem. Jeg havde været beskjeftiget dermed temmelig længe, da Greven styrtede ind i mit Værelse og forlangte Papirerne tilbage, da Hs. Majestæt havde spurgt efter dem.

Før jeg slutter disse personlige Bemærkninger om Grev Wedel, maa jeg endnu berøre den beundringsværdige Maade, hvorpaa han styrede sin private Økonomi. Denne var en Gang i en meget vanskelig Stilling, især efter at han havde arvet sin Svigerfaders Eiendomme med alle deres Heftelser og overtaget en Del af de Eiendomme, der hørte til det Ankerske Fideikommis, hvori han var interesseret som Cautionist. Han kjempede sig dog gjennem alle disse Vanskeligheder, arbeidede sig op til en sikret økonomisk Stilling og efterlod sine Børn i Overflod.

Før jeg gaar over til andre Emner, vil jeg sige nogle Ord om min kjære Veninde, Grevinde Wedel.

Hun var i alle Henseender sin Ægtefælle værdig, var en trofast og kjærlig Hustru, en udmærket Moder for deres Børn og deltagende og venlig mod alle, med hvem hun kom i Berørelse. I Spidsen for det store Husvæsen paa Bogstad, tog hun sig samvittighedsfuldt af alle huslige Pligter og stræbede efter fuldt ud at være hvad der krævedes af en norsk Husmoder, og paa den anden Side var, naar hun havde at varetage sin Stilling som Hofmesterinde, hendes Væsen saa fint og stateligt, som om hun havde tilbragt alle sine Dage ved Hoffet.

Hun eiede en Samling kvindelige Nationaldragter fra mange af Landets Egne og pleiede undertiden at tage dem paa og antage de oprindelige Eierinders Manerer og Tone.

Hun var meget glad i sine smukke Ponyer og kjørte dem, tror jeg, ofte selv. Jeg kan se hende for mig, som hun stod paa Trappen foran Huset paa Bogstad med en Bøtte Salt i Haanden. Denne rystede hun, og Hestene, der var sluppet ud af Stalden, kom efter et kort Galop og slikkede Saltet med stor Begjerlighed.

Jeg vil slutte disse Optegnelser med nogle Bemærkninger om Landets Forfatning og dens Virkninger, som jeg saa dem, eller som de siden har udviklet sig.

I 1814 var Norge i en særegen Stilling. Dets økonomiske Tilstand var langtfra tilfredsstillende, skjønt mindre mislig, end den havde været nogle Aar tidligere. Landet havde været forenet med Danmark og havde siden Revolutionen i 1660 været regjeret efter et faderlig-despotisk System. Det var en Tid paa Mode i Norge at beskylde den danske Regjering for i høi Grad at have undertrykket og mishandlet Landet. Jeg tror, at disse Beskyldninger idethele var ugrundede. Mange Misgreb

blev utvivlsomt begaaede, og Misbrug af Magten kunde nu og da indtræffe, som Tilfældet er i de fleste Lande, men i det store taget gjorde den danske Regjering sit bedste, saa godt som den forstod det.

I ethvert Fald var dog Resultatet, at et Folk neppe kunde være mindre forberedt til at styre sig selv, end Norge var i 1814.

Med tilbørligt Hensyn hertil, har det forekommet mig, at Grundloven var det heldigste Forsøg paa at fyldestgjøre Situationens Krav, som Historien kan opvise, og jeg har aldrig kunnet begribe, hvorledes et saa heldigt Lovværk kunde bringes istand i saa kort Tid.

I England sige vi, at en Forfatning ikke kan gjøres, men alene kan voxe frem af sig selv. I de forenede Stater var der ved Revolutionen lidet andet at gjøre, end at forbinde de forskjellige bestaaende Stater ved en Føderalunion og at sørge for Dannelsen af flere. Nu er det netop denne Fremgangsmaade, som har opretholdt denne Stat i næsten et Aarhundrede. En demokratisk Despotisme, strækkende sig over Halvdelen af et Kontinent og tildelende en simpel Majoritet absolut Magt, kunde aldrig bestaa.

I Frankrig har ingen Konstitution varet mere end nogle faa Aar og har altid endt med en Katastrophe.

Spaniens, Italiens, Danmarks og Sveriges Forfatninger har endnu ikke staaet Erfaringens Prøve. Norges Forfatning har derimod nu bestaaet mere end 70 Aar og har været til overordentlig Velsignelse for Landet.

Lad os nu betragte Grundlovens Eiendommeligheder og hvor heldig dens Forholdsregler var afpassede efter de Vanskeligheder, som den vilde faa at løse.

Dens Hovedfortrin var det indirekte Valgsystem. Det var alene paa denne Maade, at Landets bedste lov-

givende Evner kunde bringes frem. Urvælgerne var yderlig uskikkede til at vælge en Samling af Repræsentanter, der var dygtige til at udøve den øverste lovgivende Myndighed, men de kunde neppe tage meget feil ved Valget af Valgmænd i sine respektive Distrikter. Deres Valg faldt naturlig paa de forstandigste, mest anseede og kundskabsrigeste Mænd blandt deres Venner og Naboer, og naar Valgmændene kom sammen for at kaare deres Repræsentanter til Stortinget, gjorde de selvfølgelig et bedre Valg, end man kunde gjøre Regning paa under et direkte Valgsystem.

Saaledes opnaaedes, at Norge tidlig i dets konstitutionelle Liv, og i Virkeligheden til den seneste Tid, har havt et Parlament, som i Hæderlighed, Kundskaber og Evner har staaet langt over, hvad de fleste andre Lande kan opvise, selvfølgeligt med tilbørligt Hensyn til Rigeligheden og Beskaffenheden af det Materiale, af hvilket man paa de forskjellige Steder havde at gjøre sit Udvalg.

I denne Forsamling er der holdt Taler og udarbeidet Love, der kunde bringe andre mere storartede og pretentiøse Forsamlinger til at rødme, og dens Kommitteindstillinger indeholde mange Prøver paa politisk Dygtighed.

Det maa her bemærkes, at Beviserne for et indirekte Valgsystems Overlegenhed over et direkte med Hensyn til Repræsentationens Dygtighed, ikke blot er at finde i Norge. Den viser sig ogsaa i de forenede Stater, naar man sammenligner Senatet med Repræsentanternes Hus. Grundlæggerne af den amerikanske Republik var ogsaa opmærksomme paa dets Værd og forsøgte at indføre det ved Præsidentvalget, men her er det mislykket i Anvendelsen.

Præsident-Vælgerne er nu simpelt hen befuldmægtigede, hvis Votum bestemmes af Partipolitik. Systemet

frembyder blot en Mekanisme brugbar som Redskab for den almindelige Stemmeret.

Jeg gaar nu over til en anden Eiendommelighed ved Forfatningen, den at Embedsmænd er valgbare til Nationalforsamlingen. Dette var en Nødvendighed, fordi Embedsstanden i 1814 og længe efter var saagodtsom den eneste dannede Klasse i Norge. For imidlertid at sætte dem i en taalelig uafhængig Stilling, var det nødvendigt at bestemme, at de ikke skulde kunne afsættes uden Lov og Dom — en mindre heldig Bestemmelse fra administrativt Synspunkt, som jeg har hørt Grev Wedel bemærke. Der kan være mange uheldige offentlige Funktionærer, der ikke begaa noget, som en Domstol kan straffe med Afskedigelse.

En anden Særegenhed ved Grundloven var den Bestemmelse, at Repræsentanterne blot kunde vælges for det Distrikt, hvor de hørte hjemme. Dette havde sine to Sider. Det kunde ofte hænde, at ingen fuldt brugbar Kandidat fandtes inden et Distrikt, medens en mere habil kunde findes et andet Sted. Paa den anden Side er Landet derved næsten gaaet fri for et stort Onde, Tilværelsen af en Klasse Levebrødspolitikere. Afskaf denne Lov og det indirekte Valgsystem, og man vil faa et Storting fyldt med Blad-Redaktører, som vil love deres uvidende Læsere Guld og grønne Skove, naar blot deres politiske Recept bliver fulgt.

Under det konstitutionelle Livs Udvikling i Norge, kom Mænd af Gaardbrugerklassen, som Fauchald, Ueland o. fl., efterhaanden frem i første Række. Dette var noget, som man alene kunde glæde sig over. Det er at beklage, at Handelsstanden idethele har holdt sig tilbage fra det parlamentariske Liv. Den kunde tilføre det Indsigt i forskjellige Retninger, og nu for Tiden, tror jeg, desuden ogsaa Dannelsens Overlegenhed.

Jeg vil blot pege paa en anden gavnlig Bestemmelse i Grundloven — det kongelige Veto. Dette er et overmaade vigtigt Punkt i Grundloven, som den er.

Stortingets Deling i Odelsting og Lagting sikrer vistnok, at enhver Sag behandles 2 Gange, men Lagtinget er simpelt hen en Afdeling af Stortinget, hvis Medlemmer vælges med noget Hensyn til særegne Kvalifikationer, og som vel undertiden kan forkaste eller modificere uheldige Beslutninger, men hvis Modstand kun kan gjøre Virkning, naar den understøttes af en betydelig Minoritet i den anden Afdeling.

At Repræsentanterne har Diæt, er utvivlsomt uheldigt, ligesom det har vist sig at være Tilfælde i nogle engelske Kolonier og i de forenede Stater, men i Norge idetmindste var og er det uundgaaeligt.

Mange af de Love, som Stortinget har udstedt, har været beundringsværdige, og jeg maa med den høieste Ros omtale den Lov, der skabte Formandskabsinstitutionen, Afskaffelsen af Aagerlovene, Frigjørelsen af forskjellige Næringsgrene ved Ophævelse af Haandværkslaugene, Formindskelsen af de hidtil bestaaende Indskrænkninger for Handelsvirksomhed i Byerne og paa Landet, Nedsættelsen om end ikke fuldstændig Ophævelse af Beskyttelsestold, Loven om Høiesteretsvoteringens Offentlighed, alt Forholdsregler, der fortjener stor Anerkjendelse.

Stortinget vilde utvivlsomt handle viseligt ved ogsaa at ophæve Odelsretten og give Statsraaderne Adgang til Tinget eller idetmindste Ret til at deltage i Debatten.

Der kan ikke være Tvivl om, at Norge staar i stor Taknemlighedsgjeld til sine Embedsmænd, som i saa lang Tid ledede Stortingets Forhandlinger. Dette kan meget vel forenes med den Kjendsgjerning, at de var noget uvillige til at opgive sin bureaukratiske Indflydelse og

at afskaffe eller formindske de Sportler, som udgjorde en saa stor Del af deres Indtægter.

Store Forandringer har i den seneste Tid fundet Sted. De nuværende Storting repræsenterer fornemmelig Gaardbrugerklassen, som staar under nogle faa, mere oplyste Høvdingers Ledelse. Nogle uheldige Følger har allerede vist sig af dette Forhold; lad os haabe, at de vil være forbigaaende.

Raabet paa parlamentarisk Regjering forekommer mig uforstandigt. Et saadant System har aldrig bestaaet i nogen længere Tid uden i England, hvor dets vedblivende heldige Virken er tvivlsom. England har længe været Republik. Der er intet effektivt Veto mod Underhusets Beslutninger, som i Virkeligheden er afgjørende.

Naar dette er Tilfælde, er det næsten latterligt at læse i engelske og amerikanske Bøger den Ros over Grundloven paa Grund af dens demokratiske Charakter, og fordi den har ført til Adelens Ophævelse og alene tilstaar Kongen et suspensivt Veto. Sagen er, at disse Forfattere alene saa Ydersiden og ikke tænkte over Virkningerne af et reelt Veto og af et indirekte Valgsystem.

Aarlige Storting betragter jeg som et Feilgreb. Sammentræde hvert andet Aar vilde være bedre.

Dersom det skulde ansees nødvendigt for at forøge Lagtingets Betydning, at det blev valgt af en Korporation udenfor Tinget, kunde denne bestaa af Valgmænd valgte af Amtsformandskabet i hvert Distrikt. Derved kunde man opnaa at faa et uafhængigt og dygtigt Kammer.

Istedetfor at nedsætte Fordringerne til de offentlige Skoler eller at indføre Jurysystemet — en Institution, der passer daarligt for Norge — kunde det være heldigt, om Stortinget vilde forbedre de meget slette Fattiglove, som er paa en Gang ufuldkomne, bekostelige og unødvendig

demoraliserende. Ved Behandlingen af Fattiglovene vil det være gavnligt at tage i Betragtning, i hvilken Udstrækning, om overhovedet, Arveloven for de faste Eiendommes Vedkommende muligens bidrager til at øge Fattigdommen, ved i mange Tilfælde at lede til Brugenes Deling i Jordlapper saa smaa, at det ikke er muligt for en Familje at leve af dem. Det kan være muligt, at en Udvidelse af Retten til at bortgive ved Testament eller en streng Benyttelse af Aasædesrettten kunde føre til det ønskelige Resultat.

Indvender man, at de paapegede Botemidler vilde komme til at bevare et Medlem af Familjen fra Armod paa Bekostning af de øvrige, som de vilde hensætte i en Stilling værre end deres nuværende, kan jeg blot udtale den Mening, at de sidste sandsynligvis vilde klare sig bedre som Dagarbeidere end som Eiere af smaa Jordlapper, eller at Emigration, med eller uden Hjelp, kunde staa aaben for dem.

Udvandring er saalangt fra at være et Onde, der er Virkning af trykkende Skatter eller slette Love, at den meget mere er en lige stor Velsignelse for dem, der reiser, som for dem, der bliver tilbage. Man kan altid være tryg for, at der vil blive tilbage en Befolkning, der er tilstrækkelig stor i Forhold til Landets Hjelpemidler. Med nogen Omtanke maa man føle sig overbevist om, at Norges Landbefolkning overladt til sig selv vilde voxe ud over Landets Evne til at give dem et rimeligt Udkomme.

Den dyrkede Jord er fuldt besat. Det er at ønske, at Tallet af dem, der søger sit Underhold af denne hellere formindskes end forøges. Ethvert større Fremskridt i Landbruget vilde, som vi se i England, virke til at fremkalde større Produktion fra færre Hænder og derfor sandsynligvis til at give færre Hænder Arbeide.

Nogle Forfattere har foreslaaet kunstige Midler for at formindske Fødslernes Antal. Faa vilde bifalde denne Udvei, som Erfaringen ogsaa neppe har sanktioneret. Men i ethvert Fald kan uden saadanne intet andet bevare Landbefolkningen i et fuldt befolket Land fra at hensynke i Armod end Udvandring til Byerne eller fremmede Lande.

Saalænge som Norges dyrkede Jord er delt i saa ubetydelige Parter mellem Tusinder af smaa Eiere, synes det mig umulig andet, end at der maa existere en hel Del Fattigdom og Hjelpeløshed. I Lande som Frankrig er de smaa Jordeiere i Regelen meget fattige, uagtet de er meget arbeidsomme og sparsommelige. De kjender ikke de bedste Landbrugsmethoder, og selv om de vidste bedre Besked, vilde de ikke have den nødvendige Kapital til at gjennemføre dem. Med en Jordbund og et Klima, der staar langt over Englands, udvinder de af sin Jord, baade med Hensyn til Kvantum og Værdi, blot det halve af det sidstnævnte Lands Gjennemsnitsproduktion. De fleste vilde kort sagt have det langt bedre, om de blev Forpagtere eller Dagarbeidere, end de nu har det.

Er det Tilfælde i Frankrig, er det endnu mere Tilfælde i Norge, hvor der med Undtagelse af det sydlige af Landet, er en Jord saa mager og et Klima saa haardt, at det frembyder høist ugunstige Betingelser for Landbruget.

Den norske Landmand burde hovedsagelig lægge sig efter Opdrættelse af Kreaturer og Tilgodegjørelse af deres Afkastning, Melk, Fløde, Smør og Ost, og deraf hente Midler til at kjøbe det fornødne af udenlandsk Korn. Men dette er en Driftsgren, som neppe kan drives med Frugt i en meget begrænset Maalestok.

Det er sandsynligt, at dersom Kvægholdet blev betragtet som Landbrugets vigtigste Formaal, vilde det

endelige Resultat blive en meget rigere Kornavling end nu for Tiden som Følge af en rationellere Behandling og rundeligere Gjødning af den Jord, der endnu holdtes under Plogen, om den ogsaa var af mindre Udstrækning.

Et andet Vink: Den unge Mand, der har arvet lidt Penge, vil anvende dem meget fordelagtigere ved at forpagte end ved at kjøbe en Gaard.

Bromley, Kent, 16de August 1871.

Geo. Wde Norman.

Forfatteren af ovenstaaende Optegnelser George Warde Norman tilhørte en gammel londonsk Kjøbmandsfamilie. Saavel hans Fader som hans Bedstefader og Oldefader havde drevet betydelig Handel paa Norge. En af Bedstefaderens Handelsbøger er af G. W. Norman foræret til det norske Rigsarkiv og indeholder Bidrag til den norske Trælasthandels Historie i Midten af forrige Aarhundrede, Bidrag som under kyndig Benyttelse formodentlig vil vise sig at være af Værdi. Faderen var en anseet Mand, Sherif i Grevskabet Kent i 1793.

G. W. Norman var født den 20 September 1793 paa et Gods, Faderen eiede i Bromley Common i Kent. Han sattes i 1805 ind i Latinskolen i Eton, hvor mange af det engelske Aristokraties Sønner have faaet sin Opdragelse. Han var Elev af denne Skole til 1810, da han anbragtes paa Faderens Contor. I 1824 overlod Faderen ham og en yngre Broder, Richard Norman, sin Forretning. Allerede i 1830 traadte G. W. Norman ud af Forretningen, der overgik til Firmaet Norman & Sewell. Senere gik Richard Norman ud af Forretningen, der fortsattes af Firmaet Sewell & Neck.

Skjønt G. W. Norman saaledes snart sluttede sin Handelsvirksomhed, havde han erhvervet sig et anseet Navn i Forretningsverdenen. Allerede i 1821, i en Alder af kun 28 Aar, blev han Medlem af Englands Banks Direction, hvor han havde Sæde indtil 1872, altsaa i over halvhundrede Aar.

Han var een af Englands mest anseede Autoriteter i alle Bankspørgsmaal, saavel i theoretisk som praktisk Hen-

seende. Ved Siden af Bankøren Samuel Jones Loyd, der blev adlet under Navnet Lord Overstone, samt Oberst Torrens var G. W. Norman Ordfører for den saakaldte *Currency Theory,* der tillagde Mængden af de circulerende Penge og Banksedler den afgjørende Indflydelse paa Varepriserne. Theorien stødte paa Modstand hos Englands fornemste Priisstatistiker Th. Tooke og hans Tilhængere, navnlig Fullarton og Gilbart, der optraadte med en anden Lære, den saakaldte *Banking Theory,* efter hvilken Priserne væsentlig bero paa Crediten, medens det afhænger af Vareprisernes Høide, hvor stor Mængde Penge og Pengerepræsentativer der skal kunne holde sig i Circulation. Nutiden er kommen til den Opfatning, at ingen af disse Theorier er fuldstændig rigtig, men at den sidste staar Sandheden nærmest.

G. W. Norman maa vel siges at være den, som først foreslog den Omdannelse, Englands Bankvæsen fik ved den saakaldte Peels Bankact af 1844. Allerede i 1833 udgav Norman en Afhandling under Titel: „Bemærkninger om nogle herskende Vildfarelser angaaende Omsætningsmidler og Bankvæsen samt Henstillinger til den lovgivende Magt med Hensyn til Fornyelsen af Bankens Privilegier.“ Denne Afhandling blev Grundlaget for Discussionerne om Forandringer i Banklovgivningerne og igjen optrykt i 1838. I 1840 nedsatte Underhuset en Comitee til Drøftelse af Spørgsmaalet, og blandt de Sagkyndige, der indkaldtes til at afgive Forklaringer, var da ogsaa Norman. Efter engelsk Skik afgives saadanne Forklaringer mundtligen, som Svar paa Spørgsmaal, der rettes til den indkaldte Sagkyndige af nogen blandt Comiteens Medlemmer, hvilke altid ere valgte med det Maal for Øie at faa alle Anskuelser repræsenterede i Comiteen. Den sagkyndige Indkaldte maa altsaa forsøge paa Stedet at gjendrive alle Indvendinger, der gjøres ham, og han behøver følgelig megen Dygtighed for at kunne hævde sin Synsmaade. Normans Afhørelse i Comiteen medtog 6 Dage. Den Reform, han og hans Meningsfæller, blandt hvilke særligen Lord Overstone maa nævnes, forfægtede, vandt Regjeringens og Parliamentets Bifald. Reformen fremtraadte i Skikkelse af den før nævnte Bankact af 1844.

Denne Lov var et stort Fremskridt i Seddelbankvæsenets Organisation og har tjent som Forbillede for Reformer i andre Lande, blandt andet ogsaa her i Norge. Til at ind-

gaa paa nogen nærmere Paaviisning heraf, er selvfølgelig her ikke Sted.

Loven bestaaer i England uden væsentlig Forandring. I eet Punct forfeilede den visselig sin Hensigt. Man troede, at den skulde forebygge de voldsomme Forstyrrelser, hvoraf Englands Pengemarked tidligere af og til havde været hjemsøgt. Det viste sig imidlertid, at Loven baade i 1847, 1857 og 1866 endog forværrede disse Criser. Men herpaa raadede man Bod ved at tillade Bankdirectionen under en Panik med Regjeringens Samtykke at udstede flere Sedler, end Loven egentlig berettiger den til. Noget saadant Tilfælde er dog ikke forekommet siden 1866, idet Bankdirectionen senere har forstaaet gjennem betimelige Forhøielser af Bankdiscontoen at forebygge enhver Panik.

Deltagelsen i Englands Banks Styrelse og Omdannelse er den betydningsfuldeste Side af Normans offentlige Liv. Han var flere Gange anmodet om at stille sig til Valg til Underhuset, saaledes i 1835 i Londons City, senere i West-Kent. Han undslog sig dog altid derfor, deels paa Grund af, at hans Helbred den Gang var svagelig, deels vel ogsaa, fordi han følte sig mere tiltrukken af videnskabelige Studier end af det offentlige Liv.

Norman sysselsatte sig nemlig stærkt med historisk og politisk Litteratur, særligen med Studiet af Statsøkonomien. Han var med blandt dem, som i 1821 oprettede Londons Statsøkonomiske Club. Noget større Værk skrev han ikke, derimod en Mængde mindre Opsatser, blandt hvilke een, som vakte megen Opsigt, udkom i flere Udgaver og nød den Ære at blive gjort til Gjenstand for en rosende Anmeldelse i Edinburg Review for 1850.

Under Krigen mod Napoleon var Englands Statsgjæld og Skattebyrde stegen overordentligt. Englænderne betragtede sig derfor med Føie som et haardt beskattet Folk, og dette forblev den almindelige Mening, længe efter at den havde ophørt at være berettiget. At dette var blevet Tilfældet i 1850, paavistes af Norman i den ovenomtalte Afhandling. Han udviklede, at Englands Formue og Indtægt var [illegible] saa stærkt, at det i Forhold hertil var blevet et [illegible] tet Land.

En Deel af hans andre Afhandlinger [illegible] under Titel *Papers on various subject*[illegible]

Han var i sin tidlige Ungdom kommen ind i en Kreds af talentfulde Mænd, af hvilke den bekjendteste var Historikeren George Grote, som oprindelig havde tænkt paa at skrive Roms Historie. Det var Norman, som fik ham til at fravige dette Forsæt og i Stedet derfor at tage fat paa det store Værk over Grækenlands Historie, der gjorde Grotes Navn verdensberømt. Til deres fælles Omgangskreds hørte David Ricardo, Brødrene John og Charles Austin, Digteren Th. Campbell, Sir John Romilly, Lord William Bentinck, J. R. MacCulloch. De yngre Medlemmer af denne Kreds stode under stærk Paavirkning af James Mill, Grundlæggeren af Westminster Review, historisk og statsøkonomisk Forfatter, Fader til den berømte John Stuart Mill, som dengang endnu ikke var traadt frem for Offentligheden. Den ældre Mill var en tør Logiker, men en overordentlig villiestærk og imponerende Personlighed, der ved Siden af sin ældre Ven Bentham var den fornemste Ordfører for den doctrinære og fritænkerske Radikalisme. Norman, der maaskee altid havde været og i alt Fald i sin modnere Alder blev en troende Christen, rev sig allerede tidlig løs fra dennes Indflydelse. Til hans nærmeste Omgangsvenner hørte i hans senere Aar foruden Lord Overstone, den endnu levende Sir John Lubbock, Bankør, Underhusmedlem og Archæolog, Forfatter af Værket „Prehistoric Man“, endvidere Charles Darwin.

Norman eiede og beboede sit Fædrenegods, der ligger tæt søndenfor London og nu holder paa at blive bymæssig bebygget. Efter engelske Forhold er Godset ikke meget stort, saavidt erindres 1600 acres, altsaa 640 Hectarer, men værdifuldt paa Grund af sin Beliggenhed. Det var dannet ved Sammenkjøb af Stykker gjennem en lang Række af Aar. Hjemmelsdocumenterne, Pergamentsbreve, af hvilke enkelte gik tilbage lige til det 14de Aarhundrede, fyldte en heel Kiste. Norman tillod mig at gjøre mig bekjendt med dem, hvilket gav mig en velkommen Anledning til at faa et Indblik i Udviklingen af Englands agrariske Forhold.

Hovedbygningen var et gammelt tre Etagers Huus, til hvilket Norman havde føiet tvende Tilbygninger. Den staaer imidlertid ikke længere, idet hans Søn, som arvede Godset, rev den heelt ned og byggede et nyt Vaaningshuus i Stedet.

Den var omgivet af en deilig Park, adskilligt større end vor Slotspark, og rig paa pragtfulde Træer, hovedsagelig

Eeg og Alm. Lidt til Høire foran Huset stod en Steeneg og to kjæmpemæssige Libanons Cedre. Vedbenden groede overalt i rig Fylde og var et reent Ukrud. Man fandt ideligt, at den voxede op ved Siden af de store Træer og krøb langs op af dem. Fik den Lov at gro i Fred, dræbte den tilsidst Træet. Et Stykke til Venstre for Huset stod en gammel Eg, som paa denne Maade var blevet Offer for Vedbenden. Denne var voxet lige op til Toppen af Egen, havde slynget sig udover de store Grene og hængte fra dem ned i rige Guirlander. Egen havde tabt ikke alene sine Blade, men ogsaa sin Bark og stod igjen som et Lig. Den afgav et malerisk, men vemodigt Syn. I Parken fandtes ogsaa en liden Lund af Birk, svære kraftige Træer, men af et ganske andet Præg end vore Birker og langt fra saa smukke. Ganske anderledes tiltalende var en Rad gamle Furuer. I dem havde en Skare Blaakraaker (rooks) sit Hjem. Af dem havde Eiendommen faaet sit Navn, the Rookery.

I dette smukke Hjem tilbragte Norman et langt og lykkeligt Liv. Han døde den 4 September 1882, næsten 89 Aar gammel, lige til det sidste i Besiddelse af sine Sjæls- og Legemskræfter. Hans elskværdige Hustru, med hvem han blev gift i 1830, døde først i 1887.

For Norge bevarede han den mest levende Interesse. Han holdt altid norske Aviser og anskaffede sig en heel Deel norske saavelsom svenske og danske politiske og historiske Værker, hvilke efter hans Død skjænkedes mig og nu findes i mit Bibliothek. Af de Udlændinger, jeg har kjendt, er han ved Siden af A. W. Krieger, Professor Maurer og den svenske Jurist, Expeditionssecretær Richert den, som var mest fortrolig med norske Tilstande og Personligheder.

I sit Hjem modtog han ofte Besøg af Normænd. Da jeg i 1846, 24 Aar gammel, havde erholdt et offentligt Reisestipendium for at studere Statsøkonomi, medgav Professor Chr. Holmboe mig en Anbefalingsskrivelse til Norman, som tiltrods for den store Forskjel, der var mellem os i Alder og Livsstilling, modtog mig med den hjerteligste Venlighed. Efter min Hjemkomst til Norge underholdt han ligetil sin Død stadig Brevvexling med mig.

Under et Besøg hos ham i 1850 tog han mig med til Charles Darwin, som boede ude i Kent omtrent en norsk Miil fra Norman, men paa Grund af sin svage Helbred aldrig

forlod sit Hjem. Det var mig naturligvis af overordentlig Interesse at see og tale med den berømte Mand. Af Ydre lignede han i paafaldende Grad en af mine Landsmænd og Ungdomsbekjendte, den saakaldte Lillehammerphilosoph, Cand. theol. Oluf Broch, der gik over til Catolicismen (Halvorsens Forfatterlexikon I. 467). Darwin var en høivoxen, temmelig svagt udseende Mand, lyshaaret, med lyse graablaa Øine og et eget lidt tilsløret Blik. Vi talte om hans Forfattervirksomhed. Under vor Samtale ytrede han, at han havde næsten alt færdigt i Hovedet, førend han begyndte at skrive ned, og at han derfor ikke behøvede at foretage store Rettelser i sit Manuscript.

G. W. Normans ældste Søn, Herman Wedel Norman, var Officer og faldt i Stormen paa Sebastopol. Hans anden Søn, Charles Norman, var Associé i Bankørhuset Baring Brothers; men døde nogle Aar, før det gik til Grunde. Hans ældste Søn eier nu den fædrene Eiendom.

Biographiske Efterretninger om G. W. Norman findes i Dictionary of National Biographi, Vol XLI. I Morgenbladet for 1882, No. 261, har jeg givet en kort Skizze af hans Liv.

T. H. Aschehoug.

OM STAVANGER STIFT I MIDDELALDEREN.

AF

DR. LUDVIG DAAE.

Forord.

Stiftsinddelingen havde i Middelalderen kun kirkelig Betydning, og den følgende Fremstilling vil derfor i Regelen indskrænke sig til at behandle Stiftets geistlige Forholde, om end Leiligheden undertiden kan benyttes til at medgive en og anden Oplysning ogsaa udenfor dette Omraade.

Kilderne til Stavanger Stifts Historie ere ikke meget rige.

Af de biskoppelige Copibøger, der muligens have været førte, kjendes intet Spor. At en Jordebog har existeret, er sikkert. Peder Claussøn beretter[1], at den er „sammenskreven" efter Foranstaltning af Biskop Botolf (1355—1381), og i Striden mellem Almuen og Præsteskabet i Midsyssel (Mandals Len) 1484 paaberaabes udtrykkelig „Registren i Stavanger" [2]. Jordebogen har ei alene været i Behold 1541[3], men ogsaa senere, da Peder Claussøn synes at have kjendt den[4]. Maaskee er den udlaant til ham, men efter hans Død ikke kommen tilbage. Herpaa tyder nemlig en Efterretning fra 1631, hvori det hedder: „En gammel Bog, kaldes Graagaasen, skal være svigagteligen kommen fra Kapitlet i Stavanger, og menes at være i Lister Len, endog man kan

---

[1] Saml. Skr. S. 323.
[2] D. N. IV No. 997.
[3] Danske Magazin 3 R. V 361 (Dombog for 1585 ved Thomle, 76—77).
[4] Saml. Skr. S. 224.

intet vist derom faa at holde, hvorudi skulde findes, hvis til Kirker, Skoler og fattige ligget haver. Er og henrygt andre Dokumenter i det Stift, saa man kan ikke have megen Efterretning om saadant" [1].

Af geistlige Archivers Breve fra Stavanger Stift er dog et ikke ringe Antal bevaret og nu trykt i det norske Diplomatarium (især i fjerde Bind). Disse vigtige Breve synes ved Bispesædets Flytning fra Stavanger til Christianssand indtil videre at være forblevne i den første By, og det vides, at Torfæus, der boede og skrev paa Karmøen, har havt dem hos sig[2], uden at der dog let kan findes Spor til deres Benyttelse i hans berømte Verker. Af Torfæus bleve Documenterne efter Ordre fra Danmark overleverede til Arne Magnussøn mod Reverser til Christianssands Biskop. De bleve gjentagne Gange reclamerede af Biskop Bircherod, men kom aldrig tilbage og udgjøre nu en Deel af den arnamagnæanske Samling i det danske Universitetsbibliothek[3]. Erik Pontoppidan har i sin Tid[4] fremsat en Beskyldning mod Jacob Jersin, den Biskop, under hvem Flytningen til Christianssand fandt Sted: „At han har været en Kjender eller Elsker af historiske Documenter, maa man betvivle, da han lod hele Kister, fulde med Pergamentsbreve, blive staaende i Capitelshuset i Stavanger, hvilke derfor jammerligen bleve omspredte og tilintetgjorte." Efter det Ovenanførte maa man vel ansee denne Beskyldning for ugrundet eller overdreven.

De arnamagnæanske Diplomer udgjøre Hovedkilden til det her foreliggende Arbeide. Hertil er i den senere Tid

---

[1] Kirkehist. Samll. 3 R. II 126. Dette maa være en Bog fra den catholske Tid. Vistnok har ogsaa den endnu bevarede Jordebog for Stiftet, som blev bragt i Stand i Biskop Laurids Skabos Tid (1605—1626), været kaldet „Graagaasen", men den kan jo umulig i 1631 være betegnet som gammel.

[2] Se herom Torfæus's Biographi ved hans islandske Landsmand Jon Erichsen (Minerva for Marts 1787 S. 279—280). Her oplyses, at Torfæus først fik 234, siden 40 Diplomer.

[3] See Bircherods indholdsrige Copibøger i Rigsarchivet, og Langes Klosterhistorie 1. Udg. S. 9, samt Vidar, udg. af L. Daae og Y. Nielsen 1887, 436—437.

[4] Annales eccl. IV 250—251.

kommet Documenter fra Pavearchivet. Paa bevarede Bondediplomer er Stiftet fattigt. Kongesagaerne, de islandske Biskopssagaer og Annalerne indeholde kun faa Bidrag til Stavanger Stifts Historie. Det samme gjælder om mangfoldige andre Kilder, i hvilke man vel kan finde gode Bidrag til Erkebispernes og de bergenske og osloske Bispers Historie, medens man Lidet eller Intet finder om Stavangers. Dette har vistnok sin Grund deri, at Stavanger i Middelalderen var en saare ringe By, der sjelden og kun i Forbigaaende besøgtes af Konger og Stormænd. Faa mærkelige Begivenheder ere foregaaede her, Stiftet havde ogsaa kun et eneste Kloster, og, naar man undtager, at der i Egnen om Stavanger dog temmelig længe holdt sig et Aristokrati, har Stiftets Befolkning i det Hele levet under jevne, tarvelige og derfor ikke meget paaagtede Forholde og Vilkaar. Der har i den hele Middelalder her i selve Stiftet, saavidt man nu veed, ikke været en eneste Mand, der har gjort endog de tarveligste historiske Optegnelser.

Den følgende Fremstilling vil ordnes saaledes, at der først gives en Biskopsrække, til hvilken knyttes de mere fremtrædende Begivenheder i Stiftet fra hver Biskops Regjeringstid. Derefter forsøges der en Skildring af Stiftets geistlige Forholde, idet de spredte Oplysninger, som haves, søges ordnede under visse Hovedcategorier.

Det følger af sig selv, at jeg har været nødt til at gjentage Adskilligt, som forlængst er bekjendt fra tidligere historiske og kirkehistoriske Verker, da en sammenhængende og læselig Fremstilling ellers vilde være bleven umulig. Men jeg har bestræbt mig for at omtale saadanne Ting i den størst mulige Korthed, hvor jeg ei har seet mig istand til at udvide det forhen kjendte ved nye Tillæg eller at gjøre en fra den ældre forskjellig Opfatning gjældende. Det er S t a v a n g e r S t i f t s s æ r l i g e F o r h o l d e, jeg har villet oplyse, og Adskilligt er derfor holdt borte, der var fælles for hele den norske Kirke og ikke egner sig til at medtages i en Monographi. Dette gjælder f. Ex. for en stor Deel Pavestolens Udpresninger (Pavetienden, Annaterne o. s. v.). Min Collega Prof. O. Rygh og Rector A. E. Erichsen i Stavanger skylder jeg Tak, fordi jeg med dem har kunnet raadføre mig om forskjellige Spørgsmaal. Derimod har et ældre Forsøg paa en Bispe- og Stiftshistorie for dette Stift

af A. Faye, (Chra. 1867) ikke kunnet være mig til nogen Nytte. Den i sin Tid af Alle agtede og af Mange afholdte Forfatter savnede Betingelserne til Forskning i Middelalderens Historie, og hans Arbeide, der for den lutherske Tids Vedkommende ikke er uden Nytte, er ganske betydningsløst for den catholske Tid.

I.

Stiftets Oprettelse og Biskopperne indtil den store Mandedød.

De ved Olaf Kyrres Tid fremstaaede norske Bispedømmer med bestemte Grændser vare tre i Tallet, og Lovomraaderne vare lagte til Grund for Inddelingen. Gulathingslovens Omraade fik sin Biskop i Selje, siden i Bergen. Allerede under Sigurd Jorsalfarer er det store Vestlandsstift delt i to, af hvilke det sydligere fik Stavanger til Bisperesidents. Under den nye Bispestol henlagdes Ryfylke (i oprindelig Betydning), samt Egdafylke, altsaa de nuværende Stavangers, Lister og Mandals samt Nedenes Amter og dertil Valders og Hallingdal, der skjønt beliggende paa den sydøstlige Side af Fjeldet have vestlandsk Befolkning og fulgte Gulathingets Lov. Hertil kom ogsaa, uvist fra hvilken Tid, Eidsfjords Sogn i Hardanger som en Station for Biskoppen paa hans Reiser til Valders og Hallingdal. Stavanger var vistnok et naturligt Centrum for Ryfylke, men laa ingenlunde i Midtpunktet af et Stift, der skulde strække sig østover lige til Rygjarbit, ja endog omfatte Valders og Hallingdal. Hvad disse to sidste Bygder angaar, fristes man til at tro, at Biskoppen i det store Gulathingsstift ved Delingen har ønsket at være dem kvit og derfor har bevirket dem henlagte under Stavanger. Paa lignende Maade tør det være gaaet til, naar senere ved Oslo Stifts Deling Numedal og Øvre Thelemarken henlagdes under Hamar, nemlig vistnok fordi Oslobispen satte mindre Priis paa disse afsides Egne og mindst vel paa Øvre Thelemarken, hvor det ei havde lykkedes at faa Tienden indført.

Som første Biskop i Stavanger anføres Reinhald. Hans Forhandlinger med Sigurd Jorsalfarer i Anledning af dennes andet Giftermaal og hans Henrettelse i Bergen under Harald Gille ere noksom bekjendte fra Sagaerne. Reinhald var en af de mange Englændere, som dengang og længe efter forekomme blandt vor Geistlighed. Hans første Bestræbelse maa have været at tilveiebringe et catholsk Stifts første Betingelse, en Domkirke, og at denne kom til (foruden til Treenigheden) ogsaa at indvies til en engelsk Helgen, St. Svithun (i sin Tid, 837—62, Biskop af Winchester), er vistnok foranlediget ved Reinhalds engelske Herkomst. Denne Biskop tør ogsaa formodes selv at have været fra Winchesters Stift. At den begyndte Kirkebygning og overhoved den hele Grundlæggelse af et nyt Stift har været forbundet med store Bekostninger, følger af sig selv, og Sagaens Beretning om, at Biskoppen benyttede sig af Omstændighederne for at opnaa Gaver til Bispesædet af Kong Sigurd, gjør derfor Indtryk af Troværdighed.

En eiendommelig Opfatning af Stavanger Stifts Tilblivelse vil man finde i den aandrige danske Historiker A. D. Jørgensens Skrift: „De nordiske Kirkers Grundlæggelse og første Udvikling“. Forfatteren mener, at der allerede meget tidlig har existeret et sydvestligt Bispesæde paa Moster, hvor Olaf Tryggvasøn i sin Tid var stegen i Land og havde ladet bygge den første norske Kirke, efter Jørgensens Formodning en Trefoldighedskirke. Her tænker han sig særlig to Biskopper Meinhard paa Harald Haardraades Tid og Sigurd efter denne Konges Død. „Mosters Bispedømme“ skulde have været en Datter af Winchester, hvor Olaf Tryggvasøn skal have opholdt sig nogen Tid, og hvorfra senere Sigurd Jorsalfarer, under sit Ophold i England paa Veien til det hellige Land,

skulde have faaet engelske Klerke til det af ham oprettede nye Bispesæde i Stavanger. Denne i ethvert Fald ubevislige Hypothese lader jeg staa ved sit Værd[1].

Reinhalds Eftermand var Jon Birgerssøn, der 1152 blev Norges første Erkebiskop[2]. Han efterfulgtes i Stavanger af en Peter, om hvem forøvrigt Intet vides. Fra nu af var Stiftet, der tidligere havde hørt under Erkebiskoppen af Lund i Danmark, en Deel af den nye selvstændige norske Kirkeprovinds under Nidaros Domkirkes Overhøihed. Biskopperne havde fyrstelig Rang og kunde omgive sig med en Hird.

Peters Eftermand Aamunde kjendes heller ikke nærmere. I 1171 nævnes han som forhenværende Biskop[3] og tillige paa en saadan Maade, at man maa formode, at han efter Resignationen er bleven Forstander for et Kloster, hvorom senere paa et andet Sted.

Senest 1171 var den navnkundige Erik Ivarssøn Biskop i Stavanger. Han var en Søn af en Islænding Ivar Skrauthanke, der havde kjæmpet paa Magnus Blindes Side i Slaget ved Holmengraa og derefter en Tid havde været Biskop i Nidaros. Selv havde Erik studeret i Paris og var bleven Medlem af det berømte Augustinerconvent i St. Victor sammesteds. Efter al Rimelighed har han været en virksom Mand i Stavanger Stift. Med Sikkerhed vide vi, at han under Kampen mellem Magnus Erlingssøn og Sverre ivrig interesserede sig for den førstnævnte, hvem han 1181 fulgte til Bergen med et af ham selv fuldt udrustet Langskib. Erik var en Ven af Erkebiskop Eystein, og denne skal selv have udseet ham til

---

[1] Det citerede Skrift S. 334, 339, 687, 859 og Till. S. 100.

[2] Se min Krønike om Erkebiskopperne i Nidaros (i Festskriftet for Throndhjem 1897) S. 9—10.

[3] Regesta Norv., udg. af Storm I No. 89.

sin Eftermand. Han blev ogsaa Erkebiskop 1188 og døde 1213 efter et langt og meget bevæget Liv og efter som gammel og blind Mand at have trukket sig tilbage fra sin Regjering[1].

Da Stavangers Bispestol blev ledig efter Erik, paafulgte en mærkelig, men tildels gaadefuld Valgstrid. Erkebiskoppen havde før sin Bortreise faaet „Geistligheden og Menigheden" til at vælge en (unævnt) Mand til Efterfølger, Sverre derimod vilde fremtvinge en Anden, om hvem Erkebispen siden paastod, at han just, da Valget foregik, „stod i Begreb med at ægte en tidligere gift Kvinde". Siden lykkedes det den noksom bekjendte Nicolaus Arnessøn, ved sin Frænke Dronningens Hjelp at faa Sverres Samtykke til at blive Biskop i Stavanger, men han kom aldrig til at tiltræde, da kort efter Oslos Stift blev ledigt, og han foretrak og opnaaede dette.

Kort efter møder vi en vis Njaal som Biskop af Stavanger (c. 1190—c. 1207). Navnet er ikke norsk, men keltisk og derfra overført til Island. Muligens har derfor Njaal været Islænding. Navnet („Njeld") har siden holdt sig i Stavangeregnen og hidrører maaskee efter denne Biskop. Efterat Erkebiskop Erik havde forladt Landet i Fiendskab med Sverre, var Njaal Kongen en Tid lydig og deltog ogsaa med de øvrige Suffraganbiskopper i at krone ham 1194, men tilsidst drog ogsaa han ligesom de øvrige til Danmark, hvor de forbleve under Absalons Beskyttelse i flere Aar indtil Sverres Død og dennes Søn Haakons Forsoning med Hierarchiet. Et Par Aar senere forefaldt en i Inges Saga bevaret Begivenhed i Stavanger

---

[1] Eriks Historie er udførlig fortalt i min nysnævnte Krønike om Erkebiskopperne S. 24—33. Dertil henvises ogsaa m. H. t. Valgstriden i Stavanger efter Eriks Fraflyttelse.

Domkirke. Sverres Svigersøn, Einar Kongsmaag, der havde Befaling i Ryfylke, overfaldtes 1205 af Baglerne og myrdedes af dem efter at have søgt Tilflugt i St. Svithuns Kirkes Taarn.

Njaals Eftermand blev Henrik (c. 1207—1224), efter Navnet at dømme maaskee ikke Nordmand. Han hørte oprindelig til Haakon Haakonssøns ivrigste Fiender, men ved et tilfældigt Møde i Eikundasund forsonede han sig med denne og lovede ham trofast Venskab. For nogle Aar siden kom Universitetets Oldsamling uventet i Besiddelse af et Minde om denne Biskop, nemlig hans Sigil, der besynderligt nok var fundet i Jylland i Nærheden af Ribe.

Omsider komme vi til en Biskop, om hvem der vides noget mere. Det var Askel Jonssøn (til 1254), en fornem Mand af en ægte gammel Lendermandsæt. Hans Fader var Lendermanden Jon Gautssøn af Ænes, og hans Brødre vare Lendermændene Arnbjørn Jonssøn og Gaut Jonssøn af Mel[1]. Vi møde ham første Gang som Kong Haakons Capellan og Raadgiver 1223. To Aar senere finde vi en Askeldus som Archidiaconus i Bergen og ved den Tid paa Besøg i England[2]; maaskee tør det være den samme Mand. I 1226 var han Biskop i Stavanger, i hvilken Stilling han døde 1254, hædret ved sin Konges udtrykkelig af denne bevidnede Venskab. Vigtige Ting fra hans Regjeringstid skulle siden blive omtalte.

Om Eftermanden Thorgils's (1254—1276) personlige Forholde vides lidet. En Kannik Thorgeir omtales som hans Frænde og en Sigurd Tambalde som hans Maag[3]. Han var en af de Biskopper, som ledsagede

---

[1] Fornm. S. IX 326 og den engelske Udg. af Haakons Saga p. 75.
[2] Regesta Norv. I No. 362.
[3] Dipl. Norv. IV No. 54.

Kong Haakon paa hans Tog mod Skotland og var hos ham ved hans Død paa Orknøerne. I 1266 var han med at iføre Erkebiskop Haakon det fra Rom oversendte Pallium. Under ham oprettedes Hospitalet i Stavanger, og Domkirken brændte 1272.

Eftermanden Biskop Arne (1276—1303), hvis Herkomst og Fortid er ganske ubekjendt[1], har gjort sig særlig bekjendt i Stiftets Historie ved de mange Stridigheder, som under ham udmærker denne, og hvorom senere skal tales. Arnes første Aar faldt ind i den Tid, da Kirken først ved Magnus Lagabøters mange Indrømmelser opnaaede de største Privilegier, den nogensinde i Norge har havt, for derpaa for en væsentlig Deel atter at tabe dem under Sønnen Eriks Formyndere. Da Erkebiskop Jon og to andre Bisper maatte drage i Landflygtighed, undgik Arne denne Skjebne, og han har saaledes ved Siden af Biskop Narve i Bergen forholdsvis lettere fundet sig i, hvad der skede; men ogsaa i Stavanger Stift var dog Kampen kommen til Syne. De under Kong Magnus givne Privilegier hjemlede Biskoppens haandgangne Mænd Ledingsfrihed, men denne Begunstigelse toges nu tilbage. Biskop Arnes Mænd vilde protestere herimod og negtede at betale Leding, men Baronen Hr. Audun Hugleikssøn lod nu ved Thinget paa St. Mariæ Kirkegaard i Bergen disse Mænd lyse utlæge. De maatte rømme ud af Landet, og Baronen Hr. Gaute af Tolga lagde deres Gods under Kronen. Herfor blev han vel bansat, men ænsede neppe Banstraalen meget[2]. Men Hr. Gaute blev i 1288 dræbt i

[1] Muligens kan han dog være den Arne, der var Thorgils's Kapellan og tillige Kannik. D. N. X. No. 4.

[2] Biskupa Sögur I S. 729. Norsk hist. Tidsskrift 2 R. IV 212—213.

Stavanger af en Ridder, Hr. Halvard af Haarde (Sandeid Sogn). Drabsmanden, der forøvrigt ikke havde villet dræbe ham, men en anden Mand, tog for at undgaa den Dræbtes Søns, Isaaks, Hævn, sin Tilflugt til St. Svithuns Kirke, men Isaak lod ham trække ud af Kirken og paa egen Haand halshugge, hvorfor han straffedes med Landsforvisning[1], fra hvilken han dog snart fik Lov at vende tilbage.

Eftermanden var Ketil (1304—1317), undertiden kaldet Ketil de Agadum, hvilket maaskee vil sige, at han hørte hjemme paa Agder. Senest 1296 var han bleven Kannik[2]. I 1298 havde Ketil maattet tage sin Tilflugt til Paven i Anledning af, at en Præst i Stavanger, Arne med Tilnavnet *cuculla*, havde beskyldt ham for Falskneri og truede ham saaledes, at Ketil frygtede for at møde ham i Stavanger By og Stift, hvorfor Abbeden af Munkeliv fik Pavens Befaling til at stevne Parterne for sig og afsige en inappellabel Dom dem imellem[3]. Den 1 Mai 1304 blev Ketil i Bergen af to Kanniker fra Stavanger, Jon Bessessøn og *Hugo Willelmi*, i tre høitstaaende Mænds Nærværelse forestillet for Erkebiskop Jørund som af Capitlet udvalgt Biskop for at bekræftes[4]. Som Biskop finde vi Ketil ved Provincialconcilier i Oslo 1306 og Bergen 1309, ligesom han i 1309 deeltog i Fredsforhandlingerne i Kjøbenhavn.

Eftermanden blev Haakon (I) (1318—1322), der sikkert maa være den Haakon Haldorssøn, der forekommer mellem Kannikerne maaskee allerede 1306 og i ethvert Fald fra 1309 af. Han havde i det førstnævnte Aar en

---

[1] Biskupa Sögur I 776.
[2] Dipl. Norv. IV No. 16.
[3] Dipl. Norv. III No. 42.
[4] Dipl. Norv. II No. 73.

Strid om en ham tilhørende Gaard og har besiddet privat Formue, da han som Biskop af eget Gods oprettede to nye Præbender i Domkirken, hvilket 1320 bekræftedes af Erkebiskop Eilif[1]. Han sees ogsaa at have kunnet skjænke sine Kanniker et Skib[2]. Tænkeligt kunde det være, at han har været Broder til Capelmagisteren i Bergen Finn Haldorssøn og dennes sikre Broder, Kanniken i samme By, Jon Haldorssøn.

Haakon synes at have indtaget en ret anseet Stilling mellem sin Samtids Prælater. Han deeltog 1319 i det store Rigsmøde i Oslo og Forhandlingerne med Sverige, og det har været formodet, at han var en af de beskikkede Tilsynsmænd ved Rigskassens Forvaltning, og han var ved Siden af Erkebispen den af Norges Biskopper, hvem det tilkom i visse Tilfælder at bansætte de Svenske[3]. I 1320 deeltog han i det store Biskopsmøde i Bergen.

Den 5 April 1322 var Bispestolen ledig efter Haakons Død, og 30 Mai anmodede Kapitlet Biskop Audfinn af Bergen om velvillig at ordinere tre Prester til Stavangers Domkirke[4].

Hans Regjering blev kort. Han efterfulgtes af Erik II (1322—1342), der sandsynligviis er den samme som den Erik Ogmundssøn, der i Aarene 1311—1321 jevnlig forekommer som Kannik i Stavanger. Han er fornemmelig bekjendt ved sin lange Strid med sin Navne, Abbed

[1] Dipl. Norv. III No. 118.
[2] Dipl. Norv. IV No. 152.
[3] Munch, N. F. H. Unionsper. I, 4, 12. Men den Jon Haldorssøn, der blev Biskop i Skaalholt og er bekjendt i Literaturhistorien, maa have været forskjellig fra Kanniken, da han jo var Prædikebroder.
[4] Dipl. Norv. IV No. 153, 154.

Erik af Utstein. Til sin Nabobiskop, den dygtige og anseede Haakon af Bergen, stod han i et godt Forhold, hvilket sees af dennes indholdsrige Breve[1].

Efter Erik kommer Guttorm Paalssøn (1343—1350). Han har vistnok hørt hjemme i Hamars Stift og rimeligviis hørt til en mere anseet Familie. Man finder ham 1324 som Kannik i Hamar[2], hvor han havde et Herberge, som han siden overlod en Collega[3]. I 1330 var han bleven Provst ved Apostelkirken i Bergen og blev 1337 tillige Fehirde sammesteds, hvilken Stilling han dog et Par Aar efter kom til at nedlægge. Som andre Capelmagistre i den Tid havde han ikke undgaaet de sædvanlige Sammenstød med Bergens Biskop. Ved Eriks Død opnaaede han Stavangers Bispestol paa en Tid, da der just samtidig var indtruffet usædvanlig mange Biskopsskifter, hvorfor hele sex Biskopper synes at være ordinerede paa een Gang 1343, og det som Munch[4] har formodet i Konghelle eller et andet Sted paa Østlandet. Mellem de øvrige nye Biskopper var en Kannik af Stavangers Kapitel, Orm Aslakssøn, der fik Hole Bispestol. Det forekommer mig at være ret rimeligt, naar jeg formoder, at denne Orm først har været valgt af sine Medbrødre til Stavangers Bispestol, at Guttorm er bleven fremdragen af Kongen eller Erkebiskoppen, og at Orm saa er bleven affunden med Hole. Det er nemlig lidet rimeligt, at Erkebiskoppen og Capitlet i Nidaros, der

---

[1] Se navnlig Dipl. Norv. IX No. 118, 133.

[2] Schønings (haandskrevne) Reise i Norge efter et formodentlig tabt Brev.

[3] D. N. I No. 242. Om hans vedblivende Forbindelse med Hamar vidne D. N. I No. 237 og XI No. 34.

[4] N. F. H. Unionsp. I 235—236. De sex Bisper, der ordineredes, opregnes i Isl. Annaler p. 210.

havde Valgret til de islandske Bispestole, under sædvanlige Forholde skulde have faldt paa at vælge en Kannik fra Stavanger[1].

Den mærkeligste Begivenhed i hans Regjeringstid er, at Stiftet i hans sidste Dage blev hjemsøgt af den store Mandedød. I en af de islandske Annaler finde vi herom følgende interessante Efterretning: „I en kort Tid ryddedes syv Kirkesogne paa Agder. Biskoppen af Stavanger sendte did mange Prester, Diaconer og Svende, og døde de alle“[2]. Ogsaa Guttorm selv blev (som de øvrige norske Biskopper paa Salomon af Oslo nær) et Offer for Pesten. Hans Dødsdag var 7 Januar 1350[3].

II.

Biskopperne efter Mandedøden indtil 1427.

Efter Guttorms Død er der vistnok paa Grund af Mandedøden indtraadt en Opløsningstilstand, og inden Capitlet har den skrækkelige Pest sikkert krævet sine

---

[1] Denne Orm, der kom til Hole, siges i Finn. Joh. Hist. eccl. Isl. II 196 at have været *e societate monachorum Stavangriensium*, hvorved maatte tænkes paa Utstein, hvis Beboere dog ikke vare *monachi*, men regulære Kanniker. Men Angivelsen er tydeligvis urigtig, da Orm oftere nævnes som (seculær) Kannik i Stavanger.

[2] Annalerne, Storms Udg. 354.

[3] Storms Monumenta hist. Norv. LXII. Man kan dog af den Omstændighed, at hans Død er noteret i en Hamarsk Lovcodex neppe med Udg. slutte, at denne Codex (cfr. Norges gl. Love IV 732) senere har været i Stavanger, thi Biskop Guttorm hørte hjemme paa Hamar og havde stedse vedligeholdt Forbindelsen med dette Bispesæde.

Ofre. Vi erfare imidlertid Intet nærmere herom og vide kun, at Kannikerne i den afdøde Biskops Sted udvalgte Arne Aslakssøn, der nævnes i 1342 som Kongens Klerk[1] og siden 1345 havde indtaget den høie Stilling som Provst ved Mariakirken i Oslo og Kantsler, men kun var Diacon af Vielse. Han havde ogsaa et Canonicat i Stavanger, og det tør derfor være muligt, at han hørte hjemme der. I min Formodning herom bestyrkes jeg derved, at der ved Mandedøden paa een Gang vare blevne flere Bispestole ledige, og at Kongens Cantsler, som vel har kunnet vælge mellem flere af disse, har grebet efter Stavangers. Arne var imidlerlid uægte født og maatte derfor søge pavelig Dispensation for sin *defectus natalium*. Han reiste derfor personlig til Avignon, men døde der. Embedet var altsaa, som det kaldtes, blevet „ledigt ved Curien", og i saadanne Tilfælde havde Paverne allerede i det foregaaende Aarhundrede forbeholdt sig selv at besætte ethvert geistligt Embede umiddelbart ved „Provision" uden at tage Hensyn til Kannikernes Valgret. Dette blev en skjæbnesvanger Begivenhed for Stavanger Stift. Hidtil havde dette nydt den store Lykke, at den pavelige Curie aldrig havde faaet Anledning til at gribe ind ved Bispestolens Besættelse, men nu havde Paven fundet en saadan, hvilket man da fik mærke. Mellem de Poenitentiarier, blandt hvilke der af Hensyn til de Bodfærdige fra alle Lande, der strømmede sammen til Pavesædet, fandtes Geistlige af flere Nationaliteter, deriblandt ogsaa (siden 1329) en for de tre nordiske Riger („Dacia")[2], var der just nu i Avignon en svensk

[1] D. N. V No. 165.

[2] Om de nordiske Poenitentiarier, der enten vare svenske eller danske (norske nævnes ikke) see Moltesen: De Avignonske Pavers Forhold til Danmark, S. 148 fgg. To Danske bleve siden ad denne Vei i det 14de Aarh. af Paven udnævnte til Biskopper i Bergen.

Prædikebroder fra Linkøping Stift ved Navn Sigfrid. Denne forstod nu at trænge sig frem og skaffede sig 30 Mai 1351 pavelig Udnævnelse til Stavangers Stift[1]. Herved blev Bispestolen for bestandig beheftet med en Afgift til det pavelige Kammer og Cardinalcollegiet, og denne blev endog sat ganske urimelig høit, nemlig til 250 Guldgylden foruden mindre Sportler til Kammerets og Cardinalcollegiets underordnede Personale. En saadan Afgift var hos os hidtil kun bleven krævet af Erkebisperne, der jo altid maatte søge sit Pallium direkte fra Curien. Naar man nu erfarer, at Bergens Bispestol, der senere blev „taxeret", slap med $33^1/_3$ (siden $66^2/_3$) Gylden, vil man see, at Stavanger Stift blev høit beskattet. I Virkeligheden havde nemlig Bergens Bispestol udentvivl allermindst ligesaa store Indtægter som Stavangers[2]. Det Værste var imidlertid, at fra nu af blev Capitlernes Valgret endnu mere end hidtil nærmest et Skin; thi efterat det blev Skik, at Bekræftelse ogsaa paa Suffraganbiskoppens Valg skulde søges ved Curien, kunde Kongemagten let gjennem Henvendelse til Paven, der kun saa paa Pengene, drive sin Candidat igjennem og altsaa øve et endnu stærkere Tryk paa Capitlerne end før[3].

---

[1] D. N. VI No. 202.

[2] I 1345 havde Erkebiskoppen og hans Suffraganbiskopper ved given Anledning udlignet Bidrag til en fælles Optræden saaledes, at Erkestolen og Oslo Stift skulde betale 6 *librae*, Hamars 3 og de øvrige Stifter i Kirkeprovindsen 4. D. N. IV No. 293. Af Afgifterne til Rom kan derimod Intet sluttes om Bispestolenes indbyrdes Række i Henseende til Indtægter, Noget, hvorpaa jeg forlængst har gjort opmærksom, see Bang d. n. K. Hist. under Catholicismen 175.

[3] Om de herefter til Curien af tiltrædende Biskopper erlagte Sportler see G. Storm: Afgifter af den norske Kirkeprovinds (Univ. Festskrift til K. Oscars Jubilæum, II).

Sigfrid blev strax indviet i Rom af en Cardinal, Biskoppen af Præneste, og Paven meddelte ham 27 Juni 1351 en Skrivelse, der forudsætter, at han nu skulde drage til Norge for at overtage Embedet[1]. Der foreligger imidlertid intet Document, der godtgjør, at Sigfrid nogensinde er kommen til Stavanger. Vistnok erlægge to Prædikebrødre 31 Oct. 1351 som hans *procuratores* i Oslo Pavetiende fra Stavanger Stift, men i samme Brev, hvori dette omtales, nævnes tillige en Kannik Thorleif fra Stavanger som *curator bonorum episcopalium* sammesteds, hvilket ikke taler for, at Biskoppen selv var kommen til Sædet[2]. Naar man seer, at Sigfrid under 1 Juni 1352 af Erkebiskop Olaf (fra Haalogaland, hvor denne visiterede) indkaldtes til Concilium i Bergen[3], skulde jo vistnok dette tyde paa, at Olaf, der vistnok ved sit Besøg i Avignon har lært Sigfrid personlig at kjende, forudsatte, at denne nu var ved sit Sæde, men til hint Concilium har den nye Stavangerbiskop ikke indfundet sig. Erkebispen skrev da fra Bergen et Brev til Sigfrid af 21 August 1352, hvori han meldte, at han allerede 1 Sept. førstkommende vilde begive sig ind i hans Stift for som Metropolitan at visitere det og derfor forlangte Anstalter trufne til sin og sit Følges Befordring og Modtagelse, men forsigtigviis er Brevet stilet til Biskoppen eller hans procuratores. Sikker paa, at Sigfrid var kommen eller snart ventedes, har Erkebispen altsaa ikke været[4]. Om Visitatsen er bleven

---

1 D. N. VI No. 203.

2 D. N. I No. 328. Af D. N. VI No. 237 maa vistnok ogsaa sluttes, at Sigfrid idetmindste endnu 15 Okt. 1351 var i Avignon.

3 D. N. IV No. 357. Ved Conciliet i Nidaros 1351 havde Stavanger Stift været repræsenteret af to Kanniker. D. N. IX No. 150.

4 D. N. VI No. 210.

udført, er uvist. Sandsynlighed taler for, at Sigfrid af en eller anden Grund har opsat Hjemreisen fra Avignon, og her aabnede der sig snart endnu bedre Udsigter for Lykkejægeren.

Oslo Stift var blevet ledigt efter den gamle Salomon (1351 eller 1352), og her valgtes til Biskop en Kannik Gyrd Aslessøn, som første Gang findes nævnt i denne Stilling 1340[2] og senere 1349 ved pavelig Provision havde faaet ogsaa et Canonicat i Hamar, idet Erkebiskop Arne Vade gjorde Forbøn for ham som sin *familiaris*[3]. I 1351 var han Biskop Salomons Official[4]. Som valgt Biskop af Oslo fik Gyrd Erkebispens Bekræftelse og Indvielse og kaldte sig derfor 21 Sept. 1352 „med Guds Naade Biskop i Oslo“[5]. Men ganske uventet kom han, vistnok meget mod sin Vilje, til at forflyttes til Stavanger.

Tingen var, at Sigfrid havde kastet sine Øine paa hans Stift, der baade var langt større af Indtægter og desuden for ham som Svenske uden Tvivl mere tiltrækkende.

Den 14 October 1352 skrev Pave Clemens VI til Kong Magnus, at han („overbeviist om, at Kongen ikke søger, hvad der hører Verden, men hvad der hører Christus til“, som det med den romerske Curies Virtuositet i Hykleri siges) har overeensstemmende med Kongens Ønske udnævnt Sigfrid af Stavanger til Biskop af Oslo[6]. Sig-

---

1 D. N. VI No. 210.

2 D. N. V No. 153.

3 D. N. VI No. 193.

4 D. N. I No. 320. IV No. 354.

5 D. N. II No. 313. Han var ogsaa virkelig indviet, hvad der yderligere fremgaar af D. N. IV pag. 292.

6 D. N. VI No. 211.

frid, i ethvert Fald nu tilstedeværende i Avignon, nøiede sig imidlertid ei hermed. Han vilde sikre sig saameget som muligt ogsaa af det forsmaaede Stavanger Stifts Indtægter og fik ogsaa Pavebrev i denne Retning 24 October[1], og dertil skaffede han sig Udsættelse med at betale de skyldige 250 Gylden for Stavanger, hvorpaa Paven naturligviis ikke gav Afkald. Den 18 Juli 1353 finde vi saa Sigfrid i Oslo[2], hvor samtidig ogsaa Gyrd var tilstede.

Gyrd var altsaa narret og stod der nu som en vistnok utvivlsom „Biskop", thi Vielsen kunde ikke berøves ham, men uden Stift. Enden blev da, at Paven ved Provision udnævnte ham til Biskop af Stavanger den 8 Januar 1354[3]. Men foruden den første store Skuffelse fik Gyrd ogsaa atter en Ubehagelighed fra Broder Sigfrids Side, thi denne forstod at faa overført sin egen skyldige Afgift for Stavangers Stift paa sin Eftermand, som altsaa tiltraadte med Forpligtelse til at betale den dobbelte Taxtsum, hele 500 Gylden foruden de mindre Sportler[4]! Ved denne Tid sees Gyrd at have været personlig tilstede ved Curien, hvor han paa Ansøgning opnaaede forskjellige for ham selv og Andre ansøgte smaa Begunstigelser[5]. I August 1354 var han paa Baahuus hos Kongen[6].

Er nu Gyrd virkelig kommen til Stavanger, som vel maa antages, skjønt neppe bestemte Vidnesbyrd derom

---

[1] D. N. VI No. 213.

[2] D. N. I pag. 268.

[3] D. N. IV No. 365. Der spares ikke paa rosende Ord om Gyrd i dette Brev, thi de kostede ingen Penge.

[4] G. Storm, Afgifter fra den norske Kirkeprovinds S. 31.

[5] D. N. VI No. 218—219.

[6] D. N. II pag. 268.

foreligge[1], har dog hans Episcopat i ethvert Fald været af ganske kort Varighed; thi om Høsten 1355 møder man allerede hans Eftermand, i hvem Stiftet omsider fik en Herre, hvis Regjering blev af længere Varighed. Denne nye Biskop var Botolf Asbjørnssøn (1355—c. 1381). Vi møde ham første Gang i 1347 som Kannik ved Bergens Christkirke[2], men Præbende synes han først at have faaet i det følgende Aar og det ved pavelig Provision. Ligeledes havde han ved samme Tid skaffet sig et Canonicat i Stavanger, hvor han dog ikke residerede. Han har holdt sig i Bergen, hvor han ogsaa var Sognepræst til Peterskirken. Stavanger Capitel valgte ham til Biskop efter Gyrd, og han drog da til Avignon. Som nu og herefter sædvanligt blev Valget casseret, da Paven stadig foregav „i Formandens Tid at have reserveret sig selv Besættelsen af Bispestolen“, men den Valgte blev dog benaadet med Provision til Biskop 1 Oct. 1355[3] og rimeligviis ordineret i Avignon. Hans forrige Beneficier vare ogsaa som „ledige ved Curien“ hjemfaldne til Provision, men han fik dog selv Lov til paa Pavens Vegne at besætte dem, altsaa ogsaa de bergenske. Derhos fik han udvirket, at hans „kjæreste Frænde“, en Geistlig i Nidaros Stift, Ogmund Olafssøn, fik et Præbende i Ha-

---

[1] Jeg lægger dog Vegt paa, at i en gammel, næsten samtidig Bisperække (Langes Tidsskrift for Videnskab og Literatur V 44) opføres ikke Sigfrid, men vel Gyrd blandt Stavangers Biskopper. I Bisperækken hos Arild Huitfeldt savnes saavel Sigfrid som Gyrd. Heller ikke Peder Claussøn har nogen af disse, men indskyder to andre, en Arne (den i Avignon døde?) og Olaf, der hører hjemme i en senere Tid.

[2] D. N. II No. 314. VII No. 211. Maaskee er han dog den Sira B., som nævnes D. N. IX No. 132.

[3] D. N. VI No. 223.

mar, at Præsten til Tolga tillige blev Kannik i Stavanger, og at en Mand fra det fjerne Øsel i Østersøen fik et Canonicat paa denne Ø[1]. Men Botolfs Stilling blev fra første Færd af i økonomisk Henseende meget vanskelig, da han maatte paatage sig begge sine Forgjængeres, Sigfrids og Gyrds, Gjeld til Pavestolen foruden den Gjeld, hvori han selv kom ved sin Udnævnelse, og skjønt han var Biskop i mindst 20 Aar, var han dog ved sin Død fremdeles Pavens Debitor[2]. Man vil see, hvilken Ulykke Sigfrids Indtrængen har været for Stiftet. Dette havde samtidig at udrede ogsaa andre Afgifter til Paven, saasom Treaarstiende o. s. v. Og hvad der var det værste, Følgerne af Mandedøden nedknugede dette Stift som Norge i det Hele.

For yderligere at gjøre Forholdene i Stiftet vanskelige og ulykkelige, indtraf i Botolfs Tid ogsaa de bekjendte Fiendtligheder mellem Norge og Hansestæderne. De nederlandske Stæder hjemsøgte 1368 Agder søndenfor Lindesnæs[3] og ødelagde, som det blev paastaaet, femten Kirkesogne med Ild og Sværd. Kort efter kom Raden ogsaa til den nordøstlige Deel af Stiftet. Drottseten, Hr. Øgmund Finnssøn af Hestby, kunde ikke hindre, at Tydskerne brændte Avaldsnes Kongsgaard, flere Gaarde ved Karmsund og en stor Deel Sælehuse langs Kysten, Gaarden Thengs ved Egersund o. s. v. Paa mange Steder skulle de have bortført Husebygningerne, navnlig i Sole Sogn. Her toge de ogsaa Fanger, deriblandt en Jon fra den mærkelige lille Ø Rott[4].

---

[1] D. N. VI No. 227—228.

[2] Storm, Afgifter o. s. v. S. 113.

[3] O. Fock (Rügisch-Pommersche Geschichten III S. 204) vil sætte dette til 1369, men neppe med Føie.

[4] Munch N. F. H. Unionsp. I 806, 813 fgg.

Skjønt der i Stiftet ikke gaves Minoriter- eller overhoved Tigger-Klostre, finde vi ham dog i 1376 nævnt som Minoriternes conservator privilegiorum[1].

Botolf døde i Slutningen af 1380 eller Begyndelsen af 1381. I Statsanliggender har han neppe taget stor Deel.

Tilfældigviis har man en Oplysning om hans lille Bogsamling. I 1370 optog han nemlig med sit Capitels Samtykke en Gudrun Halsteinsdatter, for hvem han af en eller anden Grund særlig har interesseret sig, som Proventkone i Bispegaarden. Hun har ikke havt noget at betale sin Forsørgelse med, og for da at sikre hendes Fremtid ogsaa efter sin egen Død skjænkede Biskoppen de Bøger, hvoraf han var i Besiddelse ved sin Tiltrædelse. Det bestod især i kirkeretlige Bøger[2]. Som i Forordet bemærket, lod han udarbeide en Jordebog for sit Stift.

Kannikerne valgte efter Botolfs Bortgang en af sine Medbrødre Hallgeir Asmundssøn til hans Eftermand. Han nævnes som Chorbroder 1378[3], og han blev virkelig indviet af Erkebiskop Throud. Men han maatte friste den samme Skjebne i Stavanger, som i sin Tid overgik Biskop Gyrd i Oslo. Thi i Rom, hvor den Pave residerede, som i Norden erkjendtes (Schismaet var, som man vil erindre, indtraadt 1378), kom en Medbeiler i Veien og opnaaede pavelig Provision. Dennes Navn var Olaf[4],

---

[1] D. N. VI No. 290. Langes Klosterhistorie S. 46.
[2] Dipl. Norv. IV No. 494.
[3] D. N. V No. 306.
[4] Isl. Annaler, Storms Udg. S. 413. At Olaf, som Munch (N. F. H. II 139) formoder, først havde skaffet sig Hamars Bispestol og derpaa faaet den ombyttet med Stavangers, forekommer mig lidet sandsynligt.

og han var maaskee ikke Nordmand, da der intet tidligere Spor findes til ham i norske Diplomer. Efter al Rimelighed har han opnaaet sin Udnævnelse gjennem Intercession af Dronning Margrete, der omtrent samtidig fik kuldkastet et Erkebispevalg i Nidaros og indtrængt den uværdige Nicolaus Rusare fra Danmark. Hallgeir var imidlertid en ordineret Biskop. Han var 1384 tilstede i Nidaros[1], og da det er bekjendt, at den nys udnævnte Erkebiskop Nicolaus stadig opholdt sig i Danmark, er jeg tilbøielig til at antage, at Hallgeir har besørget de Forretninger i Erkestiftet, der alene kunde udføres af en viet Biskop. I 1392 er Hallgeir atter i Stavanger[2], men da var der heller ikke mere Brug for ham i Nidaros, hvor Vinalde var bleven Erkebiskop 1387. I 1388 sees han at have været tilstede i Oslo som Medlem af Rigsraadet, og omsider synes han at have fundet en Havn som Biskop paa Færøerne, hvor han dog snart døde.

Den lykkeligere Medbeiler Olaf's personlige Forholde ere lidet kjendte. I 1387 sees han, uden at Sammenhængen nærmere kan forklares, at have tilsendt Kong Olaf Haakonssøn, der døde samme Aar, forskjellige Klenodier[3]. Med sin Forgjænger delte han lige til sin Død det gjeldbundne Forhold til den romerske Curie.

Tiden for Olafs Død kjendes ellers ikke nøiagtig, men 22 Marts 1400 provideredes i Rom til Biskop i Stavanger den nidarosiske Kannik Haakon Ivarssøn[4]. Han var personlig tilstede ved Curien og betalte Dagen

---

[1] D. N. III No. 456.

[2] D. N. IV No. 616. Han kaldes her Biskop og *commissarius domini nostri a . . . .*, hvilket *a* jeg mener bør udfyldes: *archiepiscopi.*

[3] Dipl. Norv. VI No. 326.

[4] Storms utrykte Afskrifter fra det pavelige Archiv.

efter, at han (2 April) havde udstedt sin Obligation, contant den hele Afgift til Kammeret[1], medens han først 1402 fik afgjort Cardinalcollegiets Halvpart af de sædvanlige 250 Gylden og et Restbeløb af mindre Sportler[2].

Da Haakon udtrykkelig kaldtes *Haquinus Ivari* og betegnes som Kannik i Nidaros, er der vist ingen Tvivl om, at han er den samme Haakon Ivarssøn, som for næsten 20 Aar siden (1381) var bleven valgt til Erkebiskop af Domkapitlet i Nidaros, men paa sin Reise til Rom havde faaet vide, at Rivalen Nicolaus Rusare allerede var indviet ved Curien, hvorfor han vendte om[3]. I den lange Mellemtid hører man slet intet om ham. Sandsynligviis har han været lidet kjendt i Stavanger, og Kannikerne vilde neppe af sig selv have faldt paa at vælge ham, hvis han overhovedet er bleven valgt. Rimeligviis er han, uvist af hvilke Grunde, bleven anbefalet til Paven af den samme Dronning, der i 1381 havde fremdraget en Anden paa hans Bekostning. Aaret efter Ordinationen finder vi ham i Helsingborg ved et stort Rigsmøde for alle tre Riger[4].

Biskop Haakon, der sandsynligviis, da han kom til Stavanger, allerede har været en aldrende Mand, blev i sine sidste Regjeringsaar meget affældig. Capitlet ansøgte derfor i 1424[5] Pave Martin V om, at Bestyrelsen af

---

[1] Storms Afgifter o. s. v. S. 34.

[2] D. N. IV No. 725.

[3] De isl. Annaler. Min Krønike om Erkebiskopperne, S. 130.

[4] Nye danske Magazin V S. 6. Her staar „Jacob af Stavanger", en aabenbar Feil. Keyser (Kirkeh. II 496) retter det til Olaf, hvilket vilde være umuligt (selv om man ei vidste, at Haakon nu var Biskop), allerede af den Grund, at „Jacob" anføres som yngste tilstedeværende Biskop.

[5] Pontoppidans Ann. eccl. II S. 535, udentvivl efter et tabt Document, hvis Indhold dog kjendes fra det nedenfor citerede Pavebrev.

Stiftet maatte overdrages til Audun (hans senere Eftermand). Paven udstedte i den Anledning en Skrivelse til Biskoppen af Bergen (Aslak Bolt) og Abbederne i Munkeliv (Stein) samt Utstein (vistnok Erlend) om at undersøge Forholdene og, om de fandt det tjenligt, at indsætte Audun som Coadjutor efter først at have modtaget hans Ed. Coadjutoren skulde vises skyldig Lydighed saavel af Cleresiet som af Stiftets „Vasaller“ (undergivne Tjenere af verdslig Stand), men han skulde ikke have Ret til at afhænde Noget af Domkirkens faste Eiendomme eller rørlige Gods og gjøre Cleresiet Regnskab for sin Bestyrelse. Denne maa, da der ei er Tale om at give Audun biskoppelig Vielse, vel nærmest have indskrænket sig til Bispestolens verdslige Anliggender. Der skulde tilkomme Audun passende Underholdning (*subsidium moderatum*) af Domkirkens Midler. Biskop Haakon omtales som saare svag paa Legem og Sjel (*senio contractus, viribus sui corporis destitutus, sensuum et memoriæ usu privatus*)[1].

Ret længe varede det ikke, inden Haakon fuldstændig resignerede. I det følgende Aar afstod han nemlig ved sine Befuldmægtigede i Rom (*procuratores*) Olaus Laurentii, Præpositus i Upsala, og Magnus Nicolai, Kannik i Stavanger[2], „fri og utvungen“ sit Bispedømme i en dertil af Paven bemyndiget Cardinals Hænder. Da saaledes Bispestolen var bleven ledig ved Curien, fulgte det af sig selv, at der ikke kunde være Tale om noget Andet end Provision, og i et saadant Tilfælde behøvede Paven ikke engang at foregive, at Besættelsen paa Forhaand var

---

[1] Utrykt Pavebrev (afskrevet i Rom af Prof. Storm).

[2] Denne Mand, der er den samme, der ofte benævnes Magnus de Vesgocia (Storm, Afgifter &c. S. 36) og altsaa var svensk af Fødsel, forekommer endnu 1436 som Kannik i Stavanger ved Provincialconciliet i Oslo. D. N. V pag. 473.

ham reserveret. Den ovennævnte Audun blev saa (fraværende) af Paven udnævnt den 14de Juni 1426. Samme Dag udstedtes der et Brev til ham, hvorved det blev ham tilladt — uden at dette dog for Fremtiden skulde være til Præjudits for Erkebispen af Nidaros — at lade sig indvie af hvilken „catholsk" Biskop, som han selv maatte foretrække, naar blot denne var i Forbindelse med og i Naade hos det apostoliske Sæde, og saa at to eller tre Biskopper af samme Egenskaber skulde assistere ved Acten[1]. Den ovennævnte Præpositus fra Upsala udstedte paa Auduns Vegne Obligation for de sædvanlige Afgifter og Sportler den 1ste Juli 1426. Om Audun forøvrigt nogensinde kom til at indfrie Forpligtelserne, tør maaskee være uvist, da Kvitteringer ikke kjendes og desuden Baselerconciliet, der sammentraadte 1431, afskaffede disse Sportler og besluttede, at Biskopper herefter skulde succedere paa gammel canonisk Maade ved Valg af Capitlet og Bekræftelse af Erkebispen uden pavelig Indblanding og Udpresning. Dette bevirkede da en heel eller deelvis Afbrydelse af Forholdet til Rom i omtrent en halv Menneskealder.

Om Biskop Haakon, der vel neppe ret længe har overlevet sin Resignation, haves ingen senere Efterretning[2].

---

[1] Utrykt Pavebrev (mellem de romerske Afskrifter).

[2] En i sin Tid af Iver Wiel (Top. Journal H. 32, S. 210) fremsat Hypothese om, at han skulde være begraven i Thorpe Kirke i Hallingdal, er kun Hjernespind.

III.

Audun.

1426—1445.

Vi ere nu komne til en af de mærkeligste Mænd i hele Rækken af Stavangers middelalderlige Kirkefyrster.

Hans Familieforhold og Hjemstavn er ubekjendt. Kun sees, at hans Fader har hedt Eivind, og at han førte et Væderhoved i sit Vaabensegl, hvorfor han sandsynligviis har tilhørt en Hirdmandsæt[1]. Han har studeret udenlands (uvist hvor), da han i et Par endnu utrykte Pavebreve kaldtes *Baccalaureus in decretis* (Kirkeretten), hvorimod han neppe har været Magister, som han kaldes af Peder Claussøn. I sin Tid havde han været Sognepræst til Spydeberg i Smaalenene[2], og uvist naar var han bleven Kannik i Oslo Domkirke og Provst i Eidsbergs Provsti, i hvilken Egenskab han optræder i Februar 1424[3]. I samme Aar (24 Sept.) ser vi[4], at han hos Pave Martin V søger at erholde den høieste Værdighed i Oslo Capitel, nemlig Archipresbyteratet, som den forrige Indehaver, Halvard Thordssøn, havde forbrudt, og som derfor var faldet ind under pavelig Besættelse; Værdighedens aarlige Indtægt siges ikke at overstige 8 Mark Sølv, medens hans tidligere Canonicat anslaaes til 3 Mark. Men af det Pavebrev, hvoraf disse Oplysninger fremgaa, sees ogsaa, at Audun havde cumuleret flere andre Beneficier paa sin Haand, og at han fremdeles kunde nyde dem.

[1] I et utrykt Pavebrev af 23de Marts 1400 omtales en Guttormus Evindi, *scolaris Osloensis*, der 12 Aar gammel (!) faar Expectance paa nogle Beneficier. Skulde denne Dreng, der ellers ikke kjendes, have været en Broder af Audun? Eller maaskee den senere verdslige Rigsraad G. E.?

[2] D. N. IV. No. 982.

[3] D. N. IV. No. 822.

[4] Utrykt Pavebrev blandt de romerske Afskrifter.

Man seer, at han samtidig tillige havde været Sognepræst til Tune, Kannik i Hamar og i Stavanger og desuden Kannik ved den kongelige Mariakirke, hvilket sidste vel var Grunden til, at han i Brevet tituleres Capellan hos Kong Erik; formodentlig har han da havt Arbeide ved Cancelliet paa Akershuus.

Faa Maaneder, efterat Audun var provideret til Erkepræst i Oslo, var det, at han, som vi allerede i forrige Capitel havde seet, betingelsesviis udnævntes til Coadjutor i Stavanger Stift ved Pavebrev af 21de Febr. 1425. Man maa vistnok formode, at han strax har overtaget denne Stilling; men dog kaldes han i et nyt Pavebrev af 1ste Febr. 1426 fremdeles kun Erkepræst i Oslo. Dette Brev indeholder hans Udnævnelse til pavelig Nuncius og øverste Collector af Pavens Indtægter fra Norge[1]. Som vi have hørt, provideredes han omsider til virkelig Biskop i Stavanger 14de Juni 1426.

Den Tilladelse, som Paven havde givet ham til selv at vælge Ordinator, benyttede han saaledes, at han lod sig indvie i Vadstena Klosterkirke ved tre svenske Biskopper 18de Mai 1427[2]. Derefter har han begivet sig lige hjem til Stiftet, da man nemlig allerede 29de Juli s. A. finder ham paa Visitats i Valdres[3].

Den nye Biskop sees at have havt en god Ven i den Mand, som da var forlenet med Ryfylke, Ridderen Hr. Endride Erlendssøn af Losna, paa den Tid maaskee Norges meest indflydelsesrige verdslige Stormand, der dog fordetmeste færdedes paa Østlandet, hvor Tønsberghuus var hans Hovedlen og Residents. Muligens kan denne Mand have bragt ham i Naade hos Kong Erik og have givet

[1] De romerske Afskrifter.
[2] Diar. Vadstenense, ed. Benzelius, S. 69—70.
[3] D. N. II No. 693.

Stødet til hans Ophøielse paa Bispestolen. Vist er det, at Hr. Endride 12te Marts 1427, et Par Maaneder altsaa før Auduns Ordination, ved et Brev, udstedt paa „Borde“ (Bore paa Jæderen?) indtil Videre „i ret Kjærlighed og Venskab“ eftergav ham alle Udredsler af Domkirkens Jorder og Eiendomme i Stavanger[1]. Dette tyder paa, at Hr. Endride selv maa have havt Ryfylke frit for Afgifter til Kongen; thi ellers vilde han ikke paa egen Haand have kunnet meddele saadant Privilegium.

Audun har været en anseet Mand ogsaa udenfor sit Stift, og navnlig seer man, at han har været et meget fremtrædende Medlem af Rigsraadet. Oftere maatte han gjøre Reiser udenfor Landet. I 1431 hændte det, at han paa en Reise til Kjøbenhavn sammen med sin Ven Hr. Endride Erlendssøn og flere andre Rigsraader blev overfaldt af Englændere, som det synes ligefremme Sørøvere, og af dem maatte døie megen Tort og Fornærmelse, hvorfor det ogsaa, da der i det følgende Aar 1432 sluttedes en Overenskomst til Opgjør af Kong Eriks og Englands Tvistemaal, blev forbeholdt, at der skulde anstilles Undersøgelser om Forøverne af denne Udaad[2]. Vi finder, at Audun i 1431 rimeligviis har været tilstede i Colding, hvor han blev optagen i Minoriterordenens Broderskab af dennes Provincialminister for de nordiske Riger[3]. Han opnaaede i samme Aar ogsaa et kongeligt Protectorium for sig, sin Domkirke, dens Gods og Tjenere, udstedt i Serritslev ved Kjøbenhavn 30te October[4].

---

1 D. N. V. No. 580.

2 D. N. VI. No. 446. Hos Arild Huitfeldt I. 766 hedder det endog, at Audun og Endride vare tagne til Fange af Englænderne.

3 D. N. VI. No. 711.

4 D. N. III. No. 850.

Atter i 1434 var Audun tilstede i Vordingborg i det store Rigsmøde, hvor saa mange Forhandlinger fandt Sted, og som tilsidst forstyrredes ved Underretningen om Engelbrekts Opstand i Sverige. I Vordingborg var der Biskopper nok tilstede, tilsammen hele 12 fra de nordiske Riger foruden et Par tydske. Det var ogsaa en for Kirken kritisk Tid, thi Baselerconciliet havde forlængst slaaet ind paa den radikale Opposition mod Pave Eugenius IV, der siden medførte et nyt Schisma. Senere ud paa Aaret finde vi Audun i Kjøbenhavn hos den betrængte Konge sammen med alle sine norske Colleger.

I det følgende Aar gjorde Erkebiskop Aslak et Forsøg paa at gjenoplive de siden 1352 forglemte Provincialconcilier for den norske Kirke. Han tillyste et saadant til Bergen 1435, men ingen anden Biskop mødte. I 1436 holdtes et bedre besøgt Concilium i Oslo, og mellem de her mødende Biskopper var ogsaa Audun. Samme Aar deeltog han i Oslo i Forhandlingerne i Anledning af Amund Sigurdssøns Opstand og i 1438 sammesteds i Forhandlingerne om Halvard Graatops Uroligheder.

I 1438 havde han og Hr. Endride Erlendssøn i Forening sendt et Handelsskib til Stettin; men dette blev paa Hjemreisen beslaglagt i Wolgast af Hertug Wartislaw af Pommern. En saadan Handling fra denne Fyrstes Side er paafaldende, men man kan maaskee tænke sig, at Wartislaw har anseet alle Kong Eriks Undersaatter paa den Tid som Oprørere mod Kongen, hvad dog ganske vist netop Nordmændene ikke vare. At de norske Henvendelser til Stettin og andre pommerske Byers Magistrater om Bistand til at faa Skib og Ladning tilbage har frugtet, er saameget mindre sandsynligt, som Brevet siden var i en dansk Mands Besiddelse og vel altsaa neppe nogensinde er naaet frem[1].

[1] D. N. VII. No. 409.

I samme Aar 1438 foregik en mærkelig Begivenhed i det ellers vistnok temmelig stille Stavanger. Audun havde længe været Hovedcollector for de pavelige Indtægter af Norge, særlig Peterspengene, hvilke nu Baselerconciliet havde tilegnet sig. I hint Aar havde da en Geistlig fra Linköping, Sven Jonsson, modtaget Pengene, men var derefter paa sin Reise midt om Natten overfalden af Røvere — vistnok Sørøvere — der berøvede ham det Hele. Audun hvilede imidlertid ikke, da han fik Kundskab om, hvad der var skeet, men lod ufortøvet alle sine Tjenere (*familiares*) væbne sig og gaa ombord paa Skibe for at sætte efter Røverne. Det lykkedes at faa disse fat, og de bleve nu førte til Biskoppen i Lænker. Denne lod dem da „i Christi Navn halshugge", hvorfor han modtog Sven Jonssons Taksigelse [1].

I den lange Tid, der forløb, inden man i Norge bekvemmede sig til endelig at opgive Erik af Pommern og slutte sig til den af de Danske indkaldte Christopher af Bayern, hører man vistnok ikke noget nærmere til Auduns Virksomhed, men der foreligger dog et mærkeligt Brev til til ham fra Rigsraadet (Akershuus 25. Nov. 1440), hvoraf fremgaar, hvor stor Priis hans Colleger have sat paa ham, og hvilken Betydning de have tillagt hans Deeltagelse i Forhandlingerne i den critiske Tid. De opfordre ham paa det Indstændigste til strax at komme til dem, da de ikke kunne undvære hans Bistand [2].

I 1442 var Audun tilstede i Oslo ved Christopher af Bayerns Kroning og fik paany et Beskikkelsesbrev for

---

[1] Brev af 30 April 1438, dat. Stavanger i D. N. VI. No. 371. De vare naturligviis som Forøvere af *sacrilegium* geistlig Jurisdiction underkastede.

[2] D. N. V. No. 700.

Stavanger Kirker o. s. v.[1], og under den nye Konge modtog han ogsaa forskjellige politiske Hverv, nemlig at medvirke i at faa bilagt Klager over Hanseaterne i Bergen samt paa Kongens Vegne at deeltage i Retterthingene.

Netop ved den Tid, da Audun knyttedes til Stavanger Stift, var det, at Birgittinerordenen fik Indgang i Norge og kom i Besiddelse af det hidtil Benedictinerne tilhørende Kloster Munkeliv i Bergen, der nu altsaa blev et Convent saavel af Brødre som Søstre under Styrelse af en Abbedisse og en Confessor. Det kan ikke miskjendes, at denne Orden i sin første Tid har frembragt en vis aandelig Bevægelse i Norden, og at de Bedste i Samtiden have omfattet den med stor Kjærlighed, skjønt dens Virksomhed (og det maaskee især i Norge) snart kun i ringe Grad kom til at svare til de Forhaabninger, hvormed man havde hilset den. At Biskop Audun med Varme har omfattet Birgittinerne, derom haves et smukt og mærkeligt Vidnesbyrd i et hidtil utrykt Brev, som han i 1441 skrev til Munkeliv. Jeg vil derfor anføre dette Brevs Hovedindhold (i Oversættelse fra Latinen):

„Kjæreste Venner! Eders Brev er kommet mig i Hænde, der indeholder ikke smaa Klager over de Forurettelser, der efter Eders Fremstilling ere overgaaede Eder. Men I have vel læst det Ord: Salige ere de, der lide Forfølgelser formedelst Uretfærdighed. Efterat vi have hørt og vel forstaaet Gjenlyden af det begyndende Uveir mellem Eder og Abbedissen, som den djævelske Ondskabs Pust havde fremkaldt, bede vi indstændig overeensstemmende med den værdige Fader og Herre, Broder I. H., Eders Confessor og med ivrige Bønner, at Christus skal hjelpe Eder til at udrydde alt Stof til Uenighed. — — Efter Skyen kommer det klare Veir. Bærer Fru

[1] D. N. IV. No. 887.

Abbedissens og Confessorens faderlige og gavnlige Irettesættelser med Taalmodighed og Ydmyghed i Eders Regelsande Underkastelse og foragter ingenlunde Revselsens Riis. I vide jo godt nok, at ifølge Ordensregelen er Abbedissen Eders Alles Herskerinde og Hoved, Eders Alles Moder, og raadig over alle Klostrets Eiendele og Indtægter. — — Skrevet i Stavanger Søndagen Lætare i Herrens Aar 1441, i det trettende efter vor Indvielse.

(Efterskrift). Hvis I have Noget at svare, da lader Svaret komme snart. Kjæreste Klostermænd, modtager vor Velsignelse. Vore biskoppelige Indkomster af hele Valdres skjænke vi herefter Gud og Eder, at I kunne hæve dem alle, indtil vi maatte kalde dem tilbage, saaledes som Hr. I., Eders Confessor, nærmere vil forklare Eder. Vi sende Eder ogsaa som et ringe Bidrag til Eders Bordhold to Kasser Fisk og vor Biskopstiender af Hvitingsø. Glemmer ikke Opførelsen af det Capel, som skal bygges der, at ikke Bønderne skulle knurre derover og blive opsætsige mod Eder og Os. Ligesaa skjænke og forære vi Eder, hellige Frelserens Orden, til Brødrenes behagelige Brug en Bog om Laster og Dyder, forat deres Samtale skal flyde desto lettere og bringe Frugt til Guds Ære“ [1].

Dette er af den Art Breve, man yderst sjelden støder paa mellem Middelalderens Documenter, der næsten altid kun ere rene Forretningsbreve. Den store Gave, hele Indtægten af Valdres, vidner om stor Kjærlighed hos Giveren. Til nærmere Oplysning skal tilføies, at Klostret

[1] Dette mærkelige Brev, for hvis Meddelelse jeg takker Hr. Kammerherre Silfverstolpe i Stockholm, findes i Upsala Univ. Bibl. og vil i sin Tid blive optaget i det norske Diplomatarium. Jeg var bleven opmærksom paa Brevets Tilværelse derved, at Benzelius i sin Udgave af Diarium Vadstenense (p. 234—35) havde citeret et Brev fra Audun »*ad Vadstenenses*«; dette viste sig dog at være en Feiltagelse.

ved den Tid befandt sig i stor økonomisk Nød, et interessant Beviis paa, hvor feilagtige de vulgære Forestillinger om Munkes og Nonners store Indkomster og yppige Levemaade ere, i det mindste for Norges Vedkommende. Abbedissens Navn var Ragnhild Bergsdatter, og den fungerende Confessor („I. H.") var Johannes Hildebrandi fra Vadstena, der var kommen til Munkeliv 1440 for som Visitator at bilægge den Strid mellem Munke og Nonner, hvorom ogsaa Auduns Brev vidner[1]. Det Capel paa Hvidingsø, hvorom der er Tale, har udentvivl været ikke Kirken paa selve Hovedøen, men den siden nedlagte Kirke paa den nærliggende Ø Eime, der med flere andre tilhørte Munkelivs Kloster, hvorfor det paalaa dette at bygge og vedligeholde dette lille Gudshuus.

Allerede Aaret efter sin Ankomst til Stiftet havde Audun været betænkt paa sin Død. I Suldal havde han nemlig, rimeligviis under en Visitats, kjøbt for sine egne Penge, som han havde medbragt til Stolen, to Gaardparter i Sand, som han skjænkede Kapitlet tilligemed nogle Penge, mod at det skulde holde en Gudstjeneste i Domkirken hver 16de Mai, saalænge han levede, og efter hans Død holde hans Aartid „paa den Dag, Gud vælger"[2]. Valget af denne Dag leder Tanken hen paa, at han har villet erindre sin Ordination, der dog havde fundet Sted den 18de Mai. Han døde efter en ret mærkelig Regjering, til hvilken vi siden oftere kommer til at vende tilbage, 3 Nov. 1445. Hans Minde maa aabenbart længe have holdt sig i Stiftet, da Peder Claussøn halvandet Aarhundrede senere omtaler, at han „forbedrede Kirkerne i dette ganske Stift mærkeligt vel"[3].

[1] See forøvrigt Lange, De n. Kl. Hist. 2 Udg. S. 295.
[2] D. N. XIII No. 94—96.
[3] Saml. Skr. S. 323.

Man har en Notits om, at Audun skal have havt en Datter Margreta, der skal have været gift med en „Adelsmand“, Engelbrekt Erikssøn til „Helle“, og det har været meent, at dette Helle skulde være en Gaard i Strand ved Stavanger[1]. Denne Beretning lader jeg staa ved sit Værd; det er meget muligt, at Audun ligesom f. Ex. hans Samtidige Aslak Bolt kan have havt Frillebørn. Men naar det tillige siges, at samme Margreta skal have været den senere Erkebiskop Olaf Engelbrektssøns Moder, da finder jeg dette ganske utroligt. For det første er der intetsomhelst Indicium, der tyder paa, at denne mærkelige Mand (hvis Forældre forøvrigt endnu ikke ere udfundne) har havt Noget med Stavanger Stift at gjøre, og for det andet maatte Audun, hvad der ei er rimeligt, have havt denne Datter paa sin gamle Alder, om hun efter Naturens Orden skulde have været Moder til Erkebispen, der vistnok ei kan have været født før end omkring 1480, da han 1503, som alt da tilhørende Nidaros Stift indskreves ved Rostocks Universitet.

IV.

De følgende Biskopper indtil 1512.

Efter at Audun var død 3die Novbr. 1445 og kort efter sømmelig begraven, skred man til et nyt Bispevalg. Det er det eneste, fra hvilket Valgdocumentet er bevaret, og kan derfor nøiagtig beskrives. Det foregik allerede 14de Novbr. s. A. „i Sacristiet ved det gamle Alter“. Alle fraværende Kanniker (Sognepræster paa Landet, af hvilke altsaa Ingen kan have boet synderlig fjernt fra Byen) vare indkaldte og alle Personer, som efter „Ret og Sædvane“ ikke havde Lov til at være tilstede, fjernede. Der sees at have været (den valgte iberegnet) 10 Kanniker tilstede. Valget er ikke skeet paa sædvanlig Maade ved

[1] Kraft, Norges Beskr. (1 Udg.) IV, S. 168.

scrutinium (ved Stemmesedler), men aabenbart ved den saakaldte *accessus*[1]; thi det hedder, at alle eenstemmig og pludselig (*subito et repente*) bleve enige om at vælge en Medbroder, Gunnar Erikssøn, som — hvad der altid hørte til god og sømmelig Skik — i Begyndelsen undslog sig og ikke vilde lade sig føre til det biskoppelige Sæde, før Confirmation fra Erkebispen var indløben. Derefter bekjendtgjordes Udfaldet for den øvrige Geistlighed og for „Folket", der udentvivl i stor Spænding har samlet sig om Domkirken[2]. Det maa nu erindres, at Baselerconciliet endnu var samlet, og at, som allerede før bemærket, ifølge dettes Bestemmelser Pavemagtens Indblanding i Bispevalget var ophævet. For denne Gang var altsaa Erkebispens Bekræftelse sidste Instants, og denne er, uvist naar, indløben. Om Samtykke fra Kongen taltes naturligviis ikke officielt, og det kan heller ikke være indhentet i den korte Tid efter Auduns Død. Det vides ikke, hvor Indvielsen, hvilken Aslak Bolt vistnok har forrettet, har fundet Sted. Kun saameget er vist, at Gunnar virkelig kom i Besiddelse af sit Sæde.

Den nye Biskops Herkomst er ubekjendt. Det er sandsynligt, at den samtidige Abbed af Halsnø, Olaf Erikssøn, har været hans Broder[3]. Vi se, at Gunnar har studeret udenlands, da han vistnok er den *Gunnarus Erici*, der 1421 indskreves ved Rostocks Universitet[4]. Han nævnes oftere som Kannik fra 1428 af, da han allerede forekommer som den første af tre tilstedeværende Chorsbrødre. I 1435 mødte han i Bergen ved Conciliet som sin Biskops

[1] See min Krønike om Erkebisperne S. 108 (hvor de to første Noter ved en Incurie have faaet omvendt Orden).

[2] Dipl. Norv. IV No. 897.

[3] Dipl. Norv. I No 792.

[4] Matrikler udg. af mig S. 25.

Fuldmægtig [1]. Sandsynligviis er han den samme Gunnar Erikssøn, der 1431 var Sognepræst til Hauskeid paa Rennesø [2].

Gunnar har som Rigsraad deeltaget i flere mærkelige Forhandlinger. Han var vistnok i Kjøbenhavn 1447, da han fik et Protectorium [3]. I Thronstriden efter Kong Christophers Død synes han at have holdt sig tilbage, men var med i Throndhjem ved Kroningen 1450 og derefter ved Afslutningen af Foreningen med Danmark i Bergen s. A. Christiern I gav ham derefter forskjellige Begunstigelser, bl. A. Fornyelseslove for Domkirkens Rettigheder til Stavanger By m. m. [4]. Der haves nogle Vidnesbyrd om, at han for sin private Regning har erhvervet adskilligt Jordegods, bl. A. paa Rennesø [5]. En „Frænde" af ham, Gunbjørn Arnsteinssøn, var Lagrettesmand i Ryfylke, hvoraf sluttes, at ogsaa Biskoppen selv har hørt hjemme i Egnen [6].

Gunnar maa rimeligviis være død 1453. Ved et Møde i Bergen 15 Oct. 1453 nævnes (under Forhandlingerne om Henrik Kalteisens Resignation fra Erkebispedømmet) som udvalgt Biskop til Stavanger Sigvardus, og 13 Mai 1459 providerede Pave Nicolaus V denne Mand, Sigurd Bjørnssøn, Erkepræst i Oslo, til Biskop. Det bemærkes udtrykkelig, at han har været canonisk valgt, og det tilføies, at Provisionen gaves efter Forestilling af Cardinalen af St. Angelo [7], med hvem Christiern I vides ogsaa ellers at have staaet i Forbindelse [8]. Efterat Baselerconciliet

[1] D. N. VII. No. 396.
[2] D. N. IV. No. 849.
[3] D. N. IV. No. 901.
[4] D. N. IV. No. 921. 924.
[5] D. N. IV. No. 898 fgg. 900. 902 fg. 927. VII No. 187.
[6] D. N. IV. No. 903.
[7] Storm, Afgifter &c. S. 37.
[8] Scr. R. Dan. VIII. 369.

var sprængt, havde nemlig Pavemagten straks paanyt tiltaget sig at raade over Bispestolenes Besættelse og at indkræve de forrige Afgifter, hver Gang en saadan var ledig, og Sigurd, der selv ikke drog til Rom, fik sin Obligation ordnet ved to for ham fremmødte Kanniker fra Stavanger 20 Mai s. A. Man har ellers en Beretning om, at (en dansk Mand) Jens Steffensen Krabbe, Kannik i Nidaros og i sin Tid norsk Udsending til Basel, engang skulde have været „bestemt til Biskop i Stavanger, men fortrængt ved pavelig Provision“; senere blev denne Mand virkelig (i 1462) Biskop i Skaalholt og kaldte sig som saadan tillige *prælatus ecclesiae Stavangriensis.* Men denne Beretning[1] maa idetmindste for en væsentlig Deel være urigtig.

Den nye Biskop Sigurd vides altsaa med Vished, da han opnaaede sin Værdighed, at have været Erkepræst i Oslo, men iøvrigt bliver hans Fortid noget uklar derved, at der i Oslo Kapitel i lang Tid samtidig vare to Kanniker af samme Navn, Sigurd Bjørnsøn[2]. Begge nævnes i et og samme Document (8 August 1448 D. N. V. No. 754) som Kanniker i Oslo, den ene, der har Ancienneteten, tillige som Præst i Tune, den anden tillige som Præst paa Haug (Eker). Tune-Kanniken var uden Tvivl den *Sigvardus Beronis,* can. Asloensis, der 1426 var til-

[1] Finn. Joh. Hist. eccl. Isl. II. 482—83. Espolin, Árbækur II. 60. Noget „Prælatur“ vides ikke ved den Tid at have existeret i Stavanger.

[2] Derhos var der samtidig en tredie (?) høi Geistlig Sigurd eller Sigvard Bjørnssøn, der i Juni 1440 i et Brev til Kong Erik kaldes Provst i Bergen „paa Kongens Trøst“ (Jahn Danm. Hist. under Unionskongerne S. 518) og derpaa deeltog i et mislykket Gesandtskab til Kongen, der da opholdt sig paa Gotland. „Paa Kongens Trøst“ vil sige: ansat af Rigsraadet eller Drotseten Sigurd Jonssøn.

stede i Rom [1]. Forøvrigt at udrede, hvem af de to der menes i forskjellige Diplomer, er vanskeligt. Men i Juni 1449 er den ene af de to Sigurder bleven Erkepræst i Oslo og Rigsraad. I sidste Egenskab deeltager han i de vigtige Forhandlinger om Christiern I's Antagelse til Konge, er 1450 med ved Kroningen i Nidaros og 1451 som Rigsraad tilstede i Kjøbenhavn [2].

Sigurds Regjering som Biskop har ikke efterladt synderlige Spor i levnede Vidnesbyrd. I hans Tid indtraf den berygtede Begivenhed i Bergen 1455, da Biskop Thorleif, Hr. Olaf Nilssøn og saa mange andre bleve dræbte af Hanseaterne. Da Hr. Olaf var Herre til Tolga, berørte disse Hændelser ogsaa Stavanger Stift. Hr. Olaf og hans Frue havde deponeret sine Klenodier i Stavanger Domkirke, men Tydskerne kom, trængte ind i Kirken og satte sig voldelig i Besiddelse af Skatten og hjemsøgte derpaa Tolga [3].

I 1458 deeltog Biskoppen i det store Rigsmøde for alle tre Riger i Skara, hvor Christiern I anerkjendte den gamle Composition af 1277 mellem Kongemagten og Kirken.

Sigurd døde sandsynligviis 1462.

Efter Sigurd kommer Alf Thorgardssøn, bevisligt en Broder af Biskop Gunnar Thorgardssøn af Hamar († 1473), muligens ogsaa af Kanniken sammesteds Bjørn Thorgardssøn. En Thorgard Alfssøn forekommer i Aarene 1394—1419 [4] dels som Eiendomsbesidder i Borgessysel og dels som Raadmand i Tønsberg. Min Formodning om,

---

[1] Storm, Afgifter o. s. v., S. 36. Denne Sigurd fik ved den Leilighed af Paven nogle ved Auduns Udnævnelse til Biskop ledig blevne Præbender. (Utrykt Pavebrev).

[2] D. N. III No. 805, 806, 808. VIII No. 342. III No. 815.

[3] Se mit Skrift Christiern I's norske Historie S. 122 f.

[4] Forskjellige Breve i D. N. II. III. IV og XI.

at man her har de to Biskoppers Fader, er bleven støttet derved, at hans og disses Vaaben er det samme. Hr. Alf maa ogsaa være den Alverus Torgardi, der 1422 indskreves i Rostock[1]. Senest 1435 var han Kannik i Oslo, og vistnok er han den Adolphus, som 1437 sendtes til Basel, og paa Reisen did eller derfra har han atter besøgt sit gamle Universitet[2], der i det Aar for længere Tid havde maattet forlægge sit Sæde til Greifswald. I 1442 finde vi ham som Provst ved Apostelkirken i Bergen, og i denne Stilling var han Medlem af Rigsraadet allerede 1444[3]. Medens Broderen, Biskop Gunnar af Hamar, under Thronstriden 1449 afgjort tog svensk Parti og deeltog i Karl Knutssøns Valg paa Hamar, fulgte ham til Kroningen i Throndhjem, ja endog efter 1450 stod i Forbindelse med de Svenske, synes Alf at have været paa den anden Side. Han deeltog nemlig i Christierns Valg i Oslo 1449 og i Mødet med denne i Marstrand det følgende Aar og var tilstede i Throndhjem ved Kroningen 1450.

Om hans Valg til Biskop vides, at Christiern I skrev et Anbefalingsbrev for ham til Paven, hvori det hedder, at han eenstemmig er valgt af Stavanger Capitel[4]. Paven udnævnte ham da ogsaa, men naturligviis paa vanlig Maade ved Provision 16 Oct. (ell. Nov.) 1463. Den 19 April 1464 udstedte han (dog neppe personlig) sin Obligation paa de sædvanlige 250 Gylden. Den 13 August s. A. har han ved en Procurator, Arnulf, Kannik i Stavanger, betalt det meste heraf[5].

Han synes ved sin Tiltrædelse af Stiftet at have

---

[1] Matrikler, udg. af L. Daae. S. 36.
[2] Sammesteds S. 43; han kaldes nu *Dominus* i Matriklen.
[3] D. N. O. VIII No. 324.
[4] Scr. R. Dan. VIII. 416. Brevet er udateret.
[5] Storm, Afgifter &c. 114.

været i noget fremrykket Alder, men regjerede dog i omtrent 18 Aar.

Paa denne Biskops Tid var der Uroligheder i Bergen formedelst Hanseaternes Frækhed. En Fremstilling af disse Ting hører ikke hjemme her; men det fortjener at anføres, at mellem de Klager, der 1477 fremsattes fra norsk Side, ogsaa findes den, at de tydske Kjøbmænd havde ladet „hugge og aflive“ ni af den Stavangerske Biskops Tjenere, „uden nogen Skyld eller Brøde fra deres Side“ [1].

Af megen Interesse er hans Testamente, der, naar undtages Botolfs i det foregaaende Aarhundrede, er det eneste Document af den Art, der er bevaret fra en Stavangerbiskop. Det er forfattet under en Sygdom 1478 [2]. Han valgte sig Gravsted ved Johannes Døberens Alter i Domkirken og skjænkede sine Gaarde Ormstad i Egersund og Lund i Sjernerøerne til den Prest, som maatte forrette ved dette Alter for forskjellige opregnede Gudstjenester to Gange om Ugen. Klenodier bestemtes for hans Søster, Hustru Margrete, og Søstersøn Amund Jonssøn, Abbeden af Utstein, Kannikernes Commune, forskjellige Prester, sin os ukjendte Frænde Guttorm, begge Tiggerklostre i Bergen, Olafsklosteret i Stavanger; til Høialteret (i Domkirken?) gav han den Messebog, han selv havde ladet skrive og andre Gaver til sex andre Altere. Raadsmanden og andre Tjenere af begge Kjøn betænktes, og hos Ingen, der tjente i hans Gaard, skulde hans Eftermænd have Noget at fordre.

Biskop Alfs Eftermand Mag. Eilif Jonssøn har man antaget at have været hans Søstersøn [3]. Det seer

[1] D. N. VII. Pag. 482.
[2] D. IV. No. 987.
[3] Keyser, D. n. K. H. II 569.

ogsaa ud, som om saa var Tilfældet; thi i sit Testamente nævner Alf som Søstersøn Amund Jonssøn, og det er vist, at Amund og Eilif vare Brødre [1]. Paafaldende er det dog, at Eilif slet ikke betænkes i det nysomtalte Testament, og man kunde derfor nok tænke sig ham og Amund som Brødre paa fædrene Side og Eilif udenfor Alfs Æt. Men den Kjendsgjerning, at Eilif blev Biskop af Stavanger efter Alf, taler dog stærkt for Slægtskabet.

Naar der tillægges Eilif Familienavnet Skanke, er dette visselig urigtigt af heraldiske Grunde. Hans Fader var efter min Mening „velbaaren Mand" Jon Eilifssøn, der 1440 forekommer blandt de Væbnere, der skreve en Forestilling til Erik af Pommern [2]. Samme Jon havde 1471 en Retssag med Lasse Muus [3], under hvilken Biskop Gunnar af Hamar veg sit Sæde af Slægtskabshensyn [4], og da nu Gunnars Søster var Moder idetmindste til Amund og sandsynligviis ogsaa til Eilif Jonssøn, seer jeg herved min Formodning bestyrket. Jon Eilifssøn er nu rimeligviis ved Giftermaal kommen i Besiddelse af Evje Gaard og Gods i Rygge, der nedenfor skal omtales.

Den nye Biskop møde vi første Gang 1458, da han indskreves ved Rostocks Universitet. Her blev han Magister det følgende Aar [5]. Siden var han Sognepræst til

---

[1] Sees af D. N. I No. 1043.

[2] Jahn, Danmarks Historie under Unionskongerne S. 518.

[3] Denne Lasse Muus har visselig været Jons Søstersøn og altsaa Sødskendebarn af Biskop Eilif, hvilket jeg slutter af D. N. II No. 850. Han var Søn af Nils Muus (gift med Gertrud Eilifsdatter), en Væbner, formodentlig dansk af Fødsel, der 1438 og 1444 var Foged paa Thoten (D. N. I No. 766 og V No. 727). Sønnen Lasse, der 1489 var Foged i Gauldalen, arvedes af Henrik Krummedike (D. N. I 998). Anders Muus, der 1436 var Provst ved Mariakirken, var vel ogsaa af Familien.

[4] D. N. II. No. 878.

[5] Matrikler udg. af L. Daae. S. 48, 140.

Thoten [1], i hvilken Stilling han nævnes 1471 og 1475, og hvorfra han da er gaaet til Bispedømmet i Stavanger.

Som Biskop møde vi ham første Gang i August 1481 ved et Rigsraadsmøde i Bergen. Om hans Valg, Indvielse o. s. v. vides Intet. I den nærmest følgende Tid er han en jevnlig Deeltager i Rigsraadets Forhandlinger efter Christiern I's Død og ledsagede endog Erkebiskop Gaute ved Baahuus Slots Beleiring. 1507 var han i Bergen samtidig med Christiern II, der i dette Aar ogsaa skal (idetmindste efter en local Tradition) [2] have aflagt et Besøg i Stavanger. Eilif døde rimeligviis inden Udgangen af 1512.

Et Testamente [3], om hvilket Diplomatariets Udgivere have formodet, at det var Biskop Eilifs, er ham uden al Tvivl ganske uvedkommende. Derimod skjænkede han 1512, 15 Juli, (maaskee paa sit Yderste) sin uægte Søn og dennes Hustru og ægte Arvinger det ham selv ved Arv tilfaldne Evje Gods i Rygge i Borgesyssel (paa en Gaard nær, hvis Landskyld skulde anvendes til Dækning af 300 danske Mark, som Sønnen havde faaet af Stavanger Domkirke) [4]. Denne Gave voldte imidlertid Trætte med Anna (Ottesdatter Kane), Enke efter Biskoppens Broder Amund Jonssøn; ved Kongens Dom i 1514 fik hver af Parterne Halvparten af Godset.

Denne Søn Jon Eilifssøn fik en ulykkelig Skjebne.

---

[1] D. N. I. No. 895. 911. I det bekjendte Billedgallerie i Østre Thotens Kirke med korte biographiske Oplysninger savnes Eilif, hvorimod der er anført, at en Mag. Andorn Jensen, der vist aldrig har existeret, blev Biskop i Stavanger. See mine Bemærkninger herom i Norsk hist. Tidsskr. 3 R. I. 320.

[2] Norske Magasin III, 202, Erindringer af Henrik Krøyers Liv, Kbhvn. 1873, 205.

[3] D. N. VI. No. 649.

[4] D. N. I No. 1035.

Den blodige Skat, som Christiern II udpressede i Anledning af sit sidste store Krigstog mod Sverige, satte, som siden nærmere skal fortælles, ondt Blod paa Vestlandet. Der fandt flere Opløb Sted baade i Bergens og Stavangers Stifter. I et eller flere af disse var Jon Eilifssøn „af Ryfylke“, hvor han altsaa maa have havt Bolig, indviklet, men Sammenhængen er dunkel[1]. Vist er det, at han blev greben, rimeligviis i Slutningen af 1519[2], og siden aflivet (hængt?) i Bergen, hvorefter hans Gods, deriblandt ogsaa hans Halvpart af Evje, blev confiskeret[3].

V.

Hoskold. 1513—1537.

Seer man tilbage paa Rækken af de Biskopper, vi ovenfor have omtalt, vil man bemærke, at disse i meget lange Tider sjelden eller aldrig havde hørt hjemme i Stiftet, hvilket sikkert nok er et Vidnesbyrd om, at Capitlets Valgret tidt har været mere et Skin end en Virkelighed, og at Kannikerne jevnlig have paa et Vink af Kongemagten maattet give sin Stemme til fremmede og dem ubekjendte Personer. Guttorm, den sidste Biskop, der regjerede før Mandedøden, var fra Kannik i Hamar gjennem Apostelkirkens Provsti kommet til Stavanger Bispestol, Eftermanden Sigfrid var en af Paven begunstiget Svenske, Gyrd var fra Oslo Stift, Botolf fra Bergens Stift (skjønt vistnok Sinecure-Kannik i Stavanger), Olafs Fortid er ubekjendt, men han hørte sikkert ikke hjemme i Stiftet, Haakon II var en Thrønder, Audun fra Oslo Stift. Saa kommer som en Undtagelse Gunnar, der virkelig udgik af Stavanger Capitel, men han efterfølges af Sigurd,

[1] Allen Tre Nord. Rigers Hist. III S. 127. 378.
[2] Norske Regnskaber &c. udg. af Huitfeldt-Kaas II 537—38.
[3] Dipl. Norv. I No. 1075.

Erkepræst i Oslo, og Alf, ligeledes tidligere Kannik i Oslo og en Tid Provst i Bergen, og denne igjen af Eilif fra Thoten. Det vil sige, at af elleve Biskopper have ti været fremmede. I Henseende til Herkomst, da har, for at bortsee fra de første, lidet bekjendte Biskopper, Askel vistnok været den eneste i den hele Række, der har tilhørt Landets høie Aristokratie. Om de fleste veed man end ikke, hvem deres Fader har været, selv om dennes Døbenavn er bevaret. Audun har vel hørt til en mindre Hirdmandsæt. Alf og Eilif tilhørte sikkert den lavere norske Adel.

I en Henseende havde Stiftet været heldigt; thi som gjennemgaaende Regel havde dets Biskopper været indfødte Nordmænd. Man har her ingen Nils Rusare, ingen Kalteisen, ingen Arnt Klementssøn, ingen Justiniani, ingen Jens eller Anders Muus.

Den sidste Stavangerbiskop var ogsaa Nordmand og det, som der er Grund til at tro, en Stiftets Søn, forøvrigt en ubetydelig Personlighed, der afmægtig og raadvild har ladet sig føre med af Begivenhedernes Strøm og tilsidst bukket under for den nye Tid. Men Kilderne til hans Historie ere rigere end til nogen af hans Forgjængeres, og da hans Regjeringstid falder i en mærkelig Overgangsperiode, kommer den ikke til at savne Interesse, skjønt den ganske vist ikke frembyder glædelige Minder.

Hoskold Hoskoldssøn nævnes første Gang i Rostock, hvor han indskreves i August 1491 og 1493 erhvervede Magistergraden[1]. I 1512 var han Archidiaconus i Stavanger[2], hvilken Værdighed nu efter over to Aarhun-

[1] Matrikler ved L. Daae S. 63, 144.

[2] D. N. I No. 1035.

dreders Mellemrum igjen var indført her, og han har rimeligviis da alt længe været Kannik. Væbneren Erik Ormssøn, der skal nævnes i det Følgende, var hans Frænde[1] Andre Oplysninger om hans Familieforhold kjendes ikke.

Efter Eilifs Død reiste Hoskold, valgt til Biskop af Capitlet og vistnok ligesaa sikkert samtykt af Christiern II, der ikke let vilde have tilladt et ham et ubehageligt Bispevalg, til Rom og blev der (selvfølgelig ved Provision) udnævnt 9 Mai 1513, udstedte Obligation 16 Juni[2], blev omtrent samme Tid efter Pavens Befaling indviet[3].

Hoskolds Romerreise har bevirket, at han ikke kom til at deeltage i Forhandlingerne om Christiern II's fælles dansk-norske Haandfæstning og hans Anerkjendelse som Konge. Derimod see vi ham baade i Oslo 1514 ved Kroningen og i Kjøbenhavn 1515, da Kongen holdt sit Bryllup. Her blev der bl. A. forhandlet om en Sag, der særlig angik ham. I Utstein Kloster var der en Abbed, Henrik Benedictssøn, efter Navnet at slutte ingen Nordmand. Det kan bemærkes, hvad der heller ikke har været paaagtet, at Kongemagten i den senere Tid ogsaa havde blandet sig i Abbediers Besættelse; saaledes seer man Christiern II i 1513 at give sit Samtykke til den bekjendte uværdige danske Abbed Matthias's Indsættelse i Tuterøens Kloster[4]. Selve Striden skal som nøiagtig refereret i et andet Skrift[5] her ikke gjentages i sine Enkeltheder. Man seer, at i 1514 et Par Gesandter fra Frankrige og Skotland[6]

---

[1] D. N. XIII S. 559.

[1] Storm, Afgifter &c. S. 114.

[3] D. N. IV No. 1062.

[4] Aarsberetn. for det danske Geheimearchiv II S. XVIII.

[5] Lange, De n. Klostr. Hist. 2 Udg. S. 384 fgg.

[6] See herom foruden den alt af Lange citerede Dissertation af P. W. Becker: De rebus inter Johannem et Christianum II

vare paa sin Reise til Danmark komne til Stiftet, og Abbeden paastod siden, at Biskop Hoskold havde viist sig uvenlig og afvisende mod disse, men at han selv havde antaget sig dem og personlig ledsaget dem lige til Kjøbenhavn. Striden ligner ellers i høi Grad den forrige i 14de Aarhundrede mellem Biskop Erik II og Abbeden af samme Navn, og den synes ikke at gjøre hverken Hoskold eller hans Uven megen Ære. Dens endelige Udfald kjendes ikke; men den synes trods Beskikkelse af Dommere at have vedvaret i et halvt Snees Aar og ikke at være endt før ved Abbedens Død eller Fratrædelse. Enkelte Momenter af denne Sag skulle senere benyttes.

Som det øvrige Norge blev ogsaa Vestlandet under Christiern II beskattét langt haardere og hensynsløsere end under de foregaaende Unionskonger. Allerede Kroningen har fremkaldt Paalæg, og saa kom i Anledning af Kongens Giftermaal 1515 en „Dronningskat", hvoraf der endnu stod meget til Rest i 1518 [1]. Værst bleve dog Skatterne til den sidste Krig mod Sverige (1519), hvilket allerede ovenfor er berørt. Her forlangtes Tiendedelen af Undersaatternes saavel rørlige som urørlige Gods's Værdi. Det gik langsomt med Inddrivningen [2], og paa Vestlandet udbrød flere Opløb, der minde noget om de bekjendte Strilekrige i det attende Aarhundrede. I Bergens Stift fandt saadanne Sted ved Bjelkerøen i Sund og i Folkesbygden (Hafslo) i Sogn [3]. Men ogsaa Almuen i Ryfylke (hvorved der er at forstaa hele det nuværende Stavanger Amt) viste sig opsætsig, og Almuen drev her en af Skatteopkræ-

---

ac Ludovicum XII actis (1835) ogsaa Paulus Jovius: Descriptiones &c. (Basileae 1561) p. 82. Norge skildres som et rædsomt barbarisk Land.

[1] Meddelelser fra det norske Rigsarchiv I. S. 223 fgg.

[2] Allen, de tre nord. R. Hist. III,2 S. 85.

[3] See Regnskaber &c. Udg. af Huitfeldt-Kaas, II passim.

verne, Hr. Thorkel (altsaa en Præst) bort med Vaaben og Værge fra Thinget[1]. Dette bevirkede da, at Befalingsmanden i Bergen, Christiern II's noksom bekjendte, dygtige, men brutale Tjener, Jørgen Hansen fra Ribe, kom personlig til Egnen 1519. Han forstod ikke Spøg. Bøndernes allerede før haarde Skatter forøgedes yderligere ved Tillæg af Sagefald[2]. Vi have allerede seet, at Jon Eilifssøn „af Ryfylke", den forrige Biskops Søn, aflivedes i Bergen 1519[3]. Et Par Aar senere blev en anden Mand af Væbnerklassen i Stavanger Stift ligeledes henrettet. Denne Mand var Orm Erikssøn, hvis Familie senere hørte hjemme paa Vatne (Stordøen), men som dengang aabenbart havde Bolig i Stavanger og synes at have havt en offentlig Stilling der i Byen. I 1518 og 1519 findes Orm af og til at have sendt Gaver til Bergens Kongsgaard, og i 1520 betalte han personlig sin Skat i Bergen, hvilken udgjorde den for den Tid ikke lille Sum 83 Lod Sølv, der, som han med Ed forsikrede, udgjorde „tiende Penge af alt hans Gods, løst og fast, Intet undtaget". Samtidig erlagde han i Accise af Stavanger 6 Mark; 2 Mark fik han tilbage „til Byens Bedste"; dette viser, at han har havt med Byens Anliggender at gjøre som Foged, Raadmand ell. lign. Men i det følgende Aar 1521 blev han greben og hans Gods confiskeret, saaledes at hans Hustru dog beholdt det halve (som sin Boeslod). Ved Paagribelsen blev hans Ske, Indsegl og Daggert og

[1] Allen, de tre nord. Rigers Hist. III,1 127.

[2] Regnskaber &c. Udg. af Huitfeldt-Kaas II 261—488, hvor man vil finde de fleste skatteydende Bønder nævnte.

[3] Man seer, at en Jon Elofsen (vist samme Mand) har skrevet et Brev til Kongen om Urolighederne, hvortil jeg ikke har Adgang. Allen, de tre nord. Rigers Hist. III,1 378. Jon er ogsaa den samme *vir nobilis,* som 1515 stod paa Abbedens Side mod Bispen. D. N. VII No. 326.

de Penge, han forøvrigt havde paa sig, givne til den bergenske Befalingsmand Jørgen Hansens Svende, der grebe ham, og nogen Tid efter blev Orm hængt. Nøiagtige Lister over hans Løsøre er bevarede [1]. Man seer jo, at Orm personlig har betalt sin Skat, og man kan altsaa ei med Bestemthed sige, hvori hans Forbrydelse har bestaaet; men at han netop blev hængt, tyder nærmest paa, at der har været noget i Veien med hans Oppebørsler; muligens kan det ogsaa være blevet oplyst, at han har staaet i Ledtog med dem, der reiste sig imod Skattepaalæggene. Det er ikke at undres over, at Orms Søn, Erik, allerede 1523 forlod Christiern II's Parti og gik over til Kong Frederik, af hvem han 1523 forlenedes med Gaarden Thjore i Nærheden af Stavanger [2].

Ogsaa Geistligheden maatte finde sig i Udredsler i 1519. Biskopperne fik først Paalæg om at stille en Troppecontingent, Erkebispen hele 150 Mand, Bispen af Oslo 80, af Bergen 60 og af Stavanger og Hamar, de to fattigste Bispedømmer, hver 40 Mand. Dette forandredes dog til en Pengeskat, for Erkebispen 9000 Mark og for de øvrige mindre, dog i sig selv store Beløb [3]. Udredelsen af Skatten har faldt Hoskold tung. 1521, 25 Juli, sender han Kongen noget Sølv, „agtet til" 100 Lod Sølv, og 40 rhinske Gylden, og beklager sig høilig over den usle Forfatning, hvori „denne fattige Stift og Torp" (ɔ: Stavanger By) befinder sig. Der har været en „svar Pestilents", hvoraf Mange ere døde, og mange før beboede Gaarde ligge øde, saa at Indtægterne ere smaa. Han

[1] Se om Orm Erikssøn i Regnskaber o. s. v. udg. af Huitfeldt-Kaas I 139. 395. 558. II 564—65. 633. 638. 668.

[2] Norske Registranter I, 1.

[3] Allen III, 1 144.

beder derfor om Beskjærmelsesbreve og „Friheder" for sin Kirke og sine Tjenere [1].

Om Præsteskabets Beskatning haves ogsaa nogle Oplysninger, dog først fra 1522. Der navngives 9 Kanniker, af hvilke dog kun Archidiaconus og 2 andre synes at have resideret i Stavanger By, de øvrige derimod ved sine Præstekald i Oddernes, Lister, Bø (Soggendal), Hetland, Egersund og Finnø. Høiest skatlægges Archidiaconen Hr. Olaus Rodt, nemlig med 48½ Lod Sølv, Kanniken Hr. Bjørn af Oddernes med 38½ Lod Sølv og 16½ Mark Penge osv. Dernæst opregnes nogle Sognepræster i Stiftet [2].

I 1521 var Hoskold i Bergen ved et Møde, og ved denne Leilighed bistod han Biskoppen af Hamar, der her indviede den bekjendte Øgmund Paalssøn til Biskop af Skaalholt [3]. Ved denne Leilighed opstod et Bekjendtskab mellem Hoskold og denne Islænding, hvorom man har et interessant Brev fra den sidste, skrevet under et senere Besøg i Norge 1534 [4].

I 1523 foregik Christiern II's Flugt og Frederik I's Ophøielse til Konge af Danmark. Da denne sidste selvfølgelig tilstræbte at blive anerkjendt ogsaa i Norge, finde vi Hoskold som Rigsraad i Bergen 1523 deeltage i at faa Christierns Befalingsmand der til at opgive Kongsgaarden, og i August 1524 er Biskoppen med at opsige den bortrømte Konge. Nu kom som bekjendt en fordelagtig Tid for norske Rigsraader, og Hoskold fik ogsaa sin Part heri. Ikke alene nævnes han 1524 som en af Statholderne nordenfjelds [5], hvilket havde liden Be-

[1] D. N. III No. 1085.
[2] Meddelelser fra det norske Rigsarchiv I 265.
[3] Norsk hist. Tidsskrift 2 R. II 299—300.
[4] Finn. Joh. Hist. eccl. Isl. II. 528.
[5] D. N. VII No. 580.

tydning, da Erkebispen og Vincents Lunge bleve de egentlige Magthavere, men han fik en, som man kunde tro, betydelig reel Begunstigelse ved at blive forlenet med to smaa Len, der fratoges Henrik Krummedike, nemlig Midsyssel (Mandals Fogderi) og Robyggelaget[1], hvilke dog synes at have været ham urolige Besiddelser. I Slutningen af 1525 hedder det, at „Bispen af Stavanger endnu ikke har faaet Skat af sine Len“. Kysten foruroligedes nemlig af Christiern II's Tilhængere, og Almuen synes at have staaet paa denne Konges Parti[2]. I 1529 sees Lenene at være givne til Henrik Krummedike igjen[3].

Vincents Lunge havde omtrent ved Nytaarstid 1526 sendt sine Folk til Ryfylke, der udgjorde en Deel af hans store Forleninger, for at tinge med Bønderne om en „Gjengjerd“ (Skat *in natura*) til Kongsgaarden i Bergen. Der holdtes Thing i selve Stavanger By, lige i Nærheden af Bispegaarden, men det blev et uroligt Møde. Omtrent 300 Mænd fra Dalene mødte Vincents's Karle. Denne havde skrevet til Biskop Hoskold, at han selv ei kunde forlade Bergen og derfor bad Biskoppen om paa hans Vegne at tale til Almuen. Men dertil var Hoskold ganske uvillig, og han og hans „Hofmænd“ (væbnede Tjenere) „stode alle paa Biskopsmuren“ som Tilskuere af, hvad der foregik paa Thinget. Bønderne fra Dalene sloge en af Vincents's Hofmænd ihjel og saarede fire, der bleve liggende paa Marken; „de andre fik tørre Hug, saa mange de bære kunde“. Vincents's Kjøgemester red da til Bispegaarden og bad Bispen om, at han selv og hans Følge maatte slippe ind der, men denne svarede Nei og spurgte, hvorfor de ikke slog fra sig i Marken! Vincents's Tjenere maatte altsaa begive sig til sin Jagt igjen, „Dalekarlene“

---

[1] Nye danske Magazin VI. 328.

[2] D. N. VII. pag. 652—53.

[3] ...ke Registr. I. 21.

toge sin Kaas hjem, og de „andre Dannemænd“, der bleve staaende, sagde blot, at naar de fik see Kongen selv i Landet, skulde de give ham Gjengjerd! Dette skriver den forbitrede Vincents 31 Jan. 1526 til Erkebispen med den Bemærkning, at Bispens Vranghed var saa meget urimeligere, som han „tre Gange“ havde hjulpet denne til at tvinge Almuen i hans Len Midsyssel og Robyggelagen til Lydighed [1].

Hvad Vincents derimod tier stille med, er, at han — rimeligviis kort i Forveien — havde opbragt Biskop Hoskold ved at eftertragte Utstein Kloster, hvis ovenfor omtalte Abbed Henrik han lod gribe for at indsætte en Foged i hans Sted. Dette har Hoskold dog været Mand for at hindre. Han sees at have indsat to nye Abbeder her efter hinanden, og Klostret blev da i Brødrenes Besiddelse indtil Reformationen, men rigtignok under stor Trang og Nød. Abbeden maatte formedelst Pengeknibe sælge Gaarden Kokshuus i Stavanger By. Hertil kom ogsaa, at den lutherske Lære nu fik Indgang i Bergen, og at Vincents aabenbart har begunstiget den. Vel høre

[1] D. N. VII. No. 618. Cfr. IX. No. 572. I Midsyssel gik det paa den Tid uroligt til; i Slutningen af 1526 stod den mærkelige Kamp mellem den for Christiern II interesserede Sørøver Morten Pechlin og tre hanseatiske Koffardiskibe, der efter en heltemodig Kamp ødelagde Sørøveren i Nærheden af det nuværende Mandal. See herom min udførlige Fremstilling i Norsk hist. Tidsskrift 1 R. I 484—497. Bønderne i Egnen vare i Ledtog med Sørøveren. Forholdene paa Agdesiden vare overhovedet i mange Aar fortvivlede formedelst Sørøveriet. I et desværre udateret Brev til Biskoppen (D. N. XV. No. 322) klager en Præst paa Lister, Andres Laurentssøn, for Biskoppen over, at han ikke kan modtage ham (til Visitats?), fordi Kong Christierns Folk have bortrøvet al den Proviant, han havde samlet til det forventede Besøg og overhoved al hans Vinterkost, Kjød, Flesk, Smør, Brød, Fisk o. s. v. Røverne have just taget et hollandsk Skib og ligge ved Sundhaugen (Farsund).

vi ikke, at Lutheranismen endnu vandt Tilhængere i Stavanger Stift, men Situationen var truende og fyldte Hoskold med Frygt og bange Anelser. Han fik vistnok i Marts 1528 af Kong Frederik et af de sædvanlige Beskyttelsesbreve for sig og sin Kirke osv. [1], men Frederik I bar i Kirkestriden Kappen paa begge Skuldre, og et saadant Brev ydede liden Tryghed.

Imidlertid maatte Vincents Lunge opgive sin Stilling som Bergenhuus's Befalingsmand og Vestlandets Statholder, og i hans Sted var 1529 kommen Esge Bilde, under hvem nu Datidens Ryfylke eller det hele nuværende Amt hørte, ligesom før under Vincents. Det første, vi høre om den nye Lensherres Styrelse i Ryfylke, er, at han afslog Erik Ormssøns, Hoskolds Frændes, Ønske om at blive Lagmand. Erik havde efter sin Faders Aflivelse, hvorom tidligere er fortalt, været i Hoftjeneste paa Bergens Kongsgaard under den midlertidige Befalingsmand Decanen i Bergens Capitel, Hans Knudsen, og siden, da denne afløstes af Hr. Vincents, hos ham søgt at blive Foged i Sogn, hvorimod Almuen protesterede, og der synes i det Hele ikke at have været Noget ved ham [2]. Han havde derfor taget Bolig i Stavanger. Esge Bilde afslog ogsaa hans Anmodning om Lagstolen, „thi," siger han i sit Brev til Kongen af 18 Juni 1529, „hver en Lagmand her i Riget har stor Hørelse iblandt Bønder og Almues Folk", hvorimod han ansatte Nils Clausen Abt, „en fattig Dansk af de Kosser" [3]. Hoskold modtog dog den nye Lagmand vel og anbefalede ham til ogsaa at være Lagmand over Agdesiden. Idet han skriver herom til Esge Bilde, beder han ham indstændig om ikke i Stavanger Stift at „tilstede eller styrke den fordømte Vantro

[1] D. N. IV No. 1090.
[2] D. N. IX pag. 342.
[3] D. N. XIII No. 531.

og Lutheri, af hvilken nu Mange desværre ere forblindede“ [1].

Ved Kongesønnen Hertug Christierns (III) Besøg i Oslo 1529 undlod Hoskold ligesom Erkebiskop Olaf at møde. Han havde neppe stor Lyst til at see denne ivrigt lutherske Fyrste, endmindre til at hylde ham, og neppe er Biskoppen bleven bedrøvet ved at høre, at Hertugens paatænkte Reise til Bergen og Vinterophold der blev forpurret.

Da Vincents Lunge havde efterladt Bergenhuus med saagodt som intet Inventarium eller Forraad for Besætningen, kom Esge Bilde i Forlegenhed og henvendte sig om Høsten 1529 til Beboerne i sine Len om en „Hjelp“ (ɔ: en „frivillig“ Skat *in natura*). Den nye Lagmand var hans Commissionær i Stavanger og Ryfylke, men udrettede ikke meget. Biskoppen vilde først Intet yde, idet han fremlagde sine kongelige Privilegier; dog lovede han omsider et Par gode Øxne. Han klagede over haard Tid, Folk vandrede ud til „Nordlandene“, Præsterne maatte selv pløie og havde kun Bygbrød og Melk til Kost o. s. v. Kannikerne skreve til Esge, at de ikke kunde faa ind sit Tilgodehavende og neppe engang faa kjøbt til sine Fornødenheder, at deres Huse faldt dem ned over Hovedet, og at de ikke magtede at bygge dem op igjen. Hvad Almuen angaar, var den, skriver Lagmanden, lidet villig, og han fraraader at forlange mere af Bønderne, end hvad de allerede tidligere havde lovet, men endnu stode til Rest med [2].

I Begyndelsen af det følgende Aar 1530 vilde Esge Bilde istandbringe en Udrustning til Lister og forlangte Bistand af Hoskold, men denne var uvillig til at yde den.

---

[1] D. N. II No. 1093.

[2] D. N. II No. 1096. III No. 1191. X No. 593, 595.

Han vilde, sagde han, ikke „give sine Præster til Skoffting og miste sin egen Indtægt“. Dog sender han Esge med Thord Rod en liden Sum Penge til Hjelp. Samtidig var han ogsaa kommet i Strid med Hr. Mogens Gyldenstjerne paa Akershuus, uden at man kjender Foranledningen dertil[1].

Om Sommeren 1531 var Hoskold tilstede ved en dansk-norsk Herredag i Kjøbenhavn. Et udførligt Brev fra ham til Erkebiskop Olaf, der som sædvanlig udeblev, er af stor Interesse. Han glæder sig ved, at det danske Rigsraad ikke har noget tilovers for Lutheranismen, der desværre har grebet om sig blandt Borgerne og forvoldt megen Splid mellem Ægtefolk, fordi „Dannekvinder gjerne ville holde deres rette Tro“. Han haaber, at Alt snart skal vende tilbage til det Gamle, og sender Erkebispen nogle smaa Bøger, som er udgaaede imod Hans Tausen. Men Vincents Lunge har atter været ude og trængt farligt ind paa Hoskold for at faa Utstein Kloster i sin Vold, men forgjæves, hvorfor de skiltes uforligte[2].

Imidlertid vare Christiern II's mangeaarige Planer til at gjenvinde sine Riger i Færd med at gaa over til Handling. Den landflygtige Konge var efter en Kirkebod igjen forsonet med den catholske Kirke og skulde nu forsøge at hæve sig ved Prælaternes og Reactionens Hjelp. Hans gamle Tjener Gustav Trolle var i Bevægelse som hans Agent og kom, som bekjendt, hemmelig til Erkebiskop Olaf i Throndhjem i Sommeren 1531. Herfra skriver han til de norske Biskopper, og tilfældigviis er Brevet til Hoskold det eneste bevarede[3]. Det minder

---

[1] D. N. IX No. 653.

[2] Samll. til N. F. Sp. og Hist. II 70—71.

[3] Arild Huitfeldt II. Hvorledes det er kommet i Arilds Hænder. er ei let at vide.

om den Skjæbne, som er overgaaet Bergens Domkirke og fremhæver Nødvendigheden af selv gjennem store Opofrelser at redde sig for Kjætteriet ved Tilslutning til Christiern II. Hoskold har sikkert deelt disse Anskuelser, men var ude af Stand til at foretage Noget.

I Slutningen af samme Aar 1531 kom saa Christierns bekjendte Angreb fra Holland af. Vi ville see, at Stavanger Stift, skjønt fjernt fra Begivenhedernes Hovedskueplads, ingenlunde blev uberørt af disse. Christierns store Flaade splittedes ad i de voldsomme Høststorme i Slutningen af October og Begyndelsen af November, og flere Skibe forliste paa forskjellige Kanter, bl. a. under Jæderen og Lister. Et Skib toges i Karmsund og bragtes til Bergen med „Knegte, Drenge og — Kvinder“, men hedder det videre i Vincents Lunges Beretning fra Bergen 1 Decbr., „nu er der paa denne Side Lindesnæs ingen Skibe, Intet have de heller her under Landet røvet eller taget“ [1]. Siden ud paa Vinteren sendte Kong Christiern, der var landet ved Hesnes i Østre-Agder og siden havde Hovedkvarteer i Oslo, sin tidligere nævnte Tjener Jørgen Hansen til Nederlandene, men man ventede paa Vestlandet, at denne paa Veien vilde angribe Stavanger og Bergen med 200 Mand [2]. Virkelig skede der ogsaa Angreb af Christierns Folk paa Stavanger Stift, uden at dog Jørgen Hansen kan antages at have havt noget dermed at gjøre. Esge Bilde skrev 20 Febr. 1532 til Kong Frederik, at han for nogen Tid siden har sendt 40 Mand med 2 Jagter til Lister for at værge Landet, ligesom han ved Thord Rod har anmodet Biskoppen af Stavanger om Bistand, men ikke faaet den. Saa kom imidlertid Kong Christierns Folk til Lister. Fogden der samt Esges

---

[1] D. N. VIII No. 656—657.
[2] A. Heise, Christiern II i Norge og hans Fængsling, S. 90.

djærve Tjener Stig Bagge, der maa have været den lille bergenske Trops Anfører, blev slagen, og „nu“ (paa den Tid Brevet skrives) „ligge Kong Christierns Folk i Stavanger og tinge med Bønderne“. Esge frygter stærkt for, at Biskop Hoskold „har glemt sin Troskabsed“. I Bergen har Esge ikke Folk at sende bort fra Slottet og beder derfor om Undsætning [1]. En ivrig Tilhænger havde Kong Christierns Parti dengang i en Mikkel Jude, som Aaret i Forveien af Frederik I var bleven forlenet med det kgl. Capel paa Avaldsnes. Han skrev Palmesøndag 1532 et alvorligt Brev til Biskop Hoskold og formanede ham til at vise sig som Christierns tro Tjener, ligesom Erkebispen forlangte Bistand med Skib og Folk o. s. v. [2].

Paa hvilken Maade den sandsynligviis ikke betydelige Trop af Christiern II's Folk, der gjæstede disse Egne, er bleven fordreven eller fangen, vides neppe, men dengang man ud paa Sommeren fra Bergen lod udgaa en Expedition mod Erkebispen i Throndhjem, forlangtes paany Hjelp af Stavangers Biskop, og som sædvanligt blev den afslaaet. Det var da ogsaa naturligt, at det lidet kunde tiltale Hoskold at yde Bidrag til Erkebispens Ydmygelse. Hans Brev til Esge Bilde i denne Anledning (6 Juli 1532) er characteristisk og maler os hans fortvivlede Situation: „Den ene Del (Christiern II's Parti) vil tvinge os at feide med Eder, vor egen Grande og Venner, og fra den anden Side vil man tvinge os til at kjæmpe til vor egen Erkebiskops og indenlandske Mænds Meen, som os ikke ærligt er at gjøre, uden Hans Naades (Frederik I's) Brev eller Befaling, som om vi vare noget til Magt

[1] D. N. XIII No. 587.

[2] Vedel-Simonsen, Familie-Efterretninger om de danske Ruder II. 115. Udgiveren har fuldstændig misforstaaet dette Brev.

med Folk og Værge. Vi have før underviist Eders Herredom om, at vores Folk for en stor Deel ere bortdøde eller bortløbne, de vente sig bedre Løn og Bytte i andres Tjeneste end i vor, saa at vi have faa Folk tilbage. Gud skal vide, at vi ikke nægte Eders Skrivelse af Hovmod, Træskhed eller mistænkelig Foragt, men at vi, fattig Mand, og vort Klerkeri maatte blive med Fred og ikke mindre, at den menige Almue, som nu fast knurrer, maatte blive siddende stille, til hvilket vi dem gjerne vil formane" [1].

Ogsaa i den senere Deel af Aaret 1532 (efter Christiern II's Tilintetgjørelse) var der Gjæring i Stiftet. Man seer saaledes, at da Stig Bagge paa Esge Bildes Vegne paa et Fylkesthing i „Sogndal" (ɔ: Søgne i Midsyssel) i November talte om „Fred, Naade, Gunstighed og Mildhed" og derpaa krævede Skat af Almuen, to Lod Sølv af hver Mand, holdt Bønderne først en Raadslagning for sig selv udenfor Thinget og kom saa tilbage med oprakte Værger og svarede, at de havde udgivet saa mange Skatter før og ikke vilde give mere, „før de fik vide tilvisse, hvad Fred de kunde faa". Stig Bagges Advarsler, om hvilke Følger deres Gjenstridighed kunde faa, frugtede Intet [2].

Frederik I døde 10 April 1533 og Erkebispen skulde nu som Raadets første Medlem være Landets midlertidige Styrer, men da alle tre Hovedfæstninger vare i danske Mænds Hænder, var han i Virkeligheden kun Herre i sit eget Stift. At Hoskold havde afslaaet at hjelpe Esge Bilde til Angrebet paa Throndhjem 1532, har aabenbart i høi Grad fortørnet denne. Man erfarer, at Biskoppen gjentagne Gange har skrevet til sine Medbrødre Mogens

---

[1] D. N. IX. No. 704.
[2] D. N. II. No. 1108.

af Hamar og Hans Reff i Oslo, at „hans Nabo“ (Esge) gjerne vil „fordærve“ ham, og Biskop Mogens skriver derfor til Erkebispen, roser Hoskolds Troskab mod denne, da han ikke vilde lade sine Folk bruge imod ham, og beder, at han maa blive beskyttet mod Esge[1].

I den følgende Tid see vi Hoskold som Deeltager i Rigsmødet i Bud i Romsdalen om Høsten 1533[2], hvorimod han sad hjemme, da det skjebnesvangre Møde fandt Sted i Throndhjem i Juletiden 1535—1536. Imidlertid havde der atter været uroligt paa Agdesiden. Om Vaaren 1535 kom et Sørøverskib ind under Agdesiden og røvede og plyndrede fra Præster og Bønder og bemægtigede sig meget Korn, der tilhørte Biskoppen af Stavanger, altsaa af hans Tiende. En af Hoskolds Provster, Steen, blev greben, formodentlig en Lægmand, da han ikke kaldes med Herrenavn. Kornet solgte de til en Hollænder, som laa og ladede (formodentlig Trælast). Biskoppen udsendte nu bevæbnede Folk og lod gribe Røverne, der bleve slaaede ihjel paa 4 eller 5 Karle nær, „der nu ligge for Døden“. De paaskjøde at „høre Greven til“ (Christopher af Oldenburg). Skibet blev saaledes gjort til Bytte, men Hollænderne reddede sig for en lignende Skjebne ved under Bispemændenes Kamp med Sørøverne at sætte til Havs[3].

Efter Rigsraadets Sprængning og Erkebispens mislykkede Forsøg mod Akershuus og Bergenhuus maatte det forudsees, at Norge vilde tilfalde Christian III, som dog endnu var hindret fra at sende Tropper til Landet.

---

[1] D. N. X. pag. 714.

[2] At den Memorial, som er trykt i D. N. X. No. 673, virkelig, som af Udgiverne antaget, skulde indeholde „Optegnelser“ af Hoskold, falder mig vanskeligt at tro.

[3] D. N. XI. No. 613.

For Hoskold var en saadan Udgang naturligviis saare uvelkommen. Han valgte at holde sig tilbage i det Længste. Der skede Opfordringer til ham i Mai 1536 fra Esge Bilde om at erkjende Christian gjennem Lagmanden m. Fl., men han gav undvigende Svar. Ved denne Leilighed var tilstede en ny Erkedegn i Stavanger, som neppe nævnes i denne Egenskab uden ved denne ene Leilighed, Hr. Peder Jacobsen, og en Kannik Eivind Peersen[1]. Endelig bekvemmede Biskoppen sig dog 1 Juni 1536 til i Bergen, hvorhen han havde begivet sig, til at anerkjende Christian III som Norges Konge[2], og atter 27 November s. A. er han i Bergen og maa — sikkert med blødende Hjerte — tage Parti imod Erkebispen og henstille til Esge Bilde at holde Bergenhuus til Christian III's Haand[3]. Forlængst maa man ved den Tid i Bergen have havt Besked om det i August i Danmark foregaaede Statskup, hvorved de danske Biskopper var tagne til Fange, og om Rigsdagen i October, hvorved Reformationen formelig var indført i Danmark. Man finder, at Brevet af 27 Nov. er udstedt i „vort, Biskop Hoskolds eget Herberge“ i Bergen, altsaa den Gaard i denne By, som tilhørte Stavangers Bispestol.

Endnu fra 1537 have vi Brev fra Hoskold som fri og regjerende Biskop. Han skrev fra Stavanger 20 Febr. et Brev til Esge Bilde med Bøn om, at han ei maa være vred paa ham og kalder sig „en gammel kranker Mand“[4]. Snart paafulgte Erkebispens Flugt og saa

[1] Aktstykker til Grevefeidens Historie, udg. af Paludan-Müller II No. 121. Peder Jacobsen havde ellers i mange Aar været Kannik og tillige Sognepræst paa Finnø.

[2] Aktstykker. udg. af Paludan-Müller II No. 122.

[3] D. N. XII No. 568.

[4] Aktstykker, udg. af Pal.-Müller II No. 135.

Stenvigsholms Erobring den 18 Mai. Den 25 Juni skriver Hoskold fra Stavanger til Esge Bilde — en Uge efterat Biskop Mogens var tagen til Fange paa Hamar — og sender ham en Gave samt en Sølvbolle til Kongen. Han lykønsker Esge med Seiren i det Nordenfjeldske, og samtidig tænker han sig at skulle kunne faa af Kongen et „Varnadebrev og Beskjærmelse, som vi have af Hans Naades salige Herre Fader"![1] Mener han virkelig dette, har han i Sandhed ikke megen Forstaaelse af sin Stillings Alvor.

Han skulde snart faa det at føle. Der gives dog ingen samtidig Beretning om den Maade, hvorpaa Hoskold afsattes fra sit Embede, i hvilket han dog var bleven siddende længere end nogen anden Biskop i det egentlige Norge. Peder Claussøn, der sikkert har været vel underrettet, skriver kun, at han „blev fangen og døde i Bergen"[2]. I en Retsforhandling fra 1607 forekommer et Document af 1595, hvori en Lagmand omtaler, at Thord Rod lod Hoskold fange[3]. Man maa altsaa antage, at Stavangers Stifts sidste catholske Overhoved er død i Bergen, men naar og under hvilke Forhold, siges intetsteds. Ved hans Afsættelse var mere end 24 Aar forløbne siden hans Indvielse til Biskop i Rom, og mere end 46 Aar, siden han kom til Rostocks Universitet. Han har altsaa da vel været omkring de 70 Aar.

Thord Rod fik samtidig Befaling til at lægge baade Bergens og Stavangers Bispestoles Gods under Kronen[4].

---

[1] Pal.-Müllers Aktstykker II No. 142 og samme Forf.s Grevens Feide II S. 406.

[2] Saml. Skr. 325.

[3] Norske Samll. 8vo II. 315—316. Nicolaysens Bemærkninger sammesteds om, at dette skulde være skeet først 1538, kunne ikke bifaldes.

[4] Norske Registr. I.

Han inddrog ikke alene disse, men ogsaa det Gods, der laa til Domkirken og dens Altre, og denne Kirke (ligesom ogsaa Olafs-Kirken og Frue Kirke) mistede sit Inventarium, St. Svithuns Skrin o. s. v. Bekjendt er Peder Claussøns Beretning om de fem Klokker fra Domkirken, der skulde være sunkne ved Haastein. Utstein Kloster og Gods gaves strax som verdslig Forlening til Thrond Ivarssøn, der skulde forsørge Munkene deres Livstid. Domcapitlet fik dog Lov til at bestaa. Først 1541 fik Stiftet i Jon Guttormssøn en luthersk Superintendent; men lang Tid maatte hengaa, inden de nye Tilstande kom til Fasthed og Ro [1].

VI.

Stiftsstaden.

Det hele Stavanger Stift havde i Middelalderen kun en eneste By, den biskoppelige Residents, der tillige var den eneste By i den lange Strækning mellem Bergen og det lidet betydelige, først temmelig sent fremstaaede Skien. I Erik af Pommerns Tid gjordes der dog et lidet Tilløb til en ny Handelsplads ved Mandal, hvor Borgerne i det af denne Konge anlagte Landskrone som en Art Hanseater i formindsket Maalestok havde faaet Privilegier, og hvor de „danske Boder“, som de siden kaldtes, blev Begyndelsen til det nuværende Ladested.

Stavanger er aldrig bleven formelig „anlagt“ som Kjøbstad, men har først langsomt udviklet sig til en saadan. Allermindst er det troligt, at der allerede før Bispestolens Oprettelse gaves nogen By her. Men denne Begivenhed maatte nødvendigviis samle en lidt større Befolkning paa Pladsen, thi en Kirkefyrste maatte omgive sig

---

[1] Herom henvises til A. C. Bangs Verk: Den norske Kirkes Historie i Reformationsaarhundredet S. 202 fgg.

med mange geistlige og verdslige Undergivne, især efterat et Capitel fremstod ved hans Residents.

Af overordentlig Vigtighed i Byens Historie er Kong Haakon Haakonssøns Brev til Biskop Askel (udateret, men senest udstedt i 1245)[1]. Heraf erfares, at allerede Kong Magnus Erlingssøn har skjænket „selve Byen Stavanger" til „Gud og den hellige Svithun", det vil altsaa sige til Biskoppen og Domkirken. Denne Gave var imidlertid senere ikke bleven respecteret, men Haakon fornyer den nu for Guds Skyld og „for sin Vens", Biskop Askels Bøns Skyld. Han skjænker altsaa St. Svithun Byen Stavanger med alt, hvad der tilhører den indenbys og før har tilligget den fra gammel og ny Tid, Leding, Sagøre o. s. v.

Imidlertid synes heller ikke dette Gavebrev at have hindret Indgreb fra den verdslige Styrelse, og man bringes da naturlig til at tænke paa Formynderregjeringen for Erik Magnussøn. Vist er det, at Christiern I efter først i Bergen 4 Sept. 1450 at have givet Stavangers Biskop, Kapitel o. s. v. et af de almindelige Protectorier[2] lige i samme Øieblik, som han var i Begreb med at forlade Norge, med fem Rigsraaders Raad gav Bispen en ny Stadfæstelse paa Besiddelsen af Byen, dog kun paa den daværende Biskop (Gunnars) Levetid, og dertil nye Begunstigelser[3]. Det er dog vel sandsynligt, at Biskoppen herefter har beholdt Byen indtil Reformationen.

---

[1] D. N. I No. 51. Regesta Norv. I No. 388. Jeg har tidligere commenteret forskjellige Dele af dette Brev: Norsk hist. Tidsskr. 3 R. IV. 209—210 og Aarbøger for nord. Oldk. og Hist. 1896. 194—195.

[2] D. N. IV No. 921.

[3] D. N. IV No. 924. Her hedder det vistnok, at Kong Haakon har undt Byen til Biskop Arne, og i saa Fald maatte man altsaa antage, hvad Lange ogsaa har gjort, at ogsaa dennes

Dette oprindelige Stavanger, hvorom der paa Haakon Haakonssøns Tid kan være Tale, har rimeligviis været begrændset af Bredevandet (der endnu indtil vore Dage var meget større end nu), dettes Afløb til Østervaag (den saakaldte „Skolebæk") og en Linje fra Bredevandets nedre Ende i Flugt med den nuværende underjordiske Jernbanetunnel ned til Søen. Udenfor disse Grændser laa da efter hverandre: St. Peders Gjerde, de saakaldte Conventsgrunde, Kannikegjerdet, Olafsklosteret og Grimsageren [1]. Af Stavangers Bygninger har naturligviis Domkirken havt den største Betydning. Dens Historie som Bygverk overlader jeg til Kunsthistorikerne, og en saadan, N. Nicolaysen, har ogsaa udførlig beskrevet den. Den led, ligesom Byen overhovedet, meget af en Ildebrand 1272, og man søgte da at lette dens Udbedring ved en Række Afladsbreve af norske og fremmede Biskopper, ja endog af Paven selv, af hvilke mange, maaskee endog alle ere bevarede. Kirkens Indre maa i Middelalderen have

---

Samtidige Haakon Magnussøn havde bekræftet sin Bedstefaders Gave. Men jeg anseer det for temmelig klart, at det for Christiern I paaberaabte Gavebrev har været det endnu i Original bevarede fra Haakon Haakonssøn, til Askel. Noget saadant fra Haakon V existerer ikke og bliver heller ikke andensteds paaberaabt. Mine Grunde er: 1) I det existerende Brev fra Haakon IV betegnes Biskop Askels Navn kun med Forbogstavet A., og efter 200 Aars Forløb kunde dette lettelig opfattes, som om der mentes den yngre og vel i Traditionen mere erindrede Arne. 2) Af Christiern I's Brev sees, at der i det ham forelagte Document nævnes Biskoppen, Erkedegnen og alle Chorsbrødre, hvilket ogsaa ganske stemmer med Haakon IV's Brev, medens der paa Haakon V's og Arnes Tid ikke fandtes nogen Erkedegn i dette Stift.

[1] Dette er overeensstemmende med Rector Erichsens Opfatning i Brev til mig.

gjort et heelt andet Indtryk end i vor Tid, da der foruden det store Høialter endnu gaves mindst 15 andre Altere, der maa have været anbragte paa begge Sider af Skibene.

Af særlig Betydning for Stavangers Domkirke var naturligviis Helgenen St. Svithuns Cultus. Denne Helgen hørte til de betydeligere i Norge og er paabudt saavel i Frostathings- som i Gulathingsloven. St. Svithun havde to Festdage (2 og 15 Juli), men desuden nævnes 1333 ogsaa en Svithunsmesse „om Høsten“ [1]. Jeg har tænkt mig, at denne sidste kunde betyde Stavanger Domkirkes Dedications- eller Kirkemessedag, der naturligviis var en stor Høitidsdag i Byen, og paa hvilkén Dag Kannikerne længe vare forpligtede til at holde et Gilde [2]. At St. Svithuns Skrin ved en eller flere af disse Dage er blevet baaret i Procession, saaledes som Olafsskrinet i Nidaros, er vel sandsynligt, og Ofringer have vistnok da fundet Sted. Endnu i vort Aarhundrede har der hersket en eiendommelig Overtro i Stavanger, som rimeligviis er en Levning fra Svithunsdyrkelsen. Den bekjendte danske Naturforsker Henrik Krøyer (Adjunct i Stavanger 1827—1830) har nemlig optegnet Følgende: „Mod Radesyge anbefales at gaa tre Gange rundt om Kirken med et Skrin, svinge dette tre Gange rundt om Hovedet og derpaa sætte det paa en Grav“ [3].

Stavanger Domkirke er den eneste i Norge, for hvilken vi have bevaret en fuldstændig Fortegnelse over

[1] D. No. XII No. 81.

[2] D. N. IV No. 896. Det er en aabenbar Feil, naar Nicolaysen i sit Verk om Kirken fortæller, at denne var indviet paa Svithunsdagen, 2 Juli. Ikke alene findes Intet herom i Kilderne, men i Afladsbrevene for Kirken findes foruden de to Svithunsdage Dedicationsdagen særskilt nævnt.

[3] Erindringer af H. Krøyers Liv S. 209.

r. Denne er affattet under Biskop Hos-
n seer, at endnu denne sidste Biskop
lige nye Skatte af den Art ved sit
[1].

sig nærmest den nærliggende,
iskoppelige Residents, der
aar fristet mange Skjebner, sidst har
den nylig til Undergang indviede lærde
Sted skal træde en moderne Underviisnings-
original norsk Opfindelse. Bispegaarden, hvis
uge grundmurede Kjeldere fremdeles er et levende
Minde om Fortiden, nævnes første Gang under den stridbare Biskop Arne henimod 1300, og særlig omtales et *camera* i Kjelderen 1358 ved en pavelig Pengesamlers Nærværelse [2]. Paa disse Kjeldere har der, saaledes som senere, staaet en stor Træbygning [3] med mange Værelser, deriblandt en større og en mindre „Maalstue", den malede Hall, Sætestuen, Julehallen, det malede Loft og naturligviis Soverum.

Allerede 1317 nævnes den endnu godt bevarede firkantede Bygning, der var Biskoppens private Capel. Endnu i 1712, da Arne Magnussøn besøgte Byen, stode her tre Altre, og Capellet var forbundet med Domkirken ved en muret Gang. Uvidenheden pleier, som bekjendt, at henføre Alt, hvad der hidrører fra Catholicismen, til „Munke", og Capellet bærer derfor nu det yderst taabelige Navn „Munkekirken".

Endvidere maa Gaarden aabenbart have havt adskillige Udhuse og vel ogsaa egne Bygninger for Tjenerskab og Proventsfolk. Hele Gaarden og Domkirken var

[1] D. N. IV No. 1074.
[2] D. N. VIII No. 169.
[3] Norske Rigsregistranter I 214.

omgiven af en Mur (*pomoerium*), der nævnes allerede 1299[1]. I den sidste Biskops Tid (og vel længe før) var Gaarden ogsaa forsynet med et befæstet Taarn, der kunde bruges som Fængsel. Dette sees af Biskop Hoskolds Strid med Abbed Henrik af Utstein.

Ved Østervaag laa Biskopsbryggen, der nævnes 1297, og hvis Navn er bevaret til Nutiden. Dette er ligeledes Tilfældet med den udenfor den daværende By, i Retning af Hillevaag beliggende „Bispeladegaard“.

Idetmindste i den sidste Tid havde Stavangers Biskop ogsaa en Residents i Bergen, hvor han ved Rigsmøder og andre Forretninger idelig maatte indfinde sig, og hvor ogsaa Erkebiskoppen, som bekjendt, havde en betydelig Gaard, ligesom Biskopperne af Hamar havde en lignende Biresidents i Oslo. Beliggenheden af den Stavangerske Bispegaard i Bergen er ubekjendt. I 1521 sees Gaarden at have havt tre Tjenestefolk[2], i 1529 skriver Biskoppen om sin Domkirkes Grunde i Bergen[3], og i 1536 boede han der i „eget Herberge“. Maaskee kan han ogsaa efter Afsættelsen have faaet Lov at bo der. Der er ogsaa gjettet paa, at Øen Bru, hvorfra et Par Bispebreve findes daterede, turde have tjent til Sommerophold for Bisperne. Man seer jo, at Aslak Bolt undertiden har opholdt sig paa Erkestiftets *grangiæ* eller Avlsgaarde, Bispen af Hamar paa Storøen (Bygdøen) i Holsfjorden[4]. Det er ogsaa at bemærke, at den lille

---

[1] *Stabat episcopus in pomerio* D. N. IV. No. 45. Nicolaysen (Norske Fornlevninger 796) oversætter dette med en „Frugthave“, og Andre have heri fulgt ham. Men en Frugthave hedder ikke *pomerium*, men *pomarium*. At der forresten allerede tidlig kan have været en Have her, vil jeg ikke bestride.

Regnskaber o. s. v. udg. af Huitfeldt-Kaas II 630.

[3] D. N. III No. 121.

[4] Rector Erichsen i Brev til Forf.

Ø Bru har havt en Kirke, og den har vistnok været Kirkegods, da den siden var tillagt de lutherske Bisper. Men videre end en Gjetning kan dette ikke blive.

Da Domkirken naturligviis ikke havde nogen bestemt Menighed i Byen, men var det hele Stifts fælles Hovedkirke, maatte Befolkningen i Byen og Omegn have andre særlige Sognekirker. Om disse vides kun lidet. En Kirke, som opføres af Munch (aabenbart efter Munthe i hans Noter til Aalls Oversættelse af Kongesagaerne), den saakaldte Allehelgenskirke, har visselig aldrig existeret, da den ikke kan paavises i et eneste Kildeskrift, hvorfor det Hele maa bero paa Misforstaaelse [1].

Der gaves derimod i Stavanger en St. Martins Kirke, hvis Beliggenhed nu er ukjendt, og som allerede længe før Reformationen synes at være bleven nedlagt. Den for Fortiden varmt interesserede Numismatiker Schive tænkte sig, at den var „at søge paa Toppen af den nu saakaldte „Provstebakke“, da man „der og indover mod „Arneageren“ har fundet Spor af gamle Mure og Begravelser“ [2]. Kirken, der engang vist maa have været Bymenighedens egentlige Kirke, nævnes kun sjelden, og kun tre Præsters Navne ere bevarede. Den sidste af disse, Sira Saxe, forekommer i den Stilling 1330 [3].

Dernæst gaves der St. Mariæ eller Frue Kirke, der stod paa „Domkirkegaarden“, hvor efter Reformationen en Raadstue opførtes; nu er Tomten en Deel af

---

[1] Rector Erichsen har uden Tvivl Ret, naar han (i Brev til mig) antager, at denne Misforstaaelse skriver sig derfra, at Utsteins Kloster og „Allehelgensgodset“ (Bergen) fra 1601 af nævnes som samlet Forlening, hvorved man jo kunde fristes til at tænke sig en Kirke af dette Navn i Stavanger.

[2] Meddelt mig af Rector Erichsen. Efter Reformationen finder man ved Skagen omtalt „Mortensgaarden“, vist et gammelt Navn.

[3] D. N. VI. No. 134.

Byens store Park. Denne Kirke havde sin Menighed udenfor Byen, nemlig det Sogn, der efter Reformationen vedblev at kaldes Frue Sogn og var henlagt under Domkirken, lige indtil Hetlands Kirke og Sognekald oprettedes 1848. Kirken var vistnok meget ældre end Slutningen af det trettende Aarhundrede, da den, saavidt vides, for første Gang nævnes (i Gaute den ældre af Tolgas Testamente)[1]. Af Præster her kjendes kun to, en Vicarius 1345 (vistnok for en Kannik) og en Capellan 1522[2]. For Mariakirken blev der 1434 givet et Afladsbrev[3] i Vordingborg under det store Rigsmøde der, hvorfor Brevet udstedtes af Erkebisperne af Nidaros og Lund og hele ni andre norske og danske Biskopper efter Begjæring af den tilstedeværende Stavangerbiskop.

Olafs Kirke var, som vi siden skulle høre, oprindelig en Deel af et Kloster. Den laa paa den flade Plads under Olafskleven, hvor der i forrige Aarhundrede indrettedes Fattigkirkegaard, og hvor nu det Kiellandske Familiegravsted findes. Efter dette Klosters Ophævelse i anden Halvdeel af det 13de Aarhundrede tilhørte Kirken og Grundene det nye Utsteins Kloster, hvilket de fulgte selv efter dets Secularisation; dog havde Abbeden allerede 1530 solgt en af dem[4]. Endnu 1783 betalte Domkirken til Klostret en aarlig Afgift af 1 Rdl. 2 β, hvilket i Regnskabet kaldtes St. Olufs Grundeleie af de Fattiges Kirkegaard[5]. Kirken betjentes idetmindste 1298 af Munke fra Utstein[6], og muligens kan denne Kirke

[1] D. N. II No. 25.
[2] Meddelelser fra Rigsarchivet I 265.
[3] D. N. IV No. 835.
[4] Dombogen for 1599 S. 232 fgg.
[5] Meddelelse fra Rector Erichsen.
[6] Langes Klosterhist. 2 Udg. 378, 388.

efter St. Martinskirkens Forsvinden have været Byens Sognekirke, hvis ikke dennes Borgere have søgt Mariakirken sammen med Omegnens Bønder, hvilket maaskee er sandsynligere.

En St. Petrikirke laa paa den indre Side af Bredevandets Afløb, „Skolebækken“, i nuværende Hospitalsgade (ogsaa kaldet Grindegade). Den var i sin Tid Kong Magnus Haakonssøns „Odelskirke“, rimeligviis en Arv fra hans Moder, men Kongen skjænkede i Biskop Thorgils's Tid i Syttierne af det trettende Aarhundrede denne sin Kirke til det Hospital, som denne Biskop da oprettede. Bispedømmet og Domkirken eiede en Strækning paa den anden Side af „Skolebækken“, det saakaldte St. Peders Gjerde (hvor i vore Dage den nuværende Petri Kirke er opført), og her byggedes nu Hospitalet, i hvis Oprettelse samtlige Kanniker samtykkede. Det var et „Almissehuus“ for fattige Syge i Byen, som her maatte vente „Bod eller Bane“ hellere end, som før havde været Tilfældet, at bæres syge og halvdøde fra Gaard til Gaard. Biskoppen sørgede for de fornødne Huse og tillagde nogle udenbys Eiendomme, der opregnes i Gavebrevet. Et Par kvindelige Frænder af Biskoppen omtales, der vistnok paa en eller anden Maade skulde forsørges af Godset[1].

Der var maaskee ogsaa en anden Stiftelse af beslægtet Natur i Stavanger. Efter Reformationen nævnes en St. Annæ Gaard i Nærheden af Domkirken, men Navnet maa være fra Catholicismens Tid. I Danmark forekommer netop Benævnelsen St. Annæ Huus om velgjørende Stiftelser[2].

---

[1] D. N. X No. 4. Om Hospitalet i senere Tider og efter Reformationen see Norske Stiftelser I og III.

[2] Allen, de tre nord. Riger. IV,1 S. 240. Jeg skylder Rector Erichsen, at jeg er bleven opmærksom paa denne St. Annæ Gaard. Den overlodes 1612 den lutherske Biskop til Bolig.

I Nærheden af Domkirken laa udentvivl ogsaa Skolen, hvis Tomt nu udgjør en Deel af Parken, og hvorom senere mere. Ligeledes laa her Kannikernes Communshuus eller „Brødregaarden", hvor de daglig gik til fælles Bord, men dog visselig ikke havde Bolig. Denne Gaard laa ved den nuværende Kongsgaard paa den Tomt, hvor nu Byens Brandstation er beliggende. Communshuset er rimeligviis opført i Slutningen af 13de Aarhundrede, da *mensa communis* oprettedes. Der omtales Sætestue og Refectorium eller Spisestue. Forresten havde vistnok hver Kannik her, som i andre Stiftsstæder, sin egen Bolig. Disse have rimeligviis ligget noget udenfor den egentlige By paa den Plads, som endnu kaldes „Kanniket". I 1302 skjænkede Kong Haakon V Kannikerne „de Tomter, som ligge i hans Almenninge Øst for Maria Kirkegaard med satte Engemærker, og Chorbrødrene have nu gjærdet om dem" [1]. Heraf Navnet „Kannikegjærdet", der ligesom „St. Peders Gjærde" betegner en indhegnet Plads. Ogsaa en privat Gave fik Kannikerne noget senere, en Plads søndenfor Vandet (Bredevandet) af Fru Magnhild Ketilsdatter [2].

Af Gaarde udenfor Kirkerne og Geistlighedens maa først nævnes Kongsgaarden. At der har været en saadan i Stavanger, har jeg vistnok seet benegtet [3], men den nævnes dog udtrykkelig, skjønt kun en eneste Gang, nemlig 1306 [4]. Kongelige Besøg har ikke været meget hyppige, og i denne Henseende synes Avaldsnes at have spillet en større Rolle; her holdtes ogsaa Lagthinget i den ældre Tid. Magnus Haakonssøn, der i Fa-

[1] D. N. IV No. 54.
[2] D. N. III No. 132.
[3] Af Nicolaysen i Norske Fornlevninger.
[4] D. N. IV No. 54.

"der var forlenet med Ryfylke, er vistnok
ngst har opholdt sig i Stavanger, til-
nge Dronning, den danske Ingeborg.
es 1318. Dens Beliggenhed kan
den af Utstein i hint Aar overdrog
„en otte Alen bred Vei mellem Age-
en, lige ned fra Vandet (Bredevandet) til
, som gaar op til St. Olafs Kirke" [1].

andre Gaarde kjendes følgende:

Katlaragaarden (Kjedelmagergaarden) 1297.

Nasagaarden 1302.

Skagen. Dette endnu bevarede Navn har oprindelig betegnet en Gaard. En fra Biskop Arnes Tid bekjendt Kannik (ca. 1300) kaldes Ingemund i Skagen. I 1362 holdtes Lagthing i „indre Skagen", og 1392 omtales Sætestuen i „Midskagen".

Kriken nævnes oftere. Et Præbende har ogsaa været benævnt saaledes. I 1445 tales om „Midtkriken". En Gaard i Kriken solgtes af den senere Biskop Gunnar til en dansk Skomager.

Arnegaarden omtales oftere, maaskee første Gang 1404.

Simonsgaarden 1345.

Svaddagaarden 1379.

Bratten 1342, 1440 („nedan at Brattenom"). Maaskee der, hvor „Brattegaden" nu findes.

Steinsgaarden 1383, da en Dom blev afsagt der.

Koksgaarden omtales henimod Reformationstiden. Den var i sin Tid af en Gudrun „Koks" solgt til Utstein, men Klosteret solgte den igjen i sin betrængte Forfatning til Lagmand Nils Claussøn 1530 [2].

---

[1] D. N. II No. 134.

[2] De fleste af disse Gaarde ville findes nævnte i D. N. IV, enkelte i I og II.

Disse Gaarde med faste og kjendte Navne have vistnok været de bedste og de største Privathuse i Byen. Naturligviis har der været ulige flere Smaahuse for den fattigere Befolkning.

Den senere Strandgade ved Vaagen synes ikke at have været bebygget før efter Reformationen. Dette var „Grimsageren“, der tilhørte Domcapitlet. Heraf forklares da let, at Grundene efter Bebyggelsen have svaret og endnu svare Afgift til Stavangers Præsteskab.

For første Gang fik Stavanger et formeligt Handelsprivilegium af Erik af Pommern, dateret Kjøbenhavn 16 August 1425, altsaa kort efter Kongens Tilbagekomst fra den store Udenlandsreise. Høist sandsynligt forekommer det mig at være, at den, der har udvirket Privilegiet, maa have været Hr. Endride Erlendssøn, der jo da var forlenet med Ryfylke, og som vi have seet, en i særlig Grad indflydelsesrig, vistnok ogsaa virksom Mand. Nogen særlig Oplysning om Byens Forholde vil man desværre ikke finde i dette Document, der kun i almindelige Udtryk forbyder Kjøbmandskab i Stiftet udenfor Stavanger By og andre Steder, „som af Alder er lovlig beskikkede dertil“ [1]. Af stor Betydning for Byens Udvikling har Privilegiet neppe været, da Hanseaterne, som vilde samle det hele nordlige og vestlige Norges Handel i Bergen, af al Magt stræbte at holde andre Handelspladse i disse Dele af Riget nede, deriblandt endog Throndhjem.

I Stavanger, til hvis Historie som By der ganske vist kun er bevaret saare sparsomme Vidnesbyrd, kjende vi først fra Slutningen af det femtende Aarhundrede nogle faa Raadmænd. Om Borgermester er der ei Tale før Reformationen, ja endog Raadstuen omtales først i den

[1] D. N. VII. No. 379.

sidste Tid før denne Omvæltning [1]. I 1436 nævnes som Foged i Byen en Laurents Deken og som *præfectus civitatis*, der formodentlig betyder det samme, i 1438 Laurentius Magni; disse to ere sikkert ogsaa en og samme Person [2]. Mellem de norske Byer, som efter det bekjendte (men aldrig i Kraft traadte) Udkast til en ny Unionsact, skulde deltage i Kongevalg, nævnes ikke Stavanger. I 1438 synes et Par Tydskere at have været Borgere i Byen, Nicolaus Pommerensis og Johannes Kannaman [3], og dette kunde maaskee tyde paa lidt Handelsrørelse. I 1463 nævnes ti „Bymænd" [4].

Det er ikke rimeligt, at Byen, den geistlige Stat og dens Tjenere iberegnet, før Reformationen har hævet sig til Indbyggerantal af 1000 Mennesker. Men her som paa mange andre Steder dannede der sig dog allerede i det sextende Aarhundrede phantastiske Forestillinger og Sagn om en fordums Glans og Herlighed, der aldrig havde existeret. Ligesom det paa Hamar fortaltes og troedes, at denne Biskopsflekke engang skulde have talt 1800 vaabendygtige Borgere, saaledes gik det ogsaa i Stavanger: endog en Mand som Peder Claussøn kan skrive, „at denne By haver i fordums Dage været meget større og ypperligere, og kan man endnu see Grundvolden en halv Fjerding fra Byen, hvor Huuse og Gader have været, og siges at skulle have boet 700 Borgere derudi, somme mene 1800" [5]. Sandheden er, at Stavanger først i det nittende Aarhundrede er bleven en By af større Betydning som Kjøbstad.

---

1 Y. Nielsen, Raadmændene i de norske Kjøbstæder. S. 14—15. (Chr.a Vidensk. Selsk. Forh. 1879. No. 13).

2 D. N. VI. pag. 502. Samtidig nævnes Borgerne Thorkel Simonssøn og en Ingemundus Bratteri.

3 D. N. VII. pag. 408.

4 D. N. IV. No. 952.

5 Saml. Skr. 322.

VII.

Bispestolens Indtægter.

Om Stavanger Bispestol og Domkirke har besiddet Eiendomme udenfor Stiftet, er mig ubekjendt. Derimod var ikke saa lidet Jordegods i Stavanger Stift selv henlagt til Erkestolen i Nidaros [1]. I det mindste i Kvinesdal besad „St. Olaf“ ogsaa Kirkekjør, der endnu omtales (som seculariserede!) 1545 [2]. Munkeliv Kloster og vistnok flere andre bergenske Stiftelser har ogsaa havt Besiddelser i Stavanger Stift.

Bispestolen og Domkirken sammenfattedes i det fælles Begreb: *staðrinn* [3], og deres Indtægter og Formue kunde ikke let adskilles, om end Biskoppen naturligviis havde privat Gods og Løsøre.

Indtægterne bestode i Jordegods, spredt over det hele Stift, Fjerdeparten af Tienden, Cathedraticum af Præsterne samt den dem paahvilende Tiende, geistligt Sagefald og forskjellige andre tilfældige Indtægter. En stor Deel af sine Indkomster maatte imidlertid Biskoppen, som siden nærmere skal paavises, dele med sit Domcapitel.

Jordegodset, hvis oprindelige Stamme vel skyldes en kongelig Dotation, voxede stadig ved nye Gaver, ved Biskoppernes egne Kjøb og Erhvervelser og derved, at Personer, der ikke formaaede at betale, hvad de skyldte, maatte pantsætte eller afstaa fast Eiendom. Nogen Jordebog for Stiftet haves, som i Indledningen bemærket, ikke. Man bør dog ikke anslaa Indtægterne af Jordegodset altfor høit, thi det havde kun ringe Leieværdi.

---

[1] Aslak Bolts Jordebog S. 107—108.

[2] D. N. XI. No. 665.

[3] Samme Udtryk findes ogsaa brugt om Klostre som juridiske Personer.

At opregne de Gaver af fast Eiendom, hvorom Efterretning er levnet, vilde føre for vidt. Som Exempler kunne nogle saadanne anføres [1]. Den mægtige Gaute af Tolga d. æ. skjænkede mere til Bergens Kirker, men erindrer dog ogsaa Stavangers. Samtidig omtrent har man Arnbjørn af Heimnes's Testamente, der indeholder flere interessante Oplysninger. I 1324 stadfæstede Fru Ragnhild Jonsdatter sin Mand Hr. Helge Sæbjørnssøns Gave af en Gaardpart. Endnu i Auduns Tid forekom Gaver. En saadan indeholder en characteristisk Ytring og bør derfor omtales. Det blev i 1477, altsaa mange Aar efter Auduns Død, oplyst, at en Sigrid Gunnarsdatter havde været hos denne Biskop og skjænket ham Gaarden Bø paa Øen Fogn, men da hun kom hjem, sagde hendes Venner, at hun havde bortgivet, hvad hun ikke eiede, da det var Umyndiges Gods. Sigrid havde da svaret, at hun saa vilde give Halland i Erfjord, hvorimod Søsteren Gunhild havde protesteret. Nu vilde Sigrid give Hana i Gand, men Gunhild sagde: „Ikke vil jeg tillade, at Du giver bort hverken Hanen eller Hønen.“ Omsider var dog Søstrene blevne enige om at give Bokenes i Gand i Stedet, mod at Bø skulde udgaa af Biskoppens Register [2]. Af de Gaver, som kjendes, ere dog flere til Kannikerne end til Bispestolen, og i den sidste Tid synes den Art Gaver næsten eller ganske at være ophørte.

En biskoppelig Hovedindtægt var en Fjerdepart af det hele Stifts Tiende. Men i flere Tilfælde have dog Biskopperne givet Afkald paa sin Tiende i visse Sogne til Fordel for Andre, saaledes til Kannikerne Tienden af Finnø, hvorom der under Biskop Arne blev Strid. Bi-

[1] Cfr. Norske Stiftelser III., 546 fgg., hvor Nicolaysen gjør Arnbjørn af Heimnes og Abbeden af samme Navn til een og samme Person.
[2] D. N. I No. 918.

skop Alf gav i sit Testamente Tienden af Torvestad og Skaare til Tiggerklostrene i Bergen, hvad dog maaskee kun vil sige den Tiende, som maatte være forfalden ved hans Død, da han neppe har kunnet binde sine Eftermænd. Tiende skulde i Følge Erkebiskop Jons Christenret svares omtrent af alle mulige Ting, men den blev jo siden ikke i alle Dele respecteret. Peder Claussøn[1] beretter, at „mange Jordeparter ere komne under Biskopsstolen og Kirkerne for ubetalt Tiende, som med gamle Register bevises kan“. Han tilføier, at Almuen i den catholske Tid var langt villigere til at betale Tiende og overhoved til Ydelser til Kirken end efter Reformationen.

Præsterne, der i sine Sogne modtoge en Part af Tienden, der svarede til den Biskoppen over hele Stiftet tilkommende Andel, maatte selv af sine Præstegaarde svare Tiendeafgift „af al sin Sæd“; i et af Erkebiskop Eilifs Statuter, der dog maaskee kun har angaaet Erkestiftet, tilføies hertil: „baade inden Gaard og uden“ samt „af al sin rette Indkomst, som de tage af sine Mænd“[2]. For Stavanger Stift have vi et mærkeligt Document herom fra Auduns Tid 1429. Paa et almindeligt Præstemøde i Stavanger i hint Aar henlagde han nemlig til nogle Altre i Domkirken „Præstetienden (det vil aabenbart ikke sige den Tiende, som Præsterne fik af Almuen, men den, de selv ydede) af hele 21 Præstekald, under hvilke der allerede dengang maa have været flere Annexer, da f. Eks. „Undal“ nævnes som et Præstegjeld under Et[3]. Derhos havde de adskillige andre Udgifter, deriblandt Cathedraticum til Biskoppen og hyppig Pavetiende, i Baselerconciliets Tid ogsaa Afgift til dette o.s.v.

At Cathedraticum ydedes i Stiftet, sees tydeligt,

[1] Samlede Skr. 224.
[2] Norges gamle Love. III. 310.
[3] D. N. II. No. 699.

men nærmere Oplysninger fattes. Dog synes det, som at enhver Kirke havde at erlægge Noget til Domkirken.

En vistnok væsentlig Indtægt for Biskoppen var hans Sagefald, da Bøderne vare forholdsviis høie. Oplysningerne herom ere dog ikke mange fra dette Stift. Sagefaldet inddreves ved Provster eller Aarmænd, der, som et Exempel viser, synes at have nydt Trediedelen for sin Umage [1]. Ligesom for ubetalt Tiende saaledes kunde Biskoppen ogsaa for ubetalt Sagefald tilregne sig Jordegods. Til Biskop Sigurd maatte saaledes 1461 en Mand fra Sirdalen pantsætte sin Gaard for Modstand mod sin Sognepræst og for Hor [2]. Et andet Exempel paa indbringende Kirketugt fra Eilifs Tid kan her anføres. En utlæg Mand (uvist hvor) var bleven begravet paa Kirkegaarden; Provsten havde befalet, at Liget skulde opgraves og udkastes, men var i tre Aar ikke bleven adlydt. Biskoppen tilgav da denne Ulydighed og tillod, at Liget maatte blive liggende i christen Jord, og at den Afdødes Sjel maatte delagtiggjøres i den hellige Kirkes Bøn, men som det viser sig af en Paategning paa Brevet, er der givet Jordegods i denne Anledning [3]. I 1424 sees en Mand at have bødet 6 Mark contant for Hor med en Ægtekone [4]. Et andet lignende Tilfælde omtales i Homedal 1451 [5]. I Aslak Bolts Jordebog vil man for Erkestiftet finde adskillige lignende Oplysninger.

Biskoppernes Visitatser kunne i Middelalderen betragtes fra to Sider, nemlig deels som virkelige geistlige Forretninger, deels som en ikke uvigtig Indtægtskilde

[1] D. N. IV. No. 803.
[2] D. N. IV. No. 949.
[3] D. N. I. No. 975.
[4] D. N. IV. No. 825.
[5] D. N. IX. No. 315.

for Biskoppen, der paa disse Reiser var berettiget til Kosthold hos vedkommende Præster for sig og et i Regelen stort Følge, for hvis Underholdning i Bispegaarden han altsaa befriedes. Kilderne ere meget sparsomme i denne Henseende for vort Stift, og man savner saadanne Oplysninger, som haves for Nidaros og Oslo Stifter, om hvor mange Nætter Biskoppen havde Ret til at tilbringe i Præstegaardene; de underordnede Præster ved de ringere udstyrede Kirker vare fritagne, idet kun de større Kirker vare „Veitslekirker“ (som de kaldtes i Erkestiftet). Heller ikke har man, selv i Bergens Stift, Kundskab om, hvor store Kvantiteter af Drikkevarer o. s. v. Præsteskabet var forpligtet til at have i Beredskab [1]. Af Haakon den gamles Saga erfares, at Præsteskabet (i hvilke Stifter siges ikke) 1247 klagede for Cardinalen Vilhelm over, at Bisperne tidt undlode at visitere, men dog krævede Betaling for Visitats. En Hovedforretning ved Visitatsen var vistnok Undersøgelse af Kirkeværgens Regnskaber. Til de geistlige Forretninger, der alene kunde udføres af en viet Biskop, hørte, som bekjendt, Børns Confirmation eller Ferming, en Ceremoni, som dog vistnok er udført temmelig uregelmæssigt, navnlig i fjernere Egne af Stiftet. Efterat hyppigere Rigsraadsmøder, tildels endog udenfor Norge, vare komne i Brug, maatte dette sikkert ofte hindre Biskopperne i at visitere. Sagnet har bevaret enkelte Erindringer om disse Visitatsreiser. Peder Claussøn taler om en „Biskopsbod“ paa Fjeldvidden mellem Eidsfjord og Hallingdal [2], og paa Katteraas-Heien mellem Omlid og Gjerestad erindres et Sted, „Biskopsstolen“, hvor Bisperne pleiede at hvile og at anbringe et Mærke i Stenen, naar de kom derhen [3].

[1] See om disse Ting min Krønike om Erkebiskopperne S. 149 fg.
[2] Saml. Skr. 333.
[3] J. Aas, Gjerestad Præstegjeld og Præster S. 31.

Saavel Biskoppen som Kannikerne skaffede sig en Fordel ved i sine Gaarde at optage til Forsørgelse Personer, der kunde yde et godt Vederlag derfor. Dette kaldtes at blive Provents-Mand eller Kvinde. Exempler herpaa ere følgende fra dette Stift. I 1313 afstod en Gunvor Olafsdatter til Biskop Ketil Gaarden Dalve i Nærstrand (Skyld 8 Løber bedste Sort Smør og 5 Pund Korn) til evig Eiendom for Bispestolen mod at erholde for Livstid Værelse i Bispegaarden med Kjelderrum (*undirbud*) og saadan Kost, som de have den, der sidde *umþvert* med Biskoppen, en Bolle Mungaat daglig til Maaldrikke, dog med Undtagelse af nogle Fastedage og de Dage, Biskoppen holder Veitsle. Hendes Følgekone skal ogsaa være i Bispegaarden i de store Høitider, St. Svithuns Aften o. s. v. og sidde paa Tjenestemændenes Pall[1]. 1325 afstod Gyrid Oddsdatter til Biskop Erik II sine Eiendomme Kingelstad paa Finnø og Høivik i Jelse (Skyld henholdsviis en halv Læst Korn og halvfjerde Løb bedste Sort Smør) mod Stue og Kjelderrum, Kost o. s. v. omtrent som foregaaende; dog nævnes ikke nogen Følgekone[2]. I 1342 enedes Kannikerne med Orm Bonde om, at han imod at afstaa Jordegods til 60 Marks Værdi, hvoraf han strax udlagde det halve i Gaarden Grjotheim i Randeberg, samt dertil betale noget mere i Penge skulde faa hos denne saa godt Kosthold, som pleier at gives for Kjertesvendenes Pall i Bispegaarden, og dertil Soverum i Korsbrødregaarden eller i Bratten, hvilken Gaard altsaa ogsaa maa have tilhørt Kannikerne[3]. I 1346 sluttede disse en lignende Contract med en Ivar paa Aas, der skulde for sin Forsørgelse afstaa Steinbru i Gand (Høiland)

[1] D. N. II. No. 115.
[2] D. N. IV. No. 167.
[3] D. N. IV. No 263.

og Bjalland i Gestal. Ivar sees ogsaa at være bleven indkvarteret i Bratten, men et Par Aar efter kom en Præst fra Hitterø og godtgjorde, at Steinbru var en Andens Eiendom, og Overeenskomsten blev da forstyrret, idet Ivar ikke paa de nye Betingelser, som Kannikerne fordrede, vilde modtage deres Tilbud om Kost med Mel og Smør, som andre hans Ligemænd havde faaet af Brødregaarden eller Bispegaarden, Sulmad fra Stegerhuset og Maaldrikke af Brødrekjelderen o. s. v. [1].

Bispestolens fornemste Byrder vare Vedligeholdelsen af Domkirken og Bispegaarden og Underholdningen af det store Tjenerskab, hvorhos naturligviis Biskoppens høie, fyrstelige Stilling har krævet Æresudgifter. De hyppige Reiser til Bispemøder og senere til Rigsraadsmøder have været bekostelige. Af særegne Udgifter kan først nævnes det saakaldte *subsidium pallii*, en Ydelse til hver ny Erkebiskop for at lette ham Bekostningerne ved hans Romerreise og Afgifter til Paven. Oprindelig var nemlig Erkebispen den Eneste, som behøvede at bekræftes og indvies ved Curien. En Overeenskomst herom blev 1236 truffen mellem Erkebiskop Sigurd og Biskop Askel af Stavanger, der gik ud paa, at der skulde ydes Halvdelen af Fjerdeparten af (et Aars) Tiende i Palliehjelp. Dette Forlig, der bekræftedes af Kapitlet [2], maa vel forstaaes saa, at det var Halvdelen af Bispens Fjerdedeel af Tienden, der skulde ydes; men man maa, efter hvad der vides fra Bergens Stift i næste Aarhundrede, slutte, at man har forstaaet at overføre Byrden fra Biskoppens til Kirkernes Tiende [3]. Endnu Henrik Kalteisen forlangte Pallie-

[1] D. N. IV. No. 308, 335 og I. No. 311.

[2] Regesta Norv. I. No. 440. Erkebispen var selv tilstede i Stavanger ved denne Leilighed, ligesom Biskop Nicolaus af Grønland.

[3] Min Krønike om Erkebisperne.

hjelp i Stavanger 1451 og da af Kirkernes Tiende ved Geistlighedens Bistand[1], men hans kort efter paafulgte Resignation har vel bevirket, at der ikke er blevet Noget deraf. Afgiften til Curien (250 fl.) af hver tiltrædende Biskop foruden Sportler til Kammerets og Cardinalcollegiets underordnede Personale er allerede omtalt. Under Christiern II paalagdes, som vi have seet, Bispestolen en høi Skat.

VIII.

Biskoppelige Tjenestemænd.

Ihvorvel de norske Suffraganbiskoppers Hofstat naturligviis maatte være ringe i Sammenligning med deres Collegers i de større Lande, havde dog ogsaa de smaa norske Kirkefyrster et talrigt Tjenerskab af forskjellig Art.

Først bør nævnes Officialen, der sikkert altid var Kannik. Hans meest fremtrædende Forretning var at fungere som Dommer paa Biskoppens Vegne. Han indtog altsaa en Stilling til denne omtrent som Lagmanden til Kongen; men ved Siden heraf finder man Officialen oftere ogsaa paa anden Maade som Biskoppens Medhjelper eller Stedfortræder i verdslige Gjøremaal. I de Documenter, som Officialerne udstedte, navngave de sig i Regelen ikke, men skrev sig gjerne kun: „Vi Officialis o. s. v.“, hvorfor vi kun kjende faa Officialer ved Navn, saasom i dette Stift Erik 1308, Sigurd Reidarssøn 1392, Olaf Botvidssøn 1512, Peder Hanssøn 1517.

Den oftere forekommende Sacrista var Skatmester, og hans Kasse forvaredes i Domkirkens Sacristi[2]. Imid-

[1] D. N. IV. No. 929.
[2] D. N. VI. pag. 498.

lertid er det ikke vist, at denne Embedsmand egentlig har staaet umiddelbart under Biskoppen eller egentlig været hans Tjener; snarere har det maaskee været Domcapitlet, hvis Midler han forvaltede, og Sacrista var sikkert selv i Regelen en Kannik. Af Sacrister i Stavanger kjendes Sira Rut[1] 1347, Gunnar Haakonssøn 1438, Johannes Thomæ 1450 og 1454.

Biskoppen havde stadig en Capellan, der vel har forrettet Messe for ham i hans private, fremdeles existerende Capel, men som udentvivl ogsaa har fungeret som hans Sekretær eller som det idetmindste ved andre Bispesæder i den senere Tid kaldtes „Cantsler“[2]. Biskop Audun holdt en Notarius, der vel har havt den pavelige eller keiserlige Autorisation, som i Middelalderen krævedes for Notarier. Det var en Clericus fra Linköping Stift, Sven Jonssøn. Rimeligviis har Stavangers Biskop ogsaa havt sin Poenitentiarius, skjønt jeg ikke her har fundet nogen saadan udtrykkelig nævnt. En saadan Embedsmand skulde dog ifølge Bestemmelserne ved Provincialconciliet 1306 findes ved enhver Domkirke.

Udenfor Stiftsstaden havde Biskopperne sine Provster, hvis Functioner dog vare saadanne, at de ogsaa kunde overdrages Lægmænd. Det paalaa nemlig Provsten fornemmelig at føre Opsyn med, at Forseelser, der hørte under geistlig Ret, paataltes, og at Bøderne rigtig betaltes. I Regelen vare vel Provsterne Geistlige, skjønt den verdslige Magt i Erik Magnussøns Dage havde protesteret derimod. Den Inddeling af et Stift i faste Provstier,

---

[1] D. N. IV. No. 318.

[2] I Biskop Thorgils's Tid var Capellanen Arne endog Medlem af Capitlet. D. N. X. No. 4.

der kjendes fra den røde Bog i Oslo, har neppe fundet Sted i Stavanger Stift. Vi finde 1363 en Provst i Slidre [1], hvis Kirke har været en Hovedkirke for Valders, hvilket ogsaa dens Bygning og tidligere Udstyr med „Kannikestole" synes at antyde. I 1378 er Kanniken Haakon Valthjofssøn Præst i Tveid og Provst over Østre-Agder [2], i 1429 en Præst og Provst i Helleland i Dalene [3] og samme Aar en Præst og Provst i Mandalen. Sognepræsterne paa Vansyn (Lister) synes ofte at have været Provster i Listeregnen, saaledes Andor Hallsteinssøn (tillige Kannik) 1444.

I Landsbygderne havde Biskopperne verdslige Tjenestemænd, der kaldtes med det gamle Navn Aarmænd, hvilke indkrævede Tiende o. s. v. [4]. I Diplomerne nævnes de dog kun sjelden. I 1297 nævnes en Paal Aarmand og i 1393 en Aasolf Aarmand [5]. Fra 1417 har man en interessant Oplysning i dette Emne: Biskop Haakon II overdrager Arnvid Arnvidssøn i Eidsfjord (tillige Kirkeværge sammesteds) at indkræve sin Tiende i dette Sogn og sin anden Rettighed (undtagen Cathedraticum og Helligdagspandet, for hvilke Biskoppen selv kunde have Brug paa sine Reiser) for 7 Løber om Aaret, og derhos giver han ham „Aarmandsforretningerne og Provstedømmet" over Eidsfjordingerne, idet han skal indtale Bøder, der tilkomme Biskoppen mod selv at oppebære Tredieparten af Sagefaldet i de Sager, som han stævner „for Os eller vor Officialis" [6]. Sædesvende

[1] D. N. VI No. 376.
[2] D. N. IV No. 510. I No. 459.
[3] D. N. IV No. 840.
[4] Peder Claussøns Saml. Skr. 224.
[5] D. N. V. No. 162.
[6] D. N. IV. No. 803.

i Lighed med Erkebispens findes ikke omtalte i dette Stift.

I Bispegaarden var der naturligviis et talrigt Tjenerskab. Ved Forliget i Tønsberg 1277, der siden ophæve-des af Kongemagten (hvad rigtignok Kirken aldrig ret vilde erkjende), men som tilsidst atter gjenoplivedes 1458, havde Stavangers Biskop Ret til at holde 40 væbnede Mænd, der vare ledingsfrie dels for to, dels for tre Nev. Om han har holdt saa stor en Styrke, er uvist, men til enhver Tid har han dog havt bevæbnede Mænd ved sin Gaard, hvad man af og til ovenfor vil have seet. I den sidste Tid kaldes de Hofmænd. Selvfølgelig har han havt n Kjøgemester og en Raadsmand. En Kjeldermester nævnes 1345, ligesom der omtales ogsaa Kjertesvende i Bispegaarden (1317)[1]. Kvindeligt Tyende har der naturligviis ogsaa været, og det nævnes i Biskop Alfs Testamente. En Portner omtales 1297, samtidig ogsaa en „Fant“, det vil sige en Mand, der har havt at reise om i Biskoppens Ærinder[2].

Saaledes har Stavanger Bispegaard havt ikke faa Beboere af forskjellig Art, der naturligviis hver efter sin Stand nød forskjellig Kost. Proventfolkene er allerede ovenfor omtalte.

Kirkernes økonomiske Tarv varetoges ikke af Præsterne, med hvis Interesser Kirkerne tidt kunde komme i Strid, men af særegne Ombudsmænd (Kirkeværger), der aflagde Biskoppen Regnskab og ansattes af ham. Man maa tro, at Ombudsmændene havde Godtgjørelse for sin Umag, thi Erkebiskop Aslak Bolt lod sig betale af

[1] D. N. IV. No. 45. 119.

[2] D. N. IV. No 18, hvor der opregnes en hel Del Personer, der aabenbart have hørt til det verdslige Tjenerskab.

dem, naar han gav dem Beskikkelsesbrev [1]. Man har endnu bevaret adskillige Kvitteringer fra Biskopperne for aflagt Regnskab, i Regelen for flere Aar ad Gangen [2].

IX.

Stavangers Domcapitel.

Dette maa formodes at være stiftet ved eller kort efter den norske Kirkes gjennemgribende Organisation af 1152. I det bekjendte Stridsskrift fra Kong Sverres Tid, der kaldes en Tale mod Biskopperne, hedder det ogsaa udtrykkeligt, at „da Pallium kom til Norge, bleve Proventer (ɔ: Præbender) oprettede ved Bispestolene og Chorsbrødre indsatte“. Naar det af Erkebiskop Erik indberettes til Paven, at hans Eftermand er valgt af *clerus et populus* [3], maa her ved *clerus* forstaaes Capitlet, hvis Valg endnu efter gammel Sædvane er vedtaget af Menigheden (*populus*). Ganske paa samme Maade hedder det nemlig, at den bergenske Biskop Haavard (1217) var bleven valgt af *clerus et populus* [4]; men i senere Tider er denne Menighedens Tilslutning vistnok ikke ænset.

I 1236 finde vi, at Capitlet har bekræftet en Overeenskomst mellem Biskop Askel og hans Metropolitan [5]. I denne sin ældre Periode har det havt en Archidiaconus, og i denne Egenskab nævnes en Andres ca. 1275. Derefter forsvinder Archidiaconatet ligetil Begyndelsen af sextende Aarhundrede. Andre Dignitærer i Capitlet kjendes ikke. Hvor stort Kannikernes Antal har været, kan ikke siges.

---

[1] Min Krønike om Erkebiskopperne S. 150.
[2] F. Ex. 1467 med Soggendal for 9 Aar. D. N. IV. No. 963.
[3] Se min Krønike om Erkebisperne S. 27.
[4] D. N. I. No. 5.
[5] Regesta Norv. I. No. 440.

Det har vistnok været voxende, men høiere end til ti har det neppe nogensinde naaet. Allerede i Gaute af Tolga's Testamente (født 1288) omtales „Chorsbrødre og Vicarier“ [1].

Biskop Thorgils sees at have staaet i godt Forhold til sit Capitel. Han skjænkede 1266 sin Part af Finnøs Tiende til Chorsbrødrenes Fællescasse eller „Commune“. Det hedder i Gavebrevet udtrykkeligt, at Gaver alene skulde tilkomme de residerende Kanniker, hvoraf maa sluttes, at allerede dengang nogle af Brødrene have havt Sognekald paa Landet og opholdt sig ved dem [2]. Endnu en Gave har Thorgils givet Capitlet 1273, nemlig Sole Kirke paa Jæderen, det vil naturligviis sige dens Indtægter [3]. Dette Brev er af stor Interesse, da her første Gang udtrykkelig nævnes det fælles Bordhold, som nu ogsaa her var bragt i Stand i Lighed med, hvad der siden Erkebiskop Sørles Dage havde fundet Sted i Nidaros. I dette Gavebrev omtales ogsaa de Kannikerne hver for sig tilhørende Præbender, men som ringe.

Den følgende Biskop Arne slog i Begyndelsen ind paa sin Formands Vei og skjænkede Kannikerne Gaarden Fakstad i Sand for sin Aartid [4]. Det var en vigtig Gave, da til Gaarden hørte et stort Laxefiskeri i Suldalselven, men herom blev der siden ført lange Retstrætter, som dog endte til Kannikernes Fordeel.

Men Venskabet mellem Arne og Brødrene gik snart over til den forargeligste Strid. Kampen mellem Stat og Kirke var ved Hierarchiets Ydmygelse efter Magnus Haakonssøns Død nogenlunde bragt til Ende, men nu be-

---

[1] D. N. II. No. 24.
[2] D. N. II. No. 13.
[3] D. N. II. No. 15.
[4] D. N. II. No. 21.

gyndte i et Par Stifter Stridigheder mellem Bispedømmet og Capitlet af stor Voldsomhed. Kannikerne have aabenbart stræbt efter selvstændigere Stilling og større Indflydelse, og dette var Noget, der forekom i de fleste Lande. Omtrent samtidig vil man i Danmark finde et mærkeligt Exempel i denne Retning. I Ribe blev det nemlig 1298 bestemt, at enhver, der optoges i Kannikernes Collegium, paa Forhaand skulde sværge, at dersom han selv nogensinde maatte blive Biskop, da skulde han indrømme sine Kanniker en lang Række betydelige Forrettigheder med Hensyn til Stiftets Styrelse og dets Eiendomme o. s. v. og overhovedet ikke tilsidesætte disses Raad [1]. Aldeles paa samme Maade have de fornemste af alle Kanniker, nemlig Pavens egne Cardinaler, undertiden baaret sig ad. Ved Clemens VI's Død 1352 forfattede og besvore saaledes Cardinalerne en Haandfæstning, der i alle vigtigere Sager skulde binde den eventuelle Pave. Derpaa skred de til Valg, men den nye Pave Innocents VI, der selv havde været med at besværge Documentet, erklærede det rigtignok nu for fuldkommen ugyldigt.

Den Stavangerske Strid, der førtes omtrent fra 1294 til 1303 samtidig med en lignende i Nidaros, begyndte dermed, at Arne vilde inddrage Thorgils's Gave af Finnøs Bispetiende, men den antog efterhaanden større og større Dimensioner. Kampen er udførlig fremstillet af en ældre Historiker [2], og jeg vil ikke gjentage dens Enkeltheder. Der appelleredes til Rom, pavelige Dommere beskikkedes, Biskoppens Paastande underkjendtes, Kongen blandede sig i Sagen o. s. v., men Fred og Ro opnaaedes dog først efter Arnes Død 1303, da hans ivrige Modstander Kanniken Ketil, som vi have hørt, blev hans Eftermand.

---

[1] Ribe „Oldemoder", udg. af Oluf Nielsen p. 116 fg.

[2] R. Keyser i Den norske Kirkes Hist. II.

Bortseet fra selve Processens Kranglerier og Kunstgreb, har Striden dog stor Interesse, da vi af den lære meget at kjende, som ellers ikke vilde have naaet til os.

I Striden havde Biskoppen ingenlunde savnet Venner og Tilhængere, og det lykkedes aldrig Capitlet at spille Mester i Stiftsstaden paa den Maade, som Kannikerne i Nidaros stundom formaaede det i sin Strid med Erkebiskop Jørund. Af Arnes Venner kan nævnes Salomon, den senere Kannik i Nidaros og Biskop i Oslo. Han var oprindelig Klerk i Stavanger og siden af Arne indviet til Præst i Slidre. Ogsaa flere af Domkirkens Vicarier, Landspræster[1], et Par Skolemestere og en stor Mængde Lægmænd stode paa Arnes Side. Mellem dennes Modstandere fremtræder foruden Ketil Kanniken Ingemund „i Skagen", samt Præsterne Baard af Avaldsnes og Erik af Gand, der tilligemed en Præst fra Kinservik i Bergens Stift bleve brugte til at forkynde Biskoppens Bansættelse m. m. Erik af Gand var af den forbitrede Biskop med Magt bleven afsat, og mange Voldsomheder havde fundet Sted i og udenfor Byen. Særlig var Mariakirken bleven berøvet sine Bøger o. s. v. Lagmanden og tre kongelige Hirdmænd bleve bansatte, fordi de havde ydet Bistand til Dommenes Execution. Korn m. m. blev med Vold frataget Chorsbrødrene og ført til Bispegaarden.

Hvad der især bør lægges Mærke til, er, at Kannikerne have forlangt, at deres Samtykke skulde indhentes ved Domkirkens, Byens og Landdistrikternes geistlige Embeders og Beneficiers Besættelse og ved Indehavernes Afsættelse fra disse, en Ret, der ogsaa blev dem tilkjendt ved Dom. Endvidere bekræftedes de i Besiddelsen af Finnøs

[1] En af disse, Sigurd, Præst paa Hundevaag, kaldes „Biskopsbroder", uden at det derfor er givet, at han har været en Broder af Arne selv.

Bispetiende og af nogle Agre ved Olafskirken og af Blokken ved Høialteret i Domkirken [1] og Halvdelen af forskjellige Eiendommes Afkastning, der vare skjænkede til Domkirken for Aartider, saaledes at Biskoppen beholdt den anden Halvdel [2]. Ved nye testamentariske Gaver skulde Gavebrevenes Ordlyd strengt følges. Det Vox, som tildeltes Kannikerne til Brug ved Aartider (af Domkirken og Biskoppen ?) skal ydes efter gammel Sædvane, og Kannikernes og deres Vicariers Salarier ikke formindskes, Offeret ved Begravelse uddeles til Kannikerne eller, for de Fraværendes Vedkommende, til Vicarierne, ved hvilket Alter det end maatte falde o. s. v [3].

Efter Arnes Tid høre vi ikke mere til saadanne Stridigheder mellem Biskopper og Kanniker, hvorimod et Par Gange alvorlige Sammenstød fandt Sted mellem Biskoppen og Utsteins Abbeder. I 1319 udskiftedes nogle Gaarde, som Biskop og Kanniker hidtil havde besiddet i Fællesskab [4], og i 1445 traf Biskop Audun kort før sin Død en Overeenskomst med Brødrene, hvorved de gjensidig frafaldt forskjellige indbyrdes Forpligtelser. Dette bestod deri, at Biskoppen opgav, hvad der tilkom ham ved Visitatsen af Kannikernes Communes Kirker [5], dog saa, at hans Cathedraticum forbeholdtes, hvilket Communens Raadsmand ordentlig skulde erlægge. Derhos

---

[1] *Truncus apud altare majus positus* D. N. IV. pag. 47.

[2] D. N. V. No. 40 og IV No. 41.

[3] D. N. IV. No. 47.

[4] D. N. III. No. 116.

[5] Hvad herved skal forstaaes, kan ikke bestemt siges, thi de Kirker, ved hvilke Kanniker vare Sognepræster, kan det vel neppe være. Vi have hørt, at Sole Kirke var dem i Fællesskab skjænket, og Holme Kirke i Mandalen med et Annex tilhørte dem ogsaa. D. N. IV. No. 836.

frafaldt Biskoppen sin Ret til med sine Folk at gjæste Kannikerne paa Domkirkens Kirkemessedag, da de pleiede at gaa til Brødrenes Bord, en Byrde, som disse havde fundet uoverkommelig. Til Gjengjæld frafaldt Kannikerne sin sædvansmæssige Ret til at gaa til Biskoppens Bord i Julen, Paasken og nogle andre Helligdage. I Brevet anføres udtrykkelig, at Biskoppen havde gaaet ind paa denne Ordning efter Kannikernes Bøn, og at disse havde anført, at deres Vilkaar vare blevne meget forringede, og at deres Jorder tildeels laa øde. Biskoppen paa sin Side indrømmede, at han havde paalagt dem „en svær Gudstjeneste i sin Kirke for Gud, ham selv og hans Efterkommere“ [1]. Hvad dette sidste vil sige, er uvist. Jeg vil antyde som en rimelig Formodning, at den uafladelig ved Dag og Nat foregaaende „Psaltersang“, som Erik af Pommern havde faaet indført i flere danske Domkirker og idetmindste i een norsk, Throndhjems, ogsaa kan have fundet Veien til Stavanger; den føltes af Geistligheden som en Trældom [2].

I Tiden efter den store Strid kjendes mange Gaver til Kannikerne, og maaskee flere end til Domkirken selv. Vi nævne som Exempler den velhavende Kannik Ingemunds Gave (nogle Gaarde i Ryfylke) 1305, Fru Magnhild Ketilsdatters 1323, Drotseten Øgmund Finnssøns Gaver først 1384 og derefter lige før sin Død (1388); sidste Gang gav han alt sit Gods søndenfor Stavanger indtil Aaen Sire; velbaaren Mand Peter Niculassøns Gave 1405 o. s. v. I de sidste Menneskealdre før Reformationen synes Gavmildheden at være meget formindsket.

Domcapitlets Gods, der blandt andet lige til vore Dage har været Grundlag navnlig for Christianssands Bispe-

---

[1] D. N. IV. No. 896.

[2] Min Krønike om Erkebisperne S. 155.

stols og Cathedralskoles Indtægter, laa vistnok for den største Deel i det nuværende Stavanger Amt, og Kannikerne have aabenbart ogsaa søgt ved Mageskifter at samle det saa nær Stavanger som muligt, hvorpaa enkelte Exempler ere bevarede.

En stor Deel Kanniker have fordetmeste holdt sig i sine Præsteembeder paa Landet, og ved flere Leiligheder mærkes det tydeligt, at der ofte kun vare faa tilstede ved Domkirken. Om der til hvert Præbende var knyttet et bestemt Præsteembede, saaledes som i Throndhjem, eller om Forbindelsen var mere tilfældig, veed jeg ikke. Som Præsteembeder, der sees at have været tillagte Kanniker, kunne i de Par sidste Aarhundreder før Reformationen nævnes Tolga, Tveid, Egersund, Vanse, Rennesø, Suldal, Høiland, Øiestad og Finnø.

Allerede temmelig tidlig indsneg der sig den Uskik, at Personer udenfor vedkommende Stifter opnaaede Canonicater ved Domkirkerne uden at gjøre Tjeneste. Og ikke sjelden var det Paverne, som ved sine Provisioner skabte saadanne Sinecurister, der kun nød Præbendernes Afkastning og i det Høieste holdt Vicarier ved Domkirken. Navnlig var det hyppig Tilfældet, at en og samme Mand havde Præbender ved flere Domkirker. Ikke sjeldent vare de saaledes begunstigede Personer Udlændinge. Stavangers Kapitel har dog maaskee i mindre Grad end flere andre her i Landet lidt under disse Misbrug. Nogle Exempler paa Uregelmæssigheder af denne Art i dette Stift kunne nævnes: Arne Aslakssøn, der 1350 valgtes til Biskop, havde, som vi have seet, Præbende i Stavanger samtidig med, at han var Provst i Oslo og Cantsler. Noget lignende havde været Tilfældet med Biskop Botolf, der før sin Ophøielse var residerende Kannik i Bergen og Sinecurist i Stavanger. I 1429 var en Kannik i

Oslo og Provst i Gjerpen tillige Kannik i Stavanger. I 1353 finde vi en svensk Geistlig i Linköping, der af Paven faar en Sognekirke i Vesteraas Stift og tillige har Løfte paa et Canonicat i Stavanger[1]; det er neppe tvivlsomt, at det er Lykkesøgeren, Biskop Sigfrid, der har skaffet ham Udsigt til det sidste. I 1403 har atter en Svenske, Ulf, Præst i Skara Stift, forstaaet at skaffe sig Canonicater saavel i Stavanger som i Bergen[2].

Af Fremmede, der virkelig have levet i Stiftet som Kanniker, forekomme Nogle. Adam, der 1268 var Gesandt i England, og Hugo Vilhjalmssøn, Kannik i Aarene fra 1314, have vel været Udlændinge. Fra Sverige ere vistnok efter Navnene at dømme komne Erengisl Pederssøn, der var Kannik og Sognepræst til Vanse 1485[3], og Olaf Botvidssøn[4], der ogsaa kaldes med Tilnavn Gote og i 1512 var Official.

X.

Domskolen.

Ved ethvert af vore Bispesæder er vistnok allerede temmelig snart efter 1152 oprettet en Latinskole for vordende Præster, men om Stavangers Skole kan der ikke gives fyldigere Oplysninger. At den havde sit Locale lige i Nærheden af Bispegaarden, have vi allerede seet.

Som Skolemester (*scholasticus*) omtales 1298 Arnulf, rimeligviis den samme, der 1305 kaldes Sira Onnulf[5]. Kort efter (1299) nævnes med samme Titel en Steinarus

---

[1] D. N. VII. No. 244.
[2] D. N. X. No. 101.
[3] D. N. VIII. No. 413.
[4] D. N. I. No. 1035.
[5] D. N. IV. No. 36. II. No. 77.

eller Steine, der en enkelt Gang kaldes Magister; han sees at have været en ivrig Tilhænger af Biskop Arne under dennes Strid med Kannikerne. I Laurentius's Saga kaldes Skoledisciplene i Nidaros i Begyndelsen af det 14de Aarhundrede „Skoleklerke“ (sammenlign Udtrykkene Peblinger og Skoledegne efter Reformationen), og det er ikke tvivlsomt, at de fleste af dem have været voxne Karle, stundom vel endog indviede til en af de laveste geistlige Grader og altsaa virkelige Klerke.

Der haves nogle Breve, der udentvivl angaa Disciple, der have mod Vederlag nydt Kost og havt Bolig i Bispegaarden. Saaledes betinger sig i 1315 en Salmund Styrmessøn „Klerk“ Ophold paa Bispens Bekostning i 24 Maaneder mod at afstaa to Maanedsmatsbol i Søndfjord; han forbeholdt sig derhos sex Alen Klæde. Da nu den samme Salmund Styrmessøn siden gjenfindes 1345 som Kannik og 1347 som Chorsbrødrenes Raadsmand, har han visselig paa denne Maade tilkjøbt sig Ophold under sin Skolegang [1]. Et lignende Tilfælde var det, at i 1447 en Lagrettesmand afstaar Biskop Gunnar og hans Arvinger (altsaa som privat Eiendom) Gaarden Kvelland i Sjernerø som „Forlagsøre“ for sin Søn, der i tre Aar har havt Ophold hos Bispen [2]. Endnu Biskop Hoskold anfører, at han „uden Forlegging“ har givet et ungt Menneske Ophold i tre Aar [3].

I 1320 omtale Kannikerne nogle Presteemner som „examinerede“ af dem, men om her skal tænktes paa en Examen i vor Tids Betydning eller alene paa en Under-

[1] D. N. IV No. 109, 303, 335.
[2] D. N. IV No. 900.
[3] D. N. III. No. 1121.

søgelse, om de havde de formelle Betingelser for Ordination (ægte Fødsel o. s. v.), er uvist. Derimod have vi et Vidnesbyrd om, at en Mand, hvem Paven gav Slidre Kirke, er 1264 bleven i Rom examineret i boglig Kundskab og befunden *in literatura competenter idoneus* [1].

Af og til møder man i Stiftet Mænd med Magistertitel, altsaa et Vidnesbyrd om Studier ved fremmede Universiteter. For at fremme Besøg ved disse bestemte Conciliet i Bergen 1435, at den halve Bondelod, altsaa en Ottendedeel af Tienden, kunde anvendes til Stipendier for disse Studerende [2]. Men fra Stavanger Stift synes i de paafølgende sidste Menneskealdre før Reformationen, i ethvert Fald efter de Matrikler over Studerende, som hidtil kjendes, kun yderst faa at have søgt Universiteterne. færre end fra Hamars Stift.

I 1522 omtales en Hr. Nils Erikssøn som Skolemester i Stavanger, og man seer, at Skolen maa have besiddet eget Jordegods, da der er Spørgsmaal om dens Deel i Gaarden Kolnes [3].

Latinskolernes Tilstand var neppe synderlig god i den sidste Tid før Reformationen. Erkebiskop Olaf synes at have tænkt paa en Gjenoplivelse af Skolerne; thi nogle Notitser, der visselig maa hidrøre fra ham [4], pege i denne Retning.

---

[1] D. N. VI. No. 32. Matthæus Parisiensis omtaler i sin berømte Krønike engelske Geistlige, som ere blevne prøvede i Rom. Dette var i den bedre Tid; senere var der vistnok ved Curien alene Spørgsmaal om Pengene. Se ogsaa Registret til D. N. VII: „Examen".

[2] D. N. V. pag. 472.

[3] D. N. IV. No. 1081—82.

[4] D. N. X. pag. 628, 632, hvor jeg ikke kan tiltræde Udgivernes Mening om Notitsernes Udspring. Cfr. Kirkehist. Samll. 3 R. I. 517.

XI.

Stiftets Landsbygder.

Disse vare, som vi vide, Rogaland, Agder, Valdres, Hallingdal, Eidsfjord.

Agder hører til Norges i Middelalderen mindst fremtrædende Landskaber. Peder Claussøn, selv bosat her, kalder det „en maver Egn imod de andre at regne her i Riget“ [1]. Ved Slutningen af ellevte og i Begyndelsen af tolvte Aarhundrede nævnes endnu Lendermænd fra Agder, af hvilke den sidste, der kjendes, endog blev Jarl paa Orknøerne, men siden møde vi her ikke en eneste Høvding eller Ridder, ja neppe en Hirdmand eller Adelsmand. Tolga-Ætten fra Ryfylke havde dog Eiendomme paa Østre-Agder og opholdt sig der undertiden, hvorfor et bekjendt Mindesmærke om denne Æt fandtes ved Fjære Kirke. Først i det femtende Aarhundrede opstaar et adeligt Godscomplex paa Lister med Hananger som Hovedgaard, dog saa, at Besidderne en Tid lang ikke boede der.

At Østre-Agder eller det senere Nedenes Fogderi kun udgjorde tre Skibreder, tyder paa en ringere Folkemængde her end i de vestlige Districter, de senere Fogderier Midsyssel (Mandal) og Lister.

Seer man imidlertid paa den Fortegnelse over Kirkerne, som nedenfor vil blive givet, maa man indrømme, at disses Tal paa hele Agder gjennemgaaende var betydeligt. Navnlig maa Fjeldbygderne, Robyggelaget og de vestligere Dale til og med Lyngdalen siges at have været paafaldende vel forsynede med Kirker. Disse Fjeldbygders Befolkning er fremtrædende forskjellig fra de nærmere mod Søen liggende Districters. Stærkest fremtræder dette i

[1] Saml. Skr. 319.

Otteraaens Dalføre, hvor det selv for en overfladisk Iagttager let viser sig, at der ved „Guldsmedmoen“ (mellem Bygland og Evje Præstegjeld) er en skarp ethnographisk Grændse mellem den egentlige Sætersdal og det nedre Dalføre. Det nuværende Valle Præstegjeld havde i Middelalderen 4 Kirker, mod 3 i Nutiden, og Bygland havde da som nu 4. I det lille Aaseral var der baade Kirke og Capel og i den nedre Mandal de samme Kirker som nu. I den egentlige Undal var der 5 Kirker mod 4 i Nutiden. Kun Kvinesdalen var ganske paafaldende kirkefattig, thi der var i den hele lange Dal kun Liknes Kirke; Fede ligger nemlig i et andet Dalføre. Disse mange Kirker, af hvilke i hine afsides Egne ingen kan skyldes Stormænds Opofrelser, tyder paa en større Befolkning i disse Egne, end man almindelig har troet, og de Sagn, der haves om en i Fortiden større Bebyggelse tilfjelds, ere visselig ikke helt at betragte som opdigtede [1].

Naar undtages den golde Strækning fra Sireaaen til Egersund, har Rogaland ganske vist været rigere og bedre befolket end Agder. Jordbunden er frugtbarere paa Jæderen og i Ryfylke, især maaskee paa dettes Øer. Her finde vi ogsaa i Modsætning til Agder i den længste Deel af Middelalderen et ikke ganske faatalligt Aristokrati. Den gamle Sole-Æt ligger forud for vort Tidsrum. Derimod møde vi senere, at Buknfjordens Øer have viist sig at være særlig indbydende for fornemmere Slægter. Paa

[1] Mellem Fjeldmændene og Kystbefolkningen i dette Fylke har der altid været en vis Animositet, og navnlig have Sætersdølerne havt liden Lyst til at blande sig med de nedre Bygder. Fra 1436 haves et Brev (D. N. IX. No. 267), hvor det omtales, at en Mand fra de øvre Bygder (i Namdalen) brugte som Skjældsord: „Du lange Djuplending“.

..ede i Olaf den helliges Tid en Len- ..en senere Tid finde vi her Herre- ..rmanden Baard boede i Haakon ..er den fornemme Familie, der . Øgmund Finnssøn 1388. Paa ..) have vi en Æt, der endog be- ..ngehuset og med en Gren af det dan- ..Greven af Halland). Paa Eidsa have vi ..) en Ridderslægt, og paa Byre var der om- ..tidig fornemme Beboere. Paa Fastlandet har ..andaberg lige ved Stavanger, hvor Lendermanden , Erling Skakkes Svigersøn og falden med ham 1179, ..ørte hjemme. Min Formodning om, at Dronning Margretes Gods i Ryfylke var nedarvet fra ham, har jeg andensteds fremsat [1]. Endvidere har aabenbart Heimnes i Jelse været en Herregaard. Her boede i anden Halvdeel af trettende Aarhundrede Arnbjørn, rimeligviis en Ætling af den i Inges Saga forekommende Thorstein af Heimnes. Arnbjørn tør endog have været Lendermand, da han udbad sig en Aartid i Stavanger Domkirke som „Høvdingers“ [2]. Paa Harde i Sandeid boede Ridderen Hr. Harald, som 1288 dræbte Baronen Hr. Gaute i Stavanger. Lendermanden Hr. Sæbjørn Helgessøn i Begyndelsen af det fjortende Aarhundrede hørte ogsaa hjemme i Ryfylke, uden at hans Hjemstavn bestemt kan paavises. Ogsaa flere andre Personer af fornem Familie, f. Eks.

[1] Norsk hist. Tidsskr. 3 R. IV 210—211. Man seer, at Hertuginde Ingeborg, Haakon V's Datter, som Enke har havt Besiddelser i Ryfylke, hvilke 1340 bestyredes af Hr. Finn Øgmundssøn (D. N. VIII No. 132). Dette har da været en Deel af Dronning Margretes Arvegods, som Ingeborg har faaet efter sin Fader.

[2] D. N. V No. 16.

Fru Ragna paa Oprestad paa Jæderen[1], Ridderenken Fru Magnhild Ketilsdatter, hørte til i Fylket. Den sidste Stormand i Ryfylke har været Hr. Olaf Nilssøn til Tolga, som dræbtes i Bergen 1455. Hans Familie forlod Norge efter hans Død.

Valdres synes efter Kirkernes Antal at dømme at have været forholdsviis meget godt befolket, og den archæologiske Forskning skal ogsaa vise, at dette Landskab hører til de tidligst opdyrkede i det indre Norge. Meget tyder ogsaa paa, at der endnu langt ned i Middelalderen har levet ikke faa Mennesker i visse af Landskabets Fjeldegne, der nu alene benyttes til Sæterdrift[2]. Der gaves i Valdres i Middelalderen ogsaa fornemmere Familier, navnlig paa Gaardene Kviden (Erling, Hertug Skules Morfader, der maaskee var Lendermand) og Leirhol. Hallingdals Befolkning har neppe heller været ganske ringe.

Det interessante Spørgsmaal, hvor stor Folkemængden i Stavanger Stift har været i Middelalderen, staar det ikke i min Magt at besvare. Man har forsøgt at benytte de levnede Efterretninger om Beløbet af Romskatten eller Peterspengene som Grundlag for en Beregning af Folkemængden[3]. Efter min Overbevisning bygger man dog her paa Sand.

Som bekjendt hedder det i Loven, at Romskatten i Norge skulde svares med „en talt Penning aarlig af hver Mand og Kvinde, som eiede en Værdi af tre Mark Penge". Men det vil indsees, at denne Vurdering af Formuesfor-

---

[1] D. N. II No. 109.

[2] Adskilligt herom i Herman Ruges *Valdresia reserata* (trykt i Budstikken III).

[3] J. E. Sars: „Til Oplysning om Folkemængdens Bevægelse i Norge fra det 13—17 Aarhundrede" i Norsk historisk Tidsskrift 2 R. III 281—387.

holdene altid har beroet paa et temmelig vilkaarligt Skjøn, der selvfølgelig i de forskjellige Sogne har været saare forskjelligt alt efter Skjønsmændenes (formodentlig Præsternes) subjective Opfatning og den større eller mindre Nidkjærhed hos Indsamlerne. Personer, der i et Sogn vilde have været betragtede som skatskyldige, have sluppet fri i et andet.

Det er dernæst i høi Grad rimeligt, at de Beløb, der sees at være udførte af Landet som Peterspenge, ikke svare til den hele af Menighederne virkelig betalte Skat, hvilket selvfølgelig ogsaa maatte forudsættes, naar man skulde benytte Summerne til Beregning af Folkemængden. De opførte Beløb have sikkert været Netto, ikke Brutto, altsaa med Fradrag af os ubekjendte Omkostninger ved Opkrævning og Fremsendelse. Vel var det befalet, at Præsten aarlig skulde medbringe Pengene fra sin Menighed, naar han drog til Stiftssynoden, og Loven omtaler ikke noget ham herfor tilkommende Salarium, men det er ikke sandsynligt, at han altid har undladt at tage et saadant. Ved mindst en Leilighed har man endog et udtrykkeligt Vidnesbyrd om, at alle, der have havt Befatning med Indsamlingen, have faaet Betaling for sit Arbeide, uden at vi dog erfare, hvor stor denne Betaling har været. I 1438 seer man nemlig, at da Peterspengene for Stavanger Stift udbetaltes, „vare først alle *depositarii* og alle, som i denne Sag havde ydet Tjeneste og Arbeide eller gjort Udlæg i Anledning af Indsamlingen, blevne *rationabiliter* tilfredsstillede“ [1].

Hertil kommer ogsaa, at de runde Summer, der oftest nævnes, nødvendigviis yderligere bestyrke Formodningen om, at de ere Netto- og ikke Brutto-Beløb. Og

---

[1] D. N. VII pag. 498.

naar man saa jevnlig seer Summerne anførte i fremmede (tydske eller engelske) Myntsorter, indsees, at disse ere erhvervede ved Vexling af den norske, i Udlandet ikke meget velkomne Smaamynt, hvilket nødvendigviis forudsætter Opgjeld.

Endelig er der Tegn til, at Lovens Bud om Afgiftens Størrelse ingenlunde overalt eller altid er efterlevet. Da Biskop Eystein af Oslo i 1395 indskjærpede Bønderne i Nedre Thelemarken at betale Peterspenge, forlangte han vel „en talt Pening", men med det Tillæg: „den mindste som falder af Kongens Stedje". Bønderne have neppe ladet sig saadant sige to Gange! „Penningernes" Værd har da været forskjelligt, og dette bliver naturligviis af stor Betydning, især naar vi see, at Summen betaltes i tilvexlede fremmede Myntsorter. I det sidste Document, jeg kjender om norske Peterspenge, et Brev fra Almuen i Brynla Len til Henrik Krummedike, siges der: „Var det gammelt, at vi gave hver to en Penning, nu skulle vi give hver en Penning eller blive foruden Paaskerede"[2]. Til en Tid har altsaa paa denne Kant af Landet Ydelserne været reducerede til det Halve af, hvad Loven fordrede.

Min Mening er altsaa den, at Grundlaget for Sars's Beregning brister. Ifølge denne skulde hele Stavanger Stift have havt saadan Befolkning:

1325—1326:	25,200	Mennesker.
1329—1332:	27,600	—
1353—1357:	8,640	—

til hvilke Tal jeg altsaa ikke kan tage Hensyn. Paa et andet Grundlag, Skattemandtallet fra ca. 1520, beregner

---

[1] D. N. IX pag. 189.

[2] D. N. X No. 585. Forbindelsen med Rom havde i 1529 i flere Aar været afbrudt, saa at Geistligheden maa have stukket Pengene i sin egen Lomme.

Sars Stiftets Folkemængde til ca. 33,000 Mennesker. Unegtelig er dette Mandtal et bedre Grundlag at bygge paa, end den formeentlig heelt ubrugelige Romerskat. Men selv dette sidste Tal er i mine Tanker for lidet. Dels er neppe heller Fogdernes Skattemandtal ganske correcte, dels er det ikke muligt med Sikkerhed at kjende alle Datidens Forhold, f. Ex. Forholdstallet mellem Husbønder og Tjenestefolk. Overhoved bør vistnok det forhaandenværende Materiale til Bestemmelse af tidligere Dages Folketal behandles mere skeptisk, end hidtil. Selv de ældre af de virkelige Folketællinger have neppe været i ønskelig Grad nøiagtige [1].

Kirkerne i Stavanger By ere tidligere opregnede. Jeg forsøger nu en Liste over Landskirkerne [2]. Deres betydelige Antal er, som allerede bemærket, et Vidnesbyrd om en ikke aldeles ubetydelig Folkemængde. I Almindelighed tør man vist gaa ud fra, at de allerfleste, om ikke alle Kirker existerede før Mandedøden.

I det nuværende Ryfylke Provsti fandtes Kirker paa de samme Steder som nu, kun med Undtagelse af de senere tilkomne Erfjord og Capellet ved Nesflaten. Derimod var der en nu forsvunden Kirke paa Nese i Nærstrand [3].

I det nuværende Karmsunds Provsti er i vor Tid tilkomne Kirker i Kopervik, Førdesfjorden og vistnok paa Utsire.

---

[1] Se f. Ex. Pavels's Dagbøger 1815—1816 (Registret under: „Folketælling").

[2] Munchs Angivelse om Kirkerne i hans Beskrivelse af Norge i Middelalderen er ikke altid at stole paa. I Theol. Tidsskr. 3 R. II (ogsaa særskilt) har L. Dietrichson givet en Fortegnelse over Norges Kirker. Min korte Oversigt er udarbeidet med væsentlig Bistand af Prof. Rygh.

[3] D. N. I No. 70.

Vats Kirke kan ikke paavises i Middelalderen, men har maaskee dog existeret. Derimod stod der paa Avaldsnes foruden den nuværende Kirke (det fordums kgl. Capel) ogsaa en anden mindre Stenkirke (Sognekirken). Ligesaa var der en nu forsvunden Stenkirke paa Bø i Torvestad.

I det nuværende Stavanger Provstis Landdistrikt ere i nyere Tid tilkomne: Hetland (for den gamle Mariakirke i Stavanger), Riskekverven og Fossan. Forsvundne ere derimod: Vormstr i Strand, Hundvaag (endnu Ruiner paa Husebø), Bru (endnu Ruiner), St. Clemens Kirke paa Øerne Aumar (Eime N. O. for Hvitingsø), hvilken tilhørte Munkelivs Kloster i Bergen (D. N. XII No. 1, et Pavebrev af 1196)[1], paa Hogvaldstad paa Mosterøen (endnu Ruiner). Det nuværende Rennesø har altsaa foruden sine 5 tilbageværende Kirker endda havt to til.

I det nuværende Jæderens Provsti ere i nyere Tid nedlagte: Kirkerne paa Njæreim og Bø i Haa, i hvis Sted er oprettet et Sogn under Navn af „Nærbø" (aabenbart en uheldig Combination af begge de gamle Kirkers Navne), ligesaa Some Kirke i Høiland (siden erstattet ved Sandnes), endvidere de gamle Kirker paa Sole, Haaland, Tjore, hvorimod er oprettet et nyt Haalands Sogn og et Capel ved Tananger.

I det nuværende Dalenes Provsti findes nu kun en Kirke i Egersund, der i Middelalderen havde to (et kgl. Capel og en Sognekirke). Derimod er i vor Tid anlagte Capeller ved Aaensire og ved Ivesdal (i Bjerkreim).

I det nuværende Flekkefjords Provsti er tilkommet Fjotland (1670) med det i vor Tid anlagte Capel

---

[1] Dietrichson forvexler denne Kirke med Kirken paa Øen Bru.

Netlandsnes samt Lunde i Siredalen [1]. Gylands Kirke har ikke været at finde i nogen middelalderlig Kilde, men jeg er dog bestemt tilbøielig til at tro, at den dog er af catholsk Oprindelse. Om Sagnet om „Tolvkjørkhellerens“ Kirke øverst i Siredalen virkelig medfører Sandhed, tør jeg ei afgjøre [2].

I det nuværende Listers Provsti er Farsunds Kirke fra det 18de Aarhundrede, medens der forøvrigt foruden de nuværende Kirker ogsaa fandtes mindst en til, nemlig det kgl. Capel ved Huseby paa Lister [3].

I det nuværende Mandals Provsti er en Kapelkirke i Søgne ganske ny og Hartmark Kirke vel yngre end Reformationen. Aakernes Capel i Aaseral er ganske nyt, men denne Fjeldbygd havde i Middelalderen et andet, nu forsvundet Capel paa ikke nærmere bestemt Sted [4]. Der fandtes ogsaa siden nedlagte Kirker paa Hargnarstad i Holme og Foss [5] i Søndre Undal samt rimeligviis ogsaa efter Navnet at slutte paa „Capeløen“ i Ny Hellesund [6], skjønt der for denne sidste ikke haves anden Hjemmel end den i Navnet liggende Antydning.

At Kirker i Christianssand ikke existerede i Middelalderen, følger af sig selv. I det nuværende Torrisdals Provsti er efter Reformationen tilkomne Iveland og Randø-

[1] Dietrichson opfører uden anden Hjemmel end Munchs uhjemlede Angivelse denne i 1817 opførte Kirke som middelalderlig.

[2] See mine norske Bygdesagn I (2 Udg.) S. 23. Det er dog ikke mere forunderligt, at denne Heller kan have været benyttet til Gudstjeneste, end at „Michaelskirken“ i Thelemarken blev det, hvilket sidste er en Kjendsgjerning.

[3] Bergs Kirkegaard i Lyngdal, der nævnes (D. N. VI. No. 561), er den samme som Aa.

[4] Pavelige Nuntiers Dagbøger, udg. af Munch S. 24.

[5] Ikke som af Dietrichson antaget identisk med Valle.

[6] Krafts Topogr. Beskr. 2 Udg. III S. 313.

sund. Nedlagt er derimod Sognekirken paa Nomeland i Valle (Setersdalen)[1]. I samme Præstegjeld omtaler Sagnet en fordums Kirke paa „Kirkeholmen“ i Findalen (ubeboet Strækning ved Nidelvens Kilder)[2].

I Provstierne Arendal samt Østre- og Vestre-Nedenes ere naturligviis Bykirkerne i Lillesand, Grimstad, Arendal, Barbo, Tvedestrand og Risør af nyere Oprindelse. Det samme er Tilfældet med Landskirkerne Mykland, Stokke, ytre Søndeled, samt Capellerne Færvik og Nedenesengene. Paa Hiisøen var der i den catholske Tid en Kirke, der siden nedlagdes, men i vor Tid er fornyet.

I Valders ere i vor Tid nye Kirker kun tilkomne i „Bægnadalen“ og Nordre Etnedal, hvorimod mange i Middelalderen existerende Kirker ere nedlagte, nemlig: Søhuus i Skrautvaal (Kraft, 2 Udg. II. 81), Mo i vestre Slidre, Øde sammesteds (det er denne Kirke, hvis Sogn kaldtes Sollabu; den nedlagdes 1747. D. N. I. p. 272. II p. 280. I p. 131. VIII p. 408. X. p. 51. Røde Bog 277), Fyrstraa ligesaa i Vestre Slidre (D. N. IV. p. 75—76, men der urigtig localiseret) samt endelig den bekjendte Thomaskirke paa Filefjeld. Hertil kommer maaskee yderligere: Li i Østre Slidre (Dietrichson om Stavekirkerne S. 310), Bro i Vang (Norske Regnskaber og Jordebøger I. 153), Alstad i Østre Slidre (Budstikken III). I Hallingdal fandtes alle nu existerende Kirker allerede i Middelalderen, samt desuden to siden nedlagte: paa Gulsvik ved Krøderens nordlige Ende og (ifølge Wiel) paa Hovdegaard i Aal.

[1] Pavelige Nuntiers Regnskabsbøger S. 24. Asl. Bolts Jordebog 107. D. N. II No. 904. VIII No. 389. X No. 274.

[2] Faye, Norske Folke-Sagn. 2 Udg. S. 137. — For Sangelands Kirke (Øvrebø), som Dietrichson kun paa Munchs Angivelse opfører, kjendes ingen Hjemmel.

Endelig hørte til Stiftet Eidsfjords Kirke i det nuværende Bergens Stift. Om Røldal, der efter Reformationen var Annex til Suldal, i Middelalderen har hørt til Stavangers eller Bergens Stift, er mig ubekjendt.

XII.

Præsteskabet ved Landskirkerne.

Om det indbyrdes over- og underordnede Forhold mellem Landsbygdernes Præsteskab her i Stiftet vides næsten Intet. Man kjender heller ikke, hvilke Kirker have været Fylkeskirker.

I andre Stifter tales der om Hovedpræster[1], til hvilke Præsteskabet ved de smaa Kirker aabenbart have indtaget en underordnet Stilling. Saaledes kaldes i Bergens Stift f. Ex. Præsten paa Stedje i Sogndal 1328 „Hovedpræst over alt Sogn“ [2], og i 1341 Præsten paa Skaale i Kvinnherred ligeledes Hovedpræst[3]. I Nidaros Stift kaldes de fornemste Kirker Veitslekirker, og andenstedsfra vide vi, at saadanne overordnede Præster toge Tiende i flere Sogne, der dog havde egne Præster. Men den Art Oplysninger savnes for Stavanger Stifts Vedkommende.

At Præsteskabet ogsaa paa Landsbygden oprindelig har været meget talrigt, er sikkert. Dette var nemlig

[1] At Ordet „Hovedpræst“ endnu har bevaret sig hos Almuen lige til vor Tid, derom har jeg selv en Erindring fra Ringerike, hvor Sognepræsten til Norderhov idetmindste for en 40—50 Aar siden stundom kaldtes „Huepræsten“. Dengang tænkte man vel kun paa hans Forhold til den residerende Kapellan, men Ordet var sikkert bevaret fra gammel Tid, da Præsten i Hole var Norderhovs Præst underordnet.

[2] D. N. I No. 197.

[3] D. N. VII No. 178.

en Følge deraf, at enhver Kirke oprindelig maatte have sin egen Præst. Annexkirker i senere Tiders Forstand, det vil sige Kirker uden egen Præst, have fra først af i det høieste existeret som Undtagelser. I Stavangers Stift lader sig da ogsaa af Documenter paavise navngivne Præster ved mangfoldige Kirker, som senere bleve og for en stor Deel den Dag idag ere Annexkirker eller nedlagte. For her at holde os til Stiftets Hovedbestanddele, Ryfylke (i gammel Forstand) og Agder, finde vi egne Præster i følgende nu annecterede Sogne: Søndeled, His, Tromø, Fjære (alle i 1320)[1], Birkenes (1344), Vegusdal (1348), Søgne (der siden var Annex til Otternes, 1344), Spangereid, Briseid (=Herred), Spind, Austad (alle 1328)[2], Fede (1362), Hiterø (1348), Soma i Høiland (1298, 1329), Tjore (1298—1446), Malle (1298), Randeberg (1316, 1322), Hundvaag (1300), Høle (1247, 1310), Talgø (1328, 1446), Aakre (1301, 1345), Skaare (1305), Bø i Torvestad (1316), Sandeid (1311, 1326), Fister (1301, 1332), Sand (1295, 1306).

Alle disse Angivelser bero paa tilfældig bevarede Vidnesbyrd, og man kan være vis paa, at ogsaa andre Kirker, ved hvilke egne Præster nu ikke kjendes, dog have havt dem.

Men den opmærksomme Læser vil snart have opdaget, at mellem de opregnede 25 Kirker er der kun 3, hvor det angivne Aarstal falder efter Mandedøden. I det Hele og Store er dette ingenlunde tilfældigt, men det er ganske klart, at Mandedøden betegner en stor Omvæltning ogsaa med Hensyn til Præsteskabets Talrighed, og at dette efter det fjortende Aarhundredes Midte er blevet sterkt formindsket. Flere Kirker ere efter den

[1] D. N. I. No. 160.

[2] D. N. IV. No. 178.

Tid blevne samlede under en Præst, det vil sige blevne Annexkirker i vor Tids Betydning [1].

Vi have for Stavanger Stifts Vedkommende et mærkeligt Pavebrev af 1357 til Biskop Botolf [2]. Her anføres, at denne har klaget for Paven over, at den store Dødelighed har bevirket den største Mangel paa Præster, saa at en Præst maa betjene tre, undertiden fire Kirker. Der gives i denne Anledning Biskoppen Tilladelse til at ordinere fem Personer, fødte af ugifte Forældre [3], til Præster, et Antal, der forøvrigt er ringe i Sammenligning med det langt større, der forekommer i lignende Bevillinger for andre Stifter.

Men det er neppe tvivlsomt, at i mange Tilfælde den Forbindelse mellem flere Kirker under en Præst, som maaskee fra Begyndelsen af har været betragtet som midlertidig, herefter stadig er vedblevet at bestaa. Saadanne Foreninger ere sikkert ofte komne i Stand uden meget Hensyn til, hvad der efter Naturforholde og Beliggenhed vilde have været det bedste. Tilfældige og personlige Forhold have vist været raadende. Som et Exempel vil jeg nævne, at de to Kirker øverst oppe i Lyngdalselvens Dalføre, Hegebostad og Egen, vare (vistnok længe før Reformationen) henlagte ikke til Aa, hvad der havde været rimeligt, men under Liknes i Kvinesdalen, fra hvilken disse Sogne adskilles ved den besværlige Kvineshei.

Præsteskabets Indtægter bestode her som andensteds i Offer og Accidentser samt Landskyld af en Del af det

---

[1] See mine Bemærkninger om denne Sag i min Krønike om Erkebiskopperne S. 123, 124, 132.

[2] D. N. VI No. 234. I 1338 havde Paven tilladt, at en uægtefødt Klerk kunde ansættes, dog ikke ved Domkirken. D. N. VII No. 148.

Gods, der maatte være henlagt til Kirken eller særlig til Præsten. Et Bidrag til Præstens Livsophold eller Kirkens Vedligeholdelse ydede mangesteds ogsaa de „gangende" (levende) Kjør, der vare skjænkede dertil og saa bleve bortleiede [1]. Dertil kom, som nærmere skal omtales, som oftest Brugen af en Præstegaard. I de smaa og lidet befolkede Landsmenigheder kan vel Præstens Stilling i Regelen kun have været tarvelig, især saalænge hver Kirke skulde have sin Præst, og nogle Præster maaskee endog afgive Noget til en overordnet.

Præstegaardenes Historie er dunkel. Oprindelig har sikkert de fleste Præster intet „Aabøle" havt [2], men i Løbet af Middelalderen vare Præstegaarde rimeligviis erhvervede saagodtsom overalt. Hvad Stavanger Stift angaar, har man interessante Oplysninger om Høilands Præstegaard [3], der i Slutningen af 14de Aarhundrede skjænkedes til saadan Anvendelse og derfor reddedes fra at komme ind under vore Dages noksom bekjendte Præstegaardslov. Om Aa Præstegaard i Lyngdal vides, at den endnu senere er bleven til.

Oftere kan man forstaa, at Gaarde, ved hvilke der laa Kirker, der senere bleve Annexer, have været Præstegaarde, saalænge disse Kirker havde egne Præster. Et interessant Exempel er Søndeled, hvor der oprindelig var egen Præst, men som siden blev Annex til Gjerstad. Gaarden Søndeled, den tidligere Præstegaard, benyttedes senere af Gjerstads Sognepræst, men saa lykkedes det en Bonde at faa Biskop Eilif, hvem han i den Anledning

---

[1] D. N. I No. 63. IV No. 50.

[2] O. Rygh: Storthingsforhandl. 1881. D. 3. Prp. No. 19. S. 49 og E. Hertzbergs nys udgivne Skrift: Om Eiendomsretten til det norske Kirkegods. S. 55.

[3] D. N. IV No. 525, 616.

skjænkede en Sølvbolle og andre Gaver, til at samtykke i et Mageskifte, hvorved Bonden fik Gaarden imod Vederlag i Gods i Vegaardsheien. Præsterne i Gjerstad bleve saare brøstholdne herved og forsøgte gjennem et helt Aarhundrede at faa Mageskiftet omgjort[1]. Den forrige Præstegaard ved den forlængst nedlagte Kirke paa Nomeland i Setersdalen erindres som saadan endnu i syttende Aarhundrede[2].

Ofte ere Præstegaarde, maaskee dog især i den lutherske Tid, udvidede i betydelig Grad derved, at Præsterne, skjønt det stred mod Lovgivningen, der bød, at Kirkegodset skulde bortbygsles, tiltoge sig at lægge tilstødende Gaarde af Kirkegodset ind under Præstegaarden eller ved Mageskifte erhvervede sig Nabogaarde ved Præstegaarden i samme Hensigt.

Temmelig hyppig har der vistnok været Strid om, hvad der af beneficeret Gods tilkom Præsten (som „Mensalgods"), og hvad der tilhørte Kirken til dens Bygning eller Vedligeholdelse (*fabrica*). Navnlig haves der her fra Stiftet Exempler herpaa fra Agdesiden og i Biskop Eilifs Tid. Den 1 Mai 1484 var Almuen i Midsyssel samlet til Fylkesthing paa Halsaa ved Mandal. Bønderne forlangte, at alle Kirkeombudsmænd skulde indstevne Præsterne til at møde paa Kirkegaarden, og at der skulde optages Prov om, hvilke Jorder deres Forfædre havde givet til Kirkerne, og Landskylden heraf saa tillægges disse, thi hvis ikke Kirkerne maa nyde sine Jorder for Præsterne, vilde de kalde saadanne Gaver tilbage. Derefter sees Almuen at have taget sig selv tilrette og have „selv gjort Breve om Kirkernes Eiendomme og Præsternes Rente og Rettighed, som det ei tilkom den at dømme om".

---

[1] J. Aas, Gjerestads Præstegjeld og Præster, Risør 1869, S. 30.
[2] P. Blom, Beskr. over Valle Præstegjeld, Gjøvik 1896. S. 119.

Biskop Eilif havde derpaa blandet sig i Sagen og stevnet Bønderne for Erkebispen til Throndhjem samt ladet sig tilkjende Kosthold af dem, om de ikke efterkom Stevningen, hvilket de virkelig ogsaa vovede at gjøre. Sagen kom saa fore under et stort Rigsmøde i Bergen 31 Juli 1486, hvor Erkebiskop Gaute, Biskop Eilif og to Udsendinge fra Midsyssel vare tilstede. Gaute forligte nu Sagen: Kirkerne skulde faa de Eiendomme, som lovlig kunde bevises dem at tilkomme, og Eilif frafaldt Fordringen paa Kosthold, dog saa, at Almuens Fremfærd erkjendtes utilbørlig, og at Bønderne forpligtede sig til i Stedet for Kostholdet at yde sin Biskop „en venlig Godvilje, som ikke var nogen til Tyngsel“ [1]. Siden sees Eilif 1503 at have bilagt en Tvist mellem Øiestads Præst og Fjære Kirke [2].

Den her omtalte Strid mellem Almuen og Præsteskabet i Midsyssel omfattede ellers ogsaa Betalingen for geistlige Forretninger, navnlig for Afdødes Begravelse eller Udfærd, en Ydelse, der havde faaet Navn af Testament. Bønderne i Midsyssel erklærer sig paa det nævnte Fylkesthing villige til under Forudsætning af, at Kirkerne kom i Besiddelse af „sit“ Jordegods, at betale, saaledes som Skik var i Ryfylke og ved andre Herredskirker, som ligge under den samme Domkirke, nemlig en bugild Mark efter en voxen Mand, men de kunde ikke indsee, at de pligtede at betale mere, end andensteds var Skik. Heller ikke kunde de begribe, at de skyldte sin Domkirke mere, end der til denne blev ydet i Ryfylke. Vilde ikke Præsterne nøie sig med, hvad der bø-

[1] D. N. IV No. 997 og I No. 951.

[2] Dombog for 1585, udg. af Thomle S. 75—76. Saavel Thomle som Fr. Brandt (D. Magazin 3 R. V. 359) have Aarstallet 1303, der naturligviis skal være 1503.

des dem, og ikke synge over de Døde, vilde den fattige Almue skyde sig under Kongen. Tiende vilde den gjerne yde, efter hvad før har været Skik o. s. v. Ved det omtalte Møde i Bergen fik Erkebispen sat en Tarif for „Testamenterne“, der blev til Præsternes Fordeel: to Mark i Udfærd efter Bonden og hans Hustru, dog mindre efter Fattige, og hvor der var mange Børn, efter ugift Søn og Datter over 16 Aar en Mark o. s. v. I Tilfælde af Landeplage, Pestilents o. s. v. skulde gjøres Moderation.

I Begyndelsen af det følgende Aarhundrede kommer atter Striden om „Testamenter“ frem paa Agdesiden. En ny Skik havde nu vundet Indgang, nemlig at forlange Kjør „i Testamente“. Nogle Lagrettesmænd fra Lister skreve herom et Brev til sin Lensherre, den i Danmark fraværende Hr. Henrik Krummedike. Efter først at have klaget over høie Lagmandssportler, udtale de sig saaledes: „Nu om Testament lade vi Eder forstaa, at østenfor Gjernæs (altsaa i Oslo Stift) og nordenfor Aaen Sire tage ikke Præsterne mere end een Ko i Testament efter Bonde, Hustru og voxent Mandkjøn‘ men her imellem tage Præsterne ikke mindre end to Kjør“ [1].

Erkebiskop Eilifs tredie Statut (1320) bestemte bl. a., at der aarlig skulde holdes Præstemøder i Stiftsstæderne, ved hvilke dog kun de Præster maatte indfinde sig, som udtrykkelig dertil bleve opnævnte; de øvrige skulde sidde hjemme og varetage ogsaa sine bort-

[1] D. N. V No. 1013. Udgiverne have fuldstændig misforstaaet Brevet, naar de i Indholdsangivelsen tale om, „hvad Præsterne skulle have for Testamenter“. „Udfærdskoen“ vedblev længe efter Reformationen at ydes for bedre Bønder og deres Koner.

reiste Collegers Forretninger[1]. Tre Gange finde vi i Diplomer[2] saadanne Synoder nævnte i Stavanger, og det saa, at man maa antage, at de ere regelmæssigt afholdte. Disse tre kjendte Møder sees alle at have fundet Sted omkring Midten af Juni Maaned. De benævnes „Præstegilde“ eller almindeligt Præstemøde, og i det ene Brev tales om tredie Præstemøde-Dag. Da maa det i Regelen stille Stavanger have frembudt et mere end almindeligt Liv, og lidt større Handelsomsætning har formodentlig ogsaa fundet Sted.

Hvad iøvrigt Præsternes Liv angaar, vides Lidet. Ogsaa her er selvfølgelig Cølibatsloven tilsidst bleven indført, skjønt særlige Oplysninger herom for Stiftets Vedkommende savnes. Det er ogsaa egentlig kun for Bergens Stift, at man har noget mere detailleret Kundskab om den haarde Kamp, det kostede at faa denne unaturlige Lov efterlevet. Det var i Biskop Arnes Tid (1305—1314), at Kampen der stod. Fra Stavanger Stift sees, at i 1316 vare to uægte Sønner af en Præst i Volabu (Slidre) ætledede efter Fader og Moder[3]. I 1362 havde en Præst paa Fede (Kvinesdal) holdt sin Datters Bryllup og udbetalt hende fuld Medgift[4]. Fra Kvinesdal findes Exempel paa, at en Farbroder ætledede sin Broders, en Præsts, Datter og overdrog hende Jordegods[5]. Prestebørn omtales i det Hele hyppigt. I Gjerstad haves et (1707 optegnet) Sagn om en „Munkepræsts“ Følgekone,

[1] Forskrifterne for disse Møder, til hvilke man maatte medbringe sine Præsteklæder, ere, især for Erkestiftet, meget detaillerede og oplysende. Norges gl. Love III 265, 307 fgg.

[2] D. N. IV No. 538 (1387), II No. 694 (1429) og I No. 817 (1451).

[3] D. N. I No. 148.

[4] D. N. II No. 367.

[5] Min Krønike om Kvinesdal, S. 14.

der i Forening med en Tjenestedreng dræbte sin Herre og sænkede ham ned i et Tjern[1].

Det var utvivlsomt Regelen, at Stiftets Præsteembeder, naar dertil var Anledning, helst besattes med Klerke, udgaaede fra Stiftets Skole og hjemmehørende i dette, om end just ikke i det samme Landskab, hvor de ansattes. Paa den Maade kan det lettest forklares, at stundom en Præst sees at have eiet Jordegods i fjerne Egne inden Stiftet, f. Ex. Præsten i Kvinesdal 1373, der havde Gods i Valdres[2].

Besættelsen af de geistlige Embeder tilkom, som bekjendt, i Almindelighed Biskoppen, tildels under en Medvirkning af Domcapitlet, hvis Udstrækning, som vi have seet, neppe er ganske klar. Men forsømte Biskoppen i rette Tid at besætte ledige Stillinger, eller tilsidesatte han de canoniske Regler, tilfaldt det Erkebiskoppen at skride ind. Kun et eneste Exempel i denne Retning har jeg fundet for vort Stifts Vedkommende, nemlig i 1307, da Erkebiskop Jorund ifølge sin *jus devolutionis* besatte Holme Kirke[3]. Hyppigere forekom pavelig Provision, der regelmæssig udøvedes for Embeder „ledige ved Curien" og ellers til enhver Tid kunde gjøre sig gjeldende. En eiendommelig Undtagelse fra Regelen dannede imidlertid de kongelige Capeller.

Kong Haakon Magnussøn fik nemlig i 1308 af Paven Patronatsret for sine 14 „Capeller". Af disse laa i Stavanger Stift ikke mindre end 4: den store af hans Farfader byggede Olafskirke paa Avaldsnes, Sørbø Peterskirke paa Rennesø og Laurentiuskirkerne ved Egersund og Huseby paa Lister. Det forekommer mig sand-

[1] J. Aas, Gjerestads Præstegjeld og Præster S. 22.
[2] D. N. II. Pag. 330.
[3] D. N. IV. No. 73.

synligt, at nogle af disse Kirker i sin Tid have tilhørt Kongens Farmoder, Dronning Margrete Skulesdatter[1], der bevislig har besiddet tre Kirker i Stavanger Stift, om hvilke der havde været Strid mellem hende og Biskop Askel, men som hun ved Mægling af Cardinal Vilhelm af Sabina fik Lov at beholde for egen og Sønners Livstid. De skulde da altsaa ved Magnus Lagabøters Død 1280 være hjemfaldne til Biskoppen, men det er ei utænkeligt, at Kongemagten ved Hierarchiets paafølgende Ydmygelse under Kong Erik atter kan have fastholdt Besiddelsen af dem. Desværre navngives disse Kirker ikke. En af dem tør have været Peterskirken i Stavanger, fordi hendes Søn Magnus, dengang han skjænkede den til det nye Hospital, kalder den for Odelskirke[2]. Avaldsnes derimod har neppe været af disse Dronningens Kirker, da Haakon Magnussøn i 1305 havde formaaet Biskop Ketil til at afstaa sig Patronatsretten særlig til den. Dronningens Kirker have da vel været Peterskirken i Stavanger og to af de tre Sørbø, Egersund og Huseby. Til sine Capeller har da Kongen selv kunnet indsætte Præster, der dog synes at have havt lidet at bestille, thi ved Avaldsnes og Egersund var der Menighedskirker lige ved og Husebys og Sørbøs Naboskab tilhørte vistnok Vanses og Rennesøs Menigheder. Avaldsnes Capel var endog oprindelig en Collegiatkirke med flere Præster[3], men snart er det vistnok gaaet her, som det gik i Tønsberg, at ogsaa den Kirke kun fik en Præst. Efterat Kongerne ikke længere havde stadigt Ophold i Norge, tabte Capellerne idetmindste i

[1] D. N. VIII No. 6.

[2] D. N. X No. 12.

[3] En *persona* ved Mariestuken i Avaldsnes nævnes 1341, D. N. XI pag. 33, ogsaa *vicarius* sammesteds 1299, D. N. IV pag. 39.

Landdistrikterne sin Betydning, og deres Indehavere bleve Sinecurister. I 1514 skjænkede Christiern II ved sin Kroning Sørbø Kirke paa Rennesø til Klosteret, men Biskop Hoskold søgte dog at tilegne sig den [1]. Om Avaldsnes erfare vi, at endnu Frederik I disponerede derover og gav en Mikkel Jude Livsbrev derpaa 1531 [2].

En særegen Stilling blandt Præsteskabet indtog ogsaa de i Norge vistnok saare faa Geistlige, der stode i Tjeneste hos Høvdingclassen eller senere Adelen som Huuscapellaner. I Stavanger Stift har jeg kun fundet et eneste sikkert Exempel herpaa, nemlig Magnus Beinktssøn, der var Capellan hos Drottseten Hr. Øgmund Finnssøn og efter hans Død hos hans Enke, Fru Katharina Knutsdatter paa Hestby, og siden, da denne 1406 kaldtes til Danmark som Hovmesterinde hos Dronning Philippa, fulgte hende did. Fru Katharina var svensk, og Capellanens Navn tyder paa, at han har været hendes Landsmand. Han traadte efter Fruens Død i Dronningens Tjeneste [3]. I Jelse Sogn er der ved Gaarden Heimnes (Hebnes) et Gaardsnavn „Præstestuen". Tænkeligt kunde det være, at Besidderne af denne Gaard, der i det trettende Aarhundrede vare fornemme Mænd, kunne have havt en senere nedlagt Høgendeskirke.

Om Geistlige af de lavere *ordines* vides meget lidet. De fleste af disse skjule sig i Kilderne som oftest under Betegnelsen „Klerk". Ved enhver Messe maa forudsættes en Degn som Deltager, og lige til Nutiden ere i det mindste i adskillige Bygder paa Agdesiden Nutidens „Kirkesangere" af Almuen benævnte „Degne" ligesom i Danmark og ikke som paa Østlandet Klokkere. Men

[1] Lange d. n. Klostres Hist. 2 Udg.
[2] N. Registr. I, 4,22.
[3] D. N. I No. 640.

nogen nærmere Oplysning om dem har jeg ei fundet[1]. Der er ikke, mig bekjendt, Spor til, at Degne eller „Klokkere" i Stavanger Stift i Middelalderen have havt Gaarde udlagte af Kirkegodset, hvilket synes at have været Tilfældet i Oslo Stift, hvor man f. Ex. i Eidsberg finder et „Klokkersæde" nævnt 1503[2].

XIII.

Klostre.

I Henseende til Klostre var Stavanger Stift meget fattigt. De Sagn eller Formodninger om Klostre i Holme ved Mandal og paa Kløster i Kvinesdal, som Lange har omtalt, ere helt forkastelige. Paa Hiser-Tangen ved Arendal omtales i det syttende Aarhundrede under en Besigtelsesforretning af Gaardens Bygninger ogsaa „Klosteret"[3], men imod Peder Claussøns bestemte Udsagn, at der paa Agdesiden intet Kloster har existeret, vilde det være altfor dristigt at tro paa noget Kloster her, hvilket desuden, om det havde været til, dog maatte have efterladt sikrere Vidnesbyrd.

Et heldigt Fund har ganske nylig bragt os den uventede Oplysning, at der 1236 existerede et Kloster i Stavanger. Mellem Vidnerne ved Udstedelsen af en Overenskomst mellem Erkebiskop Sigurd og Stavangers Biskop Askel forekomme nemlig: „N. Abbas de St. Olao apud Stavangeram, E. prior ejusdem loci"[4]. Klosteret har altsaa paa een Gang havt Abbed og Prior. Til hvilken

[1] I Stavanger By nævnes ca. 1299 „Klokkeren" ved St. Martins Kirke D. N. IV No. 45.

[2] D. N. II No. 1018.

[3] Kraft, Beskr. over Norge III (2 Udg.) 188.

[4] Regesta Norv. I. No. 440.

Orden det har hørt, siges vistnok ikke; men der kan vel ei være Tvivl om, at det har været et Convent for regulære Augustiner-Kanniker. Stiftelsestiden er uvis. Skulde jeg vove en Gjetning, vilde jeg gaa lige tilbage til Biskop Erik, den senere Erkebiskop, fordi denne selv vides at have været Augustiner af streng Observants i det berømte Kloster St. Victor i Paris. Maaskee har Biskop Aamunde efter at have opgivet Bispestolen været dette Klosters Forstander.

Længere ned i Aarhundredet er dette Kloster flyttet til Utstein, der i sin Tid har været Krongods og vel altsaa er skjænket af en Konge. Det udflyttede Kloster vides med fuld Vished at have været Augustinerconvent. Den forrige Klosterkirke i Stavanger, St. Olafs, vedblev, som vi have hørt, at tilhøre de udflyttede Brødre og betjentes af nogle af disse, der altsaa stadig opholdt sig i Staden eller maaskee skiftedes til at være der.

Klostrets Historie er lidet bekjendt, og desværre er ligesaa lidt dettes, som Bispedømmets Jordebog bevaret. Hvad man hører om Utstein, angaar mest Stridigheder mellem et Par Abbeder og Biskoppen, der var denne Art af Klostres Foresatte. Den første Strid falder i nærværende Periode og udbrød 1333 mellem Biskop Erik og en Abbed af samme Navn. Den er udtømmende fortalt af Lange[1] og skal her ikke gjentages. Abbeden synes at have været en mere end almindelig brutal Mand, der mishandlede sine Medbrødre paa det værste. Han tilbragte Nætterne ved Bægeret i Selskab med en fornem ung Pige (*nobilis juvencula*) uden dog ligefrem at beskyldes for at staa i utilladeligt Forhold til denne, hvem han sagdes at have lært et hemmeligt Kragemaal, for at

[1] De norske Klostres Hist. 2 Udg. S. 379—382. Documenterne ere trykte i Dipl. Norv. IV.

Ingen skulde forstaa deres Conversation. Hvem den unavngivne unge Dame har været, er naturligviis nu umuligt at sige, men da Abbeden skal have ladet hendes Jorder dyrke paa Klostrets Bekostning, maa hun have havt sit Hjem i Nærheden, og der maa nærmest tænkes paa en Jomfru fra et af de nærliggende Herresæder paa Hestby, Tolga eller Eidsa. Udfaldet af Sagen er ikke klart; dog synes Biskoppen, der vistnok har havt Retten paa sin Side, ikke at have været tilfreds med Udgangen.

Skjønt Stiftet ikke har havt egne Tiggerklostre, har det dog sikkert tidlig været hjemsøgt af Tiggermunke fra andre Stifter, vel især Bergens, og selvfølgelig have saavel Mænd som Kvinder fra Stavanger Stift ladet sig optage i Klostre udenfor dettes Grændser. Et Exempel i denne Retning er en fornem Mand, Ridderen Hr. Thoralf af Eidsa, der i 1309 var bleven Munk i Cistercienserklosteret i Lyse. Hans Hustru, Fru Ragna af Jaastad i Bergens Stift, sees, vistnok ikke efter eget Ønske, men efter Mandens Forlangende at have maattet aflægge Kydskhedsløfte og at have taget Ophold i Nonneseter i Bergen, dog uden at blive egentlig Nonne [1].

Klostrets senere Historie frembyder ikke stor Interesse, og jeg henviser herom til Langes bekjendte Verk. Den Abbed Erengisl, hvis Functionstid Lange ikke kjender, er ovenfor omtalt.

Biskop Hoskolds Sammenstød med Abbed Henrik, Vincents Lunges Lyster efter at tilrive sig Klostrets Gods og Utsteins endelige Secularisation ere tidligere berørte.

---

[1] D. N. I No. 123 og 126.

GENERALMAJOR GEORG REICHWEIN.

VED

H. J. HUITFELDT-KAAS.

Georg (Jørgen) Reichwein fødtes 1593 i Marburg i Hessen, hvor Faderen angives at have været Skrædder. Naar det i hans Gravskrift hedder, at han var født i Cassel, behøver deri ikke at ligge nogen Modsigelse, da Marburg ligger i Distriktet Cassel[1]. Han har aabenbart været Student og bestemt for den lærde Stand, da han senere viser sig at forstaa baade Latin og Græsk, foruden Fransk og Italiensk. Som hans Lærer nævnes den Marburgske Professor Mag. Rudolph Goclenius, men om hermed menes Faderen (1547—1628) eller Sønnen af samme Navn (1572—1621) kan være uvist. Han siges en Tid at have været en ivrig Calvinist, og dette kan muligens have foranlediget ham til at forlade Studeringerne under den trediveaarige Religionskrig og gaa i

---

[1] At Familienavnet længe har været kjendt i Hessen tør maaske sluttes af en Fortælling, „Den stumme Raadsherre", der i Oversættelse er meddelt i „Aftenbladet", Chra. 1865 No. 20—22, og som, kjendelig efter et Sagn, beretter om, hvorledes Væveren Gerhard „Richwin" i Wetzlar i det 14de Aarhundrede optoges i Byens Raad tilligemed sin Hund, der i 7 Aar havde Sæde, om end ikke Stemme, i Raadet. Efter Wetzlars Indtagelse drog R. til Hessen. I Norge blev Navnet i daglig Tale udtalt „Reikwin".

Krigstjeneste paa protestantisk Side. Om hans tidligste Aar paa denne Bane vides for Tiden intet, da den Ligprædiken, som holdtes over ham i Bergen, og hvorfra Conrector Edvard Edvardsen i sin Bergens Beskrivelse vistnok har hentet ovennævnte Efterretninger, ikke er bevaret [1]. Af en Tegning, som G. R. selv har indført i Sognepresten til Nes paa Romerige Paul Thranes Album (Store kgl. Bibl. i Kbhvn., Thottske Saml. No. 1848 in 4to), tør man muligens slutte, at han har været tilstede ved Stralsunds Beleiring om Vaaren 1628. Tegningen har til Overskrift: „Abriss der vohrnehmen Handelstatt vnnd Seehafens Stralsundt wie dieselbe von Jhrer Röm: Kay: May: Feldmarschalck Hans George von Arnheim den 12. May Anno 1628 belagertt wordenn auch vnderschiedlieche Stürm gethan, und viell Volck verlohren.“ Under Billedet er anbragt en Forklaring til de paa samme anbragte Bogstaver A—P; blandt disse betegnes K. (en Del Skibe) som Obrist Hulckis Succurs, 1800 Man, og O. som Obristen Spars Volck [2].

I alle Fald tør det vel antages, at Georg Reichwein er kommen til Danmark med Oberst Henrik Holck, der, efter at være fangen ved Bernstein 1627, i det følgende Aar vendte hjem og i Mai 1628 med en Del Skibe sendtes til Undsætning for Stralsund, der beleiredes af de keiserlige Tropper. Hvis G. R. har deltaget i dette Tog, maa han formentlig snart være vendt tilbage,

---

[1] N. Nicolaysen, N. Magasin II S. 534.

[2] Dette samme Billede sees nu (med ringe Forandring) reproduceret i „Danmarks Riges Historie“ IV. 1588—1699, S. 201 efter et Kobberstik i Cancelliraad Lynges Samling. Et saadant maa G. R. altsaa have eiet og benyttet som Forbillede for sin Tegning, der dog har taget Sagen noget lettere og navnlig sløifet Forgrundsfigurerne.

hvilket Holck bestemt vides at have gjort, og det tør i saa Fald være paa dennes Anbefaling, at G. R. 24. Mai s. A., maaske endog før Tilbagekomsten fra Stralsund, tilligemed flere ansattes som Capitain ved Landfolket (Oplandske Regiment) i Norge, hvor just i dette Aar en staaende Hær var bleven oprettet. Han skulde engang om Maaneden mønstre, exercere og afrette Folkene til Krigsbrug med deres Geværer ret at bruge m. m. Gagen, 200 Rdlr., skulde regnes fra 29. Mai 1628 [1].

G. R. har ligeoverfor den omtalte Tegning af Stralsunds Beleiring i Hr. Paul Thranes Album anbragt en Mængde Citater i forskjellige Sprog, der godtgjøre hans Kundskaber paa dette Feldt. De have alle paa nogen Maade Hensyn til ham selv og ere, med Opløsning af Abbreviaturerne, saalydende:

Jesus.

Ανέχω καὶ απέχω

Corn: Tacit. hist. lib: 2.

Vespasianus acer militiæ anteire agmen, locum castris capere, noctu diuque consilio, ac si res posceret, manu hostibus obniti, cibo fortuito, veste habituque vix à gregario milite discrepans, prorsus, si avaritia abesset, antiquis ducibus par.

Jdem de moribus Germanorum [2]

Reges ex nobilitate, duces ex virtute sumunt

jbidem [3]

Cattorum quondam populus & seditione domestica in eas sedes transgressus in quibus pars Romani imperii

---

[1] N. Rigsregistr. VI S. 39 f.

[2] Cap. 7.

[3] Cap. 29.

fierent, manet honos & antique societatis insigne, nam nec tributis contenuntur, nec publicanus atterit: exemti oneribus & collationibus in usum præliorum sepositi velut tela atque arma bellis reservantur.

Cavalliero di Metzo

Deue il capitano esser vigilante, sobrio, continente, modesto nel vestire & curioso d'hauer buone arme essendo questa curiosità di[1] grand' honore.

La guerre est juste quj est necessaire et les armes raisonables quand on ne peut auoir esperance d'ailleurs.

Die Götter haben des Æmilij gebett erhörett weill er den Sieg von Jhnen begehret vndt Sie streittendt vndt die waffen jn der faust haltendt vmb helff ahnrieff.

Hæc, reverendo ac doctissimo domino Paulo Thranio, Ecclesiæ Nessensis pastori, ac præposito Ecclesiarum Superioris Romrigiæ, ac Soleuriæ fidelissimo, amico ac fautori suo semper colendo in amicitiæ symbolum ponebam Anno 1629 sole 1. grad. ♉ ingrediente[2]

Dero Kon. May. zu Denmarck v. Norwegen bestalter Capitain vber Heydmarcken Osterthall Sollor v. Ober-Rommerig

George Reichwein
Catto Cassiliensis.

Foreløbig var han altsaa ansat i Agershus Len, hvor hans Compagni laa langs de Svenske Grændser i Solør, Østerdalen og paa Øvre Romerige, og paa sine hyppige Jagttoure blev han vel kjendt i disse Grændsetrakter, hvor han senere kom til at færdes i Krigen.

---

[1] Ordet synes rettet hertil fra: capiendi.

[2] I 1629 gik Solen ind i første Grad af Tyrens Tegn omtrent ved Midnat mellem 19. og 20. April, ny Stil. (Velvillig Meddelelse af Professor H. Geelmuyden).

I denne Tid har han da gjort Bekjendtskab med Hr. Paul Thrane, der i Aarhundredets Begyndelse havde reist meget i Tydskland og andre fremmede Lande, og i April 1629 skrev og tegnede nu Georg Reichwein de ovenomtalte Ting i hans Stambog. Ikke længe efter er han „aftakket“ og kvitterer 24de Juli 1629 paa Akershus for sin Gage for 1 Aar og 2 Maaneder[1] og blev derpaa forflyttet til Bergen for at bringe den nye militaire Ordning istand i Byen og Lenet samt paa Slottet[2]. Her har han klarlig vundet Anerkjendelse hos Lensmanden, Kantsler Jens Bjelke, thi i Brev af 19. Mai 1636 underretter Kongen denne om, at han efter hans Begjæring har forordnet „os elskelige“ Jørgen R. at være Vagtmester paa Bergenhus og at have god Indseende med alting, at ligge i Slotsloven i Lensmandens Fraværelse samt at exercere og afrette Bønderknegtene i Lenet, saa de kunde bruge deres Gevær, om noget paakom[3]. Fra dette Aar findes endnu bevaret en høist interessant Gjenstand, der har tilhørt R., nemlig en stor Rytterpistol med Revolvermechanisme, der i Aaret 1834 blev indkjøbt for Universitetets Oldsamling fra Kjøbmand Thales Schou i Christiania. Den har No. 656 i Sam-

---

[1] Agersh. Lensregnsk., Beviser til Garnisonsregnsk. etc. i N. Rigsarch.

[2] Georg Reichweins Erklæring af 3. Mai 1651 i Dan. Rigsarch. (Afskr. i Kildeskriftfondets Saml. No. 132).

[3] N. Rigsreg. VII. S. 215 f. Kort efter maa han være bleven Major, thi i Anders Lauritsen Lecks Optegnelser (Persh. Tidsskr. 2 R. I. S. 20 f.) hedder det: 1636. 22 Juni, Skikked Kgl. Mait. dette Aar fra Danmark en Major ved Navn Georgij (ɔ: G-us?) Rickwin hid til Bergen, som skulde aarligen exercere og recomendere Borgerskabet etc., som siden blev gjort til Oberstlieutenant udi næst følgende Svenske Feide. Og efter hannem kom siden Major Christian Brant.

lingen og beskrives i Professor R. Keysers Katalog saaledes: „En Pistol af gammeldags kunstig Indretning og af særdeles smukt Arbeide; Længde i det Hele omtr. 23 Tommer; Piben 11½ T.; ovenfor denne en Jerncylinder, 2½ T. lang og næsten 3 T. i Gjennemsnit med 8 Huller, bestemte til deri at lægge ligesaa mange Ladninger; ved Cylinderens øvre Ende er paa Ydersiden ligesaa mange Fænghuller anbragte, hvert dækket med en staalknappet Messingplade, der efter Behag kan skydes over eller bort fra Hullet; Cylinderen er indrettet til at dreies rundt, saaledes at dens Huller, det ene efter det andet, kan føres ligefor Piben og komme til at danne Et med den, paa hvilken Maade 8 Skud har kunnet gjøres med Pistolen strax efter hinanden. Skjæftet er vel 8½ T. langt; yderst en kugleformet Knap, i hvis øverste Ende en cirkelrund Sølvplade er paanaglet med indridset: Georg Reichwein 1636. Skjæftet og det øvrige Træverk er rigt og smukt indlagt med Elfenben og Perlemor. Laasen er i Ustand; ligeledes har Træverket paa sine Steder lidt noget. Ladstokken er borte.“ Hertil kan endnu føies, at Pistolen har Flintelaas, og at der over Navnet sees en Vindrueklase, sigtende til R.s Vaabenmærke. Den er afbildet i Øverlands Norges Historie IV S. 980 og i W. Coucheron Aamots „Det norske Folk paa Land og Sjø“, S. 95.

12. Decbr. 1637 tilkjendegiver Kongen Jens Bjelke, at „os elskelige“ Jørgen R., der for nogen Tid siden er beskikket at være Major paa Bergenhus, skal, som da bestemt, fremdeles have sin meste Pension (300 Rdlr.) af Kroermændenes Afgifter i Bergen, skjønt disse have besværet sig derover [1]. — Af en Reguleringsforretning,

[1] N. Rigsreg. VII S. 369.

dateret Buntebol 28. Novbr. 1638, sees, at det Hus med Vaaninger og Tilbehør, som beboedes af „erlig og mandhaftig“ Major Jørgen R., blev Bergenhus Slots Eiendom efter den Forpligtelse, som 3 Bergenske Borgere udstedte angaaende sine Grunde i Buntebol; Contracten fik kgl. Confirmation den 25. Mai 1639. Samme Dag tilkjendegiver Kongen i et Brev til Jens Bjelke sit Bifald til Majorens Overslag paa noget Landfolk at bruge til Byens og Lenets Defension [1].

Efter at Jens Bjelke 21. Marts 1641 havde modtaget Kongens Befaling, dat. Koldinghus 21. Decbr. 1640, om at anordne en dygtig Person til Oberstlieutenant over et Regiment Knegte i Bergenhus Len, forordner han dertil 3. April 1641 Majoren paa Bergenhus, „erlig, velforsøgt og mandhaftig Mand“ Jørgen Reichwein, der skal commandere dem og ved sine Underbefelhebere affrette dem i deres Gevær og Krigs-Exercitier og til Defension og Offension instituere. Sit Tractamente, 600 Rdlr., skal han oppebære af Commissarie-Tolden. Dette stadfæstedes af Kongen 20. Octbr. 1641. Hans Compagnidistrikt var 1641—43 i Søndhords Fogderi med Halsnø og Lysekloster. De nævnte Data stemme ikke med det i Norske Mag. II S. 328 aftrykte Document, hvorefter Borgermestere og Raad i Bergen 11. Februar 1641 i Henhold til et Brev fra Oberstlieutenanten i Lenet G. Reichwein, dat. Schierhavn (i Evindvik?) 8. Februar, beskikke Raadmand Ove Jensen til Commissarius i Byen for at drage Omsorg for alt, hvad der tiltrænges gjort til Sikring af Byen mod fiendtligt Overfald. Formentlig er Maaned eller Aar feilskrevet; i Novbr. 1641 laa R. i Slotsloven paa Bergenhus i Henrik Thotts Fravær [2].

---

[1] N. Rigsreg. VII S. 551 f. og 558.
[2] Personalhist. Tidsskr. 2 R. IV S. 133.

Ved Kongebrev, dateret Kjøbenhavn 12. Marts 1642, fik Jørgen R. og Lagmanden Jacob Hansen Befaling at levere Henrik Thott Bergenhus Slot, naar Jens Bjelke overleverer Slottet [1]. I 1644 forestod han Slotsloven paa Bergenhus i nævnte Lensherre, Henrik Thotts, Fraværelse, og i denne Tid falder formentlig Afslutningen af den Contract mellem R. og Diderik Busch om at levere 100 Tylvter Bolverks-Tømmer for 300 Rd., som omtales 1654, da Betalingen skulde erlægges [2].

Da den Svenske Feide („Hannibalsfeiden") udbrød i Aaret 1643, blev G. R. kaldt til Christiania, da Statholder Hannibal Sehested fik Kundskab om, at han var vel kjendt paa Grændserne siden den Tid, han i 1628 med sit Compagni havde ligget paa disse Kanter. Han begav sig i Hast afsted og var allerede i Februar 1644 i Christiania, hvorfra han strax skikkedes til Midtskog Leir for „at commandere Magnors, Øst- og Vestmarkens Skandser samt at gjøre Fienden saa megen Afbræk og Anfald, som han kunde, hvilket han ogsaa med største Flid efterkom og derudover mangen ond Nat og besværlig Time havde med det Agershusiske Regimente". Oberst Henrik Bjelke, der kjendte R., fik ham strax til sin Oberstlieutenant og begjærede, at han vilde hverve nogle Soldater, hvilket han ogsaa strax gjorde uden Capitulation og Betaling, da han „havde (Gud ske Lov) selv Middel at forskyde"; han skrev til Bergen og lod der hverve Folk, som kom til Christiania med hans Sønner og andre Underofficierer. Han lod ogsaa hverve i Stavanger, Flekkerøen, Skien, Tønsberg, Bragernes, Moss, Halden og Christiania, hvorsomhelst der var Folk at bekomme, saa

---

[1] N. Rigsreg. VIII S. 114 ff. og 110.
[2] Ibid. XI S. 221.

hans Compagni i Marts var over halvt og i Juli complet, da han fik sit Udlæg (160 Rd.) erstattet uden at begjære noget yderligere derfor af Obersten. Folkene laa nu i Christiania under hans forrige Lieutenant Frederik Pedersen, medens han selv stadig var paa Grændserne, undtagen naar der var Frygt for, at der skulde komme Skibe til Christiania, da han indfandt sig med 4 à 500 Mand. Hans „Tractament og Gage" begyndte i Marts 1644 [1].

Der er bevaret et Par Ordres fra dette Tidspunkt fra Statholder Hannibal Sehested; den første af disse er antagelig af 25. Marts 1644 og paalægger Krigscommissarius Nils Lange at beskedige Oberstlieutenanterne Cress og „Reichewiin" med ham at overveie og erklære sig, hvorledes man bedst kan anstille Marschen til Magnede (ɔ: Magnor) Bro og videre ind i Sverige, enten med „Streif" til Carlstad eller at ruinere det Bergverk, som ligger henimod Tolvmileskoven, eller marschere langs den Svenske Grændse gjennem Marker og forbi Vennern at komme til „vores Corpus", som skal gaa „herfra" (ɔ: Agershus) til Vigen gjennem Smaalenene, medens det andet sker „deroppe". Der ønskes Specification over Marschordenen og Styrken, Artilleri og Munition, Proviant etc. for 3 Maaneder til 6000 Mand at logere i Vigen og ved Bahus samt Fourage til 1000 Heste etc. [2].

Den anden Ordre, der er dateret Agershus 29. Marts 1644, paalægger Oberstlieutenant „Reichewiin" strax imorgen tidlig at begive sig herifra (ɔ: Agershus) op til Edskov, hvor det Agershusiske Regiment ligger, og

[1] G. Reichweins ovennævnte Erklæring af 3. Mai 1651 (Afskr. i Kildeskriftfondets Saml. No. 132).

[2] Danske Rigsarchiv. „Norske Sager" (før i Adelsbrevene fasc. 55 No. 42).

der mønstre alt det Folk, som af de udskrevne Knegte enten i Skandsen eller der omkring er liggende, og tage rigtig Rulle paa, hvormange der ere, og fra hvad Steder, og under hvad Officierer; samt tage skriftlig Underretning af Capitainen der, hvormange af hans Compagni ere blevne liggende ved Passene paa Tolvmileskoven. Han skal derhos lade vide, om Regimentet er complet, og om de Knegte, som senest „mutineret“ (ɔ: gjorde Mytteri), ere komne tilbage, og alt flittig erfare og forhøre; udi lige Maade recognoscere Skandsens Beskaffenhed og Passene ved Grændserne over Magnor Bro, og hvad Kundskab han videre kan faa om den Svenske Styrke og Armatur samt Passagen til Carlstad, om nogen Armee er samlet nogensteds, og om Grændserne ere saaledes beskafne, at nogen Transport kan ske og noget realiter mod „dette Sted“ (Agershus) tenteres med Artilleri etc. til Angreb paa Fæstningen. Han skal søge at erfare, om der klages af Knegtene paa noget, om der er Forraad paa Proviant, hvormange Folk der maa efterlades til Passenes Forsikring, naar „vi“ med vores andre Folk ville marschere ned til Vigen, og om han mener, noget frugtbarligen kan foretages til et Indfald i Sverige, at han da vil det iligen avisere og give speciel Anvisning. — Det Tønsbergske Regiment skal marschere „herifra“ (Agershus) til Smaalenene og fordeles paa Moss og Frederikstad med det Stavanger Folk, som allerede er befalet der at indkvarteres. Det Compagni, som ligger paa Halden og hører til Bahusiske Regiment, skal marschere ned i Vigen og en Del lægges i Oddevald og Roderne ved Bahus efter Statholderens Ordre til Kantsler (ɔ: Jens Bjelke). Om R. ved gode Kundskaber (ɔ: Speidere) kan

selv udrette noget frugtbarligt, skal han „tage sin Tid og forsøge sin Lykke“ [1].

Det er efter dette tydeligt, at han har deltaget i Affairerne ved Gammel-Lødøse, Vennersborg og flere Steder [2], og selv beretter han (ligesom ogsaa Jørgen Bjelke [3]), at han 19. Novbr. 1644 indtog Morast Skandse, hvorved Hovedpassagen til Sverige søndenfjelds blev aabnet. Han blev nu med sit Folk liggende der, og Statholderen sendte ogsaa Livregimentet til Midtskov Skandse til hans nærmere Succours, indtil den øvrige Armee kunde samles, som skeede i December. Derpaa rykkedes der ind i Vermeland, hvor der Lille Juleaften forefaldt „en skarp Rencontre paa Isen paa Byer Sø“, hvor navnlig Fyrrørerne faa det Skudsmaal, at de holdt sig saa vel, som om de havde været øvede i 10 Aar. Der var et betydeligt Mandefald paa begge Sider, og navnlig led Oberstlieutenant Judelsbachs Folk, men Fienden trængtes dog ud af sin Stilling, og Nordmændene indtoge hans Kvarter. Livregimentet under R. og Oberstlieutenant Creetz med en Esqvadron Ryttere efterlodes i Eda Sogn, og Vinteren udover holdtes det nu gaaende med Skermydsler med Fienden næsten daglig, hvad enten man marscherede eller laa stille, saa at mange paa begge Sider „bed i Sneen og krøb under Isen“ [4].

4. Januar 1645 omtaler Statholderen, at Oberstlieutenant R. med 200 Fyrrør og 300 Snaphaner laa hos ham i Hovedkvarteret (Sillerød Prestegaard i Bahus

---

[1] Dan. Rigsarch. Norske Sager (før i Adelsbrevene fasc. 55 No. 43).

[2] Jfr. (Norsk) Hist. Tidsskr. 3 R. II S. 158.

[3] Generallieutn. Jørgen Bjelkes Selvbiografi, udg. af I. A. Fridericia, S. 23.

[4] Reichweins ovennævnte Erkl. af 3. Mai 1651 og Jørgen Bjelkes Selvbiografi ved Fridericia S. 26 f.

Len) „vel fortificeret og med en flydendes Elv næst hos", ligesom han 8. Janr. siges at ligge med 2 Compagnier Fyrrør og 2 Compagnier Snaphaner ved Prestegaarden, som baade af Naturen og ellers med Bulverk og 10 Feldtstykker er saaledes forvaret med en aaben Elv omkring, som sjelden fryser førend efter Kyndelmesse, at han der ligger sikker, og haver Commissarium Preben v. Ahnen hos sig at tractere med Bønderne, som sig givet under, om Contributionen etc. [1].

27. Januar 1645 giver Statholderen Befaling til Oberst Henrik Bjelke, om at R. med Livregimentet og de 3 Compagnier Fyrrør, Cress med Statholderens Ryttere og Judelsbach med hans Officierer og Artilleriet og Munitionet (Ammunitionen), som bliver tilovers, skulle marschere til Halden der at refraichere og recruteres, indtil man nærmere ser Fiendens Intention, til at være færdig til at møde hannem paa begge Veie, Syder eller Nord, og fornemlig at forsikre Norge. — 29. Januar befaler Statholderen Oberstlieutenanterne Cress og Reichwein at forblive liggende paa Dal i Rølands Sogn og omliggende for at indfordre Contributionen, hvorved Almuen ikke paa nogen Maade maa molesteres o. s. v. De skulle derhos søge at hindre Fiendens Tilbagegang, om han nu allerede er i Vigen, og forøvrigt secundere Oberst Bjelke, om fornødiges. — 2. Februar udgaar Underretning til R. fra Statholder Hannibal Sehested om alle trufne Dispositioner. Cress og Reichwein skulle afbrænde Nyssemark, Torskog og omliggende Sogne, om det som Exempel nødvendiggjøres, hvorhos de skulle

---

[1] Saml. t. d. norske Folks Spr. og Hist. II S. 538 og 544.

secundere Livregimentet og Agershusiske Regiment[1]. — 6. Febr. 1645 hedder det, at et Bud, som skulde have været hos R. med Brev og Medicamenter, var nu fundet hos Capitain Galt og strax afsendt. Naar den Dag er forbi, da Almuen paa Dal skulde have mødt paa Halden, skulle Cress og Reichwein komme til Sehested ved Øyer 8. eller 10. Febr., medtagende Prester og de bedste Bønder; en Del af Ordren er skreven paa Latin. Naar C. og R. komme til Leiren, skal Oberst Bjelke angribe Vennersborg Skandse, hvortil en Mortier m. m. skal blive sendt fra Bahus. Angrebet blev uden Virkning, og da Cress gjorde forskjellige Vanskeligheder og „Allarm", befalede Oberst Bjelke dem at marschere til Hovedkvarteret i Bahus Len, hvilket derpaa skede. 14. Febr. skriver Hannibal Sehested, at han har hørt om deres Ankomst, og at der har været „Allarm" samt Vagt og Kundskab fra Fienden[2]. — Efter at være kommen tilbage fra Sverige laa Reichwein i Marts og April ved Halden, hvorfra dog adskillige Indfald bleve gjorte i Sverige.

12. Juni 1645 paalægger Statholderen Oberstlieutenant Reichwein at befale Oberstlieutn. Judelsbach og de Officierer, der have Kjendskab til Morastskandsens Overgivelse, strax at indfinde sig og imidlertid selv commandere Judelsbachs Folk. — 14. Juni siger Statholderen, at han i Forening med Jens Bjelke og Reichwein er beskjæftiget med at træffe Foranstaltninger med Hensyn til Grændserne, og sidst i Juni førte R. sit Regiment, som han havde completeret i Christiania ved Hverving, til

[1] Breve af 27. og 29. Janr. samt 2. Febr. 1645 fra Hannibal Sehested, se Saml. t. d. norske Folks Spr. og Hist. II S. 581 og III S. 66, 68, 70, 75 ff og 79 f.

[2] Saml. t. d. norske Folks Spr. og Hist. III S. 81 f., 84, 86, 92 f. Jørgen Bjelkes Selvbiografi ved I. A. Fridericia. S. 29 f.

Bahus og afleverede samme, hvorefter han selv igjen blev liggende paa Halden og dannede nu et nyt Regiment, som kaldtes det Nordlandske og bestod af udskrevne fra Bergenhus og Stavanger Lene samt Agdesiden og forstærkedes med Folk fra Livregimentet og fra Danmark. R. havde endnu 1651 i denne Anledning 758 Rdl. tilgode. — I Slutningen af Juni 1645 paalagde Statholderen Oberst R. at udvælge dem af Gunde Langes tidligere Officierer, der skulde beholdes. — 1. Juli 1645 skriver Statholderen fra Agershus: „Reichwein er Obrister og marscherer nu op med Folkene, Officierer og et Antal ungt Folk til Grændserne"; Oberste H. Bjelke maatte nemlig ofte være fraværende paa Bahus[1]. — 4. Juli forespørger George R. sig fra Christiania om Completeringen af sit Regiment (ɔ: Nordlandske), og hvor de Folk skulle ligge, som ikke tiltrænges ved Grændserne, og samme Dag svarer Statholderen fra Agershus, at nogle hundrede Bergens, Stavangers og Nordlands Knegte skulle sendes tilvands til Svinesund; Halvparten af hans Folk og af Almuen skal ligge ved Morast og Halvparten ved Halden (Bergstigen), han selv og nogle Capitainer paa det ene Sted, Oberstlieutenanten og Majoren paa det andet, og begge Passer skulle nøiagtig tages vare. — 6. Juli skriver Statholderen, at R. har faaet 1500 Rdl. udbetalte paa Livregimentet, hvorpaa han er sendt til Halden for at takke af og sende de sunde Knegte til Bahus. Han har faaet 300 Bergens Knegte, 500 Bønderkarle af Agershus Len og 300 Stavangerknegte, der skulle ligge paa Halden tilligemed

[1] Saml. t. d. norske Folks Spr. og Hist. IV S. 462 f. og 478. Reichweins Erkl. af 3. Mai 1651 og Jørgen Bjelkes Selvbiogr. S. 33. Statholderskabets Extractprotokol 1642—52, S. 234 og 268.

Smaalenenes Almue, og selv skal han reise „til og fra at forsikre alting“. Samme Dag skriver Sehested til Kongen, at Reichwein med 1000 Knegte og nogle Dragoner ligger digt for Skandsen (Morast) og haaber snart at tage den igjen efter den forræderske Overgivelse (ved Capitain Thomas Leon)[1].

Da Gunde Lange og G. Reichwein havde klaget over den Smaalenske Almues Uvillighed med Hensyn til Landvagten, paalægger Hannibal Sehested Kantsleren (Jens Bjelke) i Skrivelse, dat. Agershus 17. Juli 1645, at begive sig derned for at bringe den til Lydighed. — 24. Juli befaler han fra Kvistrum G. Reichwein at tage Capitain T. Leon med til Magnildbro (Magnor) og anvende ham i en desperat Attaque mod Fienden, om han sig dertil vil lade bruge, eller og lade ham deroppe halshugge og sætte Hovedet paa en Stage, andre til Exempel; dog at han bevogtes vel, saa han ikke overløber til Fienden. — 27. Juli faar Oberst Bjelke, „forrige Oberstlieutn.“ Reichwein og Major Wackerbart Paalæg om at levere rigtig Extract og Fortegnelse paa alle Leverancer til Statholderens Livregimente. — 8. August hedder det, at Reichwein ligger med sit Regiment paa Halden ved Svinesund og Vinger oppe mod Mora (Morast)[2]. — 21. August paalægger Statholderen fra Marstrand Oberst Reichwein, Taylor og Cress at holde sig stille paa sine Poster paa Grund af Vaabenstilstanden (13. August), men give flittig Agt, forhindre fiendtlige Indfald og underrette ham, om saadant sker. En lignende Ordre, dat. Bahus 23. August, udgik til Reichwein m. fl. fra Statholderen. — 29. August hedder det, at 800 Mand af

[1] Saml. t. d. norske Folks Spr. og Hist. IV S. 486 ff., 490 ff. og 494. Jfr. (Norsk) Hist. Tidsskr. 3 R. II S. 159.

[2] Saml. t. d. norske Folks Spr. og Hist. V S. 198, 204, 207 og 224

det Nordlands Folk under Reichwein ligge ved Morast. — 4. Septbr. esker Statholderen fra Marstrand R.s Erklæring angaaende et Indfald paa Dal, hvorom General Kagge har skrevet [1]. — I Septbr. d. A. begjæres Oberstterne Langes og Reichweins Attester paa Thingsvidnerne angaaende Almuens store Armod og Ruin ved Svenskernes Indfald i Vinger Prestegjæld [2]. — 2. Octbr. 1645 befaler Statholderen fra Agershus Folkene fra dette Len strax at drage hjem, men dem fra Bergen, Throndhjem, Lister, Mandal, Nedenes og Stavanger at oppebie Reichweins Ankomst. — 6. Octbr. befaler han fra Os (ved Halden) Officiererne, med Undtagelse af Blair, Taylor og Reichwein, at skulle forføie sig til Christiania til Afregning med Generalkrigscommissairen Nils Lange. — 12. Octbr. paalægger Statholderen fra Halden Oberst Bjelke at befale Oberst Reichwein med Wackerbart og Bruchdorff at gjøre Regnskab for Regimentet (Livregimentet). — Fra Agershus 29. Octbr. paalægger han Oberst Bjelke tilligemed Reichwein, Cress og Mackensee at foreslaa de Officierer, der skulle beholdes ved Regimenterne. — 22. Novbr. fra Agershus befaler Statholderen de 3 sidstnævnte at sidde i en Krigsret angaaende et Drab paa en Officier. — 25. Decbr. 1645 befaler han fra Agershus Nils Lange at gjøre Afregning med Officiererne, saa de til Jul kunne komme til de Steder, hvor de skulle være, deriblandt R. i Agershus Len [3].

Ved den svenske Feides Slutning skede større Reductioner i Hæren, og navnlig afskedigedes mange fremmede, hvervede Tropper, men ogsaa inden den ældre staaende

---

[1] Saml. t. d. norske Folks Spr. og Hist. V S. 263, 268, 281, 302.
[2] Statholderskabets Extractprotokol 1642—52, p. 250.
[3] Saml. t. d. norske Folks Spr. og Hist. V S. 389, 393, 399, 415, 437 og 455.

Armee foretoges adskillige Forandringer. Georg Reichwein blev Oberst over det Agershusiske Regiment, hvis Fornyelse bliver at regne fra 1. Novbr. 1645, da Gagen skulde begynde at løbe, skjønt Capitulationen og den af Statholderen udfærdigede Rulle over Officiererne først er dateret 16. Januar 1646. Fra dette Datum har R. begyndt en Protokol, der er fortsat til Udgangen af April 1657 og er en Forening af Journal og Copibog for Agershusiske Regiment, udgjørende 106 Blade og for det meste skreven med hans egen Haand[1]. Regimentet bestod af 2000 Mand, fordelte i 10 Compagnier, foruden Officierer og andre Betjente i et Antal af henved 60 Personer. Blandt disse Officierer findes flere, der dels allerede ere kjendte fra den foregaaende Krig og dels senere nævnes i en Række af Aar med større eller mindre Berømmelse. 17. Januar 1646 udsteder R. paa egne og sine Officierers Vegne fra Agershus Revers og Løfte til Statholderen om at forholde sig efter Skyldighed med Hensyn til Bønderne, Udskrivningen, Skydsfærd, Fripasse etc., og 24. Janr. s. A. udbeder han sig fra Christiania Statholderens nærmere Resolution og Forklaring paa hele 26 Poster[2], hvilken han ogsaa erholder meddelt. Blandt disse kan mærkes den ovennævnte Be-

[1] Den opbevares nu i Danske Rigsarchiv (Norge under Frederik III No. 1) og er benyttet af L. Holberg i hans Fr. III.s Historie, (f. Ex. 3 Udg. S. 139 og 148), idet han maa have havt den tillaans fra den bekjendte Bogsamler N. Foss, hvem den da tilhørte, og hvis Bibliotheksmærke den bærer. Den vil paa Grund af sit for Krigshistorien vigtige Indhold blive trykt i „Meddelelser fra det Norske Rigsarchiv", II Bind, der nu er under Pressen. Hvor ingen anden Kilde citeres, hidrøre Efterretningerne i det følgende indtil 1657 fra denne Protokol.

[2] Der findes dog ingen Post 10 indført i Protokollen.

stemmelse om Gagens Begyndelse fra 1. Novbr. 1645, om Indkvarteringen hos Bønderne, Proviant, Mandtal, Udskrivningen, Fanerne, Exercitie i Agershered og Asker Sogn m. m. Han ønsker at tage Bolig paa Hedemarken, som baade er nær hans Regiment og den Svenske Grændse, hvilket bifaldes af Statholderen. Hans Gage var 800 Rdlr.

I Juli 1646 holdtes Herredag paa Agershus, ved hvilken Leilighed Kong Christian IV. for sidste Gang besøgte Norge. I denne Anledning tilskriver Statholder Hannibal Sehested 12. Juni Oberst R. om at sørge for, at 3 à 400 Mand af de allerbedste Knegte, der findes i de nærmeste Fogderier, til sidste Juni marschere ind i Byens Garnison, medbringende 8 Dages Kost. Hos Commissarii- eller Tøihusskriveren skal han forfare, hvad der findes af „Liberikjoler" (Uniformer) at klæde dem med til Mønstringen[1]. Obersten skal tage sin Reputation og Statholderens Contentement vel i Agt, saa at hvad der indkommer af Officierer eller Knegte, kan tjene til „et Model af vores Norske Troupper". De skulle kun tjene som Vagt for Kongen under Herredagen, og under Livsstraf maa ingen blive hjemme eller forløbe. Det er et betydeligt Tillidshverv, Statholderen her betror R., som han altsaa anser istand til at forskaffe et saadant Elitecorps. — 27. Juni paalægger Statholderen ham at forhandle med Major Hess om Anordningen af Vagten mellem Slottet og Byen under Herredagen, saa at alt kan gaa ordentligt til, navnlig Skydningen fra Slottet og Byens Vold ved Kongens Ankomst, hvilket alt bør optegnes og meddeles Statholderen, saa at denne kan

[1] 2. Juli s. A. kvitterer han for Modtagelsen af blaa Uniformer til sit Regiment.

vide Besked, om hvorledes der bliver at forholde med Slotscompagniet, Landregimentet og Byens Knegte til Parade for Kongen samt med den daglige Vagt. — 28. Juni begjærer G. Reichwein Statholderens Resolution med Hensyn til Deserteurerne og Uniformerne. Han har nemlig hidtil kun faaet 141 af de røde Kjoler, ligesom en hel Hob Soldater kun have „runde Luer som Natluer", medens der er en Beholdning af 290 graa Hatte.

6. Juli udgik Statholderens Memorialordre til Oberst Reichwein og Majorerne Juell og Hess, der kasserer en tidligere given, og nøiagtig bestemmer Troppernes Opstilling ved Kongens Ankomst, og hvor mange Kanonskud og Salver der skal gives, naar Kongen kommer til de nærmere angivne Steder ved og paa Fæstningen. — Samme Dag begjærer Statholderen af Oberst R. en Fortegnelse paa alle de Capitainer, Lieutenanter og Fændriker samt Lieutenanter, Cornetter og Corporaler tilhest, „som ere vel personerede og klædte til at bære Mad for Kongen" ved Gjæsteri paa Slottet eller i Byen.

12. August 1646 begjærer Oberst R. Statholderens Resolution paa forskjellige Punkter, navnlig angaaende Officierernes Betaling for resterende Gage, Forholdsregler for Exercitien, Armaturs Anskaffelse, Reparation og Bevarelse, Antagelse af en Capitain des armes og en Trommeslager ved hvert Compagni, Fremgangsmaaden mod dem, der ere blevne borte med Uniform og Vaaben, samt endelig angaaende et Par Officierers personlige Forhold. — 14. August tilkjendegiver Statholderen samtlige Oberster og Oberstlieutenanter, at Kongen paa hans Andragende har bevilget, at alle Over- og Underofficierer i Norge maa faa samme Lønning som i Danmark, hvorom Generalcommissarius har faaet Ordre[1].

---

[1] Jfr. N. Rigsreg. VIII S. 435.

2. Januar 1647 paalægger Commissarierne Jacob Ulfeldt og Peder Vibe i Henhold til Statholderens Befaling Oberst R. at sørge for, at 300 à 350 Mand af Agershusiske Regiment, fordelte i 3 Compagnier, med dertil fornødne, dygtige Officierer blive indførte til Christiania og der indkvarterede for at holde Orden under det tilstundende Marked. — 30. Januar s. A. paalægger Peder Vibe, i sine Collegers Fraværelse, Oberst R. at anbringe den nyudnævnte Lieutenant og Fændrik ved Capitain Persins Compagni. — I et udateret Brev, antagelig fra Februar 1647[1], fik Oberst Reichwein og Oberstlieutenant Esaias Fleischer Statholderens Ordre til at overvære den Duel, som ved Krigsraads Kjendelse var bevilget at finde Sted mellem Oberstlieutenant (Frederik) Willumsen (Rosenvinge) og hans Capitainlieutenant, og som kun maatte fortsættes, til den ene var bleven kvæstet, eller til de nogle Gange havde været sammen uden at saare hinanden, da Bevillingen kun fandt Sted „formedelst deres begges Reputations Erholdelse og ikke til nogen endelig Ulykke". — 5. Marts udgik Paalæg fra Jacob Ulfeldt og Peder Vibe til Oberst R. om at sætte Vagt ved alle Indgange til Byen (ɔ: Christiania), i Portene og paa Volden nu i Markedstiden for at afværge alle Uordener. — 18. Marts fra Agershus paalægger Statholderen Oberst R. at anbringe den nu udnævnte Lieutenant ved Jørgen Bjelkes Compagni i Gudbrandsdalen istedenfor den nylig afdøde. — 23. Marts bekjendtgjør Statholderen fra Agershus for Armeens Of-

[1] Det staar i Protokollen mellem Breve af 30. Januar og 5. Marts 1647. Se herom Saml. t. d. norske Folks Spr. og Hist. V S. 459 ff. og 690, jfr. m. II S. 552 f. og Nye Danske Mag. III S. 56. Capitainlieutenanten hed Georg Berom og var en Tydsker.

ficierer, at den under sidste Herredage fastsatte Gage med Afskaffelse af Skydsfærd og Gaardes Udlæggelse ved nærmere Overveielse har vist sig uhensigtsmæssig efter Landets Leilighed, hvorfor den i Capitulationerne angivne Gage skal forblive staaende, men med Indrømmelse af Friskyds, hvorhos Gaarde ville blive udlagte, naar Leilighed dertil gives. — Samme Dag fik Oberst Reichwein gjennem Generalcommissairerne Statholderens Befaling til at afgive skriftlig Betænkning, angaaende hvorledes Forsvaret bedst burde ordnes langs Agershus Lens Grændse mod Sverige lige til Svinesund, og Mandskaberne af hans Regiment opsættes og indkaldes, da lignende Foranstaltninger skulde foregaa i Throndhjems Len efter Aftale mellem Lensherren Frederik Urne og Oberst B. Cress. — Allerede 25. Marts afgiver R. fra Christiania sin udførlige Erklæring, idet han dog beklager, at han paa Grund af Tidens Korthed i Forhold til saa vigtige Sager ikke har kunnet gjøre det, som han havde ønsket. Han giver først en Betænkning om Regimentet i 14 Punkter og derpaa en lignende om „Grændsernes Forsikring mod Sverige“ i 13 Afdelinger, hvori han navnlig omhandler Veie og Passer samt deres Ødelæggelse og Forhugning eller Forsvar, tildels ved Anlæg af Befæstninger, saaledes ved Magnorbro, Vinger, Nes Kirke etc. Forholdet med Idre og Serna Sogne nævnes. — Paa alt dette giver saa Statholderen, der staar paa Reisen til Danmark, sine Resolutioner 27. Marts. Reichwein skal selv lade concipere en saadan Instrux og Ordre, som han anser nødvendig for Vedligeholdelsen af sin Autoritet og Commando. — Denne bliver derpaa udfærdiget under Statholderens Haand og Segl, dat. Agershus 29. Marts 1647, hvori det paalægges samtlige Indbyggere i Lenet at være Reichwein behjælpelige i de Foretagender, han til Landets Forsvar

agter nødvendige. Smaalenene, som det først var paatænkt ogsaa at henlægge under hans Commando, blive nu undtagne. — 29. Marts tilskriver R. Commissariet om Udbetaling af 19 Maaneders Gage for Fændriken Eilerich Jensen (Wisborg) ved Jørgen Bjelkes Compagni af Agershusiske Regiment, da han skal reise udenlands for at øve og forsøge sig i fremmed Krigstjeneste[1].

3. Mai tilskriver Hannibal Sehested Oberst R. fra Kjøbenhavn, at han har modtaget en Klage fra Marsilius. over at han med Hensyn til Udskrivningen har extenderet Statholderens Ordre over dens Indhold lige overfor de Bergverkerne underlagte Bønder, hvorfor det paalægges ham strax med Fogderne at remedere saadant og holde sig efter Verkernes Privilegier, om han ikke vil drages til Ansvar for den Skade, der kan blive forvoldt. Det paalægges ham derhos at møde Statholderen paa Bahus 20. Juli[2] til Forhandling angaaende Militien i Agershus Len. — Under Statholderens Fraværelse var der opstaaet nogen Uenighed mellem Generalcommissairerne og R. angaaende Ansættelsen af de til Agershusiske Regiments Completering nødvendige Officierer, som R. havde ment at kunne antage paa egen Haand. H. Sehested resolverer imidlertid fra Kjøbenhavn 17. Mai 1647, at han først efter Forhandling med Commissarierne maa constituere de nødvendige Officierer, men ingen fast ansætte før Statholderens egen Hjemkomst.

22. Juni 1647 fra Bahus befaler Statholderen Oberst R. skriftlig at erklære sig angaaende hans Virksomhed ved det Agershusiske Regiments Oprettelse samt om Grændsernes Defension der i Lenet m. m. Hans og

---

[1] N. Rigsarch., Commissariatsregnsk. Lit. E. Contracter.

[2] Formentlig Skrivfeil for Juni, se nedenfor.

hans Hustrues private Ansøgning til Hove er leveret Secretairen Nicolaus (Povelsen) til Expedition og kan hos ham affordres[1]. — Samme Dag afgiver R. fra Kongelf sit Svar paa Statholderens Memorialer af 3. og 17. Mai, hvori han paaviser det ugrundede i de Klager, der ere førte over ham. Det Agershusiske Regiment er paa det nærmeste oprettet og vilde været helt færdigt, om han ikke havde faaet Befaling at forføie sig til Bahus, dog vil Resten kunne udføres paa en otte Dages Tid. Statholderens Ordre er paa ingen Maade extenderet, idet han ikke alene har forskaanet Bergverkerne paa Hedemarken og andensteds for Udskrivning efter deres Paaberaabelse af Privilegierne, som dog ikke ere ham foreviste, men ogsaa hele Eidsvold er reserveret til Statholderens Hjemkomst, da Marsilii Fuldmægtige gjorde Paastand paa Fritagelse. Han undrer sig derfor over, at Marsilius har turdet understaa sig at molestere H. Excellence med saadan nichtig Snak, saa meget mere som hans Klage er dateret en Maaned, før R. begyndte sin Udskrivning ved Verket. — R. oplyser ligeledes, at han ikke har ansat Officierer uden Communication med Generalcommissairerne, og at han altid har afventet nærmere Ordre af Statholderen. Efter disse Oplysninger resolverer H. Sehested: „Denne hidindtil beskrevne Misforstand er dermed slettet.“ — R. melder, at Regimentet kun kan bringes op til 2500 Mand med den nuværende Lægdsinddeling, hvorhos Geværer mangle, da Bønderne kun have deres smaa Flinter. Han forespørger videre om Vaabnenes Opbevaring i dertil byggede Huse og om Capitains des armes til Opsyn dermed, beretter om sin Inspection af Grændserne fra Østerdalen til Høland,

---

[1] Se herom nedenfor ved Aar 1648.

hvorover han har optaget et Kart, begjærer en Ingenieur til Hjælp ved Bygningsarbeider, foreslaar Biveies og Stiers Forhugning, Anlæg af en Redoute i Elven ved Vinger og et Materialhus ved Nes (Romerige), Officierernes Forstrækning med Penge samt anmoder om Fripas til Grændsernes Befaring og et Compagni for sin Søn, naar nye oprettes; han takker derhos for god Befordring til Hove[1] og erholder paa sine Andragender gunstige Resolutioner af Statholderen.

Inden disse forskjellige Forhandlinger fandt Sted, var der 13. Juni 1647 fra Kjøbenhavn udgaaet et Kongebrev til Hannibal Sehested, der blandt andet indeholdt, at da „os elskelig Georg Reichwein, vor Mand, Tjener og bestalter Landoberst i Agershus Len“, imod Forstrækning af rede Penge i forleden Feide har faaet udlagt tvende vores og Kronens Gaarde, Ager og Disen paa Hedemarken, og nu begjærer, at de maa forundes ham til egen Odel til hans Residents og des bedre Inspection paa Landet, da de ere saa nær beliggende ved den Svenske Grændse, og paa samme Gaarde nyde adelige Friheder, saaledes som os elskelige afgangne Mogens Svale, Landoberst sammesteds, har besiddet dem, hvilket Hannibal Sehested paa kgl. Ratification havde bevilget ham, og hvori Kongen nu samtykker; Confirmation kan senere erholdes i det kgl. Cancelli. — I Henhold til dette Brev udfærdiger nu Statholderen Adkomstbrevet fra Bahus 29. Juni s. A. Heri omtales R.s store Bekostning paa Gaardens Bygning og Reparation samt Forbedring med Inddigning og Dæmning udi Mjøsen til et Stykke „Maskeland“ uden nogens Præjudits. 2. August s. A. udstedtes saa den kgl. Ratification fra Frederiks-

[1] Se herom nedenfor ved 13. Juni og 30. August 1648.

borg Slot. Ny Confirmation herpaa gaves atter af Kong Frederik III ved Brev, dateret Agershus 30. August 1648, efter derom af G. R. under Hyldingen gjort Ansøgning[1].

24. August 1647 meddele Commissarierne J. Ulfeldt og P. Wibe Oberst Reichwein, at Statholderen har ansat Christian Andreas Kremberg som Regiments Secretarius med Henvisning til ham om at accommodere ham ved Agershusiske Regiment. — 9. Octbr. 1647 fra Agershus meddeler Hannibal Sehested i Kongens Navn edle og mandhaftige Georg R. Bestalling som Oberst over det Agershusiske Regiment. Gagen skal være 1200 Rdlr. at regne fra 1. Mai s. A.[2]. — 12. s. M. takker R. Statholderen for Befordring til Hove. Samme Dag fra Agershus paalægger Statholderen Generalcommissarierne at forhandle med Overofficiererne ved det Agershusiske Regiment om at give noget i en Soldatblok af deres Kvartalssold til Underholdning for de i sidste Feide kvæstede og lemlæstede Soldater, der intet kunne fortjene til Livsophold. — 14. s. M. sender Jacob Ulfeldt fra Commissariatshuset paa Agershus Oberst R. Rullen over Regimentet til Underskrift, før han selv undertegner de enkelte Bestallinger, samt en Copi af Statholderens Resolution om Regimentets Commando. Derpaa er indført Rullen over Officiererne ved Regimentet, der bestaar af 4 Esqvadroner, hver paa 4 Compagnier, hvorved ingen af Reichweins Sønner nu findes staaende.

[1] Gaardene angives hørende til Idde og Marker Len, skjønt de ligge i Vang Sogn paa Hedemarken. N. Rigsreg. VIII S. 538 f. og 556 f. samt IX S. 145, jfr. m. Saml. t. d. norske Folks Spr. og Hist. III S. 370—74 og (Norsk) Hist. Tidsskr. 1 R. I S. 34.

[2] N. Rigsarch. Commissariatets Regnskaber.

7. Januar og 6. Februar 1648 tilskrive de to ovennævnte Commissarier Oberst R. angaaende Afgang og Befordring ved Regimentet samt Compagniernes skiftende Indcommandering til Garnison; og 22. Februar paalægger Statholderen fra Agershus Oberst R. paa Grund af indkomne Klager nøie at paase, at Officiererne ikke besvære Bønderne med Skydsfærd, Indkvartering, Service etc. — 16. Marts fra Agershus befaler Statholderen Generalcommissarius Ulfeldt og Oberst R. i Anledning af de i Valders indkvarterede Officierers Klager over Almuens store Insolents mod dem med Vold, Plunderi, Hug og Slag strax at begive sig derhen og undersøge Forholdene, for at Sagen kan bringes i Orden, inden Statholderens Bortreise. — I Anledning af denne paalægger han fra Agershus 18. Marts Generalcommissarius Ulfeldt og Oberst R. i disse vanskelige Tider at holde sig ude i Landet i Nærheden af Grændsen og nøie observere, hvad der passerer paa begge Sider af samme, deriblandt Forholdet mellem Officiererne og Undersaatterne; Ulfeldt skal opmuntre Almuen og R. sit Regiment, om noget Indfald skulde ske; de skulle baade conferere indbyrdes og med Generalcommissair P. Wibe og Oberst Knobelsdorff, om hvad der tjener til Landets Forsvar, om Fæstningsgarnisoner og Troppernes Fordeling etc., men dog omgaaes Almuen varlig og undgaa at vække Uro baade hos Undersaatterne og Naboerne. — Gjennem Breve fra Kjøbenhavn af 27. April[1], 19. og 26. Mai 1648 stræber Statholderen at bilægge Uenigheden mellem Officiererne, Borgerne og Almuen og at skaffe alle Parter Betaling, tildels ved Anvisning paa hans egne Midler, hvormed

[1] Brevet er i Protokollen urigtigt dateret 27. August, da Hannibal Sehested ikke var i Kjøbenhavn.

Generalcommissarierne, Oberst Reichwein og Johan Gaarmand skulle søge at gjøre deres Bedste. — 2. Juli 1648 fra Agershus oversender Statholderen til Oberst R. en Copi af Kongebrev af 30. Mai[1] om Forbud mod, at udskrevne Knegte forlade Lenet eller Landet, hvilket han skal meddele sine Officierer, men dog ingen Execution foretage paa nogen Knegt uden Statholderens Vidende. — Et Par Dage senere befalede Statholderen Oberst R. at tilstille ham en Designation paa de Compagnier, der i Agershus Len ligge nærmest den Svenske Grændse, deres Styrke og Officierer, Sognenes Navne og de vigtigste Passe, som i Nødstid kunne besættes af disse udskrevne Compagnier, assisterede af Almuen. — Da der sidst i Juli Maaned før Bededagene[2] skulde møde 150 Knegte i Christiania til Exercitie, Vagt og Arbeide, indtil Hyldingen var overstanden[3], og Statholderen gjerne saa, at de maatte være „anseenlige og efter Leiligheden exercerde at parere for Herren udimod hans Ankomst“, skal Oberst R. lade ham vide, hvorledes de bedst kunne skaffes fra de nærmeste Fogderier, der ikke grændse mod Sverige, dog saa at det ikke vækker Uvillie hos de andre; en Trediedel skal være Piquenerer og gives nye Klæder, naar de indkomme, og Generalcommissarierne sørge for deres Indkvartering. Senere (5. eller 6. Juli) forandrede Statholderen Ordren derhen, at 250 Mand i 2 Compagnier skulde indforskrives. Denne sidste Besked faar Reichwein ogsaa fra Generalcommissair J. Ulfeldt 7. Juli; Folkene skulle have deres Kvarter „paa Kirkegaarden her for

---

[1] N. Rigsregistr. IX S. 17.

[2] Disse holdtes 2.—4. August, se N. Rigsregistr. IX S. 3 f.

[3] Hyldingen var fastsat til 24. August, men Kongen var allerede d. 13. paa Agershus, hvorfra han reiste 2. Septbr. N. Rigsreg. IX og Saml. t. d. norske Folks Spr. og Hist. I S. 13—22.

Fæstningen", og Johan Gaarmand skal sørge for deres Underholdning. — 10. Juli skriver Ulfeldt fra Commissariatshuset til Oberst R., at det vel har været Statholderens Mening, at de 250 Soldater ikke skulde indkomme førend sidst i Maaneden, men da der er meget at gjøre i Anledning af Hyldingen, hvilket af Mangel paa Folk ikke kan overkommes, beder han R. at mage det saa, at de snarest muligt kunne komme, for at alt i Tide kan blive færdigt til Hans Excellences Contentement. — 7. August meddeler Statholderen Oberst R., at der klages stærkt over nogle af hans Officierers Forhold mod de udskrevne Knegte, saaledes fra Faaberg, Øier og Gusdal, hvorfor 2 Knegte endog skulle have taget sig selv af Dage. Fra Fit Sogn klages der over, at nogle af Bøndernes Drenge have maattet gaa til Agershus, medens andre ere blevne fritagne ved at betale en Rigsort af hver Fuldgaard, i Askim Sogn en „Søf" (Saud), hvorfor det paalægges ham at søge Forholdet oplyst og at afgive sin Erklæring til Statholderen[1]. — 9. August udfærdiger denne til Major Hess det vidløftige Salutreglement, der skal iagttages ved „Herrens" Ankomst ved Dag eller Nat, ved Hyldingen, eller naar han reiser fra eller til Slottet; med Oberst R. skal aftales om „Salver af Musqvettader" mellem Canonaderne, eftersom han mener, Knegtene bedst kunne komme tilrette dermed. Soldaterne skulle staa paa begge Sider af Veien, hvor Herren kjører fra Vandbryggen op til den øverste Fæstningsplads, og præsentere med Geværerne, „dog ingen Salver". — 23. Aug. udgaar Statholderens udførlige Ordre om Saluten og Troppernes Opstilling ved Hyldingen den følgende Dag

[1] Reichweins Erklæring omtales nedenfor ved Novbr., da den afgaves.

paa Slottet og ved „Palladset“ (Hyldingstribunen) samt paa Veien mellem disse Steder.

Det var under Kongens Ophold paa Agershus, at Oberst Reichwein 30. Aug. 1648 fik det ovenfor nævnte Confirmationsbrev paa Gaardene Ager og Disen[1]; samme Dag fik han efter Ansøgning endnu en anden Bevilling, hvortil ovenfor er hentydet[2], idet han „for villig og tro Tjeneste“ fik Brev paa Kronens Anpart af Tienden af Tanum og Kville Sogne i Viken (Bahus Len), der for rum Tid siden (1632 og 1635) var bevilget afgangne Nils Toller og hans Hustru Karen Lugt, med hvem Georg Reichwein nu er gift, at beholde for begges Livstid[3]. Det var nemlig i første Halvdel af Aaret 1647 (eller muligens lidt før), at R. indtraadte i Ægteskab med Enken efter den 8. Janr. 1642 afdøde, rige Borgermester i Christiania Nils Toller. Hendes Fader David Luft (eller Lucht) havde været Tolder i Helsingør, og af hendes Søstre var Dorothea gift med den ovennævnte Major paa Agershus Henrik Hess (begr. i Christiania 24. Decbr. 1648), medens Bente L. havde været forlovet med Kong Christian IV.s uægte Søn Christian Ulrik Gyldenløve († 1640)[4]. Ved dette Ægteskab har Reichwein erholdt nogen Formue, bl. a. den af Nils Toller 1637 opførte store Murgaard i Byens søndre eller 2det Kvarter („Thord Pedersens Kvarter“), senere „Elephantapotheket“ i Toldbodgaden (nedrevet 1874), hvilken Gaard R. eiede endnu 1661, da den beboedes af Gabriel Marselius og

---

[1] Se ovenfor S. 360 f.

[2] Se ovenfor S. 359.

[3] N. Rigsregistr. IX S. 144, jfr. m. VI 430 og 512 samt VII S. 91 og (Norsk) Hist. Tidsskr. 1 R. I S. 34.

[4] Kong Chr. IV.s egenhændige Breve IV S. 190—93, jfr. m. III S. 128.

vurderedes til 3,500 Rdlr., hvilken Værdi kun tillægges 2 andre Eiendomme i Byen, medens en ansættes til 4,000 Rdlr[1]. Reichwein maa imidlertid have været gift en Gang før, medens han endnu opholdt sig i Tydskland, thi han havde i det mindste 3 Sønner, der vare fødte længe før Ægteskabet med Karen Lucht og hvoraf, som ovenfor nævnt, 2 ved den Tid allerede vare Underofficierer. Om han havde Børn med hende er ubekjendt, i alle Fald ere de vistnok ikke blevne voxne; Ægteskabet var ogsaa kortvarigt, idet hun allerede døde sidst i 1648 eller først i 1649; hun blev nemlig begravet 14. Januar 1649 i Hellig Trefoldigheds Kirkes Chor i Christiania, uden Tvivl i sin første Mands Gravsted.

1. Septbr. 1648 faar Major Hess Befaling at lade de hjemmeværende, færdige Soldater af Slotscompagniet følge Kongen paa Skibet til Jylland, hvorfra Capitainlieutenanten atter skal føre dem hjem. Dersom nogle Soldater mangle, tages der af Oberst R.s Landfolk til Udfylding. — 4. Septbr. befale Ulfeldt og Wibe, at Nils Thrane mod Oberst Reichweins Bevis skal skaffe saa meget Malt, som behøves for 8 Dage til de 110 Mand Landsknegte, der vogte Slottet, medens dettes egen Besætning er i Danmark. — 5. Septbr. paalægge de Oberst R., da Statholderen hastig maatte reise med Kongen uden at faa givet Besked, at skaffe de nævnte 110 Mand til Garnison. — 10. Septbr. befaler Hannibal Sehested fra Agershus Oberst Reichwein efter Middagen at mønstre de udskrevne Knegte og tilkjendegive, hvormange der ere hjemløbne; deres Gevær afleveres paa Tøihuset, men Liberi-Klæderne, som ere dem forærede, maa de beholde og reise hjem. — 14. Septbr. paalægger H.

[1] Personalhist. Tidsskr. 2 R. IV S. 183 og 202.

Agershus Generalcommissair J. Ulfeldt, ˀieuren Geelkirch og Voldmesteren Ca- den følgende eller næstfølgende Dag ˀmkring Fæstningen og Byen med ɔrtification og Defension, hvor- ɩd og den graa Mur ved Stranden og udvides, saa der inden Voldene ˌe Plads for rette grundmurede Huse, og ɩement kunde trækkes fra Byvolden til Høi- ɩfor Byen (mon Hammersborg?) til at lægge et Verk paa til første Mødė mod en Fiende og derpaa ɔlutte det til Volden igjen paa den anden Side, saa at alle i Waterland, Pibervigen og Grønland kunde bygge med „Bryl“ (Bol? Tegl?) som i en Forstad og de formuende bebygge Tomterne inden Byen med Mur. Herpaa skal gjøres Tegning med Beskrivelse, og da Fæstningens Forsvarsevne er svækket ved Nedrivning af den øverste Vold og den nederste Ports Udvidelse, skulle de give Forslag til at raade Bod herpaa, om noget fiendtligt forefaldt i den kommende Vinter, samt med Hensyn til Defension, alt inden Statholderens Nedreise til Danmark. — 28. Septbr. paalægger denne fra Bragernes Oberst R. at accommodere „nærværende Michel Bem“ til Lieutenants Plads under det Agershusiske Regiment.

I Novbr. 1648 giver Reichwein Svar paa de ovenfor under 7. August omtalte Klager fra Fit og Askim Sogne over Officiererne ved hans Regiment angaaende Bestikkelse. Almuen benegter at have klaget, og ifølge medsendte Thingsvidner skal Klagen være falsk og kun hidrøre fra en enkelt Mand. Vedkommende Capitain, nemlig Obitz, ønsker Angiveren nævnt for at kunne søge ham ved Retten, hvorom R. udbeder sig Statholderens Villie meddelt. — Han forespørger derhos om Forstaa-

elsen af visse Begunstigelser med Hensyn til Exercitien, hvorom Bønderne forevise Statholderens Brev, men som give Anledning til forskjellige Misbrug og Omgaaelser. Med Hensyn til Michel Bemb, da er der ingen Lieutenants Plads ledig, men da han og hans Kone, som før har havt en Lagmand tilægte, dagligen overløbe ham og vistnok lide Nød, foreslaaes at give ham en Fændriks Gage og et Kvarter paa Landet. Han forestiller derhos Officierernes elendige Vilkaar og beder Statholderen om nogle Penge til dem, „thi Gud ved, det de er ikke betroet salva reverentia et Par Støvler, og somme gaar nøgen og sulter, saa at det er at erbarme". Selv har han søgt at hjælpe dem, saalangt han formaar, men nu har han ikke mere. — 13. Decbr. 1648 paalagdes det Georg Reichwein tillige med flere høie Officierer at begive sig til Throndhjem og sidde i Krigsretten over Oberst Bendix Cress (Creetz), der i tidligere Dage havde været R.s Krigskamerat, for hans begangne Misgjerninger, idet han havde dræbt to og lemlæstet en menig Soldat. Retten, hvis Præsident var Generalcommissarius Jacob Ulfeldt, dømte ham til Døden 30. Januar 1649, og Dommen exeqveredes den følgende Dag med Sværd [1].

1. Januar 1649 fik Georg Reichwein af Kong Frederik III ny Bestalling som Oberst tilfods over Agershusiske Regiment med 1200 Rdlrs. Gage i Fredstid [2]. — 6. April 1649 udgik kgl. Befaling til Generalcommissarius Nils Lange til Fritsø og Oberst R. at møde de Svenske Commissarier paa Grændsen ved Herdalen 3. Juni s. A. for at undersøge, om Idre og Serne Sogne

[1] N. Rigsregistr. IX S. 180 ff., jfr. m. O. A. Øverland, „Throndhjemmerne og den gale Oberst". Det var, som ovenfor nævnt, just ved denne Tid, at Reichweins Svoger og Frue døde.

[2] N. Rigsregistr. IX S. 263 f.

efter sidste Fredsfordrag kunde agtes at ligge paa den Svenske Side af Fjeldene eller ei. En udførligere Instrux udfærdigedes under 9. April for de Norske Commissarier, der i 4 Dage skulde vente paa de 3 Svenske, om disse ikke vare komne i rette Tid. Da denne var inde, var Nils Lange syg, men Reichwein indfandt sig til fastsat Tid ved Grændsen, hvor han dog ingen af de Svenske forefandt, skjønt han sendte Bud efter dem langt ind i Sverige. Han maatte derfor med uforrettet Sag vende tilbage til Christiania, hvor han allerede var 15. Juni og afgav en skriftlig Beretning om sin Reise, i hvilken han bl. a. oplyste, at Sernafolkets Klædedragt og Bygningsmaade var Norsk, og at der tales god Norsk og ikke et Svensk Ord, hvorhos Ingenieuren Selgen Pederssøn havde optaget Kart over Grændsen mellem Herjedalen samt Idre og Serna. Senere paastodes det fra Svensk Side, af Mødet skulde have været holdt 3. Juli, til hvilken Tid de Svenske Commissarier mødte uden at træffe de Norske, og Spørgsmaalet bortfaldt nu foreløbigt, ligesom heller ikke senere Vindicationsforsøg førte til noget andet Resultat[1]. — 20. April s. A. sender Statholderen til Oberst Reichwein en Mand ved Navn Jørgen Jahrn at ansætte som Sergeant ved Agershusiske Regiment og Capitain Brugmands Compagni; og 21. April begjærer han af R. en Betænkning den følgende Dag angaaende Grændsernes nødvendige Defension i Tilfælde af Ufred under hans Fraværelse. Først 28. April afgiver Oberst R. udførlige Betænkninger, en i 11 og en i 4 Punkter, under Henvisning til tidligere Erklæringer af 25. Marts og 22. Juni 1647 og med gjentagen Anbefaling

[1] N. Rigsregistr. IX S. 329 f. (Norsk) Hist. Tidsskr. 1 R. III S. 208 ff. Holbergs Danm. Hist. III S. 48 f.

af Befæstningsanlæg ved Vinger og Nes Kirke; den sidste angaar især Regimentets Armering. — 30. April afgiver Statholderen fra Agershus sine Ordres i Anledning af Oberst R.s Erklæringer og Forslag. Endnu 15. Juli sender Hannibal Sehested fra Agershus Oberst R. Underretning om, at Commissarius Mechlenburg og Contributionsforvalter Johan Gaarmand have Ordre til af. første Termins Contribution at undsætte og contentere Agershusiske Regiments Officierer med Penge. — 28. Septbr. s. A. befaler Statholderen fra Kjøbenhavn Oberst R. i Forening med W. Mechlenburg og Johan Gaarmand at iverksætte den Reduction af Agershusiske Regiment, som Kongen har bestemt skal angaa fra 1. Decbr. førstkommende, da man skal aftakke dem, der ikke antages at behøves i Fredstid, hvorhos Obersten kan give Specification paa de Officierer, han begjærer at beholde ved Regimentet uden Persons Anseelse. Breve derom udgik ogsaa samme Dag til de to nysnævnte Mænd, der ved Skrivelse af 3. Novbr. oversendte Oberst R. Copier deraf og paalagde ham 12. s. M. at møde paa Commissariatet paa Agershus med Regimentets Underofficierer. Ligesaa oversendtes en Designation, om hvad der aarlig fra 1. Novbr. 1649 skulde anvendes paa Agershusiske Regiments 3 Esqvadroner under Oberst R., Oberstlieutenant Fleischer og Major Obitz, tilsammen 7612 Rdlr. Oberstens aarlige Gage var som før 1200 Rdlr.

15. Januar 1650 befaler Statholderen fra Agershus Oberst R. yderligere at reducere Agershusiske Regiment, saa at det alene udgjør 8 Compagnier, ligesom ved Bahus, Throndhjem og i Danmark, samt at indgive Betænkning om, hvorledes der herefter skal forholdes med Landværn og Garnisonstjeneste. Derpaa findes indført en Rulle, dat. Christiania 1. Janr. 1650, over samtlige de Over-

og Underbefalingsmænd ved Regimentets 8 Compagnier, der efter Reductionen blive i Tjeneste, og hvis Gage udgjør 7904 Rdlr., beregnet fra 1. Decbr. 1649. Statholderen erkjender Modtagelsen heraf 17. Janr. og giver nogle nærmere Bestemmelser angaaende Completering og Lønning. — Allerede 17. Janr. sender R. fra Christiania den af Statholderen forlangte Betænkning om Grændsernes Forsvar, Passernes Forhugning, Opbud og Proviantering under Henvisning til tidligere Besvarelser af 25. Marts og 22. Juni 1647 og til Erfaringerne fra Feiderne i 1566, 1612 og 1640-Aarene, hvorhos han foreslaar Anlæg af de før nævnte Forskandsninger (Vinger og Nes) samt af Magazin, Mølle, Bageri og Bryggeri.

4. Februar 1650 sender R. til Statholderen en Del Henstillinger og Spørgsmaal, inddelte i 17 Punkter angaaende forskjellige hensigtsmæssige Anordninger med Hensyn til Lønning, Deserteurer, Soldater, der ere blevne Krøblinger eller lide af smitsomme Sygdomme, Indkvartering m. m., og slutter med at anmode om Penge til Regimentet, da Officiererne have ringe Løn, og alt for Tiden er saa kostbart og knapt erholdeligt. — 16. Februar paalægger Statholderen ham at antegne visse Artikler, som synes ham fornødne til den Norske Milities Underholdning, for at derefter en trykt Ordinants kan publiceres i Kongens Navn. En saadan Krigsordinants blev ogsaa forfattet af R. og overleveret Statholderen; den omfattede Udskrivning, Armering, Mønstring, Rømning, Giftermaal, Gaardfæste, Leiermaal, Slagsmaal, Rettergang, Skatter, Adelstjenere, Garnisoner, Indkvartering, Dragoner, Heste, Kløvsadler m. m. — 26. April fra Christiania anholder R. i denne dyre Tid, da alt koster dobbelt, atter hos Statholderen om Penge til Regimentets Officierer, der siden Hyldingen kun har erholdt udbetalt et

Kvartals Løn; de maa leve paa Credit, som de fleste neppe kan erholde, „de drikke klart Vand og æde Maskebrød etc.". — 3. Mai paalægger H. Sehested, medens han selv er fraværende, Oberst R. at have nøiagtig Opsyn med Grændserne og Regimentet og forøvrigt at handle i Forstaaelse med Commissarius Mechlenburg, Oberstlieutenant Hans Jacobsen Schiørt og Lagmand Nils Hansen i de dem specielt overdragne Sager. — 31. Mai underretter han fra Kjøbenhavn Oberst R. om, at Commissarius Mechlenburg har Befaling at holde Generalmønstring over det Agershusiske Regiment, hvorfor Obersten maa paase, at det sker med al Flid.

Fra Hannibal Sehesteds Statholdertid er intet mere indført i Georg Reichweins „Krigsprotokol", der først atter paabegyndes i Aaret 1652 i Hr. Gregers Krabbes Tid. I Protokollen findes imidlertid 6 Blade udskaarne, hvorpaa muligens den nedennævnte Erklæring af 3. Mai 1651 kan have staaet.

De Commissarier, der beskikkedes til Undersøgelse af Statholder Hannibal Sehesteds Forhold under hans Functionstid i Norge, nemlig Hr. Sten Bilde, Hr. Nils Krabbe og Jørgen Bjelke, forelagde i 1651 Armeens Officierer en hel Del forskjellige Spørgsmaal, hvorpaa deres Svar begjæredes. Georg Reichwein modtog Qvæstionerne 28. og 29. April, og hans Erklæring, der er dateret Christiania 3. Mai 1651, er afgjort gunstig for Statholderen. Den er udførlig og skreven med Dygtighed og Sagkundskab, selv med Hensyn til Ting, der have ligget hans Befatning fjernere, og giver helt igjennem Indtrykket af sjeldne Indsigter i Militairvæsenet og en udviklet Dømmekraft i Almindelighed. Da han under Besvarelserne ogsaa kommer ind paa tidligere Forhold og navnlig Krigen (Hannibalsfeiden), bliver denne hans Erklæring et

vigtigt Bidrag til hans egen Historie og et interessant krigshistorisk Aktstykke[1]. Det eneste, han beklager sig over, er Vanskeligheden ved efter Krigen at erholde sin Gage, der ofte kun betaltes med „Restsedler", hvoraf man har „faaet nok og altfor mange", en Skjebne, han dog deler med samtlige Officierer. Selv maa han aarlig forrente 5000 Rdlr., saa han høilig tiltrænger Penge, om han ikke „snart totaliter skal ruineres".

26. Septbr. 1651 fik Statholderen Hr. Gregers Krabbe kgl. Befaling at høre Oberst Reichweins Forklaring og afgive sin Erklæring til Kongens Cancelli i Anledning af Capitain Jost Brüggemands Klage over Obersten, for at Resolution derover kan afgives[2].

19. Februar 1652 paalægger Gregers Krabbe Oberst R. at commandere de udskrevne Soldater af Landfolket fra Heggen og Frøland samt Øvre og Nedre Romerige, tilsammen 200 Mand, at møde paa Agershus førstkommende Løverdag, medtagende 8 Dages Proviant. — 14. Marts paalægger Statholderen ham at sørge for Udskrivning i de Fogderier, hvor han ikke selv kan komme, navnlig til Completering efter dem, der ere gifte eller have fæstet Gaarde, da disse skulle løsgives. I denne Anledning forespørger R. sig 20. Marts om Forholdsregler, navnlig med Hensyn til Udskrivning af Herremænds Bønder og andre priviligerede, f. Ex. ved Bergverkerne, Kongens Sagbrug m. m., hvorpaa Statholderens Resolution afgives 22. Marts. — Samme Dag (20. Marts) udbeder Oberst R. sig ogsaa Statholderens Resolution paa en Mængde forskjellige Punkter, navnlig med Hensyn

[1] Den findes i Danske Rigsarchiv og agtes trykt i „Meddelelser fra det Norske Rigsarchiv" II.
[2] N. Rigsregistr. X S. 294.

...ver henlagte Gaarde, Oprettelsen af et Landværn paa 3
4000 Mand, Anlæg i Christiania, Frederiksstad og paa
Bahus af Magaziner for Proviant og Ammunition o.s.v.[1].
– Fra Bahus 22. Februar 1653 beretter Iver Krabbe
Oberst R., at da han kom hjem til Slottet fra Halden,
forefandt han Jørgen Bjelke, som da ogsaa underskrev
deres nysnævnte Betænkning, der strax blev sendt til
Kongen. Jørgen Bjelke medbragte en Instrux om forskjellige Ting, hvorom han skal forhandle med Lensmænd... mændene til Landets Defension; han er nu reist til
Agershus, hvor han formentlig selv taler med R., hvem
Krabbe beder om Underretning, hvis han hører noget fra
„vores Naboer"; selv har han intet fornummet. — 7.
Marts tilskrive Statholder Gregers Krabbe og Jørgen
Bjelke fra Agershus Oberst R., at de have faaet en kgl.
Befaling angaaende Passernes Defension, hvorfor de ønske
at conferere med ham og at faa en Fortegnelse over
samtlige Passe ved Grændserne der i Lenet med Specification over, hvilke Sogne kunde forordnes at forsyne
Passene med Vagt. — I to Erklæringer fra Christiania
af 9. og 19. Marts giver saa R. meget udførlige Svar
paa disse Spørgsmaal med fuldstændige Forsvarsplaner og
Fordeling af Tropperne under fem forskjellige Forudsætninger med Hensyn til Stedet for det fiendtlige Anfald,
ledsaget af Fortegnelse paa Vardernes Anordning fra
Eidskogen til Gjelleraasen. Paa disse R.s Erklæringer
og Forslag hviler igjen i det væsentlige Hr. Gregers
Krabbes og Jørgen Bjelkes Betænkning, dat. Agershus
14. April 1653[2]. — 6. Juni 1653 fra Agershus paa-

---

[1] Uddrag findes hos O. Munthe i Efterretn. om vort Forsvar 1645—57 i N. milit. Tidsskr. 60. Aarg. S. 78 f.

[2] Aftrykt hos O. Munthe, l. c. S. 81—92.

lægger Statholder G. Krabbe Oberst R. at supplere Major Obitz's og Kapitain Pauls (ɔ: Michelets) Compagnier, af hvilke en Del Knegte ere sendte til Danmark, samt forøvrigt at foretage Udskrivning, hvor det tiltrænges; Presterne have faaet Befaling at give Underretning om de unge Karle, der findes i deres Sogne. — I Novbr. s. A. sendte Oberst R. Statholderen efter hans Begjæring en Memorial om Anlæg af et Magazin ved Eidsvold, hvorfra Proviant m. m. let kan føres til Vinger, der er et Hovedpunkt i Agershus Len.

4. Januar 1654 afgiver Reichwein fra Christiania efter Statholderens Paalæg en Betænkning, om hvor Skovene særlig bør spares for i Krigstid at kunne fældes til Forhugning ved Passene, hvilke han nævner som flere Gange tidligere, og mener, at en almindelig Befaling bør udgaa om at skaane Skovene i flere Favnes Afstand fra Passene. — 24. Juni 1654 underskriver Georg Reichwein paa Saxlund tilligemed sin Svigerfader Oluf Christophersen (Rytter) og sin Svoger Hans Bjelke til Saxlund et af den sidstnævnte udfærdiget Mageskiftebrev[1].

8. Juni 1654 fra Agershus paalægger Statholderen Oberst R. at lade det Compagni, der først skal ind til Vagthold paa Agershus, møde der 22. Juni i et Antal af 100 Mand og lade vedkommende Foged sørge for nogle Dages Proviant underveis. — 19. Juni gjør Obr. R. fra Christiania en Henstilling til Statholderen angaaende forskjellige Poster, saasom Regimentets Completering, Legdsrullernes Førelse, Adelens og Postbøndernes Drenge, Finnerne og deres Forhold ved Grændserne, hvor ogsaa Veie og Passe, Skove og Braater m. m. maa tages nøie i Agt. Herpaa erholder han saa Resolutioner

[1] N. Rigsarch., Adelens Jordebøger, Pakke I.

af Statholderen 25. Juni s. A. — 24. Juli paalægger Statholderen Oberst R., da Major Pauls Compagni, som nu er kommet ind til Vagt og Arbeide paa Agershus, er meget svagt, at indcommandere endnu et Compagni for Sommeren, helst Oberstens eget, om det er sammes Tour, da deri findes gode Tømmermænd. Ligesaa beder han om Copier af de Fortegnelser, han har ladet gjøre, paa den af Bønderne paa Hedemarken lovede og gjorte Contribution til Landsknegtene paa Agershus i forleden Pesttid, da Statholderens Skriver snart skal reise til Danmark med Regnskaberne. — 21. Septbr. s. A. beder han Oberst R. at indcommandere til Agershus det Compagni, hvem det nu tilkommer, til Afløsning af Capitain Frantz's (ɔ: Hornes's) Compagni, hvis Tid udløber 12. Octbr. — 23. Novbr. udgik lignende Paalæg til ham om til Hellig 3 Kongers Dag at indcommandere 25 Mand af Resten af hans eget Compagni tillige med en Underofficier. — Han maa i denne Tid, da en stærk Pest grasserede, have opholdt sig i Christiania, idet en Tjenestepige hos ham begravedes her i Novbr. 1654, ligesom hans ældste Barn af 3die Ægteskab er døbt her i Juni s. A.

18. Octbr. 1655 opnaaede Georg Reichwein den Anerkjendelse, hans betydelige Fortjenester af Norges Militairvæsen vistnok maatte siges at give ham berettiget Krav paa, idet han ved kgl. Patent blev optagen i Adelstanden. Brevet lyder saaledes: (Frederik III etc.) G. A. V. at efftersom det altiid billigen haffuer weret iagttaget, at de som dieris herre och federne Land tieneste beuist haffuer, och derfore tilbørligen andre till Exempel till at giøre det samme schulle befordres och forfremmes, Da efterdj Wj osz well haffuer ladet befalde, Osz Elsk. Jørgen Reichwins, hans hiidindtill osz och Riiget beuiste Thieneste, baade imod Riigens fiender

saauelsom vdi andre giffuene occasioner, ehr och derforuden om hans Person naadigst jnformeret at han vdi samme intention sig altiid frembdeles skall forblifue oc willig lade finde, till Woris och wore Riigis thieneste wiidere at fortsette, da haffue wj med Wore Elsk: Danmarchis Riiges Raads Raad villie och Sambtøche for got anseet bemte Jørgen Reichwiin den Naade at beviise at vi hannem och hans ecte børn med den hustru som hand nu haffuer, will haffue wndt och giffuet, saasom Wj och med dette Wort aabne breff [wnder och giffuer] hannem och hans Ecte Børn och Rette afkomme fødde och wfødde ved den frue hand nu haffuer som forschreffuett staar, frj frelsze och saadanne adelige privilegier och Friheder som andre Ridder och Suenne haffuer, udj Wore Riiger Danmark och Norge, med schioldt och hielm som ehr En Vebnet Arm holdendes en Røed Viindrue Klaeze udj et blaaet feldt, och offuen paa det aaben Hielm trende Røde Fahner med en huid Kaarsz, aff huilcke de tuende yderste ere gandske vdslagen mens det mellemste och tridie oc som stander lijge op ehr sammenvicklet, ellersz er farffuerne omkring dette Vaaben, bloet och guld, efftersom det udj dette wort aabne breff mahlet stander Thj forbyde wj alle ihuo de helst ehre eller were kunde særdeles vore fougder Embedtzmend och alle andre forne Jørgen Reichvin eller hans Ecte Liffsz arffuinger och affkomme som forschreffuet staar herimod till euig tiid at hindre eller udj nogen maade forfang at giøre wnder wor hyldest och Naade[1].

Dette Adelspatent skiller sig ikke lidet fra de mange

[1] Efter Concept i N. Rigsarchiv, før trykt i N. Rigsregistr. XI S. 403 f. — Af dette Concept sees, at det først har været Meningen paa Hjelmen at sætte en væbnet Arm med en rød Vindrueklase mellem to røde Faner med hvidt Kors.

senere, efter Souverainitetens Indførelse udgivne, idet det bestemt udhæver den adledes Fortjenester baade i Krigen og ved andre Leiligheder, ligesom de tre Danebrogsfaner, der ere satte paa Hjelmen istedenfor den Gjentagelse af Armen med Vindrueklasen, han tidligere havde brugt, vistnok ogsaa sigter til hans militaire Meriter. Naar Løvverkets Farver angives til blaat og Guld, maa den væbnede Arm, hvis Farve ikke angives i Patentet, antages at være gylden. Nobilitationen har ellers den Mærkelighed, at den kun skulde gjælde hans ægte Børn og rette Afkom med den Frue, han da havde (ɔ: Inger Rytter, som han, selv 60 Aar gl., havde ægtet i Aaret 1653), hvorved hans Børn af tidligere Ægteskab altsaa ikke skulde medtages derunder. Da Sønnerne imidlertid bleve Officierer, opnaaede den længstlevende Rangadelskabet for 2 Generationer efter Forordn. af 11. Febr. 1679, og videre fortsattes ikke denne Linie.

28. Octbr. 1655 fik Statholder Gregers Krabbe kgl. Befaling at lade udbetale til Laurits Knudsen af Agershus Lens Skatter 100 Rdlr., som os elskl. Oberst Georg R. har afstaaet til ham af sin Besoldning[1]. — 6. Novbr. s. A. resolverer Statholderen, at Oberst Reichweins Bønder, saamange som give Havningspenge, maa være forskaanet for „denne Maaneds" Vagt og Arbeide paa Fæstningen.

24. Decbr. 1655 afgik Statholder Gregers Krabbe ved Døden paa Agershus. Da han havde paataget sig at sørge for Completeringen af de to af Oberst R.s Compagnier, der commanderedes af Oberstlieutenant Fleischer og Capitain Frantz Hornes, forespørger R. fra Christiania 2. Februar 1656 hos Vincents Bildt til Nes, som da laa

[1] N. Rigsregistr. XI S. 410.

i Slotsloven paa Agershus, om han vil overtage Arbeidet eller paalægge R. eller nogen anden at udføre det. V. Bildt svarer 5. Februar, at han ønsker, at R. vil udføre Sagen for Oberstlieutenant Fleischers Compagni (paa Oplandene), medens han antager, naar dette er besørget, selv at kunne være med at completere Capitain Frantz's Compagni. — 4. April 1656 underretter Vincents Bildt Oberst R. om, at da velbr. Johan Urne har Kgl. Maits. Missive paa første ledige Compagni under Agershusiske Regiment, og da Oberstlieutenant Fleischer nu er død[1], har han i Forventning af Statholder Nils Trolles videre Ordre befalet Johan Urne at overtage nævnte Compagni, hvorfor Oberst R. anmodes om at levere denne Rullen over sammes udskrevne Knegte. — Oberstlieutenant Hans Jacob Schiørt underrettede Oberst R. i et udateret Brev, som denne modtog 14. Mai paa Nes (Hedemarken?), om at Vincents Bildt er afreist (fra Agershus), og at der er kommen Ordre til at gjøre alle Slags Forberedelser til Hyldingen[2], deriblandt „Theatrum", hvorfor han anmoder R. om at lade Hedemarkske eller Hallingdalske Compagni (det, hvori der er flest Tømmerfolk) indkomme til Agershus; der maa arbeides med 4 à 500 Mand, da Tiden er kort. — 13. Juni s. A. fra Agershus beder Schiort Oberst R. at lade sit Hedemarkske Compagni indkomme til Slottet 2. Juli. — 24. Juli 1656 paa Agershus fik „os elskelige Jørgen R." Kongebrev paa Kronens Tiende af Tanem og Kville Sogne i Vigen under Bahus Len for sig og sin Hustru Inger Rytter i deres Levetid[3]. Som ovenfor omtalt, havde han allerede i 1648 erholdt denne

[1] Død 15. Marts 1656, begr. i Biri Kirke, se Dan. Magazin, 5. R. III S. 257.

[2] Prins Christians (V) 21. Juli 1656.

[3] N. Rigsregistr. XI S. 588. R.s Ansøgning af 22. Juli findes bl. „Indlæg" for 1656 i N. Rigsarch.

Bevilling for sig og sin Hustru Karen Lucht, men ved Bahus Lens Afstaaelse til Sverige i 1660 har den selvfølgelig tabt sin Virkning.

Den nye Statholder Nils Trolle befaler fra Agershus 30. Juli 1656, at to af Oberst R.s Compagnier skulle indkomme for at arbeide en Maaned paa Slottet, nemlig Capitain Frantz Hornes's, som skal være complet tilstede 3. August, og afgangne Oberstlieutenant Fleischers Compagni, der skal komme snarest muligt. — 17. Septbr. paalægger Statholderen ham at indcommandere Major Obitz's hele Compagni til en Maaneds Arbeide og at være tilstede 13. Octbr. — 10. Novbr. s. A. fik Hr. Iver Krabbe, Vincents Bildt, Brostrup Gedde og Oberst Reichwein Kongebrev at indfinde sig med det første paa Aastedet for at dømme i en Tvistighed mellem Jens Bjelke og Knud Skinkel[1].

10. Februar 1657 oversender G. Reichwein fra Agger (ɔ: hans egen Gaard i Vang Sogn paa Hedemarken) til Statholderen Hr. Nils Trolle Designation over, hvor Almuen i Agershus Len skal have sit Rendezvous, om noget fiendtligt paakommer, ligelydende med den, han overgav Gregers Krabbe og Jørgen Bjelke, af Dato 19. Marts 1653. — 16. Marts s. A. fra Agershus anmoder Statholderen Oberst R. om at komme til ham med det første, da han formentlig ogsaa vil træffe Hr. Iver Krabbe og Kantsler Jens Bjelke, for at de i Forening kunne raadslaa om forskjellige Anliggender. — 23. Marts begjære Nils Trolle og Iver Krabbe fra Agershus at faa Oberst R.s Erklæring om, hvorledes man skal opdrive Officierer til de paatænkte nye Compagnier, da der hidtil ikke engang er nok for de nu bestaaende, hvorhos

[1] N. Rigsreg. XI S. 667.

der ogsaa skal oprettes Compagnier i nogle Len søndenfjelds, hvor der nu ingen udskrevne Knegte findes.

Reichweins Svar er dateret Christiania 24. Marts 1657 og tilraader at accordere med de „reformerede“ Capitainer (d. e. dem, der ved sidste Reduction bleve aftakkede?) samt at give Compagnier til de fleste Lieutenanter, blandt hvilke der er nogle, som have Midler, og derpaa lade dem drage ud paa forskjellige Steder, hvor hver er bedst kjendt: til Holland, Brabant, Embden, Groeningen, Hamborg, Lübeck, Rostock, Danzig, og lade hver antage Underofficierer til 2 Compagnier; Majorer og Oberstlieutenanter bliver der vel Raad til. Om Capitainer skulle søges hvervede, maa ogsaa en høiere Officier udsendes, forsynet med Blanketter til Capitulationer. Derpaa nævner han nogle Officierer af sit Regiment, som han anser skikkede til Befordring. — Samme Dag faar R. fra Agershus Paalæg af Iver Krabbe, der er udnævnt til Generalmajor, om at underrette ham om hans Regiments Tilstand og Bevæbning samt mulige Mangler derved. — Oberst R.s Erklæring er dateret Christiania den følgende Dag (25. Marts) og forklarer, at Geværerne ere de Musqvetter, der anvendtes under Krigen 1644—45 og siden blevo reparerede, hvorefter de have været brugte i 10 Aar til Exercitie, saa de nu ikke ere at forlade sig paa og desuden af forskjellige Calibres; kunde man faa Halvdelen fra nyt, fik man udvælge de bedste af de gamle, der vare af samme Calibre. Da han i sin Tid protesterede mod denne Forskjellighed, blev der svaret, at man kunde hjælpe sig dermed i Fredstid til Exercitie, men da der nu bliver Alvor, maa det remederes. Dernæst gjøres Rede for, hvad der tiltrænges af anden Slags Armatur samt Trommer og Faner, hvorhos nogen Øvelse i Skarpskydning tilraades. — 31. Marts fra Agershus paa-

lægger Iver Krabbe Oberst R. at tilholde sine Officierer flittig at exercere Compagnierne og at lade dem skyde med skarpt, at holde Armaturen i Orden og stadig være færdig til at marschere etc. samt at sørge for hyppig Underretning fra Grændserne, om hvad der forefalder, og hvad Naboerne foretage sig. — 1. April 1657 afgiver G. R. fra Chra. efter Begjæring af Statholderen og Hr. Iver Krabbe en Memorial i 21 Poster angaaende Compagniernes Completering, Finnernes mulige Anvendelse, Landdragoners Oprettelse, om Erhvervelse af nogle Underofficierer fra forrige Feide, om hyppigere Hovedmønstring, Skarpskydning, lige Calibre, Braatehugning, Vedvarder, Officierer til Landvagt, Postheste paa Grændseveiene, betimelig Brødbagning, Maltning, Formaling, om Salt, Færger, Veies Reparation, om Opsyn med Landløbere ved Grændsen, om Nødvendigheden af Conducteurer etc. — 4. April 1657 fra Agershus paabyder Statholderen ny Udskrivning til Completering af Agershusiske Regiment over hele Oplandene, kun med Fritagelse for enkelte Distrikter for Bergverkernes Skyld, nemlig Lessø Sogn og halve Vaage samt Vang i Valders, hvorimod dette nu er afskaffet for Østerdalens og Postbøndernes Vedkommende. Forøvrigt gjælde de sædvanlige Fritagelser for Adelens Sædegaarde, Sognepresterne, Fogderne, Skriverne, Bondelensmændene og Skydsskafferne. Endelig skulle 16 Mand af hvert Compagni nedsendes til Kjøbenhavn inden 12. Mai. — 15. April s. A. paalægger Statholderen Oberst R. snarest muligt at indsende endnu et udelt Compagni paa 300 Mand til Arbeide paa Slottet, da man ikke kan hjælpe sig med det Gudbrandsdalske Compagni. Derhos begjærer han at vide, om den paabudne Bipost til Hedemarken er kommen i Gang. Dette Brev naaede først Oberst R. i Vardal 25. April og besvares af

ham fra „Rødnes“ i Land 28. April. Han har faaet lavet det saa, at det Thoten-Valderske Compagni skal komme til Agershus 3. eller 4. Mai. Hvad den omskrevne Bipost angaar, da har han med Fogdens Fuldmægtig i Vardal anordnet, at den skal føres derfra til Hedemarken, og naar han selv kommer did, vil han bestille en Ødegaardsmand paa Nes, som skal føre den til Hammer eller Ager, naar der i Christiania bliver gjort en liden Væske med et særskilt Mærke paa, saa den i Vardal kan skilles fra den ordinaire Væske. Han bliver just samme Dag færdig med Udskrivningen til det nævnte Compagni og advarer i den Anledning Statholderen mod at agte paa de mange Ansøgninger, der ville indløbe fra Personer, der ville fremvise Bygselsedler, der kun ere gjorte pro forma, ligesom der i det hele drives meget Bedrageri i denne Anledning.

Med dette Brev slutter den Reichweinske Copibog; om den har havt nogen Fortsættelse, vides ikke, om det end er sandsynligt; i ethvert Fald er nogen saadan for Tiden ikke kjendt. Dens Forhold til Georg Reichwein og hans Andel i Ordningen af Landets Forsvarsvæsen gjennem en lang Række af Aar har hidtil ikke været bemærket eller paavist. En Del af hans militaire Fortjenester have vistnok tidligere været kjendte, men hans Virksomhed viser sig nu at være af langt større Betydning og Rækkevidde, end man hidtil har havt Anledning til at formode.

---

22. April 1657 havde det danske Rigsraad samtykket i at indlade sig i den skjebnesvangre Krig med Sverige, der begyndte i Juni s. A. Allerede 20. Juni berette Indbyggerne i Lima Sogn i Dalarne til Landshøvdingen Lorentz Creutz, „huru den norske Öfversten

Greckwild (ɔ: Reichwein) låter föra kruut oc bly up under Tolf-Mijlskogen, som löper hijt til Lijma, oc Capteen Påål (ɔ: Michelet) hafuer warit in til Christiania, at sancka meera folk ifrå Slottet hijt up till Hedemarken, och låtit gå uth ord, at han will genom wester Dalerne och åth Kopparberget"; dette have mange af Bønderne hørt, og de have intet af Vaaben og Forraad etc. — I et Brev, dateret Eda Feldtleir 11. Aug. 1657, melder Generalmajor Grev Gustaf Oxenstierna Landshøvdingen Erik Flemming, Kopparberget, at de Norske Tropper, der have ligget i Feldt ved Vinger, skulle være afmarscherede, dels til Bahus og dels til Oddevald, og i deres Sted er „Generalmajor Räckewin" ankommen did[1]. — Kort forud, nemlig 7. Aug., var der udgaaet et Kongebrev til Statholderen Hr. Nils Trolle samt til Hr. Iver Krabbe, at Vincents Bildt som Generalkrigscommissarius samt Obersterne Fircks, Reichwein og Schade efter deres Forslag maa sidde i Krigsraadet[2]. Det maa have været kort derefter, at Jørgen Bjelke ønskede Reichweins Hjælp til et Indfald i Dalarne og senere til Undsætning for Hr. Iver Krabbe paa Bahus, hvilket dog af Statholder Nils Trolle dengang blev afslaaet[3]. Ikke desto mindre skulle 7 Compagnier af R.s Regiment i Novbr. 1657 have været med blandt den Styrke, der samledes ved Oddevald, medens Svenskerne stode ved Venersborg. Sygdom og Desertion reducerede betydelig den Norske Hær, og da Svenskerne 10. Januar 1658 faldt ind i Bahus Len, havde Krabbe Dagen forud forladt Oddevald, efterladende 2

---

[1] Svenske Rigsarchiv; Handlingar ur Falu Läns Arkiv, rör. fiendtligheterna om Norska gränsen 1652—58. (Afskr. i Kildeskriftfondets Saml).

[2] N. Rigsreg. XII S. 92.

[3] Jørgen Bjelkes Selvbiografi S. 164 ff.

Compagnier og 3 Kanoner, der faldt i Svenskernes Hænder. Krabbe havde retireret til Kvistrum Bro; den der liggende Skandse blev opgivet 17. Januar, og Tilbagetoget fortsattes videre nordover under stadig Forfølgelse af Svenskerne, med hvem flere Skjermydsler forefaldt. Imidlertid fik Krabbe 3. Februar en Forstærkning paa 8 Compagnier tilfods og 2 tilhest, hvilke Reichwein havde hentet ved Halden; dette satte Nordmændene, der imidlertid havde lidt meget af Kulden, atter istand til at rykke frem og tilbageerobre Oddevalds Skandse, hvis talrige Besætning 12. Febr. 1658 maatte overgive sig med 6 Kanoner, hvoriblandt de 3, som Nordmændene før havde efterladt der, hvorefter Fienden forfulgtes lige til Venersborg og videre ind i Vermeland, hvor Eda Skandse indtoges. I Jemteland var Jørgen Bjelke rykket ind, saa de Norske Tropper i Virkeligheden overalt stode paa Svensk Grund, da de i Marts 1658 fik Underretning om den sørgelige Roskildefred (26. Februar)[1].

Af Krigsregnskaberne sees, at Oberst Georg Reichwein havde Aflønning „paa Feldtfod" fra 1. Juli 1657 til 1. April 1658, og at han igjen sattes paa Feldtfod fra 1. Septbr. 1658. I dette Aar stillede han 2 Gerust-Heste af sit Gods paa Hedemarken.

En Følge af Freden var det, at Georg R. og Reinhold v. Hoven 26. Juni 1658 fik Kongebrev om at møde de Svenske Commissarier for at fastsætte Grændserne for Trondhjems Len[2], der ved Roskildefreden tilligemed mere var afstaaet til Sverige. Sagen var imidlertid ordnet,

---

[1] Vaupell, Den dansk-norske Hærs Hist. I S. 51 ff. Saga I S. 69—77. Øverland, Norges Hist. IV S. 1076 f. Brev fra Joachim Schüttenhielm til Magnus Gabr. de la Gardie i Svenske Rigsarchiv.

[2] N. Rigsregistr. XII S. 189.

inden Brevet naaede sin Bestemmelse, idet Grændserne vare opgaaede ved Forretninger af 27. April, 28. Mai, 28. Juni og 5. Juli 1658[1]. Skjønt Lenet egentlig fra 1. Mai skulde betragtes som Svensk, og den Svenske Besætning var kommen til Throndhjem i Begyndelsen af Mai, var man først i Juni Maaneds Slutning færdig med Krigsforraadets Bortførelse fra Byen, ligesom de Norske Tropper, der havde været i Jemtland, vendte endnu senere tilbage. Som Landshøvding fungerede fra 10. Mai Friherre Lorentz Creutz, indtil den udnævnte Gouverneur Friherre Claes Stiernsköld indtraf tilsøs 11. August, hvorefter Creutz afreiste 26. August, og Carl Gustavs Hylding foregik 1. September.

Da Carl Gustav, misfornøiet med Roskildefreden, i August 1658 atter begyndte Krig med Frederik III, var Jørgen Bjelke, som netop var udnævnt til Generallieutenant over den Norske Hær, nylig ankommen til Norge for at sørge for Landets Forsvar, idet man stadig havde ventet, at Freden kun vilde være af kort Varighed. Saasnart Efterretningen om Fredsbruddet naaede ham i Norge, udarbeidede han en Generaldisposition, offensiv nordenfjelds og defensiv søndenfjelds, og udstedte i Forening med Statholder Nils Trolle og sin Fader, Kantsler Jens Bjelke, almindelige Opfordringer til at bidrage til Landets Forsvar og specielle til Indybggerne i de afstaaede Landsdele om at vende tilbage under det gamle Herredømme. Til Gjenerobringen af Throndhjems Len samledes i kort Tid to militaire Afdelinger, hvoraf den ene søndenfjelds, der stilledes under Oberst Reichwein, og

[1] Trykte hos Y. Nielsen, Kampen om Throndhjem 1657—60 i Festskr. t. Throndhjems Jubilæum 1897 S. 167—76, jfr. m S. 99 og 101.

den anden i Bergenhus Len, hvor Jørgen Bjelkes Broder Ove B. var Befalingsmand; denne commanderedes af Generalcommissarius Ludvig Rosenkrantz og Oberst Reinhold v. Hoven.

Det Søndenfjeldske Corps samledes ved Agershus og paa Oplandene og rykkede ad flere Veie mod Nord, Reichwein selv og Capitain Jacob Michelet over Røraas, hvor Jørgen Bjelke havde indledet Forbindelse med Kobberverkets Hovedeier Dr. Jochum Irgens. Paa Elverums Prestegaard blev den tidligere Gouverneur i Throndhjem, Baron L. Creutz, tagen til Fange og ført til Christiania[1]. Efter at have besat Røraas, rykkede Reichwein videre mod Throndhjem, medens en Del af hans Folk gik gjennem Kvikne. Hans Compagnichefer vare Majorerne Paul Michelet og Henning Koch samt Capitainerne Georg Reichwein den yngre, Georg Kribell, Johan Urne, Jacob Michelet og Reichweins Capitainlieutenant Jørgen Günther. Den hele Styrke skal have udgjort c. 1000 Mand foruden Bondeopbudet fra Østerdalen og Gudbrandsdalen under Fogderne Jens Jacobsen Bang og Jørgen Philipsen, hvortil nordenfor Dovre endnu en Afdeling fra Opdal sluttede sig; i alt udgjorde den samlede Hær af regulaire og irregulaire Tropper antagelig noget over 2000 Mand. Ikke mindre talrigt var det Bergenske Corps, hvormed fulgte de tidligere Throndhjemske Officierer og Soldater,

[1] Jørgen Bjelkes Selvbiografi S. 117, 119, 121, 131, jfr. m. Y. Nielsen, Kampen om Throndhjem S. 116. I et Brev fra Joachim Schüttenhielm til Rigsskatmester de la Gardie, dat. Stockholm 29. Septbr. 1658 (i Svenske Rigsarchiv) hedder det: H. Landshöfdingen Creutzen ähr uthi Elfrums Prästegårdh af en benembd Reichwin och een fogde Johan Bångh widh nambn, medh heele sit fölie till fången tagen och till Christiania fördh worden den 1. Septembris, sidstledne, skall lijkwäl höfligen af dee Danske tracteras.

som vare blevne sendte til Bergen, da Throndhjems Len overleveredes til Svenskerne; disse Tropper kom tilsøs fra Bergen til Throndhjem, og til dem havde endnu sluttet sig c. 300 Mand Nordlandske Soldater under Preben v. Ahnen. 1. Octbr. besatte en Del af Reichweins Tropper Stenbergene ved Throndhjem, og Byen var nu paa alle Sider omringet af Nordmændene.

Den Svenske Konge var snart bleven underrettet om den Fare, der truede hans Troppeafdeling i Throndhjem, og han udstedte i den nærmeste Tid derefter en Mængde Befalinger, sigtende til at skaffe den Undsætning fra Sverige. Imidlertid spildte Nordmændene ikke Tiden; Major Eilerik Jensen Wisborg sendtes til Værdalen, hvor de Svenske Tropper under Oberstlieutenant Erik Drachenberg maatte vise sig, naar de vare komne over Fjeldet, og deres Fortrop blev her saa grundigt slagen tilbage af Eilerik Wisborg med c. 400 Mand i Begyndelsen af Octbr., at Drachenberg skyndsomst vendte om og derved paadrog sig Carl Gustavs store Vrede.

Antallet af Svenskernes Tropper i Throndhjem synes at have udgjort mellem 7 à 800 Mand med henved 40 Kanoner; samtlige Norske Beleirere have formentlig været henved 4000 i Tal, hvoraf dog en stor Del uøvede Bønder; Udfaldene fra Byen vare ikke mange, men Beskydningen fra Beleirernes Side var til sine Tider meget stærk, som det synes, mest mod Slutningen af Beleiringen, da Georg Reichwein efter Jørgen Bjelkes Befaling selv var ankommen derhen i sidste Halvdel af Novbr.; indtil da havde Reinhold v. Hoven havt Overbefalingen. Stor Sygelighed herskede baade i Byen og blandt Beleirerne; paa 3 Compagnier af Reichweins Afdeling omtales 140 syge. Denne synes ikke at have villet ofre noget paa et større Anfald, da han formentlig har anseet Overgivelsen

for en selvsagt Ting, efter at den Svenske Undsætning var slaaet tilbage. Byens Indvaanere bleve derhos utaalmodige, og deres Holdning nødte tilsidst Stiernsköld til at indlede Underhandlinger med Reichwein, der varede fra 7. til 11. Decbr., da den endelige Capitulation afsluttedes, undertegnet af de to øverstbefalende, Claes Stiernsköld og Georg v. Reichwein[1]. Svenskerne tilstodes fri Afgang med militair Honneur samt fri Befordring og Kvarter til Grændsen under Norsk Escorte. Den af dem i Throndhjem stiftede Gjæld skulde dækkes med Orlogsskibet Lammet, der overgaves til Nordmændene; de syge maatte frit blive tilbage, og Svenskerne ikke nødes til at gaa over Fjeldet i Uveir. 17. Decbr. forlod Stiernsköld og hans Folk Throndhjem under Salut af 9 Skud og Parade af 2500 Norske Soldater. Escorten bestod af 6 Compagnier Infanteri og 2 Compagnier Dragoner. 5. Januar 1659 var Stiernsköld atter i Herjedalen, 13. Januar laa der 81 syge Svensker igjen i Throndhjem, og i Begyndelsen af Februar var Antallet sunket til 56[2].

[1] I et Brev fra Statholder U. F. Gyldenløve til Kong Chr. V, dat. Agershus 14. Septbr. 1677, fortælles følgende: „Da Trundheym in letzten Krieg recuperirt, wolten die feindliche sich an niemand als an einen General ergeben, und weiln der Obriste Reichwein damahls einen groszen Muscowitschen bahrt nebenst eine barbarsche mine (hatte), wehlte er sich selbst zum General, und der feind ergab sich etc.“ (Meddelt af Jægermester C. E. A. Schøller til Margaard efter Orig. i Dan. Rigsarchiv).

[2] Til Fremstillingen af Throndhjems Lens Tilbageerobring er især benyttet Y. Nielsens „Kampen om Throndhjem 1657—1660“ i Festskr. t. Throndhj.s 900 Aars Jubilæum 1897 S. 81—156, og de der S. 145 citerede Kilder, navnlig D. N. Bechs Afhandl. i Morgenbladet 1850 No. 256 og 258, Handlingar rör. Skandinaviens Hist. XXVIII S. 135—74 og XXX S. 225—78, „Saga“ I S. 79, 84—92, Jørgen Bjelkes Selvbiogr. ved Fridericia S. 132. Det var i denne Tid, at Jørgen Bjelke ligeoverfor Svenskerne foregav, at Reichwein var kommen til Bahuslen og Throndhjem opgivet (l. c. 129 ff.).

Det var Reichwein af Vigtighed snart at bringe Sagerne i det Throndhjemske i Orden for atter at kunne drage sydover, hvor hans Nærværelse paa Grændserne var stærkt paakrævet, og allerede i Begyndelsen af Januar 1659 var han igjen paa Nedmarschen. 5. Februar (Dagen efter Anfaldet paa Halden) kom Reichwein derhen med en af Statholder Nils Trolle sendt Forstærkning paa 800 Mand, der skulde afløse de Tropper, som i længere Tid havde holdt Stand mod de Svenskes Anfald paa denne Kant og nu blev lagt omkring i Kvartererne. Jørgen Bjelke var misfornøiet med den af Statholderen sendte Forstærkning, der ikke medførte Proviant, og som han derfor befalede at marschere tilbage til denne med et skarpt Brev, der frembragte yderligere Spænding mellem dem. Uagtet der var Mangel baade paa Mad og Klæder, fik Jørgen Bjelke dog sin Afdeling provianteret og overført til Vigsiden efter et heftigt Sammenstød med Generalcommissarius Jørgen Løvenclou, i hvis Sted han medtog Nils Hanssen Meng. Af det Søndenfjeldske Landopbud, der i et Antal af nogle 1000 Mand var samlet ved Halden, udvalgte Reichwein de bedste til Forstærkning af sine Folk og fulgte formentlig samtidig med de øvrige Tropper ind i Bahus Len, hvor Svenskerne nu retirerede til Venersborg, efter at General Stake havde afbrændt Kvistrum Bro og ødelagt Oddevalds Skandse. Da Jørgen Bjelke kort efter kom til Oddevald, befalede han Generalmajor Reichwein at forblive der med Oplandske Regiment tilligemed Major Nils Ringkjøbings Dragoncompagni og at commandere de fornødne Vagter paa Passene, især 300 Mand ovenfor Kvistrum Bro[1], hvorhos en Del andre Tropper fordeltes i

[1] Jørgen Bjelkes Selvbiografi S. 135—39. „Saga“ I S. 98.

Omegnen. Senere anmodede flere af Officiererne, hvoriblandt Reichwein, om at marschere fra Kvartererne i Anfasterød og ind paa Indland, hvilket Jørgen Bjelke indvilgede. Da denne tidlig om Morgenen kom til Oddevald, fandt han Reichwein meget bekymret over at have tilraadet Indkvarteringen paa Indland; Stake havde nemlig faaet Succours, og de vare nu næsten omringede af Fienden. Jørgen Bjelke traf imidlertid Foranstaltninger og lovede Generalmajor Reichwein i den Oddevaldske Borgermesters Paahør at være før Stake i Venersborg, hvorhen Svenskerne da atter maatte retirere[1]. Flere Sammenstød forefaldt nu, tildels med heldigt Udfald for Nordmændene, der dog kort efter synes at have forladt Bahus Len, hvor et nyt Indfald atter fandt Sted om Høsten samme Aar, efter at Reichwein 8. Octbr. 1659 havde faaet Bestalling som Generalmajor[2].

11. Octbr. 1659 udgik et Kongebrev, dat. Nykjøbing (paa Falster), hvori Carl Gustav paalægger Landshøvdingen Harald Stake ikke at agte paa, hvad der fra Capitainen ved Bergs-Regimentet paa Vermlandsgrændsen er ham berettet 23. og 24. Septbr. om Istandsættelse og Brobygning paa den Vei, der fører fra Norge til Moraskandse, og at Statholder Nils Trolle og General „Rechquin" personlig have taget den i Øiesyn, da det er usandsynligt, at Fienden der vil tentere noget, men „mera will giöra een feinte at divertera Eder"; der skal navnlig tages Vare paa Elven mellem Venersborg og Götheborg, ligesom paa disse Byer selv[3].

Faa Dage efter, nemlig 14. Octbr., gjorde allerede

---

[1] Jørgen Bjelkes Selvbiografi S. 140 ff.

[2] Bestallingsprotokol i Danske Rigsarchiv.

[3] Svenske Rigsarchiv, Rigsregistraturet 1659. 4. fol. 2951 v. (Afskr. i Kildeskriftfondets Saml.).

Generallieutenant J. Bjelke med 5000 Mand til Hest og Fods atter et af disse Streiftog ind i Bahus Len, af hvilke det ene har saa meget tilfælles med det andet, at de ere vanskelige at skjelne fra hinanden, ligesom de ogsaa have den Lighed, at de ere ganske resultatløse for Krigens endelige Udfald. 20. Octbr. indtog han Kvistrum Skandse, som Svenskerne forlode om Natten, efterladende Kanoner og Bagage. Svenskerne retirerede ind ad Sverige, eftersatte af Generalmajor Reichwein med 1500 Mand. — Carl Gustav, der ikke kunde følge Begivenhederne saa hurtigt, som de udviklede sig, tilskrev Hr. Harald Stake fra Nykjøbing 23. Octbr. 1659, at da en Del af Nordmændene er gaaet over Svinesund og en Del over Grændsen ved Enningdalen og har sat sig ved et Pas ved Navn Vettelandsbro, hvor „Bjelken och Rekwin hafwa mötz åth", skal han disputere Fienden Passet ved Oddevalla og Kvistrum Bro, saa længe han kan; maa han trække sig tilbage, skal han gaa til Venersborg og tage Elven vel i Agt, saa Fienden ikke kommer derover, „dy fienden uthur Norige respectere Wij intet", men Opmærksomheden maa fæstes paa Flaaden. Lignende Befaling udgik endnu 28. Octbr. — 31. Octbr. indtog J. Bjelke Skandsen ved Nødesand, og endnu i Begyndelsen af Novbr. blev der foretaget flere Indfald fra Norge af Obersterne Schade, Budde og Brochdorff samt Major Peder Olufsen Normand, ligesom Admiralen over Skjærgaardsflaaden Matthias Bjørnsen i October havde foretaget et Togt til Marstrand[1].

[1] Sv. Rigsarchiv, Rigsregistraturet 1659. 4. fol. 3118 v. 3120 v. 3228. Saga I 83 ff., hvis Beretning tilhører Aaret 1659, ikke, som der antaget, 1658, hvilket allerede fremgaar deraf, at Beretteren, Tolderen i Tønsberg Laurits Hanssøn, først opnaaede denne Stilling 14. Juli 1659, se N. Rigsregistr. XII S. 259, jfr. m. J. Bjelkes Selvbiografi S. 138.

4. Novbr. 1659 befaler Carl Gustav Hr. Harald Stake, da Fienden er avanceret til Kvistrum Bro, at „sætte sig“ paa et beleiligt Sted, hvorpaa han skal faa nogen Forstærkning. Fienden, der nu grasserer i Bahus Len, vil neppe kunne udrette synderligt. Stake skal proviantere Oddevald og besætte Skandsen vel. — 6. Novbr. giver Kongen fra Korsør Befaling om Forstærkning til Stake. Fienden har neppe stor Krigsmagt i Bahus Len. Endnu 26. Novbr. og 2. Decbr. stode dog Nordmændene ved Oddevald. Fra Kronborg opfordrer Carl Gustav 2. Decbr. Grev Lars Kagg til at understøtte Harald Stake til et Anfald paa Nordmændene ved Oddevald for at fordrive dem derfra; Kongen venter stadig Indfald over Grændsen i Vermeland og giver forskjellige Befalinger i denne Anledning, ligesom der samles Folk, Ammunition og Proviant i Mængde ved Carlstad[1].

Efter at Carl Gustav var kommen til Götheborg, dreves Rustningerne mod Norge med stor Iver. Det blev nu Nordmændenes Tour at trække sig tilbage; 14. Decbr. gav Jørgen Bjelke Reichwein Ordre til at indfinde sig hos ham ved Kvistrum Bro[2] og begyndte allerede den følgende Dag Retraiten til Norge, da han erfarede, at Feldtmarskalken Lars Kagg havde samlet et større Armeecorps, hvormed han, secunderet af Harald Stakes Afdeling, havde i Sinde at afskjære Nordmændene Tilbagetoget. Paa dette blev Arrieregarden, som Generalmajor Reichwein førte, anfaldt af Svenskerne, hvorfor Jørgen Bjelke paa Reichweins Anmodning vendte tilbage fra

---

[1] Sv. Rigsarchiv, Rigsregistraturet 1659. 5. fol. 3320. 3344. 3492. 3533. 3537 v.

[2] J. Bjelkes Selvbiografi S. 140—45. Chronologien er her temmelig forvirret; Beretningen springer fra Februar og lige til 14. Decbr. 1659.

Avantgarden og hjalp til at afslaa Angrebet. Bjelke indtraf Juleaften 1659 paa Halden, som imidlertid af Commandanten Oberst Tønne Huitfeldt var sat i god Forsvarsstand, og forblev der til 11. Januar 1660, men lod Reichwein strax marschere videre for at spare Magazinerne paa Halden. Først gik denne op paa Grændsen i Idde og Marker Len med 6 Compagnier af Oplandske Regiment, 1 Compagni Ryttere og 2 Compagnier Dragoner for at forsvare Grændsepasserne, men senere (omtr. 12. Januar) sluttede han sig til Generallieutenant Bjelke ved Hafslund, efterladende Rytteriet, af hvilket Major Ringkjøbing og hans Afdeling bleve fangne af Svenskerne, da de ikke tidsnok efter Reichweins Ordre kunde samles og retirere samtidig med ham selv. Derpaa begav Reichwein sig til Tune Kirke og 3 Februar til Borge Kirke[1].

Carl Gustav udkastede under sit Ophold i Götheborg store Planer til Norges Erobring; først skulde Halden indtages, derpaa Vinger Skandse, Frederiksstad, Christiania og Agershus, Befæstninger skulde anlægges paa begge Sider af Drøbaksundet o. s. v.[2]. 14. Januar 1660 meddeler han fra Götheborg Grev Lars Kagg, at efter Beretning fra Hr. Harald Stake antages Generallieutenant Bjelke at ligge „i Hall“ og Generalmajor „Requin“ med sit Folk i Lessedalen (Tistedalen?), dog have de nu vel retireret til Frederiksstad, som Kagg skal søge at indtage. 18. Januar ytrer han til ham: „Jag fruchtar at sedan Recquin kan wara kommin till Fredrichstadh, eder då lärer möta större difficulteter än som om den orthen genast hade blifwit attaquerat eller berendh“. Frederiks-

[1] Jørgen Bjelkes Selvbiografi S. 145—50. N: Rigsregistr. XII. 415.

[2] (Norsk) Hist. Tidsskr. 3 R. II S. 200.

stad bør beskydes og Hall bloqveres; Forstærkning skal blive sendt (Dalekarle samt Wester- og Østerbotns Knegter fra Jemtland). Kongen ønsker at vide, hvor stærk Fienden er ved Hall, om han har Ryttere og Dragoner, hvorhen Requin har salveret sig, og hvor stærk Fienden er i Frederiksstad. — 19. Januar tilskriver Kongen ham, at han har erfaret, at Requin har begivet sig til Frederiksstad og der sammendraget hele Almuen, hvorfor Fienden ikke mere kan afskjæres Passagen til at retirere did. Frederiksstad skal derfor foreløbig ikke attaqveres, men al Vegt lægges paa at erobre Hall[1].

22. Januar 1660 skriver Kongen fra Götheborg til Feldtmarskalken Grev Lars Kagg, der har berettet, at Generallieut. Bjelke og Recquin skulle have vendt sig med sine Ryttere og Dragoner „från Gambleby (ɔ: Sarpsborg) åth Moss öfwer Glommen, in åth Christiania“, hvorfor der befrygtes en Diversion mod de Svenske Tropper ved Eda Skandse; hvis hverken Feldttøimesteren Gustaf Horn eller Harald Stake kunne undværes, skal Kagg sende Oberst Drake med 5 à 600 Heste til Eda. — 29. Janr. skriver Kongen, at om Hall endnu ikke er tagen, bør han imidlertid gjøre en „Cavalcade“ til Frederiksstad at recognoscere Ortens Tilstand, da Kongen finder det lidet hensigtsmæssigt, navnlig naar Dalekarlene komme, at lade hele Hæren ligge for at bloqvere dette lille Sted, medens Styrken maa være tilstrækkelig til ogsaa at indtage Vinger Skandse og Frederiksstad, om man først bemægtigede sig Blokhuset paa den lille Holme i Elven. — 31. Januar lyde Kongens Ord mindre fortrøstningsfulde: Hvis de nævnte Ting ikke kunne ske snart, er det bedre helt at

[1] Sv. Rigsarchiv, Rigsregistraturet 1660. 1. fol. 328 v. 336-338 v.

retirere for at bevare Tropperne, blandt hvilke der hersker megen Sygdom og Dødelighed[1].

Noget tidligere havde Jørgen Bjelke udsendt et Parti for at undersøge Svenskernes Stilling, da han tænkte paa at rykke mod dem ved Halden for at søge den allerede 13. Januar begyndte Beleiring hævet, og Generalmajor Reichwein havde da opfordret til strax at sætte sig i Bevægelse. Imidlertid havde Jørgen Bjelke fra sin Faders Foged paa Veden Gaard faaet et Brev, der bragte ham paa den Tanke, at den Svenske Konge med sin Armee var kommen ind i Norge, hvorfor han vilde oppebie nærmere Besked gjennem de udsendte Folk, der ogsaa indtraf med den Besked, at Svenskerne rykkede frem mod dem. „Oberst“ Reichwein fik Befaling at forblive paa Kirkegaarden, medens Jørgen Bjelke gav de andre Befalingsmænd Ordre at angribe. Da han var kommen til Borge Kirke, raabte Reichwein, at der var skeet Forræderi, idet Kanonerne ikke kunde affyres; dette blev dog snart remedieret. Svenskernes Anfald paa den Norske Leir ved Borge Kirke skede 6. Februar 1660[2] med en større Del af den ved Halden liggende Styrke, der efter en Kamp fra Kl. 1 til 4[3] Eftermiddag nødtes til at trække sig tilbage med et Tab af 200 døde og saarede, hvorefter de besatte et Pas mellem Leiren og Frederiksstad, hvilket de dog om Natten atter forlode og droge tilbage til Halden, hvor imidlertid de beleirede havde benyttet Leiligheden til at gjøre et vellykket Udfald, der skaffede dem en Del nødvendig Forsyning. Da Speidere 8. Februar meldte, at et nyt Angreb forestod,

---

[1] Sv. Rigsarchiv, Rigsregistraturet 1660. 1. fol. 341. 344. 350.
[2] Jfr. N. Mag. ved N. Nicolaysen II S. 444.
[3] Efter en anden Angivelse Kl. 9 til 3.

besluttede man i Krigsraad at retirere; i Frederiksstad, hvis Fæstningsverker havde en altfor liden Besætning (kun 250 Mand), indlagdes 900 Mand og, efter at have dimitteret Bønderne, der manglede Proviant, dannede J. Bjelke af Resten et Corps og tog tilligemed Generalmajor Reichwein atter Post ved Tune Kirke paa Raden[1] og huggede Herbraate i Forventning af yderligere Hjælp fra Statholder Nils Trolle. Det var, medens de Norske Tropper laa ved Tune Kirke, at Jørgen Bjelke indbildte nogle fra Svensk Side udsendte Spioner, der forøvrigt vare af hans Faders, Kantsler Jens Bjelkes, Bønder under Os og Veden, at „den Polske General“ (ɔ: Stephan Czernecki, der forresten da var hjemme i Polen) var kommen fra Jylland til Norge med hele sin Armee og nu i Forening med Generalmajor Reichwein samt Obersterne Gersdorff og Schade skulde fange de Svenske Anførere og gjøre det af med deres hele Styrke etc.[2].

Imidlertid fortsattes Beleiringen af Halden, hvor Svenskerne 13. Februar (Carl Gustavs Dødsdag) foretoge sin alvorligste Storm paa Byen, der dog blev afslaaet. I et Brev af 14. Febr.[3] skrives der efter Omtalen af det mislykkede Anfald: „Recqvin stehet annoch 2 Meil von uns in seinem verretrenchementirten Kirchhoff und last sich darauff nicht blicken“ etc. — og i et andet Brev sammestedsfra af 16. Febr. hedder det: „Gleich itzo

---

[1] I 1661 oplyser Landcommissionen, at en Del af Tune Sogn og Rolfsøen, hvor R.s Leir med Rytteri og Fodfolk havde været, vare „udmattede af Krigsfolket“. (Meddel. fra d. n. Rigsarch. I S. 115).

[2] Saga I S. 100 ff. Jørgen Bjelkes Selvbiogr. S. 155. 159—63. Jfr. (Norsk) Hist. Tidsskr. 3 R. II S. 187 ff.

[3] Fra P. Chamber til Rigsskatmesteren M. G. de la Gardie „aussm Lager vor die Schantzen umb Hall“ i Sv. Rigsarchiv.

werden 2 bawren gefangen eingebracht, so berichten das Recqvin welcher ein Zeitlang auff 2 Meilen von unss in einem Kirchhoff mit einer anseehnlichen force umb diese Stadt zu secundiren gelegen, in diesen tagen auffgebrochen und wieder zu Rüg über Glomen gegangen seye, wass er nun hin führo tentiren werde, wirdt die Zeit eröfnen".

Kong Carl Gustav døde i Götheborg 13. Februar 1660; 23. Februar blev Haldens Beleiring hævet, og inden Maanedens Udgang vare alle Svenske Tropper ude af Norge; 27. Mai s. A. blev Freden sluttet, og Dagen efter udgik Kong Frederik III.s Brev om Indstilling af alle Fiendtligheder.

Hermed var Georg Reichweins Krigerliv til Ende. I de nærmeste Aar beboede han nu som Chef for Oplandske Regiment for det meste sin Gaard Ager i Vangs Sogn paa Hedemarken. Hans Gage paa Fredsfod angives endnu 1660 til 1200 Rdlr.

Efter Begjæring af Statholder Nils Trolle forklarer R. i et Brev, dateret Christiania 25. August 1660, hvad der forefaldt mellem Statholderen og Generalproviantcommissair Løwenklou paa Agershus Slot, da Fienden sidst i Januar 1659 var i fuld Marche mod Norge: L. sagde, at han vilde reise op til Vinger Skandse, medens Statholderen forlangte, at han skulde drage til Frederiksstad, hvor der var mere at bestille; hvad angik Vinger, skulde Trolle selv, som før, besørge det fornødne, men L. vedblev sin Mening og gik sin Vei, hvorpaa Reichwein ytrede, at han forundrede sig over hans store Dristighed og Statholderens Patience. R. hørte da ikke mere, men han ved, at L. drog til Vinger og ikke kom til Armeen, før Fienden var dreven ud af Landet[1]. —

[1] N. Rigsarch.s Dan. Afskrifter (Herredagsstevninger etc. 1661).

27. August 1660 meddeler R. fra Christiania Foged og Capitain Jens Bang Attest om hans Forhold under Krigen og om de af ham commanderede Dragoner.

30. April 1661 udgik en kgl. Befaling til Oberst H. J. Schiørt, Generalmajor Reichwein og Willum Mecklenborg angaaende Modtagelse og Opbevaring af Proviant (til Agershus). En tidligere Befaling til dem derom nævnes[1].

15. August 1661 ved Arvehyldingen i Christiania var Georg Reichwein en af de 8 fornemme Herrer, der bare en rød Fløiels Himmel over Kronprins Christian (V)[2]. — 17. August s. A. fik Generalmajor Georg Reichwein og Henrik Willumsen Rosenvinge til Lystager kgl. Befaling at møde paa Grændserne mellem Bahus Len og Smaalenene for sammen med de Svenske Commissarier at fastsætte Grændserne mellem de nævnte Lene. 30. August s. A. udgik kgl. Befaling, at Oberst Tønne Huitfeldt skulde tiltræde Commissionen, „eftersom han Stedens Leilighed sammesteds som Lensmand formenes vel bekjendt at skal være". 10. Septbr. s. A. satte et Kongebrev Johan Frederik Marschalk i Rosenvinges Sted, da han var forhindret fra at møde. De 3 tilbageværende fik samme Dag Befaling nøie at anstille Undersøgelser om Grændseskjellet og navnlig bestræbe sig af yderste Evne for at bevare Enningdalen for Norge, „eftersom det erfares at være Grændse-Passerne over til Halden". Sognet hørte nemlig under Idde og Marker Len, men havde i lang Tid havt Prest tilfælles med Naverstad Sogn i Bahus Len. Om nogen fik Forfald,

[1] Dan. Rigsarch., Rentek. Prot. Norske Ordres, fol. 70.

[2] L. Holberg, Dannemarks og Norges Beskr. (Kbhvn. 1729) S. 416 og Dannemarks Riges Hist. III (3. Udg.) S. 542.

skulde Nils Hansen Meng paa Halden tilkaldes. De Svenske Commissarier, Johan Örnevinge til Högsboholm etc. samt Gerhard Leyoncrantz til Tolerö, indfandt sig imidlertid ikke til den fastsatte Tid, 5. Octbr., da G. Reichwein, J. F. Marschalck og Tønne Huitfeldt mødte paa Ørebakke og Berby, og Sammenkomsten blev derfor udsat til 14. Octbr., da Tønne Huitfeldt var forhindret og Nils Hansen Meng mødte i hans Sted. Grændserne bleve endelig fastsatte 26. Octbr. 1661, og Enningdalen forblev Norsk[1]. — 7. Novbr. s. A. fik Generalmajor R. kgl. Ordre til som Præses (istedenfor den beskikkede Raadmand i Christiania) strax efter Martini at examinere den Gudbrandsdalske Almues Klager (over Fogderne etc.) og i Forening med en uvillig Sorenskriver og 6 Mænd at undersøge og paakjende Antegnelser og Forseelser i Jordebøger og Skattemandtal og navnlig paase Kongens Interesse. — 23. s. M. fritages han imidlertid atter herfor, da Laurits Christiansen, som ikke længere var forhindret, har paabegyndt Sagen[2].

19. Mai 1662 var der udgaaet Kongebrev til Generalmajor Georg Reichwein og Borgermester Anders Madsen i Tønsberg om at dømme mellem Fiscalen og Almuen i Gudbrandsdalen samt Fogderne Jørgen Philipsen og Jens Madsen, ligesom 26. s. M. til Iver Krabbe, Ove Bjelke, Wittekind Huusz og Claus Andersen at dømme mellem Jørgen Philipsen og den Gudbrandsdalske Almue, men 30. Mai 1663 tilbagekaldtes førstnævnte Befaling, da begge Commissarier vare besvogrede med Angiveren Nils Toller, hvorfor der exciperedes mod dem; fire nye

[1] En noget udførligere Fremstilling findes i (Norsk) Hist. Tidsskr. 3. R. II S. 213 ff. Jfr. E. J. Jessen-Schardebøll, Det Kongerige Norge S. 203 f.

[2] Dan. Rigsarch., Rentek. Prot., Norske Ordres, fol. 103 No. 209.

Commissarier bleve da samtidig udnævnte, nemlig Amtmændene Hans Juul og Tønne Huitfeldt samt Lagmændene Hans Hansen (Smit) og Wittekind Huusz[1]. — 29. August 1662 fik Iver Krabbe, Erik Banner, G. Reichwein og Joh. Fr. Marschalck kgl. Befaling at foretage Drabssagen mod Johan Christian Løvenklow, der 8. Juni paa Gaden i Christiania havde ihjelstukket Studenten Laurits Frantzen, endelig at dømme deri og indsende Dommen til kgl. Resolution. Dødsdom afsagdes 2. Octbr. s. A., men ledsagedes af Anbefaling til Benaadning[2]. — Ved Kongebrev af 20. Septbr. s. A. udgik kgl. Befaling til Generalmajor Georg R. om at være Medlem af Commissionen for Udlæg af Gods til Ryttere i Norge i Steden for Ove Bjelke, der samtidig fritoges. Fra Septbr. til Decbr. 1663 omtales det derfor oftere, at General Claus Ahlefeldt, Generalcommissarius E. Banner og Generalmajorerne Reichwein og Fircks have truffet Bestemmelse om de gevorbne Rytteres Indkvartering[3]. — 29. Novbr. 1662 udgik Statholder Iver Krabbes Brev og Begjæring til Generalmajor og Oberst over Oplandske Inf. Reg. G. R. til Agergaard om at være tilstede paa Skappel paa Ringsager ved Skiftet efter Mogens Hansen Handingmand til Fossergaard mellem hans Hustru og Børn. Dette fandt Sted 22. Decbr. s. A. i R.s Nærværelse[4]. — Da Generalmajor Johan Fircks havde berettet Rygter om Svenskernes Foretagender med Sammendragning af en Krigsmagt paa de Norske Grændser, udgik der 26. Decbr.

---

[1] N. Tegn. 1662 fol. 76 b—77 a. N. Reg. XI 81. (Norsk) Hist. Tidsskr. 3 R. II S. 221.

[2] N. Reg. XI fol. 95 b. N. Saml. in 8vo II S. 480.

[3] N. Rigsarch., Statholdersk.s Supplicationsprot. 1662—69 fol. 112 b. 120 b. 125 a.

[4] Hedemarkens Skiftepr. i N. Rigsarch. (Retsprot. 631) fol. 55 ff.

1662 en Rentekammerordre til Iver Krabbe om at deliberere med Generalkrigscommissario og de tvende Generalmajorer, om hvorledes den i saa Fald i Norge, navnlig til Hall, Frederiksstad og Agershus, ligèledes sammentrækkende Militie kan skaffes behørige Livsmiddel.

I Aaret 1663 erhvervede Reichwein en større Del Jordegods, der tilhørte Kronen, og som ved Pantebreve, udstedte 28. April, 31. Mai og 18. Aug. 1659 af Statholder Nils Trolle, var stillet ham til Pant for gjort Forstrækning under Krigen. I Henhold til Kongebrev af 6. April 1662 havde nemlig Statholder Iver Krabbe tilbudt ham Godset for Pantesummen, og da intet høiére Bud kunde erholdes, blev det overdraget Reichwein ved Statholderens Skjøde, dateret Agershus 11. Juni 1663. Godset bestod af følgende Gaarde: i Stange Sogn paa Hedemarken Arestad af aarlig Skyld 2 Skippund Bygmalt og 1 Skpd. Rugmel; Enger Ødegaard derunder 2 Album Landskyld, $1^1/_2$ Hud; Togstad 4 Huder. I Thoten Prestegjeld: Rongstad med Hoel og Hassel derunder 2 Skpd. Rugmel og 2 Skpd. Bygmalt. I Frons Annex paa Folloug[1] 1 Skpd. Blandmalt og $2^1/_2$ Bismerpd. Smør. I Vang Sogn i Valders: Berge $1^1/_2$ Hud og 3 Skind. Nok i Stange Sogn: Kjonerud skylder aarlig 3 Huder og Liustad 2 Huder. I Nes Sogn paa øvre Romerige: Tharterud 3 Fjerding Blandings Tunge med Bygsel og al anden Herlighed[2].

23. August 1664 ansøgte Generalmajor G. Reichwein fra Christiania paa (Svigerfaderens) velbyrdige Oluf Rytters Vegne om kgl. Confirmation paa et Mageskifte angaaende Gaarden Venneberg af Hospitals Gods[3]. —

[1] Gaardens Navn er udeladt i Skjødeprotokollen.
[2] Norske Rigsarchiv, Skjødeprot. 1662—68, S. 402 ff.
[3] N. Rigsarch. Statholdersk. Suppl. Prot. 1662-69 (No. 341 for 1664).

26. Novbr. s. A. udgik fra Kjøbenhavn kgl. Ordre til Generalmajor R. om i General Claus v. Ahlefeldts Fraværelse at meddele Michel Mortensen Tuni, Capitain ved den Nordlandske Esqvadron, som Kongen har forløvet af Krigstjenesten, Pas og Afsked, naar han har leveret Compagniets Roller fra sig, og igjen beskikke Jacob Persin til Capitain for samme Esqvadron[1].

12. Mai 1665 udgik kgl. Befaling til Ulrik Fr. Gyldenløve, Claus v. Ahlefeldt, Erik Banner, Generalmajorerne Reichwein og Fircks samt Willum Mechlenborg angaaende Militiens Underholdning i Norge og 14. s. M. en lignende til de samme, med Undtagelse af W. Mechlenborg, angaaende et Rytterregiments Underholdning sammesteds. — 17. Mai s. A. udgik Ordre til U. F. Gyldenløve og de 2 nævnte Generalmajorer om nogen Misregning mellem Hr. Claus v. Ahlefeldt og Erik Banner[2].

Ved egenhændigt Brev, dateret Aggersgaard d. 20. Mai 1665 (indkommet 17. Juni s. A.), indsendte Generalmajor G. Reichwein den paabudne Designation paa sit Jordegods tilligemed bekræftet Afskrift af sine Adkomstdocumenter, Hannibal Sehesteds Skjøde af 29. Juni 1647 med den kongelige Confirmation af 30. August 1648, hvilke ovenfor ere omtalte. Hans charakteristiske Skrivelse lyder saaledes:

Eftersom Hans Excell. høiædle Hr. Statholders Ordre, dateret Aggershuus den 10. Martij udi nærværende Aar, mig er anvist, hvorudi, efter Kongl: May: naadigste Missive og Befaling af den 5. Januarij sidst forleden, manderes al Adelen her udi Norge ufortøvet at tilstille velb. Hans Excell. og H. Cantsler velb. Ove Bjelke rig-

[1] N. Rigsarch. Saml. af Kongebreve (i Afskr.).

[2] Dan. Rigsarch. Rentek.s. Exped. Prot. VIII. p. 425, 427 og 431.

og Designation paa hvis adelige Sædegaarder og dertil havende Ugedags Tjener, ingen undtagen, som de Anno 1646 ved de ny fangene Privilegier i fyrretyve Aar havt og imidlertid ei været udi andres end Adelsmænds Værge til Kjøb eller Pant etc. og det ved rigtige Skjøder at bevise. Saa er derpaa min underdanigste Erklæring: at jeg haver en Residentz nemlig Aggersgaard med hosliggende Avlsgaard Dijsen, hvilke begge Gaarder mig af Hans Kongl: May: høilovlig Ihukommelse Kong Christian den 4. naadigst saa som foræret ere og derhos med adelige Friheder benaadiget, hvilket ogsaa af itzige Kongl: May: allernaadigst confirmeret er, som hosføiede Copie af mit Skjøde derpaa udviser. Om det andet kan jeg ikke videre svare, end at Hans Kongl: May: in Anno 1655 mig naadigst haver nobiliteret, og formener derfor, at samme Friheder sig lige saa vidt strække som deres, som haver havt dem i 40 Aar og mere, hvilket jeg dog altsammen henstiller til Hans Kongl: May: naadigste Villie og Clementz: derhos med den Romaniske General Mario uadaf sin Oration hos Sallustium[1] sigende: Nova Mihi Nobilitas. Et non possum fidei caussa imagines, neque triumphos, aut consulatus majorum meorum ostentare: at si res postulet, Hastas, Vexillum, Phaleras, aliaque militaria dona, preterea cicatrices adverso corpore. Hæ sunt meæ imagines Hæc Mea Nobilitas, non hæreditate relicta, sed que ego plurimis laboribus et periculis quæsivi.

Ellers haver jeg til forb^te^ tvende Gaarder tilkjøbt og tilforhandlet mig efterfølgende i Sognet, som skulle være Ugedagstjenere, som dog snart ikke vyrdig er at nævne.

Hubred — — 1 Skipp. Rugmel og 1 Spand Smør.

---

[1] Bellum Jugurthinum, cap. 85.

Liberg — — 1 Skipp. Rugmel.
Quæche — — 2 Huder.
Rørbeche — — $^1/_2$ Skipp. Rugmel.
Olsrud — — $^1/_4$ Skipp. Rugmel.

Dette er som jeg haver her udi Sognet, hvis jeg ellers haver, som ikke er udi dette Sogn og ei kan regnes for Ugedagstjener, udviser mit Jordebog.

G. Reichwein[1].

I Statholder U. F. Gyldenløves Forslag, dat. Agershus 1. Febr. 1666, tilraades bl. a. ogsaa, „at Hans Maj. Ministri, som Gen. Krigscommissarius Banner, Gen. Major Reichwein, Gen. Auditeur og deslige, som ingen Commandantskab eller saadant haver at beobagte, maatte tilholdes at bo i Christiania for adskillig paakommende Forfald Skyld[2].

Omtrent ved samme Tid blev imidlertid Reichwein udnævnt til Stiftsbefalingsmand i Bergen, hvorhen han kom 1666 12. Marts Kl. 9; 22 Aar vare da forløbne, siden han i 1644 havde forladt Stedet efter 15 Aars Ophold i Bergens By og Stift. Kun lidt over et Aar levede han her, og der er derfor ikke bevaret ret mange Spor af hans Virksomhed i hans nye Stilling. 14. Septbr. 1666 fik han Brev om, at Kongen havde antaget Gregorius Glubas (eller Gloubo) for hans Dygtigheds Skyld til at bruges ved Galleierne i Bergen med en maanedlig Løn af 15 Rdlr. af Søetatens Midler, og Rentemester Mogens

---

[1] Orig. findes i N. Rigsarch., Adelens Jordebøger, Pakke I. Før trykt tilligemed Kongeskjødet i Saml. t. d. norske Folks Spr. og Hist. III S. 370—74. — Om Størrelsen af hans Jordegods 1661 kan ogsaa findes Oplysning i Meddelelser fra d. norske Rigsarchiv I S. 93.

[2] Meddel. fra d. n. Rigsarch. I S. 350.

Friis fik Paalæg om at sende Reichwein Penge hertil[1]. — 22. Septbr. s. A. fik han Underretning om, at Anders Nilsen og Cort Mercker maa oppebære Kongens Rettighed af Finne-Godset, som afgangne Selius Marselius har overladt dem. — 5. Novbr. s. A. fik han Befaling at skaffe Anders Søfrensen (Heiberg), Sorenskriver i Sogn, Skifte- og Thingbog[2]. — 18. Novbr. s. A. fik han kgl. Befaling at rette sig efter den til Ulr. Fr. Gyldenløve 17. Novbr. udgangne Ordre om de Hollandske Skibe i Bergen under Henrik Achirons Commando[3]. — Den sidstnævnte fik 12. Janr. 1667 Befaling til at overlade Gouverneuren Generalmajor Reichwein saa meget Krudt fra Skibene, som han maatte begjære til Bergens Bys Slots Defension[4]. — 6. Februar 1667 fik R. og de andre „Lensmænd" Kongebrev om at forkynde Forbud paa Søfolket, og 7. Marts s. A. fik han og Bispen i Bergen Brev, at Hr. Hans Blix skal have Mangers Kald og Peder Hansen det første ledige Kald i Bergenhus Amt[5]. — I Statholderskabsarchivet i N. Rigsarch. findes et egenhændigt Brev til Statholder U. F. Gyldenløve fra G. Reichwein, dat. Bergenhus 26. Febr. 1667, foranlediget ved førstnævntes Skrivelse af 15. Febr., i hvilket R. gjør Rede for Tiendeydelsen i Bergenhus Stift, Krudts Modtagelse fra K. Maits. Skibe og fra Hollænderne, for de Skotske Fanger fra en Kaper, der med deres egen Villie ere anbragte paa Kongens Skibe, for Proviantskattens Erlæggelse, Ud-

[1] N. Tegn. XI fol. 376 a og Sjæll. Tegn. XXXVII fol. 591.
[2] N. Tegn. XI fol. 341 b—42 a (Afskr. i N. Rigsarch.).
[3] N. Tegn. XI 343 f. Han kaldes ogsaa Hacro eller Hacron. Garde, Efterretn. om den dan. og norske Sømagt I S. 165 nævner Henrik Hacro som Eqvipagemester 1667.
[4] Ibid. XI fol. 347 b—48 a.
[5] Sjællandske Tegn. XXXVIII fol. 23. N. Tegn. XI fol. 353 f.

skrivningen til Hær og Flaade, Lønning og Proviant, Foretagender tilsøs etc.[1]. — I April s. A. omtales det, at R. har ladet befale, at Kirketienden i Stiftet skal betales med Penge (og ikke i Korn) til Magaziners Fornødenhed[2].

Dette er sidste Gang, hans Virksomhed er fundet omtalt; en Maanedstid senere afgik han ved Døden. Saavel Mich. Hofnagel som Conrector Edv. Edvardsen nævne 15. Mai som hans Dødsdag og 24. eller 25. Mai som Begravelsesdagen[3]. Han døde Kl. 10 om Aftenen og blev 24. (eller 25.) Mai Kl. 10 Aften indsat i Domkirken „med stor Proces". 16 Studenter bare hver 2 brændende Voxlys foran Liget og 12 bagefter ligeledes 2 hver, og de fornemste Borgere bare ham. Senere blev hans Lig af Sønnen (ɔ: Capitain Georg Reichwein) ført til Christiania[4] og nedsat i Trefoldighedskirken, hvor hans tidligere Hustru Karen Lucht var begraven. Kirken brændte, som bekjendt, i Aaret 1686, og da Tomten i 1860-Aarene ryddedes for Opførelsen af Johanneskirken, fandtes den noget beskadigede Indskriftplade fra hans Kiste og overdroges senere til Rigsarchivet. Incriptionen lyder saaledes:

---

[1] Brevet er forseglet med Ringsignet, indeholdende det adelige Reichweinske Vaaben med Fanerne paa Hjelmen.

[2] N. Rigsarch., Stath. Suppl. Prot. 1662—69 No. 1267.

[3] Ligesom formodentlig ogsaa ved hans Ankomstdag maa her være regnet efter ny Stil, thi Lagmanden Hans Hansen (senere Lilienskiold) angiver i et Brev af 7. Mai (gl. Stil), at han døde af Slag sidstleden Søndag (ɔ: 5. Mai gl. St.) efter at være bleven syg 8 Dage forud.

[4] Norske Magasin ved N. Nicolaysen, II S. 227 og 534. Det er her Edv. Edvardsen giver de ovenomtalte Oplysninger om hans Ungdom.

D. O. M. A.

Her huiler Mandom self den store Martis Søn
Med Georg Reichweins Nafn af ædel Slect oc Kiøn
 Huis Dyd oc Tapperhed ham giorde her saa stor
 At han af Konge-Mact til General Major
I Norge blef ophøyt ia oc til Gubernør
[For B]ergen By oc Slot den Ære Troskab bør
 Til Cassel var hand fød oc Lifvet først mon se
 Der mand skref tusind Aar fem hundred niti tre
[Hans i]dzig Kieriste Fru Inger Rytter schiøn
[Fik] hand i Ectestand af adlig Blod oc Kiøn
 Oc hende med stor Lyst i Ecteseng mon see
 [D]er mand sk(r)ef tusind Aar sex hundred femti tre
[Tilsamm]en lefde de i tretten samfuld Aar
[Sex(?) Dø]ttre midlertid oc tuende Sønner faar
 [Nu] er han va[nd]red bort til Grafvens mørke Steder
 [Ha]ns Død vor Berg[en Sta]d med Such oc Vee [beg]ræder[1].

Det var et langvarigt og for det nye Fædreland rigt og gavnligt Krigerliv, som her fandt sin Afslutning. Først gjennem en god boglig Lærdom og senere gjennem praktisk Opøvelse under den første Trediedel af Trediveaarskrigen havde Georg Reichwein, allerede dengang han først kom til Norge, ikke lidet forud for de allerfleste Officierer i den netop oprettede Norske Hær, og hans Evner og Indsigter bleve snart tagne i Brug, navnlig synes Statholder Hannibal Sehested at have havt et aabent Øie for hans Dygtighed og derfor stadig at have benyttet ham til at afgive Erklæringer i militaire Anliggender og til at udkaste Planer for Landets Forsvar, hvilke ogsaa bleve fulgte; hans ovenfor omtalte, først for

[1] Personalhist. Tidsskr. 1 R. I S. 254.

nylig nærmere undersøgte Copibog afgiver her et meget værdifuldt Materiale og viser, at han i den første Menneskealder af den staaende Hærs Historie i Norge spiller en meget vigtig Rolle, ja at han til enkelte Tider har været den ledende baade med Hensyn til Armeens Organisation og Grændsernes Defension. Hans militaire Dispositioner vise et hurtigt og klart Blik, for hvad der i Øieblikket tiltrængtes, og et sjeldent Kjendskab til Landets Topografi og Beskaffenhed, navnlig i Grændsetrakterne.

Fra sin Studietid havde G. Reichwein beholdt en vis videnskabelig Interesse; af hans Antegnelse i Paul Thranes Stambog (ovenfor S. 340) sees, at han vistnok forstod at gjøre en astronomisk Tidsberegning, ligesom der oftere er givet Prøver paa hans Færdighed i at skrive Latin og flere nyere Sprog. Ogsaa for Botanik nærede han megen Interesse; E. Pontoppidan i sin Norges naturlige Historie I S. 205 kalder ham „den in Botanicis særdeles curieuse Hr. Oberste Reichwein“ og meddeler der og S. 201 Uddrag af et Brev, som R. har skrevet fra Christiania 24. August 1661 paa Tydsk til den bekjendte Læge Dr. Simon Pauli, og hvilket i Latinsk Oversættelse „in gratiam exterorum“ er aftrykt i Thomæ Bartholini Acta medica & philosophica Hafniensia Tom. II p. 127 s. R. meddeler i sit Brev Oplysning om den giftige Selsnæpe og Storgræsset (Benbræk), der foraarsager Benskjørhed hos Kreaturene, hvorimod skal anvendes som Middel knuste Ben af et Dyr, der er dødt af denne Sygdom. Kantsler Joh. Fr. Marschalck retter dog senere (i 1670-Aarene) i Brev til Dr. Simon Pauli sal. Generalmajor Reichweins Angivelse derhen, at de til Lægemiddel brugte Ben ikke just behøve at hidrøre fra et af Benskjørhed dødt Dyr. (Ibid. p. 232). Reichwein

oplyser selv i sit ovennævnte Brev, at han i sin Ungdom ivrig dyrkede Botaniken og stod i Bekjendtskabsforhold til en Mængde Læger, og at det er Læsning i Simon Pauli Herbarium, der har foranlediget ham til at give ham Meddelelse om de nævnte Norske Planter, hvoraf han senere lover ham Tegninger eller muligens levende Exemplarer. Simon Pauli kalder R. en anden Dioskorides (Naturforsker og Læge fra Lilleasien i det første Aarhundrede efter Christus) og mener, at han kunde blevet en ligesaa dygtig Mediciner som han var Kriger. R. omtaler ogsaa, at Botaniken endnu paa hans gamle Dage er ham en Kilde til Fornøielse og Recreation, og at han har underholdt sig derom med Kantsler Jens Bjelke, der gav Storgræsset Navnet gramen ossifragum.

Til R.s Charakteristik har C. Deichman[1] bevaret en Anekdot, hvori Begivenheden maa tænkes at være foregaaet i Tiden 1664—65, da Gyldenløve første Gang var opsendt til Norge. Deichman beretter først om Partigjængere og Duellanter fra Gyldenløvefeidens Tid, navnlig Folckersahm og Systerfleth, og fortsætter herpaa saaledes: Disse Tiders militairiske Væsen og Opførsel gjorde de fleste Samkvemme ubehagelige; thi det gik sjelden af uden brouillerie, især da der blev altid drukket et stærkt Glas Vin. Gyldenløve, som selv var en martialsk Herre, var ingen Hader af denne Levemaade. Den, som ikke (var) de andre voxen, maatte gjerne blive fra disse Compagnier, især naar nogen vilde distinguere sig enten ved Klædedragt eller paa anden Maade, paafandtes adskillige Inventioner, enten med at kaste sig i Graverne, Peruque og Klæder paa Ilden etc. (vide Ostersons Glossar. sub voce: Feilemarket p. 267). Generalmajor Reichvin,

[1] Univ. Bibls. Mscr. Saml. No. 396 in fol. S. 226.

som brugte Moustache, hvilken Gyldenløve vilde gjerne skille ham ved, fandt altsaa paa, at alle skulde lade sig barbere; da det kom til Reichwein, satte han sig ned, men trak først Kaarden ud og heldte sig paa, sigende til Feldtskjæren: Begynd kun og rag mit Skjæg, men dersom du rører et Haar af disse — pegende paa sine Knebelbarter — saa skal denne — nemlig Kaarden — sidde i dig. Barberen forrettede det skjælvende, og torde ikke fuldføre den ham givne Ordre, ei heller blev der talt mere om, thi denne Mand var ikke at spøge med. Beretningen synes at staa i god Sammenhæng med Gyldenløves ovenfor (S. 390) omtalte Skildring af Reichwein med sin „Muskovitiske Bart og sin barske Mine".

Af Generalmajor G. Reichwein existerer et Portrait hos hans Efterslægt af Familien Grønvold i Bergen, hvor det fandtes paa den historiske Udstilling i 1898 (Katalog S. 8); skjønt saare ilde medtaget, kunde hans Udseende dog sees at svare til Gyldenløves Beskrivelse.

Georg Reichwein overlevedes af sin tredie Hustru, Inger Rytter, med hvem han var bleven gift i 60-Aars Alderen 1653; hun var en Datter af Oluf Christophersen Rytter til Østby og Brandsthorp i Skjeberg, der endnu levede 1664, og hans Frue Marine Mogensdatter (Rosensværd)[1] og var selvfølgelig meget yngre end Reichwein, sandsynligvis født omkring 1630 eller lidt før; de fik i sit Ægteskab 2 Sønner og mindst 6 Døtre.

Til at forrette Skifte efter „Hans Excellence Hr. Generalmajor velb." Georg Reichwein mellem hans Enke Fru Inger Rytter paa den ene Side og „edle og mandhafte" Capitain Georg Reichwein og hans umyndige Søskende

---

[1] Ikke, som det ogsaa har været sagt, af dennes Broder Peder Christophersen Rytter til Fosser og Elisabeth Olufsdatter Teiste.

(hendes egne Børn) paa den anden Side havde efter Capitain R.s Ansøgning Oberst Hans Jacob Schiort i Statholderens Fraværelse 5. Octbr. 1667 paalagt Lagmanden over Hedemarken og Oplandene Jens Bang og Fogden i Gudbrandsdalen Frederik Davidsen at møde paa Ager Gaard i Vang 17. og 18. Januar 1668, som var den af alle aftalte Tid; paa Fru Inger Rytters Vegne skulde to af hende begjærede Mænd være tilstede, ligesom Foged Beril Jensen og Sorenskriver Christen Pedersen med 6 Lagrettesmænd paa deres Bestillings Vegne mødte til nævnte Tid og Sted, men da hverken Fruen eller hendes Commissarier indfandt sig eller sendte Bud om Forfald, maatte de andre igjen reise fra hverandre efter at have kjendt Capitain G. Reichwein fri og undskyldt, om nogen Ulykke ved Ildebrand eller Tyvehaand senere maatte indtræffe[1]. 26. Mai 1668 blev Skiftecontract og Forening oprettet og underskrevet paa Ager af Fru Inger Rytter, Capitain Jørgen Reichwein, Anders Bildt til Nes, Oberstlieutenant Knud v. Hadelen, Jens Bang, Lagmand i Oplandene, og Frederik Davidsen, Foged i Gudbrandsdalen, som Skifteforvaltere, men Forretningen er ikke indført i Distriktets Skifteprotokol, da den altsaa forrettedes af Commissarier, og kjendes kun af senere Omtale under de langvarige Arvestridigheder mellem Fru Inger og hendes Børn, tildels vistnok foranledigede ved hendes andet Giftermaal, der ikke kunde være dem behageligt.

Fru Inger Rytter var, da hun blev Enke, endnu ikke 40 Aar gammel, og da hun var velstaaende, fik hun snart Friere; en Officier af gammel dansk Adel, velbyrdige Major Knud Jørgensen Urne, mente saaledes allerede at have faaet hendes Løfte, hvilket hun imidlertid

[1] N. Rigsarch., Hedemarkens Skifteprot. (Retsprot. No. 631) fol. 126.

benegtede, idet hun om Høsten 1668 androg for Statholderen, at Knud Urne havde ladet hende overlevere en Stevning ved to Cavalliers, foregivende at være offentlig forlovet med hende; uagtet han heri gjør hende Uret, har hun svaret, at naar han stiller Caution for Omkostningerne, skal hun svare ham ved Lov og Ret. Da det ikke angaar nogens Ære, hvilket ageres til Overhofretten uden anden Procedure ved Underretten, begjærer hun, at han ikke maa erholde nogen Overhofretsstevning. Statholderen resolverer imidlertid 4. Novbr. 1668, at Sagen kan forhandles efter almindelig Landslov og Ret[1]. Sagens senere Gang er for Tiden ikke kjendt. — Imidlertid havde vistnok Fru Inger Rytter faaet en ny Frier, der har behaget hende mere end den høibyrdige Danske Adelsmand, uagtet han med Hensyn til Fødsel stod langt under denne; i Virkeligheden var et Giftermaal med ham en betydelig Mesalliance for Georg Reichweins Enke. Det var en Prestesøn fra Fyen Nicolaus Lauritssøn Helvaderus, der blev den udvalgte; Faderen Laurits Nilssøn H., en Søn af den bekjendte Forfatter Nicolaus Helvaderus, døde 1677 som Sogneprest til Nicolai Kirke i Svendborg og Jubellærer. Sønnen Nicolaus var formentlig af Faderens første Ægteskab med Bodild Nilsdatter og født i Begyndelsen af 1630-Aarene, da han blev Student ved Kjøbenhavns Universitet 26. April 1651[2]. Hans senere Uddannelse er for Tiden ikke kjendt; kun maa det ansees givet, at han har været en stor Ynder af Musik og tillige uddannet i denne Kunst, da han ved sin Død efterlod en betydelig Samling musikalske Instrumenter, saavel som et efter Tidens Lei-

---

[1] N. Rigsarch., Statholderskabets Suppl. Extr. Prot. 1662—69 (No. 139, 1668). Jfr. Dan. Magazin 5 R. III S. 263.

[2] Wiberg, Dansk Præstehist. III S. 233. Treschows Jubellærere S. 301. Kbhvns. Univ. Matr. I S. 228.

lighed ikke ganske ubetydeligt Bibliothek, der dog muligens snarest kan være samlet af G. Reichwein. 12. Juli 1662 blev han udnævnt til Veimester nordenfjelds og fik 17. s. M. kgl. Anbefalingsskrivelse som Generalveimester til Amtmænd, Fogder, Sorenskrivere og Lensmænd. 20. April 1667 fik Statholder U. F. Gyldenløve Befaling at lade udfærdige Bestalling for ham paa Veimesters Bestilling søndenfjelds[1]. 1668 eller senest 69 synes han at være bleven gift med Fru Inger Rytter, og maa formentlig ved denne Tid være bleven Capitain i Smaalenske Regiment, ligesom han ogsaa opnaaede Stillingen eller Titelen som Generaladjutant, hvormed han benævnes, da han ved Skjøde af 1. Mai 1670 solgte G. Reichweins tidligere Eiendom Ager med underliggende Disen i Vang Sogn til Oberstlieutenant til Hest velb. Matthias Diderich v. der Rech[2], der 1. August s. A. erholdt kgl. Confirmation paa de G. Reichwein 2. Aug. 1647 og 30. Aug. 1648 meddelte kgl. Bevillinger paa nævnte Gaarde[3]. Formodentlig siden Generalmajor Reichwein reiste til Bergen i 1666, var hans Gaard og Gods bleven bestyret af en

---

[1] N. Registre XI fol. 553—56. N. Tegn. XI fol. 362 f. (Afskr. i N. Rigsarch.).

[2] N. Rigsarch. Hedemarkens Skiftepr. for 1712 (Retspr. 634) fol. 393.

[3] Med M. D. v. d. Reckes Enke Anna Maria v. Gersdorff kom Gaardene til Hannibal Friherre af Degenfeld, Edler og Bannier-Herre af Dyrnaw, Høylybach og Nyhuusen (D. Biogr. Lex. IV S. 228 f.), der 4. Febr. 1678 solgte dem til Oberst til Hest Jacob Bülow og Hustru Anna Catharina Thrane († 1712), efter hvem Søsteren Elisabeth Thranes Mand, Justitsraad Gjord Andersen (Biogr. Lex. I S. 227) 20. Decbr. 1712 solgte dem til Oberst Jørgen Otto Brockenhuus og Hustru Barthe Magdalena Brockenhuus. (Hedemarkens Fogedregnsk. 1713, Beviser, i N. Rigsarch).

Mand ved Navn Thomas Pedersen, som havde gjort Fru Inger Rytters anden Mand Regnskab derfor, men i 1672 beklager sig for Statholderen over, at han ikke kan faa det for ham udstedte Cautionsbrev tilbage, hvilket dog paa Statholderens Begjæring om Forklaring af Forholdet bliver ham lovet, naar han betaler, hvad der staar til Rest paa deres Mellemværende. Thomas Pedersen mener at have Modfordringer og beder Sagen afgjort ved Gjæsteret, da han i 1670 laa 5 Uger i Byen for at faa Sagen klaret. Statholderskabet anbefaler mindeligt Forlig; i modsat Fald henvises til Lov og Ret[1].

17. Octbr. 1671 blev Generaladjutant Nicolaus Helvaderus, formentlig gjennem de Forbindelser, han ved sit Ægteskab havde erhvervet, optagen i Adelstanden under Navnet Silberstein. Vaabenet er beskrevet i Lexicon over adelige Familier etc. II S. 207, men naar han der kaldes Nicolaus Liuder Helvaderus, maa her vel finde en Feilskrift Sted for Lauritssøn.

Efter Salget af Ager og Disen kjøbte N. Helvaderus 8. Marts 1672 af Jeremias Bøyesen Gaarden Kobbervigen ved Strømsø med en Del underliggende Gods. I dette og det følgende Aar begjære en hel Del af Jeremias Bøyesens Creditorer Arrest paa de Penge, der tilkomme denne hos Silberstein, hvorpaa Statholderen tildels gaar ind og tildels forlanger Legitimation ved Dom[2].

---

[1] N. Rigsarch., Statholderskabets Suppl. Prot. 1671—82 No. 268. Angaaende Reichweins Landbonde Ole Disen, som han 1665 havde maattet stævne for forskjellige „Mishandlinger" med Gaarden, se Retsprot. No. 587 fol. 27 i N. Rigsarch.

[2] N. Rigsarch., Statholdersk. Suppl. Prot. 1671—82 No. 229, 237, 437, 449, 507, 521, 619, 686, 802, 964.

3. Juli 1676 andrager N. Silberstein for Statholderen, at en Person ved Navn Holger Jensen, som har været hans Børns Præceptor, er bortrømt af Tjenesten med en stor Del Penge. Han havde citeret ham for Consistoriet til Strafs Lidelse, men da han endnu ikke havde bekommet sine Testimonia fra Academiet, er Sagen remitteret til verdslig Ret. Han begjærer derfor Befaling til Øvrigheden at tilholde ham at stille Caution eller selv være Borgen til Sagens Uddrag. Magistraten paalægges 5. Juli at være Silberstein behjælpelig efter Loven. I 1676 staar Silberstein i første Klasse blandt Yderne af Krigsstyr[1].

Som det synes, døde Generaladjutant Silberstein i Begyndelsen af Aaret 1678 uden at efterlade Børn, saa hans nyerhvervede Navn og Adelskab altsaa gik i Graven med ham. — Som Enke ansøgte Fru Inger Rytter i Mai 1678 Statholderskabet om Arrest paa Oberst Gersdorffs Formue, løst og fast, da hun har betroet ham en Del af sine umyndige Børns Penge paa Rente, og han desuden er Cautionist for andre (Oberst M. D. v. der Rech), saa han ikke kan skille sig derved, før disse Børnepenge ere betalte; det forlyder nemlig, at han er reist af Landet. De committerede i Statholderskabet begjære 31. Mai hendes Erklæring, om hun anser Obersten insufficient at svare til hendes Prætensioner[2].

Fru Inger Rytters Enkestand blev temmelig urolig, idet for det første et meget langvarigt Skifte efter hendes anden Mand optog de nærmeste 8 Aar efter hans Død og førte til adskillig Uenighed med Børnene, der delvis endte med Processer; dernæst begyndte samtidig en meget ubehagelig Sag mellem Datteren Inger Reichwein

---

[1] Stath. Suppl. Prot. 1671—82 No. 1694. N. Saml. 8. II S. 472.
[2] Stath. Suppl. Prot. 1671—82 No. 1999.

og hendes Mand, Capitain L. B. Silbernagel, hvori Moderen i alle Fald tildels blev inddragen; foreløbig skal her gjøres Rede for Skiftets indviklede Gang[1]. Den vidtløftige Registrering foretoges paa Arvetomten Kobbervigen 25. Septbr. 1678. Først anvistes en Jordebog under den sal. Mands Haand over det til Odel indkjøbte Jordegods nemlig:

Agers Hered: Huseby skylder med Bygsel — Tunge 2¼ Skippd. — Hellerud m. B. — Tunge 5 Lispd. — Ljabro m. B. — T. 2½ Lispd.

Folloug Fogderi: Holm uden B. — Tunge ½ Skippd. — Messiø m. B. — T. ½ Skippd. — Annoldtz Slotte, øde Engeplads — Salt 18 Lispd.

Horum: Solberg u. B. — Salt 15 Lispd.

Røgen Sogn: Bremserud m. B. — Salt ½ Skppd.

Øvre Romeriges Fogderi, Nes Sogn: Tatterud m. B. — Tunge 15 Lispd.

Thotens Fogderi: Hammerstad m. B. — Tunge 4 Skppd. — Siufuersin m. B. — Tunge 1 Skippd.

Vardals Prestegjæld: Dal m. B. — Huder 1½.

Valders Prestegjæld: Berger m. B. — Skind 9.

Hedemarkens Fogderi.

Vang Sogn: Store Hubrød m. B. — Tunge 1 Skippd. Smør 1 Spand.

Stange Sogn: Ousby u. B. — Huder 1. — Schorum m. B. — Huder 1.

Ringsager Sogn: Øde Moed m. B. — Huder 1.

Løiten Sogn: Hestevold m. B. — Huder 1. — Hofuind m. B. — Huder 3.

---

[1] Det findes indført i Jarlsbergs Grevskabs Skifteprot. for 1679—86 (Retsprot. No. 1437 i N. Rigsarchiv) fol. 221—67. Der er aabent Rum for Intimationen, saa Dagen for dets endelige Afslutning og Indførsel, formentlig i April 1686, ikke kan sees.

Gudbrandsdalens Fogderi, Faaberg Sogn: Ketteleie m. B. — Huder 1.

Østerdalens Fogderi, Tryssel Annex: Lunde m. B. — Huder 1. — Eltousz m. B. — Huder 1. Maarskind $^1/_4$. — Sørby m. B. — Huder 1. Skind 4. — Sørby m. B. — Skind 10. — Et andet Sørby — Huder 1.

Summa: Tunge 12 Skippund 15 Lispund à 100 Rdlr. = 1275 Rdlr. — Salt 2 Skppd. 3 Lpd. à 80 Rdlr. = 172 Rdlr. — Huder 15. Skind 5. à 50 Rdlr. = 770 Rdlr. 3 ℔ 8 β. — Maarskind $^1/_4$ 10 Rdlr.

I Grevskabet Tonsberg, kjøbt af Monsr Jeremias Bøyeszen for 4000 Rdlr.: Kobbervigen m. B. Salt 15 Lpd. med underliggende Heinsrud m. B. — Mel 1 Skpd. — Norby m. B. Salt 1 Skpd. — Nedre Knive m. B. Salt $1^1/_2$ Skpd. — Koller Ødegaard m. B. Salt 15 Lpd.

Desuden i samme Grevskab: Nordre Fjeld m. B. Tunge 1 Skpd. — Lindom m. en Andel B. Salt 12 Lpd., Tunge 24 Bis℔r.

Jordegodsets Beløb i Penge ansættes til c. 6469 Rdlr.

Boets Løsøre: 2 Heste, 5 Kjør, 18 voxne Faar; Sølv (2 Kander, 2 puklede Bægere, 6 Skeer, 1 Salserchen, 1 Valbirkskande, beslagen med 40 Lod Sølv), Kobber, Tin, Messing, Jernboskab (deribl. 8 Kakelovne), Gevær (15 Musqvetter, 1 Snaplaas Børse, 5 Fyrlaasbøsser, en Polsk Musqvet, 1 Slagsværd, 6 gl. Soldaterkaarder, 3 Bardisaner, 5 Korsgevær), Træboskab (deribl. Skabe med Bildhuggerarbeide), Sengklæder, Sal. Silberstens ifarne Gangklæder (deribl. en rød Skarlagens Kjol, underforet med gul Taft, skrammereret med brede Guldkniplinger og med Guldtraadknapper, 50 Rdlr., et Par sorte Silkegrofgrøns Boxer, underforet med Olmerdug, 3 Rdlr.), tilsammen c. 673 Rd. (deri. ogsaa et Hus i Holmestrand,

160 Rdr.). De øvrige Gangklæder havde Fruen leveret sin Søn Monsr. Hans Henrich Reichwein, da han reiste til „Nordlandene“ at paafordre Gjæld. — 6 Obligationer fra forskjellige, tilsammen paa 2842 Rdr. Derhos velb. Anders Bildts paa 3000 Rdr. og sal. velb. Oberst Reches paa 2000 Rdr., for hvilke Oberst Gersdorff stod som Cautionist; disse havde Monsr. Hans Henrich Reichwein med sig til Stavanger for at indkræve, hvorom Fru Inger R. lovede nærmere Besked ved hans Hjemkomst. — Monsr. Nils Povelsen (Fuldmægtig for Silbersteins Arvinger) fremlagde en Lodseddel, dat. Svendborg 26. Juni 1677, paa sal. Silbersteins Arv paa Skiftet efter Faderen, sal. Hr. Laurits Nilsen Helvaderus, fordum Sogneprest til Nicolai Sogn i Svendborg, til Beløb af c. 107 Sletdlr. (c. 71 Rdr.).

28. April 1679 comparerede atter efter Fru Inger Rytters Vedtagelse paa Kobbervigen Skriver og Lagrette i Nærvær af Amtsforvalteren Sr. Claus Royem, høiædle og velbaarne Ove Lange til Falkensten, Amtmand over Eger Amt, som Fru Inger R.s Lagværge efter Statholderens Bevilling, Fruens Sønner, velbaarne Hans Henrich og Frederich Christian Reichwein samt Silbersteins Arvingers Fuldmægtig Monsr. Nils Povelsen. Fru Inger Rytter redegjorde nu yderligere for Boets Pengemidler, hvorefter den hele Masse udgjorde c. 15954 Rd. Heri indestod endnu Børnenes Arv efter Faderen og to afdøde Søstre, Gertrud Cathrine og Sophia Amalia Reichwein[1]; hver af de 2 Brødre Hans Henrich og Frederich R. tilkom c. 2418 Rd. og hver af Søstrene, velb. Jomfru Maria Magdalena R., velb. Inger R., gift for 2 Aar siden m. Capitain Lorentz Baltazar Silbernagell, vb. Jomfr. Georg Elisabeth

[1] Renter siges at beregnes fra 25. Februar 1672.

R., v. Jfr. Christiana R., v. Jfr. Sophia Amalia R.[1] c. 1209 Rdr. Fruens Stifsøn, Major Georg Reichwein, fordrede efter en Overhofretsdom af 1. Marts 1678 med Renter og Omkostninger c. 525½ Rd. Børnenes hele Tilgodehavende var c. 11470 Rd. For Gjæld, der hvilede paa Boet, fremlagdes Obligationer paa over 4000 Rd., deriblandt Sal. Silbersteins paa 2000 Rdr. til Admiral Christian Bjelke, 1500 med Pant i Kobbervigen og 500 med Pant i Hammerstad og store Hubrød. Derpaa opsattes Skiftet til 16. Juni 1679, da man atter mødtes paa Kobbervigen.

Som Støtte for den af Fru Inger Rytter paastaaede Morgengave paa 1000 Rd. med Udlæg i Boets bedste Mobilier fremlagdes en Missive fra Anders Bildt til Nes, dat. 3. Juni 1679, der dog ikke fandtes at danne tilstrækkeligt Bevis, da Fordringen ikke var omtalt i Commissariernes Forretning (af 1668). Ogsaa nu fremkom Krav paa Boet paa over 200 Rdlr., men Gjældens Størrelse kunde ikke endelig bestemmes, da flere Poster bestredes. Til at registrere den afdødes Bøger havde Fru Inger endnu ikke kunnet finde nogen skikket Person, og da Amtmand Ove Lange ikke havde indfundet sig, kunde man ikke udrette videre. Monsr. Nils Povelsen begjærede det passerede beskrevet, som tilstodes.

Anno 1682, 11. og 12. December, skulde der efter Fru Inger Rytters Anmodning været Skiftesamling paa Kobbervigen for at gjøre Udlæg til Creditorerne efter sal. Generaladjutant Silberstein i Henhold til Registreringen af 1678, men da ingen mødte paa hans Arvingers Vegne, kunde intet foretages før 13. Decbr., da deres Fuldmægtig Nils Povelsen indfandt sig. Arvingerne vare:

---

[1] Senere omtales hun ikke og maa vel da være død.

Hr. Hans Lauritssen, Sogneprest i Svendborg i Fyen, Hans Nilssen Drostrup til Skousgaard i Jylland paa hans Hustru Else Lauritsdatters Vegne, Peder Lauritssen Hellevad af Jylland, Herman Lauritssen af Fyen og Hr. Anders Seyerssen, Sogneprest til Dalby Neder[1] paa hans Hustru Boel Lauritsdatters Vegne. Birkeskriveren Oluf Pedersen Abel optog nu samme Dag Skiftet til Slutning, men da Creditorerne ikke havde faaet tilstrækkelig Varsel og Bøgerne (44 Folianter, 41 Qvarter og 206 Octaver og lign.) endnu ikke vare registrerede, blev Skiftet efter Fruens Begjæring stillet i Bero til førstkommende Marts Maaned.

Derpaa følger en Fortegnelse paa 12 Sider over Bøgerne (nu 28 in fol., 42 in 4to, 125 in 8vo og 49 in 16mo) af classisk, theologisk, juridisk og historisk Indhold, deribl. nogle Haandskrifter af gamle Norske Lovbøger, Grønlandiske Beskrivelse, item Bergens Byes og Cantors gamle Friheder, Incendium quod Bergis Noricorum evenit, Statua triumphalis Nicolai Trolle, Bøger af Halvard Gunnarssøn, Ambrosius Rhodius, Jens Bjelke, Erasmus Lætus etc., tilsammen vurderede for c. 132 Rd. — Af musicalske Instrumenter fandtes en Mængde: en stor og en liden Harpe, en Marinetrompet, et Clavicordium, en Luth, en Guitarre, en Zither og en Violon de brazo (Bratsch), vurderede tilsammen for c. 15½ Rdlr.

21. Marts 1683 var der atter Møde i Skifteretten paa Kobbervigen; blandt forskjellige Fordringer paa Boet var ogsaa en Obligation under Nicolai Helvaderus's Haand til Broderen Peder Lauritsen paa c. 278⅓ Rdlr., dat. 20 Septbr. 1666. Atter blev Skiftet udsat, og da Sr. Ole Pedersen Abel, Sorendommer og Birkeskriver, døde

---

[1] Wiberg, Alm. Dansk Prestehist. I S. 259.

i Begyndelsen af 1684, og Generalgevaldiger Gottfried v. Sorgen, der var bleven gift med Fru Inger Reichwein, nu optraadte med Fordring paa hendes Fædrenearv, blev der intet Møde paa Kobbervigen før 17. Novbr. 1684. Atter skede Opsættelse paa Grund af Amtmand Ove Langes Ophold med at indbetale Børnepenge, som han sad inde med. I Januar 1685 indkaldte nu Fru Inger Rytter sin Lagværge velbr. Ove Lange til at indfinde sig i Stervboet, og endelig fandt saa Udlodningen til Arvingerne Sted paa Kobbervigen 24. Novbr. nævnte Aar i Overvær af Amtsforvalteren Sr. Søfren Herculis samt Lensmand og Lagrette af Skouger Annex, men endnu savnedes Oplysning om de i Boet indestaaende Arvemidler, tilhørende Fruens Børn i første Ægteskab. 25. Novbr. fortsattes Forretningen; Fru Inger Rytter fremsatte Fordring paa, at en Del i Jordebogen af 1678 anført Gods skulde udgaa imod Kobbervigen med underliggende Gods, men det af hende fremlagte Skjøde af 8. Marts 1672 fra Jeremias Bøyesen gav ingen Oplysning derom eller om Prisen for Kobbervigen. Skiftet opsattes derefter til 12. Januar 1686, da det atter foretoges paa Kobbervigen. Velædle og mandh. Capitain Conrad Schløsser, der nu er gift med velbr. George Elizabeth Reichwein, havde Fuldmagt fra velbr. Hans Henrich R. og Frederich Christian R., dateret Kbhvn. 26. Decbr. 1685. For velbr. Maria Magdalena Reichwein, som havt (!) velbr. Christopher von Hulshorst tilægte, fremlagdes hans Kvittering, dat. Kobbervig Søbod 7. Juni 1681 for Modtagelsen af hendes Arvepart. Generalgevaldiger Gottfried v. Sorgern (!) paa sin Frues, Inger Reichweins, Vegne krævede hendes Part og et Skrin med en Del Boskab, som henstod hos hendes Moder, hvorom denne nu som før erklærede sig uvidende. — Forretningen fortsattes 13. og 14. Janr. 1686,

da Registreringen og Jordebogen blev gjennemgaaet paanyt og en Del Forandringer foretagne i Vurderingen, saaledes angaaende Solberg i Røgen Sogn; Hofvin i Løiten Sogn, der kun var Pantegods og siden gjenløst; Kietteleie i Gudbrandsdalen, der ved sal. velbr. Oluf Rytters Gavebrev af 20. Marts 1656 var givet i Faddergave til sal. Jfr. Maria Magdalena Reichwein og efter hendes Død atter givet til Jfr. Gertrud Cathrine R.[1], som og er afgaaet ved Døden; Lindom i Skougbygd, som ei havde kunnet hjemles. Fra den tidligere opførte Sum for det først anførte Jordegods afgik nu 271 Rd., saa at den hele Sum kun udgjorde c. 1921 Rd., men Summen for Kobbervigen med de dertil hørende Gaarde som før 4000 Rd. — Alt i alt beregnedes Boets Masse til c. 20676 Rd. De prioriterede Fordringer udgjorde tilsammen c. 14171½ Rdlr. — Alt hvad der blev tilovers var da c. 1496½ Rdlr., hvoraf Inger Rytter skulde have den ene Halvpart (c. 748 Rd.) og N. Silbersteins Arvinger den anden.

Flere Aar før Afslutningen paa Skiftet efter sin anden Mand havde Fru Inger Rytter udbetalt Fædrenearven til de fleste af Børnene. Saaledes meddeler Sønnen Friderich Christian R. hende Afkald, dat. Thosegaard 20. Novbr. 1681. I Forbindelse hermed staar utvivlsomt Fru Ingers samme Dag fra Frederiksstad daterede Pantsættelse af Gaarden Gretnes af aarlig Skyld 3 Skpd. Bygmel med Bygsel, Grundleien af et Hus ved Sandesund paa sammes Grund samt Ødegaarden Sundløkken af aarlig Skyld 1 Hud med Bygsel, begge i Borge Sogn,

---

[1] Navnene ere uden Tvivl feilskrevne; i Henhold til flere andre Opgivender skal her formentlig staa: Gertrud Catharine R. og Sophia Amalia R.

til hendes Søster, velb. Fru Anne Rytter, sal. Hans Bjelkes, for 400 Rdlr. Pantet skal staa uindløst i 9 Aar og i alle Fald i Fru Annes og en af hendes Døtres Levetid, ligesom Fru Anne og hendes Børn skulle være nærmest til at kjøbe Godset, om Fru Inger vil sælge samme, da de, som hun, ere odelsbaarne dertil. Fru Inger har forseglet med et Ringsignet, der aabenbart har været brugt af hendes anden Mand, før han blev adlet; det viser en smal Tverbjelke, hvorunder en Kugle eller anden rund Gjenstand, paa Hjelmen 2 Veselhorn, ved Siden af hvilke Bogstaverne N. H. — 21. Januar 1691 erklærer Jomfru Vibeke Bjelke fra Christiania, at hendes Modersøster, Fru Inger Rytter, har indfriet Pantebrevet, som derfor casseres[1].

Forøvrigt fortsattes gjennem Fru Inger Rytters hele Levetid Stridighederne og Processerne mellem hende og flere af hendes Børn; navnlig skaffede hendes ældste Søn Hans Henrich Reichwein hende mange Fortrædeligheder og Besværligheder og det ikke alene i økonomisk Henseende. I Februar 1692 søgte og erholdt hun af Vicestatholder Just Høeg nogle Dages Opsættelse med at møde for Overhofretten i en Sag med ham angaaende hans Arveprætensioner, da hun ikke havde sine Documenter ved Haanden[2]. Dommen faldt 7. Marts s. A. og gik hende imod. Ogsaa Stifsønnen Georg Reichwein og Svigersønnen Major Conrad Schløsser førte Processer med hende om den dem tilkommende Arv.

Med Strandsidderne paa Kobbervigtangen sees hun ligeledes at have ligget i Uenighed. 12. Septbr. 1685 fik Statholder U. F. Gyldenløve kgl. Befaling til at forordne

---

[1] Papirbrev, indlaant til Rigsarch. fra Hafslunds Fællesbrug 1875.
[2] Stath. Suppl. Prot. i N. Rigsarch. 1692 No. 67.

da Registreringen
nyt og en Del F
saaledes angaaend
Løiten Sogn, der
Kietteleie i Gudbr
Rytters Gavebrev a
gave til sal. Jfr. Mari
Død atter givet til
er afgaaet ved Do
havde kunnet hjemles
først anførte Jordeg
hele Sum kun udgjor
bervigen med de de
— Alt i alt bereg
De prioriterede For
Rdlr. — Alt hvad d
hvoraf Inger Rytte
748 Rd.) og N. Si

Flere Aar fo
anden Mand havde
arven til de fleste
nen Friderich Chri
20. Novbr. 1681.
Fru Ingers samm
sættelse af Gaa
Bygmel med By
sund paa samm
af aarlig Skyld

SMAASTYKKER.

1.

Mandal og Landskrone.

Erik af Pommern hidrører, som bekjendt, Lands-
Anlæg eller Opkomst, og man vil endog hos en
Geograph finde denne Stad benævnt Erikstad[1].
Erik har vistnok skjænket den nye By det mærke-
e Privilegium, nemlig Ret til at drive Handel ved
vens Munding, hvorved her fremstod en liden by-
bebyggelse, der i lange Tider kaldtes „de danske
Mandal“[2]. Det var i det mindre et Forhold, der
get om Rostockernes Rettigheder i Oslo og Tøns-
n med den Forskjel, at disse trængte sig ind i ældre
holdt disses Borgere nede, medens Landskrone-Bor-
et Slags Filial paa et Sted, hvor før ingen By
været. De have naturligviis, ligesom Hanseaterne,
in Handel ved Kjøbsvende og Fuldmægtige. Det er
ke tvivlsomt, at det var Mandalselvens ypperlige Laxe-
som fremkaldte dette Etablissement.

Man seer, at Privilegiet fremdeles bestod endnu i det
e Aarhundrede. Peder Claussøn omtaler det i sin
Beskrivelse[3], og man seer heraf, at Landskrone-Folket
indfandt sig for at kjøbe saltet Lax, hvilken de bragte
ybek. Hvorimod de forsynede Egnen med de Varer,

G. Storm, Om Claudius Clavus, i Ymer 1891. S. 27.
Christian III fornyede 1535 dette Privilegium for Landsk-
paa Kjøbmandskab og Fiskeri udi Mandal, som de af gam
Tid nydt og brugt have. Danske Cancelliregistrante
1535—1550, udg. af Erslev og Mollerup. S. 9.
Peder Cl. Friis's Samlede Skrifter, udg. af G. Storm. S.
348.

som den tiltrængte. Skaanes Historieskriver, Cronholm, oplyser, at det af Kongen begunstigede Christiansands Anlæg (1641) voldte Tab for Landskrone. Da den skaanske By i Krigen 1643—1645 havde lidt store Tab, klagedes der ogsaa over Christiansand, som i Mandal efter Rettergang og Dom havde tilegnet sig flere Landskroneborgeres Gods, og i en Forestilling til Kongen udtaltes, at Haabet om bedre Dage beroede paa Skibsfarten og den norske Handel[1]. Landskrones Privilegier ere naturligviis helt ophørte med Skaanes Afstaaelse til Sverige 1658. Endnu ned i det attende Aarhundrede seer man, at Navnet „Mandals Boder" vedblev at bruges om det ved Landskronefiskeriet i sin Tid fremkaldte Handelssted.

Naturligviis maatte det indtræffe, at Andre forsøgte at drive Handel i Mandal og derved kom i Conflicter med Landskrones Borgere. I 1553 seer man, at Tydskere forsøgte at indtrænge sig i Mandal, men i 1569 finde vi en Morten Baad, over hvem der fra Landskrone førtes heftige Klager, fordi han, der havde nedsat sig i Mandal, drev Handel, Kjøbmandskab og Fiskeri der. Der udgik derfor Kongebrev til Lensherren, Erik Brockenhuus, om at forsvare Landskrones Borgerskab i dets Ret[2]. Men Morten har ikke ladet sig fordrive, og vi finde ham fremdeles 1578 bosat i Mandal[3], og i 1584 gjentages Klagen over ham fra Landskrone, og ny Henvendelse skeer fra Regjeringen til Henrik Brockenhuus[4].

Tilfældigviis er for en Tid siden fremdraget nogle samtidige Optegnelser af en fynsk Præst, Christiern Brun, der under Aaret 1584 meddeler følgende Oplysninger om Laxehandelen fra Norge, hvorved tydelig sees, at der nærmest sigtes til Mandal:

„*Nota.* Der gaar 28 Bismer Pund Lax udi Norrig udi en hiel Tønde, naar man salter den der, og fordi at vor Bismer Pund her i Danmark er noget større, da er det vel

---

[1] Abr. Cronholm, Skånes Politiska Historia, I. S. 529.
[2] Norske Registr. I. S. 616.
[3] Norske Herredags-Dombøger 1 R. I. S. 18 fgg. (En Sag angaaende hans Kone Marine, der var beskyldt for utilladeligt Forhold til hans Tjener).
[4] Norske Registr. II. S. 565.

tilsammen regnet efter vor Bismerpund, vi have her i Danmark, 24 Pund, som gaar i en Tønde.

„Item af disse norske Bismerpund kan man faa fem Pund for en Daler, thi de Norske sælger saadan Fisk i Pundetal.

„Morten Baad i Norge, som er Skipper, der seiler aarligen i Tydskland og andensteds med norsk Gods, han førte et Aar henved 14 Læster saltet Lax af Norrig og i Tydskland og fik for hver Tønde 14 gamle Daler.

„Naar de Norske nu sælger Spegelax, da sælge de dem efter slig Vilkaar, som nu sagt er“[1].

Som det vil sees, har samme Morten Baads Forretninger ikke været saa ganske ubetydelige.

L. Daae.

2.

Nogle Bemærkninger om norske Forhold fra det attende Aarhundrede.

1. Nordmanden Magnus Theiste, der senere blev Amtmand i Nordre Bergenhuus Amt og efter at være afsat fra dette Embede døde i Kjøbenhavn 1791, bereiste i Aarene 1761—1763 Norge med kongelig Understøttelse. Nogle af hans Reisebemærkninger ere trykte i Fr. Thaarups Magazin for Danmarks og Norges topographiske Beskrivelse. II. (Kbhvn. 1802—1803) S. 45—77, idet Udgiveren lovede „Fortsættelse en anden Gang“. Denne „anden Gang“ kom aldrig for Thaarup, men da Theistes Haandskrift er bevaret i det store kgl. Bibliothek, kan jeg supplere „Magazinets“ Udtog med de følgende Smaating:

„De fleste Skjøder skrives fra Fjeld til Fjære og med

---

[1] Efter et Haandskrift i Upsalas Bibliothek, meddelt af H. F. Rørdam i Samlinger til Fyns Historie og Topographi. VII. S. 277—278.

flere saadanne ubestemte Talemaader. Deraf komme mange kostbare Aastedssager og megen Tidsspilde.

General-Forstamtet, som koster Kongen 15,000 Rdl. aarlig og Landet ligesaa meget, kunde koste langt mindre.

Mellem Fogden og Sorenskriveren ex officio Jalousi. Fogdens Fortrin for Skriveren: 1) hans Bestalling skrives paa 2 Rdl. dyrere Papir, 2) har Præsidium paa Thinget. 3) Har Befalingsret. 4) De kgl. Forordninger sendes ham, men ikke Sorenskriveren, som skal dømme efter dem. Denne maa laane dem af Fogden, mens han læser dem op paa Thinget, men saa levere dem tilbage. 5) Fra Amtmanden sendes til Fogdens Erklæring, men ikke til Sorenskriverens. Derfor faar tit en Bonde beneficium paupertatis, hvilken Erklæring Sorenskriveren ikke turde give, da han har Pantebøgerne.

I Holland skal være 30/m Familier, som har deres Capitaler i Sauger à 20—30/m Rdl, og som derfor ikke kan undvære vore Bjelker. De udnytte hvert mindste Stykke Træ til sit særdeles Brug. Hvorfor gjøre vi det ikke selv?

Christiansand. 4 à 500 Huse. 180 Borgere. 5 Laug. Byen beklager, at Fredriksværn ei blev her og giver Søetaten Skyld. Andre beskylder Stiftamtmandens Mignon, som frygtede at miste en Kran. Den fattige Skole[1] er ganske ny af 12 Drenge og 12 Piger. 2 Navigations Skoler. Fabriker: 1 Reberbane, 2 Tobaksspinderier, 1 Hørhegl (Place). Hør ca. 8 Sorter fra 5—24 β. pr. Pund og Stry 3 Sorter. Ingen Corduban. Ca. 30 Skibe, 3 paa Stabelen. Stundom engelske Priser. Bjelker til England. Fransoser kaldes her Radesot, ɔ: den vederstyggelige Syge."

2. I Geheimearchivet (Afleveringer fra Cancelliet No. 96) findes en anonym Forestilling om den norske Embedsstand. Haandskriften forekommer mig at ligne den ovenomtalte Amtmand Theistes og i ethvert Fald at hidrøre fra anden Halvdel af forrige Aarhundrede. Noget deraf kan her anføres:

"— Landets indfødte Børn synes at skulle være de bekvemmeste, følgelig de nærmeste at beklæde de Øvrigheds Betjeninger, som i Landet findes. Udi denne Post har ei

[1] ɔ: Almueskolen.

Lykken alle Tider favoriseret Landets Børn, hvilket ikke alene har opvakt stor Sorg og Græmmelse hos redelige Gemytter, men og betaget mange duelige Folk Mod og Lyst til at gjøre sig mere bekvemme. Ja, de som virkelig have gjort Kongens Tjeneste upaaklagelig, men derhos har været fattige og uden Talsmænd har saalænge forgjæves solliciteret og tildels endnu søge om Brød, at de ere bragte til den yderste Nød og Fattelse. — —

At dette forholder sig i Sandhed, vil den Ulighed mellem de danske og norske Betjenteres Tal i Norge, som og paa de Steder her nede, hvor norske Sager bliver ventileret, kunne bevise.

En af de Aarsager, som fornemmeligst anføres for, at der i Norge bliver saamange danske Betjente employeret, er denne.

At det tildels holdes for en Nødvendighed, at der kommer Fremmede til Norge, saasom man kjender bedst de samme hernede og deraf mest kan fidere paa deres Beretninger, ifald der noget skulde forefalde at rapportere eller erklære sig over til Landets Nytte, ligesom man ikke kunde have fuld Tillid til de norske Indfødte.

Hvor vel grundet denne Aarsag er, kan let erfares, naar man betragter, at de fremmede, som ere ukyndige i Landet, maa jo udi Begyndelsen laane sin Kundskab til Erklæring af andre, og naar de med Tiden selv bliver kyndige om Landets indvortes Tilstand og seer de store Leiligheder, der gives dem i Norge fremfor i Danmark til adskillig Egennytte uden synderlig Hazard, da vides ikke, om de samme nogen Tid har erklæret sig derimod eller projecteret noget til at forbedre Landet ved samme Egennyttes Afskaffelse.

Og ifald man havde Fortegnelse paa de Betjente i Norge af Amtmænd, Fogder og Sorenskrivere, som enten kunde eller burde actioneres for ubillig Behandling mod Undersaatterne eller slet Regnskab for de kongelige Intrader og for Myndlinges Penge ved forefaldne Skifter, da vilde der desværre nok ikke blive anden Forskjel imellem dem, end det blotte Navn af Dansk og Norsk.

Den uforsvarlige Omgang, som Sorenskriverne i Norge bruge med Skifternes Behandling, er saa utilladelig og almindelig, at den fortjente en Undersøgning i den allerhøieste

Grad for at tvinge dem til at slutte de Skifter, som i 10, 12 ja flere Aar have henstaaede.

At erholde en fuldstændig Underretning, om hvorledes Proportionen imellem de danske og norske Betjenteres Tal forholder sig, saavel i Norge som paa de Steder, hvor norske Sager indløbe, kunde bekvemmelig skee ved en fra det kgl. danske Cancelli og Rentekammer udgiven Nations Liste over alle de kgl. civile Betjentere i Norge og over de samme fra de committerede af til Fuldmægtigerne inclusive, som befindes i Collegierne og Commissariaterne, besynderlig i de norske Districtscontoirer eller hvor norske Sager gjennemgaaes og afhandles, hvortil ogsaa Skriverkarlenes Navne og Fødested kunde hosføies af dem, som bruges paa bemeldte Steder[1], paa hvilke Lister disse 2de Rubriker kunde ogsaa anføres, nemlig om Tjenesterne ved Capitulation med Antecessor ere erholdte eller ei, saa og, hvad den kgl. Betjent havde været den Tid, han til Embede allernaadigst blev promoveret.

Til at forekomme Nordmændenes *tardife fortune* i Anledning af de foranførte Aarsage, *scilicet* man ei kjender dem hernede saa godt som de danske, der blive Betjente i Norge, som og til at vise, hvorledes man her paa Stedet kunde faa god Leilighed til at kjende dem, og Personerne selv ved samme Leilighed baade kunde og maatte blive gode og nyttige Betjentere, da ere mine enfoldige Tanker disse.

Der kunde af ethvert Stift i Norge udsøges 2, 3 eller flere gode Subjecta, som allerede enten hos Amtmændene, Fogderne eller Sorenskriverne havde tjent for Skriverkarle i 2 à 3 Aar. — — Disse Folk kunde her employeres til Skriverkarle paa Rentekamret i de norske Districts-Contoirer, som og paa Commissariaterne og i Collegierne, hvor norske Sager forekomme. Naar nu Vacancer forefalde ved Fuldmægtig Pladser paa Kammeret eller andensteds, kunde de avancere til Renteskrivere, Amtsskrivere, Fogder, Sorenskrivere, ifald nogen af dem imidlertid havde sustineret den an-

[1] Nogen saadan Statistik vides aldrig at være optagen, førend da (J. A. Hielm i) Nationalbladet (1. Hefte, 1815, S. 161 og 3. Hefte, 1816, S. 65) forsøgte derpaa. Hans Lister, som dog ikke medtog Militæretaten, vise 158 Danske i Norges civile og geistlige Embeder og 208 Nordmænd i lignende Stillinger i Danmark.

ordnede examen juridicum. Fogedembedet i Norge udfordrer høist nødvendig, at en Foged ikke alene maa være en god Regnskabsfører, men ogsaa en god Oeconom, som baade maa kjende Jordbruget og Skovene. Fogdernes Løn i Norge, som dem paa Amtsstuen godtgjøres, er altfor liden imod Embedets Vigtighed. (Fogderne bør have Rang med Kammerraader)."

L. Daae.

3.

De kongelige Byanlæg i Norge i Middelalderen.

Det har længe været hævdet af Historikerne, at de norske Kjøbstæder har opstaaet lidt efter lidt enten af Markedspladse eller Havne eller tillige af Fiskeleier (Munch, Nicolaysen), som da senere Kongerne har ophjulpet ved Privilegier, ved Bygning af Kongsgaarde og Kirker og ved Gaderegulering. Denne Theori er optaget og videre udviklet i Alexander Bugges Doktorafhandling, udgivet som Tillægshefte til dette Tidsskrift. Forf. hævder her S. 4—7, at naar de vigtigste norske Byer (Tunsberg, Bergen, Oslo, Nidaros, Borg, Konghelle) siges at være anlagt af Kongerne, maa det ikke forstaaes som nyere Byanlæg. Han henviser til, at f. Ex. „før Bergen blev til, var den, véd vi, en søgt Havn, hvor der stod Huse og Nøst" (med Citat af Munch); „Oslo var, som Munch har paavist, længe før Harald Haardraades Tid en Markedsplads, hvor Romerikes og tildels Hedemarkens Befolkning havde sine Skibsnøster og sine Pakboder"; „Byen Konghelle var en gammel Markedsplads, hvor Vikinger mødtes. Allerede paa Harald Graafelds Tid var det, mener Munch, en By med Gader" o. s. v. Jeg finder det her nødvendigt at pege paa, at det Grundlag, hvorpaa Munch byggede og nu senere Nicolaysen og A. Bugge fremdeles bygger, er meget skrøbeligt eller rettere sagt ganske svigter. Da Munch skrev (omkr. 1850), troede man endnu paa de islandske Familiesagaer som rent historiske Kilder for Norges Historie, medens man dog nu vel er enig om, at de indeholder en Mængde Anakronismer, at den livlige Skildring især af Lande udenfor Island har bragt Sagaforfatterne til

at iklæde Fortiden Samtidens Billede. Munchs Paastand, at Bergen allerede i 10de Aarhundrede var en søgt Handelsplads, stammer fra Hord Grimkelssøns Saga; her fortælles, at Sagaens Helt i Harald Graafelds Dage (c. 960—70) landede i Bergen (við Bjǫrgvin), tog sig Herberge der, kom paa Gaden i Slagsmaal med Kongens Fehirde og Hirdmænd og tilkaldte andre Islændinger i Byen til Hjælp, — aldeles som Islændinger kunde gjøre i 13de eller 14de Aarhundrede, naar de kom i Uleilighed i en norsk By. Denne Saga forudsætter saaledes Bergen som en fuldt udviklet Kjøbstad 100 Aar før Olav Kyrres Anlæg, men kan naturligvis intet bevise, da Sagaen ikke er historisk og vistnok stærkt overarbeidet. Naar Munch deraf formodede, at Bjorgvin er opstaaet som Havneplads for Kongsgaarden Alrekstader inde ved Lungegaardsvandet, maa dette afvises som urimeligt. Navnet Bjorgvin findes ofte her i Landet som Gaardsnavn og netop paa gamle Gaarde, saa at Bjorgvin har været en selvstændig Gaard, forend det blev By, ikke Havn for Alrekstader. — Paa lignende Maade stammer Munchs Formodning, at Oslo har været Havneplads for Romerikes eller endog Hedemarkens Befolkning, fra et Sted i Egilssaga, som neppe engang er rigtig benyttet. Efter Kap. 62 seiler Egil Skallagrimsson og Thorstein Eiriksson fra England øster til Viken og styrer med Skibene ind i Oslofjorden; der havde Thorstein Gaarde oppe paa Land og ligesaa indenfor heit oppe paa Raumarike (koma at Noregi í Vík austr ok heldu skipinu inn alt í Oslóarfjǫrð. Þar átti Þorsteinn bú á land upp ok svá inn alt á Raumaríki). Munch har nu ment, at Sagaens Ord „ind i Oslofjorden“ betyder „inderst i Oslofjorden“ d. e. til Oslo, idet han mener, at Thorsteins Hovedsæde er paa Raumarike, saa at Sagaen skulde beskrive en Reise fra Oslofjordens Bund op til Raumarike. Men saa er ikke Tilfældet; efter Kap. 62 [illegible] havde Thorsteins Fader Eirik sine Eiendomme øster i Viken“, og der bor ogsaa hans Søn Thorstein (Kap. [illegible]). Thorsteins Gaard har altsaa ligget et Sted ude i Oslofjorden paa dennes Østside, men „Havnen“ Oslo er Byanlægget forsvinder ganske. „Oslofjorden“ for „Folden“ er selvfølgelig kun en naturlig Anakronisme fra Sagaens Forfattertid og stammer ikke fra Tiden før Oslo's Anlæg. — Paa samme Maade gaar det vel ogsaa med Kongehelle. [illegible] er for Snorres Saga, hvis Paalidelighed for dens

udenlandske Skildringer er meget tvilsom; man erindre f. Ex., at den lader Gunnar af Lidarende c. 965 herje paa Reval, som er en By fra det 13de Aarhundrede! Efter denne Saga bor Harald Graafeld i Byen Konghelle, og hans Moder Gunhild har sin Bolig i en „Stenhall“, som har et „Loft“ i 2den Etage, — altsaa under ganske uhistoriske Forhold, eller rettere Bygningsforhold fra Bergen i 2den Halvdel af 13de Aarhundrede er uhistorisk overførte paa Konghelle i 10de Aarhundrede. Der bliver efter dette ingen paalidelige Vidnesbyrd tilbage for, at Byer som Bergen, Oslo eller Konghelle var Havnepladse eller Markedspladse, førend de af Kongerne blev udseet til Byanlæg.

Det samme anser jeg ogsaa — og det i udpræget Grad — at være Tilfælde med Nidaros. Her har Dr. Bugge imidlertid en virkelig historisk Kilde for sig, naar han hævder, at den allerede før 997 var en Markedsplads. Tjodrik Munk siger virkelig, at Olav Trygvessøn Aar 995 efter Haakon Jarls Flugt „drog til det Sted, som kaldes Nidaros, hvor der dengang var nogle faa Kjøbmandsboder (profectus est in locum, qui dicitur Nidrosiensis, ubi tunc quidem paucula domus negotiatorum habebantur). Tjodrik taler her vistnok ikke, som Bugge mener, „om Byens Grundlæggelse“, men han forudsætter, at Byen var til, og at der ved denne som ved senere Kongehyldinger holdtes Ørething (ibi ad eum confluxit multitudo populi, post hæc in regem levatus). Tjodrik kjender nemlig ikke den rige islandske Tradition om det gjentagne Kjøbstadsanlæg i Nidaros (ved de to Olaver), men forudsætter, at der allerede dengang var en Kjøbstad ved Nidelvens Munding; ligeoverfor Snorres nøiagtige Beretning maa Tjodriks Vidnesbyrd staa tilbage, og vi maa her hævde en lignende Anakronisme som i de islandske Familiesagaer. Nidaros er et kongeligt Byanlæg, ligesom Oslo, Bergen og Konghelle, for ikke at nævne de fleste andre Byer.

Jeg vil ikke nægte, at enkelte norske Byer som Tunsberg og Konghelle har begyndt som Markedspladser, men for de flestes Vedkommende kjender vi ingen saadan Oprindelse. Bergen og Oslo har ifølge sit Navn været Gaarde, som Kongerne har udseet til Byanlæg, og om Nidaros har vi en udtrykkelig Efterretning om, at der paa Nidarnes'et var før Byanlægget kun en „einbøle“ (Enkeltgaard); alle tre har været kongelige Gaarde, thi deres Huseiere betaler endnu i

16de Aarhundrede Grundleie („Tomteleie“) til Kongen som Grundens Eier. Om disse Byer maa det saaledes bestemt fastholdes, at de er grundlagte af Kongerne fra først af. Kongerne har altsaa her ikke benyttet tidligere Havne- eller Markedspladse, men har udseet bekvemme Pladser til sine Byanlæg, i det throndhjemske ved eller lidt ovenfor Mundingen af Nidelven (Nidaros), paa Vestlandet og i Foldenfjorden ved Bredden af en liden Bugt (Bergen) eller ved Bunden af en Fjord (Oslo). Et Vidnesbyrd om, at dette er nye Ordninger, udgaaede fra Staten, er deres Fællesskab i ydre Udstyr; de anlægges alle som Kjøbstæder med Brygger langs Elv eller Strand, med en Parallelgade til Bryggen („Stræte“), med Tvergader fra Gade til Bryggen (Almenninger), med et Torv ved Strætet, med én eller flere Kirker og med en Kongsgaard. Udgangspunktet er her tydeligvis Nidaros, som Olav Trygvesøn grundlagde i 997 efter engelske Forbilleder ved en Flodmunding; derfra er Mønsteret laant til Oslo af Harald Haardraade, men benyttet med den Frihed, som Forholdene her tillod, og til Bergen af Olav Kyrrre. Man finder, at samme Mønster ogsaa er benyttet af Sigurd Jorsalfare ved Byanlægget i Konghelle, som ellers snart faldt tilbage i sin forrige Ubetydelighed, og det samme Mønster findes ogsaa efterhaanden fulgt i Tunsberg og i Stavanger samt i de ringere Byer.

G. S.

4.

Om de saakaldte „Formænd“ i det gamle Bergen.

Der har i nyere Tid været fremsat den Lære, at der i det gamle Bergen, før Raadmændene blev indførte i det 13de Aarhundrede, fandtes en tidligere kommunal Institution ved Navn „Formænd; denne Mening er, saavidt jeg ved, først hævdet af Y. Nielsen i „Bergen“ (1877), derefter optaget af Dr. Pappenheim (1888) og nu nylig nærmere udviklet af Dr. A. Bugge. Støttepunkterne for denne Lære, som jeg anser for urigtig, er de samme hos de tre Forfattere,

men da den fyldigst findes hos den sidste, skal jeg tage den for mig. Bugge har følgende to Argumenter:

„1) I 1198, da Kong Sverre kræver Hjælp af Bymændene i Bergen mod Baglerne, optræder der paa Borgernes Vegne en Mand, som kaldes Finnr *forræði* eller *forræðismaðr*. *Forræði* eller *forræðismaðr* betyder en Mand, som har Bestyrelsen af et eller andet. Denne Mand, der optræder som Borgernes Repræsentant ligeoverfor Kongemagten, hvad andet kan vel han have bestyret end netop Byen og dens Anliggender?

2) I Magnus Lagabøters Bylov, der egentlig er Bergens Bjarkøret, forekommer I § 4 følgende Passus: ok svá ef *formenn* eða ráðsmenn koma eigi til þings sem bok segir. Disse „Formænd", som ellers ingensteds nævnes, synes her at stilles ved Siden af Raadmændene og at have havt den samme Virkekreds. De har med andre Ord været et Slags Raadmænd og repræsenterer et ældre Trin i Bergens kommunale Udvikling."

Man vil se, at Læren om denne Institution hviler paa Antagelsen, at Tilnavnet „forræði" og Ordet „formenn" betegner det samme. Men Forklaringen af det sidste Ord anser jeg for ubetinget urigtig. Hertzberg har i Glossariet til de gamle Love (S. 202), gjort opmærksom paa, at Ordet „formenn" paa det eneste Sted, hvor de nævnes, betyder Lagthingets Ledere (Lagmænd, Sysselmænd m. v.), og en nærmere Betragtning af Sammenhængen vil vise, at han har ubetinget Ret heri. I Thingfarebalken (Kap. 2) bestemmes Bøder for Raadmænd og Nævndermænd ved Lagthinget, og derefter siges: „Nu er Gjaldkere og Sysselmænd og Kongens og Biskopens Ombudsmænd og alle Raadmænd skyldige at komme til Lagthinget, og hvis de bliver borte uden lovligt Forfald, skal de bøde 3 Mark Sølv eller mere, efter som Kongen vurderer deres Brøde". Om disse Bøders Fordeling giver nu Kap. 4 nærmere Bestemmelser: „Af alle Thingbøder i Bergen til 5 Mark, eller mindre, skal Kongen have to Tredjedele, men Bymændene én Tredjedel, og ligeledes om Formænd eller Raadmænd ikke kommer til Things, som Bogen siger". Den naturlige Forklaring er dog her, at Henvisningen „som Bogen siger" gaar tilbage til Kap. 2, og da bliver det evident, at „Formænd" i Kap. 4 svarer til det mere fuldstændige i Kap. 2 „Gjaldkere, Sysselmænd og

Kongens og Biskopens Ombudsmænd“ og er et Fællesudtryk for disse. Dette er saa meget mere evident, som Lovregelen kun gives for Lagthinget, som er indført i den nye Bylov af 1276, medens denne Institution ikke fandtes efter den gamle Ordning.

Tilbage staar da Tilnavnet *forræði* paa Manden fra 1198. „Forræði“ kan ganske vist betyde „Bestyrelse“, men kan ogsaa forklares „Raadighed“ eller „Myndighed“ e. l. Dr. Bugge anser Ordet for at være Mandens Titel, men det kan jo lige saa godt eller vel saa godt være hans personlige Tilnavn, givet ham for hans myndige Optræden. Det er ellers at mærke, at Sagaen, som omtaler Finn paa to Steder (Kap. 146 og Kap. 150), paa første Sted kun kalder ham forræði, medens han paa 2det Sted i to senere Haandskrifter (Flatøbogen fra c. 1390 og Skalholtbogen fra c. 1450) kaldes forræðismaðr; den sidste Læsemaade maa altsaa betragtes som uægte og Fortolkningen holde sig til den første. Finn „Forræde“ har, kan man se, været en af Huseierne ved Bryggen, og hans Gaard har ligget paa Strøget mellem Korskirken og Mariakirken, saa den ældre Formodning, at „Finnegaarden“ er opkaldt efter ham, synes mig meget naturlig. Han optræder paa Bymødet mod Kongen og taler fra Bymændenes Standpunkt, men det er kanske formeget at sige, at han taler „paa Bymændenes Vegne“, hvis der heri skal ligge, at han er deres Repræsentant og Værge. Denne Opfatning er aabenbart fremkaldt ved Formodningen om, at „forræðismaðr“ er det samme som „formaðr“, men naar denne Lighed svigter, bør man vel ikke lægge større Betydning i Navnet, end at Finn var den mest formaaende Huseier i Byen og derfor vovede at svare Kongen for sine Kolleger.

Hypothesen om „Formændene“ som et „ældre Trin i Bergens kommunale Udvikling“ bør efter min Mening ganske forlades.

G. S.

5.

Haakon Haakonssøns Borg i Oslo.

I sidste Kapitel af Haakon Haakonssøns Saga, som i Udgaven her er trykt efter Codex Frisianus, berettes blandt Kongens Bygningsforetagender i Oslo, at han „lod gjøre en Borg paa Valkabjorg og flyttede did Nikolaskirke i Oslo“. Det har været forstaaet saaledes, at Kong Haakon har bygget en Borg paa Aakeberg-høiderne, som dengang og senere laa udenfor de bebyggede Dele af Oslo, og at han flyttede Nikolaskirken i Oslo fra dens Plads nær Broen (Geitabru) op i eller ved Borgen paa Aakeberg. Denne Mening har hidtil ikke fundet Modsigelse, uagtet det vel kunde synes besynderligt, at Kongen flyttede en af Byens Menighedskirker ud af Byen og ud paa Landet, og uagtet man af Oslo Stifts Jordebog kunde se, at Nikolaskirken fremdeles var Menighedskirke for den sydlige Del af Oslo — hvilket ogsaa stemmer med en Række Diplomer fra Oslo, som fremdeles nævner den blandt Oslo Kirker.

Forklaringen bliver let, naar man følger Flatøbogen, som istedenfor *þangat* (did) har „*sidan til*“, hvorved Meningen bliver en ganske anden. Denne Læsemaade bekræftes af Sagaens gamle Haandskrift i Stockholm (ikke benyttet ved Udgaven i Fornmannasögur); der staar: „*hann let giora borg a Valkabiorgum ok let sidan fæ̨ra til Nikolaskirkiu i Oslo.*“ [1] d. e. han lod bygge en Borg paa Valkabjorg og lod den (Borgen) siden flytte til Nikolaskirke i Oslo.

Meningen er aabenbart, at Kongen siden har forladt det begyndte Borganlæg paa Aakeberg og har benyttet de til Borgen hugne Sten til et nyt Borganlæg i selve Byen. Situationen angives ganske nøie; det har været ved Nikolaskirken, altsaa lige ved Broen over Oslo-elven. Sagaens Skildring af Slaget i Oslo 21de Apr. 1240 giver os her vigtige Oplysninger baade om Tiden og Anledningen til det nye Borganlæg. Det var netop fra Øst over Geitebruen, at Kongen foretog sit Angreb paa Hertug Skule i Oslo; dengang var der ingen Borg ved Nikolaskirken, thi Kongen rykker over Broen, naar uden Hindring til den nærliggende Kirke og marscherer derfra opad Gaden Østrestrætet til Halvardskirken. Borganlægget kan altsaa dateres som yngre end 1240, og Ændringen af Planen skriver sig sikkerlig fra Kongens personlige Erfaring, at der ved Broen maatte Oslo for-

[1] Vigfussons Læsning er unøiagtig; jeg har selv efterseet Stedet, da Membranen blev i 1898 laant hid fra Stockholm.

svares, om Byen skulde modstaa et Anfald; derfor har Kongen bygget sin nye Borg der. Samtidig har han indseet, at Borganlægget ovenfor Byen ikke kunde beskytte Byen og har derfor opgivet dette. Ligesom Borganlægget i Byen er yngre end 1240, maa omvendt Anlægget paa Aakeberg være ældre end 1240, altsaa fra et af Kongens tidligere Ophold i Oslo; nærmest ligger det vistnok at antage, at Anlægget paa Aakeberg er iværksat efter Ribbungekampene, da Oslo flere Gange var udsat for Angreb nordfra, maaske snarest enten Vinteren 1226—27 eller 1229—30.

Borgen paa Aakeberg har saaledes havt en ganske kortvarig Tilværelse, er maaske ikke bleven færdigbygget, og den omtales da heller aldrig i de historiske Kilder. Naar der senere nævnes eller forudsættes en Borg i Oslo, maa dette være Borgen ved Geitabru. I Forordningen af Febr. 1273 (NgL. II 430) opregnes de daværende Borge paa Østlandet, hvortil Forbrydere skulde sendes i Fængsel; blandt disse nævnes en Borg i Oslo, altsaa Borgen ved Geitebruen. Og naar Halkel Krøkedans i 1286 i et Brev kaldes „castellanus in Asloia“ (D. N. V. No. 15), antydes fremdeles det samme „Kastels“ Tilværelse. Senere har Kastellet eller Borgen ophørt at existere som kongelig (hertugelig) Borg, thi kort efter anlagdes den stærkere Borg paa Akershus. Men man har dog et sikkert Vidnesbyrd om, at Borgen i Oslo ikke var helt nedlagt, om den end blev brugt paa en anden Maade. Der findes nemlig en Gaard i Oslo ved Navn Turnen („Taarnet“), hvis Eier i 1310 var Haavard „i Turnnennum“ og i 1331 Thord „i Tunnænom“[1]. Dette „Taarn“ kan ikke godt være andet end den gamle Borg, som nu var anseet som overflødig og derfor blev overladt eller var solgt af Kongen til fredelig Bebyggelse. En Borg paa dette Sted havde heller ikke nogen Berettigelse, efterat Bebyggelsen i Oslo i Haakons Hertugtid, som man af mange Ting kan se, var voxet østover og gaaet over paa Elvens østre Bred.

Navnet „Turnen“ viser ellers, hvad der vel var selvfølgeligt, at denne Borg ved Broen har været et Stentaarn, et Brohoved uden Ringmur.

G. S.

---

[1] D. N. III. No. 87 og II. No. 179.

REGISTER.

REGISTER.

Trykfeil og Rettelser:

Side 159, L. 4 f. o. Egnerus, læs Eynerus.
„ 216, L. 14 f. n. A. W. Krieger, læs A. F. Krieger.

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING.

Foreningens Vedtægter

(efter Beslutning i Generalforsamling den 22de December 1869).

§ 1. Den norske historiske Forenings Formaal er gjennem Udgivelse og Understøttelse af Skrifter at fremme historisk Studium og Kundskab nærmest med Hensyn til Fædrelandet og dets Literatur.

§ 2. Foreningen udgiver et Tidsskrift for historisk Videnskabelighed, hvori optages ikke blot egentlige historiske Fremstillinger, men ogsaa Arbeider henhørende til den nordiske Sprog- og Oldtidsvidenskab samt ethnographiske, topographiske eller statistiske Skildringer af Landet og Folket. Ved Siden heraf kan særskilt udgives større historiske Arbeider. Forsaavidt Foreningens Midler tillader det, virker den ogsaa ved Udgivelse af ældre Skrifter, der have literær og historisk Interesse.

§ 3. Ordenligt Medlem af Foreningen er Enhver, som anmelder sig for Bestyrelsen og erlægger til Foreningens Kasse et Bidrag af 1 Spdlr. aarlig eller 15 Spdlr. een Gang for alle. Bestyrelsen kan indbyde overordentlige eller Æresmedlemmer, som ikke erlægge Kontingent. Medlemmerne erholder alle af Foreningen udgivne Skrifter.

§ 4. Foreningens Anliggender varetages af en Bestyrelse af 5 Medlemmer, som i Tilfælde af Vakance

supplere sig selv indtil næste Generalforsamling. Aarlig udtræde vexelvis de to eller tre ældste Bestyrelsesmedlemmer; forsaavidt flere Medlemmer have fungeret i lige lang Tid, afgjør Lodtrækning, hvem der skal udtræde. Bestyrelsen samles paa Formandens Indbydelse saa ofte som et af dens Medlemmer forlanger det.

§ 5. En af Bestyrelsen antaget Kasserer aflægger aarligt Regnskab, som, efter at være revideret af dertil valgte Revisorer, fremlægges for den næste ordentlige Generalforsamling.

§ 6. I Begyndelsen af Aaret holdes i Christiania efter offentlig Indbydelse fra Bestyrelsen en Generalforsamling. I denne vælges Medlemmer af Bestyrelsen og to Revisorer, afgives Beretning om Foreningens Virksomhed og Fremgang, fremlægges det foregaaende Aars Regnskab og forhandles forøvrigt alle de Gjenstande, Foreningen vedkommende, som af Bestyrelsen eller noget andet af Foreningens Medlemmer maatte bringes under Diskussion. Bestyrelsen kan ogsaa sammenkalde overordentlige Generalforsamlinger, naar den finder Saadant hensigtsmæssigt.

§ 7. Forandringer i disse Vedtægter kunne alene ske i Foreningens ordentlige Generalforsamling. Forslag til saadanne Forandringer maa fremsættes saa betimelig, at de af Bestyrelsen kunne kundgjøres 1 Maaned forinden Mødet. For at give Beslutninger, som forandre Vedtægterne, Gyldighed, maa mindst 20 Medlemmer være tilstede.

§ 8. Foreningen træder i Virksomhed fra 1ste Januar 1870.

Den norske historiske Forening 1892—98.

Generalforsamling for 1892—1898

holdtes Fredag d. 20de Oktober 1899, hvorved Bestyrelsens Formand oplæste følgende Aarsberetning:

Foreningens Bestyrelse har ikke afgivet Aarsberetning siden 1893 (for Aaret 1891) og skylder Forklaring herfor. Bestyrelsen havde i flere Aar været misfornøiet med sin daværende Kasserer, afdøde Arkivfuldmægtig O. Gr. Lundh, og havde opsagt ham fra 31. December 1891. Regnskabet for det sidste Aar, han fungerede, indkom først 1. April 1893 og blev godkjendt af Revisionen og af den derefter 10. Mai holdte Generalforsamling. Til Kasserer var siden 1. Januar 1892 antaget Cand. jur. C. Lundh, som imidlertid ikke formaaede at bringe Regnskaberne à jour og derfor begjærede sin Afsked ved Udgangen af 1894. Det forudsattes af baade Kassereren og Bestyrelsen, at Regnskaberne for de tre afsluttede Regnskabsaar (1892—94) skulde aflægges snarest muligt, og saalænge ikke dette var skeet, fandt Bestyrelsen ikke at kunne afholde Generalforsamling og ansaa sig derfor forpligtet til at fungere videre uden Bemyndigelse. Man antog til Kasserer fra 1. Jan. 1895 Boghandler C. Grøndahl, i hvis Officin Foreningens Tidsskrift havde været trykt siden 1887. Da Regnskaber for de forrige Aar manglede, maatte den nye Kasserer begynde sin Forretningsførsel uden at kjende Foreningens Status. Foreningen

stod dengang, efter hvad den forrige Kasserer O. Lundh havde oplyst ved sin Fratræden, i Gjæld for Trykning for Aarene 1888—91 paa over 2000 Kroner. Til foreløbig Lettelse af Foreningens økonomiske Stilling havde Foreningens daværende Formand, Professor Rygh, i 1892 ydet Foreningen et rentefrit Laan paa 2000 Kroner, som saaledes i de følgende Aar gjorde Foreningen det muligt at virke, ligesom den nye Kasserer Hr. Grøndahl senere har gjort Udlæg til paaløbende Udgifter. Den næstsidste Kasserer Hr. C. Lundh blev ved forskjellige Omstændigheder i længere Tid hindret fra at afslutte sit Regnskab for Aarene 1892—94; det blev først aflagt 2. Februar 1899 og viste da en Balance i Foreningens Favør af Kr. 805.06. Da Revisionen gjorde endel Antegnelser. som oversendtes Hr. Lundh med Bestyrelsens Bemærkninger 31. Mai d. A., besvaredes disse i Brev af 9. Sept. med et Tilbud fra Hr. Lundh om at betale til Foreningen et Beløb af Kr. 1000 kontant mod fuld Decharge. Bestyrelsen har for sit Vedkommende fundet at burde gaa ind paa dette Tilbud, selvfølgelig med Forbehold af Generalforsamlingens Samtykke, som herved begjæres. Beløbet vil komme til Afdrag paa Professor Ryghs Laan, hvorfor Bestyrelsen har forpligtet Foreningen til hans Arvinger.

Det første Aarsregnskab (1895) fra den nye Kasserer, som saaledes maatte aflægge Regnskab uden at kjende Foreningens virkelige Status, foranledigede de valgte Revisorer til at foreslaa Bestyrelsen, at der maatte antages en fuldt regnskabskyndig Mand til lønnet Revisor. Heri var Bestyrelsen enig og besluttede at forelægge Forslag herom paa næste Generalforsamling; men saalænge denne ikke kunde holdes, fandt den at burde paa eget Ansvar engagere en regnskabskyndig Revisor, som saaledes fra Aar 1896 har været lønnet med Kr. 40.00 pr. Aar. Denne Mand har gjennemgaaet Regnskaberne fra Aarene 1896—98, og efter at de Antegnelser, han

har gjort, er berigtigede, fremlægges de herved til Decharge.

Foreningens Status pr. $^{1}/_{1}$ 1899 opgjøres derefter saaledes:

Aktiva

Indestaaende i Kristiania Sparebank og Kreditkassen	Kr.	247.86
Restancer a) fra forg. Aar	„	1860.00
b) for Medlemmer af dansk hist. Forening . , ...	„	187.00
Den forrige Kasserers Tilsvar . . .	„	1000.00
Renter af Vogts og Holsts Legater . . .	„	1337.04
Balance (Gjæld)	„	998.56
	Kr.	5630.46

Til Foreningens Aktiva maa ogsaa regnes Holsts og Vogts Legater, hvis Kapital er Kr. 3500, samt Beholdningen af Tidsskriftets ældre Aargange og Tillægshefter, hvis nominelle Salgsværdi er ansat til Kr. 39377,00 men hvis virkelige Værdi vel kan ansættes til adskillige Tusinder Kroner.

Passiva

Grøndahl & Søns Fordring	Kr.	3630.46
Prof. Ryghs Arvinger	„	2000.00
	Kr.	5630.46

Der blev i 1894 af Bestyrelsen gjort et Forsøg paa at realisere endel af de store Beholdninger ved at skaffe et forøget Subskribentantal, men Forsøget blev ikke udført efter Bestemmelsen af den daværende Kasserer, og Bestyrelsen udsatte derfor Sagen, indtil der forelaa Oversigt over Foreningens virkelige Status.

Medlemsantallet var pr. $^{1}/_{1}$ 1899 599 (mod 604 i 1893), deraf 49 svenske og 82 danske.

Skjønt Bestyrelsen har arbeidet under vanskelige Forhold, har det dog lykkedes den at holde Foreningens

Tidsskrift gaaende efter Planen. Foreningen har udgivet for

1892. H. Tidsskrift 3die Række 2det Binds 4de Hefte (S. 293—428) med Register til 2det Bind, Referat af Generalforsamlinger 1888—90 og Medlemsfortegnelse.

Claus Pavels's Dagbøger for Aarene 1817—22, 1ste Hefte (S. 1—160).

Aarsleveringen udgjør tilsammen $22^7/_8$ Ark.

1893. H. Tidsskrift 3die Række 2det Binds 1ste Hefte (S. 1—218).

J. H. Vogts Optegnelser om sit Liv og sin Embedsvirksomhed 1847—58, 1ste Hefte (S. 1—112).

Aarsleveringen udgjør 21 Ark.

1894. H. Tidsskrift 3die R. 3die Binds 2det og 3die Hefte (S. 219—433) med Register, Referat af Generalforsamlingen 1891 og Medlemsfortegnelse.

J. H. Vogts Optegnelser, 2det Hefte (S. 113—250) med Fortale og Portræt.

Aarsleveringen udgjør $26^1/_2$ Ark.

1895. H. Tidsskrift 3die R. 4de Binds 1ste Hefte (S. 1—196).

Claus Pavels's Dagbøger for Aarene 1817—22, 2det Hefte (S. 161—288).

Aarsleveringen udgjør $20^1/_4$ Ark.

1896. H. Tidsskrift 3die R. 4de Binds 2det og 3die Hefte (S. 197—446) med Register og Medlemsfortegnelse.

Aarsleveringen udgjør 19 Ark.

1897. H. Tidsskrift 3die R. 5te Binds 1ste Hefte (S. 1—217).

Claus Pavels's Dagbøger 1817—22, 3die Hefte (S. 289—384).

Aarsleveringen udgjør $19^5/_8$ Ark.

1898. A. Bugge, Studier over de norske Byers Selvstyre og Handel før Hanseaternes Tid (S. 1—221).
Claus Pavels's Dagbøger for Aarene 1817—22, 4de Hefte (S. 385—512).
Aarsleveringen udgjør 22$^{1}/_{8}$ Ark.

Leveringen for 1898 udkom først Vaaren 1899, og Medlemskontingenterne for 1898 indkasseredes samtidig, saa at Indtægterne kommer paa Regnskabet for 1899. For 1899 er en Levering paa ca. 20 Ark omtrent færdig og vil kunne udgives ihøst, saa at Bestyrelsen haaber, at ingen Forsinkelse vil finde Sted. Bestyrelsen har troet at burde afslutte 3die Række med dette (5te) Bind, for at en ny Række kan begynde med næste Aar.

Blandt Udtryk for Sympathi med Foreningens Formaal i de forløbne Aar maa nævnes følgende:

Mai 1893 modtog Bestyrelsen fra Hr. Sanitetsmajor J. Vogt Tilbud om Udgivelse af den ikke trykte Del af hans Faders, Statsraad J. H. Vogts Optegnelser, og der blev derefter 17de Juni d. A. med ham afsluttet saadan Kontrakt, at Foreningen overtog at udgive J. H. Vogts Optegnelser 2den Del (1847—58) saaledes, at Honoraret med Fradrag af Omkostninger overlades det „Vogtske Legat“ som Tillæg til dettes oprindelige Kapital og paa samme Betingelser som i den oprindelige Kontrakt af 1871. Efterat den nævnte 2den Del var udgivet som Tillægshefter for 1893 og 94, besluttede Bestyrelsen at udtrykke sin og Foreningens Taknemlighed til Hr. Sanitetsmajor J. Vogt ved at tilstille ham Diplom som Æresmedlem af Foreningen.

I Bestyrelsens Møde 23de Marts 1898 fremlagde Formanden et Brev fra Professor Aschehoug og Bankadmi-

nistrator Joh. P. Olsen paa det forrige „Skandinaviske Selskab"s Vegne, hvorved en Bankbog paa Kr. 592.48 med Renter fra 1/1 91 skjænkes den historiske Forening, „nærmest i det Øiemed at istandbringe en historisk Fremstilling af den Bevægelse, som gik under Navnet Skandinavismen". Bestyrelsen tog med Tak imod Gaven og besluttede, at Beløbet bliver staaende i Kreditkassen til nærmere Bestemmelse, idet man ansaa Tiden ikke endnu at være kommet til at anvende det disponible Beløb. Dette er ved indvundne Renter pr. 1/1 1899 steget til Kr. 753.67.

I samme Bestyrelsesmøde refererede Prof. Daae et Tilbud fra Høiesteretsadvokat Ingar Nilsen om at yde Bidrag til Udgivelse af norske Bygdebeskrivelser, hvis Foreningen vilde sørge for Tilveiebringelse af dem. Efter mundtlige Forhandlinger med Medlemmer af Bestyrelsen har Advokat Nilsen i Brev til Formanden af 4de Okt. d. A. meddelt, at han nu „stillede til Disposition for den historiske Forening et Beløb af indtil 1000 Kroner til Forfattelse og Udgivelse af en historisk-topografisk Beskrivelse af Hurum", og udtalte nærmere i Brevet sine Ønsker for Anvendelsen, idet han forøvrigt overlod til Bestyrelsen at foretage, hvad der maatte fornødiges til at bringe Foretagendet istand.

For denne liberale Gave udtaler Bestyrelsen herved offentligt paa Foreningens Vegne sin Taknemlighed.

20de August d. A. afgik Professor Rygh ved Døden; han havde været Medlem af Foreningens Bestyrelse siden Foreningens Oprettelse 17/12 1869 og Bestyrelsens Formand siden 30te December 1879. I Bestyrelsens Møde 28de

August valgtes Prof. Storm til Formand, og man anmodede i Henhold til Vedtægternes § 4 Prof. Taranger om at indtræde i Bestyrelsen.

Da den hele Bestyrelse har fungeret uden at underkaste sig Valg siden 1893, anser den det rigtigt, at alle dens Medlemmer afgaar, saa at der bliver at foretage Nyvalg paa 5 Medlemmer.

Christiania d. 17de Oktober 1899.

Gustav Storm. L. Daae. H. J. Huitfeldt-Kaas.
Yngvar Nielsen. A. Taranger.

I Henhold til Bestyrelsens Indstilling gav Generalforsamlingen Decharge til den forrige Kasserer for Aarene 1892—94 og den nuværende Kasserer for Aarene 1895—98.

Bestyrelsens Forslag, at i Vedtægterne § 6 „to Revisorer“ skulde forandres til „én Revisor“, kunde ikke behandles, da ikke 20 Medlemmer var tilstede. Efter Professor Daaes Forslag samtykkede Generalforsamlingen i, at Bestyrelsens Forslag indtil videre følges.

De aftrædende Bestyrelsesmedlemmer gjenvalgtes alle, og til Revisor valgtes Kand. Kolstad.

Ved det derefter afholdte Bestyrelsesmøde valgtes Professor Gustav Storm til Bestyrelsens Formand.

Medlemmer 1898.*

Hs. Maj. Kong Oscar II.

Æresmedlemmer:

Professor Dr. Konrad Maurer. Sanitetsmajor J. Vogt.

Livsvarige Medlemmer:

Gebhardt, August, Dr. phil., Nürnberg. Mathiesen, Louise, Frk., Kristiania. Thomle, Arkivar, Kristiania. Wedel-Jarlsberg, H., Godseier, Bogstad.

---

*Åkerhielm, L., Friherre, fhv. Statsraad, Stockholm.

Aall, N., Godseier, Ulefos.

*Aall, T. I., Bureauchef, Kristiania.

Aanesen, H. G. A., Or.sagf., Skien.

*Aarhus Kathedralskoles Bibliothek.

*Aarnes, Olaf, Boghandlerfuldmægtig, Kristiania.

*Aars, J., Skolebestyrer, Kristiania.

Aas, Johs., Apotheker, Bodø.

*Adeler, C. S. T., Baron, Allingegaard ved Silkeborg.

*Akademiska Bokhandeln, Upsala.

*Akademiska Föreningen, Lund.

*Alin, Oscar, Professor, Upsala.

Amble, O., Foged, Kristiania.

Amtsskolen i Jarlsberg og Larviks Amt.

Andersen, J. R., Høiesteretsassessor, Kristiania.

Andersen, L., Kjøbmand, Moss.

Andersen, N. A., Grosserer, Drammen.

*Andersen, S. Chr., Generalkonsul, Kristiania.

* De med * betegnede ere tillige Medlemmer af enten den Danske eller den Svenske historiske Forening eller af begge og erlægge som saadanne kun halv Kontingent.

Andvord, Rich., Stadshauptmand, Kristiania.
Angell, Kn., Statsadvokat, Bergen.
Anker, Chr., Grosserer, Fredrikshald.
*Annerstedt, C., Universitetsbibliothekar, Upsala.
Arbo, C., Major, Brigadelæge, Kristiania.
Arctander, S., Borgermester, Bergen.
Arendals Skoles Bibliothek, Arendal.
Arenfeldt, C. D. A., Stamhusbesidder, Gimle ved Kristiansand.
Arentzen, A., Bankdirektør, Kristiania.
Aschehoug, N. D., Sorenskriver, Horten.
Aschehoug, T. H., Dr., Professor, Kristiania.
Aschehoug, W. H., Toldkasserer, Kristiania.
*Athenæum, Læseselskab i Kjøbenhavn.
*Athenæum, Læseselskab i Kristiania.

*Bachke, A. S., Geschworner, Ringve ved Trondhjem.
*Backer, Z., Overretssagfører, Larvik.
Bade, L., Cand. jur., Kristiania.
*Bang, A. Chr., Dr. theol., Biskop, Kristiania.
Barstad, H. J., Kaptein, Kristiania.
Barstad, H. S., Skovplanter, Ørsten.
*Barth, A., Fuldmægtig, Kjøbenhavn.
Bassøe, Kr., Adjunkt, Aalesund.
Beer, J. H., kgl. Fuldmægtig, Kristiania.
*Beer, M., Sorenskriver, Kristiania.
*Belsheim, J., fhv. Sogneprest, Kristiania.
Bendixen, B. E., Skolebestyrer, Bergen.
Berg, Anders, Bogholder, Moss.
Berg, H. B., Statsadvokat, Elverum.
Berg, M. Ø., Toldkasserer, Fredriksstad.
Berg, S., Apothekbestyrer, Fuglebjerg, Danmark.
*Berge, C. R., Boghandler, Kristiansand.
*Bergens Kommunebibliothek.
*Bergens Museums Bibliothek.
*Bergh, Joh., Assessor, Trondhjem.
*Bergh, Johs., Høiesteretsadvokat, Kristiania.
*Bergh, Karl, Sorenskriver, Bergen.
*Berghman, G., Dr. med., Stockholm.
*Bergholm, Lektor, St. Michel, Borgå, Sverige.
*Bergström, Axel, Landshøvding, Örebro.
Berner, M. H., Kvæstor, Kristiania.
*Bibliothek, Det Classenske, Nykøbing paa Falster.

*Bibliothek, Det Deichmanske, Kristiania.
Bibliothek, Det store Kgl., Kjøbenhavn.
Bibliothek, Det Kgl., Stockholm.
*Bing, J., Dr., Universitets-Stipendiat, Ljan.
Bing, L. A., Postmester, Harstad, Nordland.
Birch-Reichenwald, Stud. jur., Kristiania.
Bjørnson, P., Expeditionssekretær, Kristiania.
Bjørnstad, A. Th., Sogneprest, Lindaas.
Bjørnvall, A., Kaptein, Kristiania.
Blaauw, Herman, Bergen.
*Blangstrup, J. C., Kaptein, Kjøbenhavn.
Blehr, O., Statsminister, Stockholm.
Blix, E., Dr., Professor, Kristiania.
*Bloch, V., Rektor, Kjøbenhavn.
*Blom, Andr., Adjunkt, Kristiania.
Blom, Chr., Cand. mag., Skien.
Blom, P., Sogneprest, Gjøvik.
Boeck, C. P., Professor, Kristiania.
Boeck, H., Politilæge, Kristiania.
*Boeck, Th., Kgl. Fuldmægtig, Kristiania.
Bolstad, J. N., Sogneprest, Stryn.
Bonnevie, N., Amtmand, Kristiania.
Borgen, F., Høiesteretsadvokat, Kristiania.
Brandrud, A., Professor, Kristiania.
Bredal, P. E., Sorenskriver, Ringsaker.
*Bricka, C. F., Rigsarkivar, Kjøbenhavn.
Broch, S., Generalauditør, Kristiania.
Bruhjell, E. O., resid. Kapellan, pr. Stenkjær.
Brun, Joh., Apotheker, Trondhjem.
*Bruun, Chr., Dr., Justitsraad, Overbibliothekar, Kjøbenhavn.
*Bruun, Julius, Stiftsprovst, Kristiania.
Bugge, K. L., Høiesteretsadvokat, Kristiania.
Bugge, N. M., Byfoged, Fredriksstad.
Bugge, S., Dr., Professor, Kristiania.
Bugge, U., Læge, Ullensaker.
Bull, Edv., Dr. med., Kristiania.
Burchardt, C. J. B., Kaptein i Marinen, Kristiania.
Bødtker, Fr., Adjunkt, Kristiansund.

Cappelen, H., Ingeniør, Gimsø Kloster, Skien.
Cappelen, J. W., Boghandler, Kristiania.
Centralarkivet for Trondhjems og Tromsø Stifter, Trondhjem.
*Christensen, W., Dr. phil., Kjøbenhavn.

Christie, E., Borgermester, Kristiania.
*Collett, Alf, Bureauchef, Kristiania.
Coucheron, P., Skoledirektør, Kristiania.

Daae, H. W., Udskiftningsformand, Skodje.
Daae, Jess, Overretssagfører, Stavanger.
*Daae, L., Dr., Professor, Bygdø.
*Dahl, Kammerherreinde, Moesgaard ved Aarhus.
Dahl, Hans P., Halsøen pr. Mosjøen.
Dahl, J., Distriktslæge, Sandvold, Søndhordland.
Dahl, W. S., Lagmand, Bergen.
*Dahlenborg, C., Rektor, Aarhus.
*Dahll, L. Chr., Oberst, Kristiania.
Dahlske Skole, Grimstad.
Dannevig, Th., Kommandørkaptein, Kristiania.
David, C., Kjøbenhavn.
*Delgobe, Chr., Ingeniør, Kristiania.
Den danske Historiske Forenings Bestyrelse, Kjøbenhavn.
*„Den gode Hensigt", Selskab i Bergen.
Det islandske Litteratursamfund, Reykjavik.
Didriksen, J. F., Overingeniør, Kristiania.
Dietrichson, L., Dr., Professor, Kristiania.
Dons, Karl, Kontorchef, Kristiania.
*Drammens off. Skoles Bibliothek.
*Drolsum, Axel C., Overbibliothekar, Kristiania.

Edlunds Bokhandel, Helsingfors.
Eger, Thv., Grosserer, Kristiania.
*Ehrensvärd, A., Greve, Svenstorp, Sverige.
*Ekstrand, A., Oppebørselskommissær, Stockholm.
Elieson, E. K., Ritmester, Kristiania.
Ellingsen, Grosserer, Kristiania.
*Erichsen, A. E., Rektor, Stavanger.
Erichsen, H., Tredieprest, Hamar.
Erichsen, H. N., Sogneprest, Gausdal.
Erichsen, J. W., Sogneprest, Skien.
*Erslev, Kr., Dr., Professor, Kjøbenhavn.
Esmarch, L., Bureauchef, Kristiania.

Fabritius, H., Sorenskriver, Hjartdal.
Falch, J. W., Grosserer, Larvik.
Faye, J. B., Bankchef, Bergen.
Faye-Hansen, D., Byfoged, Drøbak.
Fearnley, H., Overretssagfører, Kristiania.

*Fischer, A., fhv. Sorenskriver, Kristiania.
Flakstad, G., Bryggerieier, Hamar.
*Fleischer, B., Toldinspektør, Kristiania.
Fleischer, J. N., Grosserer, Kristiania.
*Fliflet, N., Sorenskriver, Øvre Telemarken.
Fosse, H., Kirkesanger, Etne.
*Fredericia, J. A., Dr., Bibliothekar, Kjøbenhavn.
Fredrikshalds off. Bibliothek, Fredrikshald.
Fredriksstads off. Skoles Bibliothek.
Furu, O., Amtmand, Kristiania.
*Friis, C. C. J., Cand. phil., Kjøbenhavn.
*Fyens Stiftsbibliothek, Odense.

Gabrielsen, H., Sorenskriver, Brandbu.
Gad, G. E. C., Universitetsboghandler, Kjøbenhavn.
*Gad, O., Cand. phil., Kjøbenhavn.
Geelmuyden, B., Ingeniør, Kristiania.
*de Geer, L., Friherre, Universitetskantsler, Stockholm.
*Generalstabens Bibliothek, Kristiania.
Gering, H., Professor, Kiel.
Getz, B., Rigsadvokat, Kristiania.
*Gjellerup, S., Underbibliothekar, Kjøbenhavn.
Gjertsen, F., fhv. Skolebestyrer, Kristiania.
Gjessing, G. A., Rektor, Arendal.
Gjør, H., Ingeniør, Kristiania.
Gleditsch, Cand. mag., Kristiania.
Gløersen, J., Byfoged, Tromsø.
Graff, U., Overretssagfører, Gjøvik.
Gram, Jens, Konsul, Drammen.
*Grandinson, K. G., Fil. Dr., Stockholm.
Greve, Joh., Cand. mag., Kristiania.
*Groothoff, A. V. H., Amtmand, Rønne.
Groth, Chr., Toldinspektør, Kristiania.
*Grünfeld, F. C. H., Dr. med., Overlæge, Kjøbenhavn.
*Grönblad, C., Bibliothekamanuensis, Stockholm.
Grønvold, A., Expeditionssekretær, Kristiania.
*Gulbranson, Carl, Cand. jur., Grosserer, Kristiania.
Guldberg, C. M., Dr., Professor, Kristiania.
*Göteborgs Museums Bibliotek.
Göteborg och Bohusläns Fornminnesförening.

Haffner, J. F. W., Oberst, Kristiania.
*Haffner & Hille, Boghandlere, Kristiania.
*Hagemann, A., Forstassistent, Alten.

Hagemann, T., Bureauchef, Kristiania.
Hagen, A. T., Kaptein, Trondhjem.
Hagen, Oluf S., Kjøbmand, Trondhjem.
Hall, I., Apotheker, Kabelvaag.
*Halvorsen, J. B., Underbibliothekar, Kristiania.
Hamar Folkeskolebibliothek, Hamar.
Hamar off. Skoles Bibliothek, Hamar.
Hamar Stiftsseminarium, Hamar.
Hamburg Stadtbibliothek, Hamburg.
Hammer, Cand. mag., Larvik.
*Hammar, A. N., Sogneprest, Allerum, Sverige.
*Hammer, K. V., Redaktionssekretær, Kristiania.
Hammer, P. N., Sorenskriver, Arendal.
Hansen, A. M., Sogneprest, Kristiania.
Hansen, Aug., Kjøbmand, Kristiania.
Hansen, Brødrene, Kristiania.
Hansen, C. M., Høiesteretsadvokat, Kristiania.
*Hansen, C. N., Cand. phil., Odense, Danmark.
Hansen, H. V., Bankkasserer, Kristiania.
Hansen, K. A., Generalmajor, Kristiania.
*Hansen, N. S., Sorenskriver, Lødingen.
Hansson, M. S., Direktør, Kristiania.
*Hauan, J., Lensmand, Hammerfest.
Hauff, T. B., Kjøbmand, Kristianssund.
Hauge, J., Telegrafbestyrer, Trondhjem.
Haugesunds Middelskoles Bibliothek.
Hedbergs Boghandel, Malmö.
*Heffermehl, A. V., Sogneprest, Ringsaker.
Heffermehl, J. K. S., Sorenskriver, Kongsberg.
Heftye, Joh. Th., Godseier, Østraat, Ørlandet.
Heftye, T., Ingeniørkaptein, Sarabraaten pr. Bryn St.
Heggtveit, H. G., Klokker, Kristiania.
*Heide, A., Bankdirektør, Kjøbenhavn.
Heimli, Alex. L. Jonson, Cand. jur., Tanen.
*Heise, A., Dr., Overlærer, Roskilde.
*Helland, Georg, Cand. phil., Bergen.
Helliesen, H. L., Toldskriver, Kristiania.
*Henie, C., Sygehuslæge, Hamar.
Henrichsen, C., Rektor, Bergen.
Henriksen, J. M., Kjøbmand, Tromsø.
Henriksen, O. E., Bankchef, Bergen.
Herlofsen, H. A., Kjøbmand, Kristianssund.
*Herlufsholms Skoles Bibliothek, Danmark.

Hertzberg, Ebbe, Professor, Kristiania.
Hesselberg, Frantz, Kristiania.
*Heymann, F., Brygger, Kjøbenhavn.
*Hildebrand, E., Dr., Stockholm.
*Hildebrand, H., Rigsantikvar, Stockholm.
Hille, A. M., Biskop, Hamar.
*Hiortdahl, Th., Professor, Kristiania.
*Hiorth, H. J., Grosserer, Kjøbenhavn.
*Historiska Föreningen i Lund.
*Historiska Föreningen i Upsala.
*Hoff-Rosenkrone, G., Stamhusbesidder, Rosendal pr. Bergen.
Hofforvaltning, Hs. Maj. Kongens, Kristiania.
Hofgaard, S. W., Skolebestyrer, Kristiania.
Holck, K.. Cand. mag., Lysaker.
*Holck, O. E., Skoledirektør, Hamar.
Holm, Caspar, Politimester, Stavanger.
*Holm, E., Dr., Professor, Kjøbenhavn.
Holm, W. S., Eidsberg St.
Holmboe, Johs., Distriktslæge, Tromsø.
*Holst, E. Blich, Skien.
Holst, E., Dr., Overlærer, Kristiania.
*Holta, H., Brugseier, Skien.
Holta, O., Brugseier, Skien.
*Hornemann, G., Provindsarkivar, Kjøbenhavn.
*Horsens lærde Skoles Bibliothek, Horsens.
*Huitfeldt-Kaas, H. J., Rigsarkivar, Kristiania.
Hval, A., Fængselsprest, Trondhjem.
Hygen, B., Bureauchef, Kristiania.
*Høiesterets Justitskontor, Kjøbenhavn.
*Hølaas, A., Foged, Sætersdalen.

Ihlen, J., Høiesteretsadvokat, Kristiania.
Ingstad, C., Bureauchef, Kammerherre, Kristiania.
*Institut, Genealogisk, Kjøbenhavn.

*Jacobi lägre Läroverk, Stockholm.
Jacobsen, Fr., Grosserer, Fredriksstad.
Jacobsen, Michal, Ekern, Melbo.
*Jantzen, A. T., Sogneprest, Gjentofte.
Jarmann, J. P. A., Postmester, Ekersund.
*Jernell, Adjunkt, Lund.
Johnsen, Chr., Consul, Kristianssund.
Jynge, A., Overlærer, Hamar.
*Jørgensen, S., Lærer, Kistrup ved Faaberg.

*Kålund, Kr., Dr., Bibliothekar, Kjøbenhavn.

Keyser, C., Skolebestyrer, Kristiania.
Kielland, J., Provst, Haugesund.
Kildal, B., fhv. Statsraad, Kristiania.
Kiær, A., Grosserer, Fredriksstad.
Kiær, A. N., Direktør for det statistiske Centralbureau, Kristiania.
Kiær, Fritz, Advokat, Kristiania.
Kjeldsberg, R., Kjøbmand, Trondhjem.
Kjelsen, Th., Overretssagfører, Kristiania.
Kjelstrup, W. K., Sogneprest, Bud.
*Kjær, A., Bibliothekar, Kristiania.
Klæboe, P., Cand. phil., Kristiania.
Knap, C. R., Rektor, Lillehammer.
Knudtzon, C. A., Ritmester, Trondhjem.
*Knudtzon, N. H., Grosserer, Kjøbenhavn.
*Koch, L., Provst, Glostrup, Danmark.
Kongsbergs Middelskoles Bibliothek, Kongsberg.
*Koren, Kr., Stiftsarkivar, Trondhjem.
Krag, H., Veidirektør, Kristiania.
*Krarup, F., fhv. Registrator ved Geheime-Arkivet, Kjøbenhavn,
Krigsskolens Bibliothek, Kristiania.
*Kringelbach, C., Arkivar, Kjøbenhavn.
Kristiania Borger- og Realskoles Bibliothek.
Kristiania Handelsgymnasiums Bibliothek.
*Kristiania Kathedralskoles Bibliothek.
Kristiansen, Oscar, Cand. mag., Kristiania.
*Kristiansands Stiftsseminariums Bibliothek.
*Kristiansunds N. off. Skoles Bibliothek.
Krogh, J. C., Expeditionssekretær, Kristiania.

Lambrechts, M., Høiesterets-Justitiarius, Kristiania.
Lammers, Thorvald, Kristiania.
Lange, stud. phil., Kristiania.
Lange, Albert J., Konservator, Bøn St.
*Lassen, W., fhv. Bureauchef, Kristiania.
*Lautrup, C. L. A., Overretsassessor, Viborg.
Lehmann, H., Statssekretær, Kristiania.
Lehmkuhl, J., Kjøbmand, Bergen.
Lekve, O. T., Udskiftningsforformand, Trondhjem.
Levanger Seminariums Bibliothek, Levanger.
Lie, Carl, Justitiarius, Kristiania.
Lieblein, J., Professor, Kristiania.
Lind, Andr. R., Grosserer, Kristiania.

*Lind, H. D., Sogneprest, Rynkeby, Danmark.
Lind, J. S., Adjunkt, Kristiansund.
*Linder, N., Dr., Lektor, Stockholm.
Long, A. A., Apotheker, Moss.
Lorck, F., Konsul, Trondhjem.
*Lous, K., Høiesteretsadvokat, Kristiania.
Lütken, Thor, Advokat, Kristiania.
Lützow, A., Cand. med., Hamar.
*Lund, A. D., Forstmester, Skoge pr. Namsos.
*Lund, C., Cand. mag., Kjøbenhavn.
*Lund, Tr., Professor, Dr. phil., Kjøbenhavn.
*Lundgren, Fr., Grosserer, Trondhjem.
*Læseforening, Den kvindelige, Kjøbenhavn.
Løvenskiold, C., fhv. Statsraad, Vækkerø, pr. Kristiania.
Løvenskiold, Leopold, Godseier, Skien.
Løvland, J., Statsraad, Kristiania.
*Løvvig, Chr., Lensmand, Førde, Søndhordland.

*Mackeprang, M., Cand. mag., Kjøbenhavn.
Madsen, Olaf, Overretssagfører, Kristiania.
Magnussen, Boghandler, Hamar.
Malling, M. V., Kriminaldommer, Bergen.
*Malmström, C. G., fhv. Rigsarkivar, Stockholm.
Mariboe, W. A., fhv. Stiftsoverretsassessor, Kristiania.
*Marinebibliotheket, Horten,
*Marinekommandoens Bibliothek, Kristiania.
*Martens, I. W. St., Cand., Bergen.
Maschmann, A., Apotheker, Kristiania.
Mathiesen, Haakon, Kristiania.
Matzen, H., Professor, Dr. jur., Kjøbenhavn.
Mellbye, Chr., Cand. mag., Kristiania.
*Mellbye, Joh. E., Gaardbruger, Grefsheim pr. Hamar.
*Melsteð, B., Cand. mag., Kjøbenhavn.
*Metropolitanskolens Bibliothek, Kjøbenhavn.
Meyer, J. H. H., Overretssagfører, Tønsberg.
*Meyer, Thv., Godseier, Kristiania.
Meyer, Wollert D., Cand. mag., Bergen.
Michelet, C., Amtmand, Tønsberg.
Michelet, G., Oberst, Nes ved Tønsberg.
Michelsen, J. A., Konsul, Bergen.
Moe, I. Moltke, Professor, Kristiania.
Moe, O., Bankkasserer, Furulund pr. Hamar.
Moe, P. Th., Stud. philos., Kristiania.

Moe, Th., Kjøbmand, Trondhjem.
Mohn, H., Professor, Kristiania.
Mohr, A., Dr., Sekretær, Kammerherre, Kristiania.
Molde off. Skoles Bibliothek, Molde.
*Mollerup, W., Museumsdirektør, Kjøbenhavn.
*Montan, E. V., Dr., Professor, Stockholm.
Morgenstierne, Dr., Professor, Kristiania.
Moss, E., Politimester, Tromsø.
*Moss Middelskoles Bibliothek.
Motzfeldt, E., Høiesteretsassessor, Kristiania.
Moursund, Andr. R., Sagfører, Tromsø.
Müller, W., Distriktslæge, Hønefos.
*Munk, S., Adjunkt, Stavanger.
Munk, S., Læge, Porsgrund.
Munthe, C. O., Kaptein, Kristiania.
*Munthe, H., Ingeniøroberstløitnant, Kristiania.
Møller, H., Konsul, Porsgrund.

*Neergaard, G. V., Cand. jur., Kjøbenhavn.
Nicolaysen, J., Dr. med., Professor, Kristiania.
Nicolaysen, N., Antikvar, Kristiania.
Nielsen, H., Overretssagfører, Kjøbenhavn.
Nielsen, N., Grosserer, Kristiania.
*Nielsen. Yngvar, Dr., Professor, Kristiania.
Nielssøn, Thorleif O., Gaardbruger, Dverberg.
Nilsen, Ingar, Høiesteretsadvokat, Kristiania.
Nielsen, Tank, Cand. jur., Drammen.
*Nisson, Redaktør, Kristiania.
*Noreen, A., Professor, Upsala.
*Nutzhorn, H., Cand. theol., Askov.
*Nykøbing Kathedralskoles Bibliothek, Falster.
*Nyström, J. F., Docent, Upsala.
Nøgterhedskafeen i Fredriksstad.

St. Olafs Klub, Drammen.
Olafsen, E., Fuldmægtig, Kristiania.
Olafsen, O., Sogneprest, Lofthus.
*Olrik, A., Stud. mag., Kjøbenhavn.
*Olrik, H. T., Professor, Kjøbenhavn.
Olsen, H. A. H., Sorenskriver, Voss.
Olsen, Karl, Expeditionschef, Kristiania.
Omsted, A., Godseier, Grue.
Onsum, O., Verkseier, Kristiania.
Ottesen, P. V., Høiesteretsassessor, Kristiania.
*Otto, Alf, Kontorchef, Kristiania.
*Oxholm, Kammerherre, Godseier, Rosenfelt ved Vordingborg.

*Pallin, J. R., Rektor, Stockholm.
*Pappenheim, M., Dr. jur., Breslau.

Parelius, Gram, Konsul, Kristiansund. N.

Parelius, H., Distriktslæge, Molde.

Parelius, R. B., Grosserer, Kristiansund, N.

Parmann, G. Kr. J., Boghandler, Kristiania.

*Paus, Chr., Proprietær, Narverød pr. Tønsberg.

*Pedersen, Tord, Adjunkt, Drammen.

*Petersen, Lærer, Allinge paa Bornholm.

Petersen, A. G., Boghandler, Kristiania.

Petersen, Alfred, Grosserer, Cand. jur., Porsgrund.

Petersen, C. Th., Kommandør, Stabæk.

Petersen, K., Adjunkt, Hamar.

Petersen, R., Fængselsdirektør, Kristiania.

Petersen, Siegw., Bibliothekamanuensis, Kristiania.

Petersen, Theodor, Stud. phil., Trondhjem.

Pettersen, Hjalmar, Bibliothekar, Kristiania.

Pfefferkorn, F. C., Apotheker, Kristiansund, N.

Piro, A., Sorenskriver, Hamar.

*Posse, A. Fr.son, Greve, Stockholm.

Polyteknisk Forening, Bergen.

Poulsen, Vilh., Sogneprest, Seljord.

*Prebensen, A., Amtmand, Arendal.

Probst, Chr., Bergen.

Qvam, A., Statsraad, Kristiania.

Qvigstad, J., Seminariebestyrer, Tromsø.

Qvisling, J. L., Provst, Drammen.

Raabe, H., Overlærer, Kristiania.

Ramm, J., Advokat, Kristiania.

Rasch, J. G., Kaptein, Overlæge, Fredrikshald.

Ree, A. H., Gaardbruger, Stor-Re, Stange.

*Reykjaviks lærde Skoles Bibliothek, Island.

*Ribe Kathedralskoles Bibliothek, Ribe.

*Rigsarkivets Bibliothek, Kristiania.

*Rigsarkivets Bibliothek, Kjøbenhavn.

Riis, B., Kjøbmand, Drammen.

*Riksarkivets Bibliotek, Stockholm.

*Ring, L., Korpslæge, Kristiania.

Rivertz, J. A., Statsadvokat, Kristiania.

Rode, H., Sorenskriver, Røros.

Rogneby, Adolf, Gaardbruger, Ø. Toten.

Roll, A., Distriktslæge, Størdalen.

Roll, Ferd., Høiesteretsassessor, Kristiania.

Roll, Oluf, Havnedirektør, Kristiania.

*Rosendal, H., Folkehøiskoleforstander, Vinding ved Veile.

*Rosenørn, M. H., Geheimekonferentsraad, Kammerherre, Kjøbenhavn.

Roti, P. J., Seminarielærer, Stord.
Rumohr, Claus, Frønningen.
Rye, N. M., Stiftamtmand, Kristiania.
Rygh, E., fhv. Statsraad, Kristiania.
Rygh, K., Overlærer, Trondhjem.
*Rygh, O., Professor, Kristiania.
Rynning, H. P., Sogneprest, Hole.
Ræder, A., Dr., Skoleinspektør, Kristiania.
Ræder, J., Generalmajor, Fredrikshald.
*Rørdam, H. F., Dr., Lyngby ved Kjøbenhavn.

*Sagen, L. C., Adjunkt, Kristiansand S.
Sandberg, H. B., Overretssagfører, Hamar.
Sandberg, O., Cand., Storhamar pr. Hamar.
*Sars, J. E., Dr., Professor, Kristiania.
*Scavenius, L.. Kammerherreinde, Gjørslev, Danmark.
Schaaning, Chr., Overretssagfører, Trondhjem.
*Scheel, A. V., Høiesteretsassessor, Kristiania.
Schirmer, H. M., Arkitekt, Kristiania.
Schiøtt, Th., Grosserer, Skien.
Schjelderup, Cand. jur., Grosserer, Kristiania.
Schjelderup, W. M., Overretssagfører, Bergen.
*Schjøth, H., Overlærer, Kristiania.
Schmidt, O. M., Byfoged, Bergen.
*Schmidt, V., Dr., Professor, Kjøbenhavn.
Schneider, J. A., Adjunkt, Skien.
Schou, Chr., Fabrikeier, Kristiania.
*Schousboe, V. C., Biskop, Kjøbenhavn.
*Schrøder, H., Theaterchef, Kristiania.
Schwabe-Hansen, Overretssagfører, Kristiania.
Schäfer, Dietrich, Dr., Professor, Tübingen.
Schønberg, E., Dr. med., Professor, Kristiania.
*Schøning, S. J., Telegrafbestyrer, Larvik.
*Secher, V. A., Dr. jur., Herredsfoged, Kjøbenhavn.
Segelcke, L., Oberst, Generaldirektør, Kristiania.
Selmer, F. H., Overretssagfører, Kristiansund.
*Selmer, Jørgen, Byfoged, Hammerfest.
Sibbern, G. C., fhv. Minister, Værnekloster, Rygge.
*Silfverstolpe, C., Kammerherre, Stockholm.
*Simonsen, O., Cand. mag., Veile.
*Skaar, J. N., Biskop, Trondhjem.
Skappel, S., Tande St.
*Skiens offentl. Bibliothek, Skien.

*Skiens off. Skoles Bibliothek, Skien.
*Skjoldborg, J. G., Amtmand, Lillehammer.
*Smålands Nations Bibliotek, Lund.
*Smålands Nations Bibliotek, Upsala.
Smith, H., Kriminaldommer, Aker.
Smith, H. C., Overretssagfører, Kristiania.
Sollied, H. O., Forvalter, Rotvolds Asyl, Trondhjem.
Sollied, O. G., Distriktslæge, Lyngen.
Sommerfeldt, H. S., Foged, Gjøvik,
*Sorø Akademis Bibliothek.
Spørck, A., Kapt., Trondhjem.
*Stabell, H., Redaktør, Fredriksstad.
*Stage, C., Boghandler, Kjøbenhavn.
*Stang, E., Lagmand, Kristiania.
Stang, K., Redaktør, Arendal.
Stang, N. A., Grosserer, Fredrikshald.
*Stavanger Kommunebibliothek, Stavanger.
Stavanger off. Skoles Bibliothek, Stavanger.
Steen, Carl, Kjøbmand, Hamar.
Steen, C. J., Lensmand, Lurø.
*Steen, F., Sorenskriver, Førde.
Steen, J., Sorenskriver, Tvedestrand.
*Steenstrup, Joh.s, Dr., Professor, Kjøbenhavn.
Stenersen, J. M., Kristiania.
Stenersen, L. B., Dr., Professor, Kristiania.
Stenersen, Wilhelm, Proprietær, Ø. Aker.
*Stockholms högre Lärarinne-Seminariums Bibliotek.
*Stockholms Norra Latinläroverks Bibliotek.
Stoltz, Gerh., Stud. phil., Kristiania.
*Storm, Gustav, Dr., Professor, Kristiania.
Storm, O., Lodsoldermand, Horten.
*Storthingets Bibliothek, Kristiania.
Strand, M. K., Drammen.
Strøm, B., Stiftamtmand, Tromsø.
Strøm, C. A., Lensmand, Trondenes.
*Strøm, Th., Overlærer, Jægerspris ved Kjøbenhavn.
Strømme, P., Provst, Elverum.
Stub, H. J. B., Provst, Strandebarm.
*Studenterforeningens Bibliothek, Kjøbenhavn.
*Studentersamfundets Bibliothek, Kristiania.
*Studentkårens Bibliotek, Upsala.
*Styffe, C. G., Overbibliothekar, Stockholm.
*Sunde, E., Statsraad, Kristiania.
Svegaard, P., Boghandler, Sorø.
Svendsen, P., Apotheker, Tromsø.
Svensen, Skoleinspektør, Trondhjem.

Sverdrup, J., Sagfører, Frolands Verk.

Sætren, G., Kanaldirektør, Kristiania.

*Södermanlands och Nerikes Nation, Upsala.

*Söderwall, K. F., Adjunkt, Upsala.

Sølsnæs, A., Kirkesanger, Vistdal, Nesset.

Sønnichsen, S. P., Sogneprest, Tjølling.

*Søraas, M. S., Skolebestyrer, Nordstrand.

*Sørensen, A., Professor, Hobro.

*Sørensen, C. Th., Kaptein, Kjøbenhavn.

Sørenssen, A., fhv. Statsraad, Rygge.

*Taranger, A., Professor, Kristiania.

Tharum, J., Kjøbmand, Trondhjem.

*Thaulow, Fr., Læge, Skjærdalen, Vikersund.

*Theisen, K., Skoledirektør, Kjøbenhavn.

*Thiele, J., Cand. jur., Kjøbenhavn.

*Thiset, A., Arkivar, Kjøbenhavn.

Thomle, Helene, Frk., Kristiania.

Thoresen, J. H., Høiesteretsassessor, Kristiania.

Thorkelin, Fr., Oberst, Kjøbenhavn.

Thorkildsen, Cand., Porsgrund.

*Thrap, D., Sogreprest, Kristiania.

*Thrige, S. B., Professor, Kjøbenhavn.

Thøring, N. M., Bankkasserer, Kristiania.

Trondhjems Kathedralskoles Bibliothek, Trondhjem.

Tillisch, C. F., Sorenskriver, Larvik.

Torgersen, Halvor, Kjøbmand, Kristiania.

Treschow, F., Jernverkseier, Kammerherre, Larvik.

*Trier, Ludvig, Cand. phil., Kjøbenhavn.

*Trolle-Bonde, Carl, Greve, Trolleholm, Sverige.

*Tromsø kommunale Bibliothek, Tromsø.

Tromsø Stiftsseminariums Bibliothek, Tromsø.

Twietmeyer, A., Boghandler, Leipzig.

Ugland, Bankkasserer, Arendal.

Unger, C., Høiesteretsadvokat, Kristiania.

Universitetsbiblioteket, Lund.

Universitetsbiblioteket, Upsala.

Universitetsbibliotheket, Kjøbenhavn.

*Universitetsbibliotheket, Kristiania.

Urbye, C. A., Sorenskriver, Haugsund, Eker.

*Wad, C., Cand. polit., Kjøbenhavn.

*Wedberg, J. P., Justitsraad, Stockholm.

*Weibull, M., Dr., Professor, Lund.

Weisse, Fr., Adjunkt, Hamar.

*Vemmetofte Klosters Bibliothek, Danmark.

Wennevold, Henrik, Stud. phil., Kristiania.

Verein für Hamburgische Geschichte, Hamburg.

*Westling, G. O. F., Rektor, Sundswall.

*Westrum, A., Lærer, Levanger.

*Vexiö högre Elementarläroverk.

*Viborg Kathedralskoles Bibliothek, Danmark.

*Videnskabernes Selskab, Det Kgl. Norske, Trondhjem.

Widerberg, Oberst, Kristiania.

Wiese, Eivind, Grosserer, New Brighton, Cheshire, England.

Wiese, Th., Konsul, Kristiania.

*Wieselgren, H., Bibliothekar Stockholm.

*Willer. M., Varemægler, Kjøbenhavn.

Vinsnes, S., Sogneprest, Faaberg.

*Vinther, J. N., Lærer, Birkerød, Danmark.

*Winther, Th., Overlærer, Drammen.

*Vitterhets Historie & Antiqvitets Akademien, Stockholm.

Vogt, A., Overretssagfører, Kristiansand S.

Vogt, Fr., Læge, Tvedestrand.

*Vogt, L. J., Toldinspektør, Fredrikshald.

Voss, V., Rektor, Aalesund.

Woxen, Fr., Expeditionschef, Kristiania.

*Væringsaasen, Helge, Gaardbruger, Elverum.

*Østgaard, H. R., Cand. jur., Lensmand, Lom.

Øverland, O. H., Lensmand, Stavanger.

